

Els i les Menors Migrants No Acompanyats/des a Catalunya

Estat Actual i noves tendències

Informe elaborat per:

Grup de Recerca IFAM

Fundació Pere Tarrés-Universitat Ramon Llull

Per a:

DGAIA

Departament d'Acció Social i Ciutadania

Generalitat de Catalunya

Març 2009

Direcció i investigadora principal:

Violeta Quiroga, Doctora en Antropologia

Investigadores socials:

Ariadna Alonso, Antropòloga

Montserrat Sòria, Sociòloga

Investigadores de suport:

Ma Antònia Capó, Sociòloga

Ariadna Casas, Sociòloga

Suport en la redacció:

Néus Albèrich, Antropòloga

Carme Guasch, Antropòloga

Suport de l'equip de treball:

Clara Vidal, Estudiant de Sociologia

Laia Sànchez, Estudiant de Sociologia

Sandra Pascual, Estudiant de Sociologia

Assesoria tècnica:

Anna Berga, Doctora en Sociologia

Rosa Coscolla, Sociòloga

Maite Marzo, Doctora en Pedagogia

Sumari

AGRAÏMENTS	4
1. INTRODUCCIÓ	6
2. METODOLOGIA	9
2.1. TÈCNIQUES QUANTITATIVES.....	10
2.2. TÈCNIQUES QUALITATIVES.....	14
3. MARC TEÒRIC	19
3.1. ELS PROCESSOS MIGRATORIS A L'ESTAT ESPANYOL I A CATALUNYA	19
3.2. LA MIGRACIÓ DELS MENORS NO ACOMPANYATS.....	26
CLAUS DEL CAPÍTOL.....	42
4. DIMENSIÓ SOCIODEMOGRÀFICA DEL FENOMEN.....	44
4.1 ELS MENORS MIGRANTS NO ACOMPANYATS (MMNA): SITUACIÓ ACTUAL A CATALUNYA.....	45
4.2. EVOLUCIÓ DEL FENOMEN DELS MENORS MIGRANTS NO ACOMPANYATS (MMNA)	53
4.3. CARACTERÍSTIQUES DELS MENORS MIGRANTS NO ACOMPANYATS (MMNA).....	62
CLAUS DEL CAPÍTOL.....	81
5. CONTEXTOS D'ORIGEN.....	83
5.1. DADES GENERALS DELS PAÏSOS I ZONES DE PROCEDÈNCIA.....	83
5.2. EL CONTEXT DE PARTIDA.....	103
CLAUS DEL CAPÍTOL.....	155
6. EL PROJECTE MIGRATORI.....	157
6.1. ANTECEDENTS MIGRATORIS A EUROPA.....	157
6.2. CAUSES I DETONANTS DE LA SORTIDA.....	171
6.3. LA DECISIÓ D'EMIGRAR I LES ESTRATÈGIES EMPRADES.....	179
CLAUS DEL CAPÍTOL.....	198
7. DURANT EL TRAJECTE. RUTES I CONDICIONS DEL VIATGE	201
7.1. DEL PAÍS D'ORIGEN FINS LA FRONTERA DE L'ESTAT ESPANYOL	201
7.2. PER L'ESTAT ESPANYOL FINS A CATALUNYA.....	210
CLAUS DEL CAPÍTOL.....	224
8. L'ARRIBADA I LA INTEGRACIÓ.....	227
8.1. EVOLUCIÓ DE LA XARXA DE RECURSOS.....	228
8.2. LA RESPOSTA INSTITUCIONAL ACTUAL.....	234
8.3. LA REPATRIACIÓ COM A MESURA	260
8.4 ELS MENORS INVISIBLES.....	273
CLAUS DEL CAPÍTOL.....	285
9. CONCLUSIONS I RECOMANACIONS.....	287
9.1 CONCLUSIONS.....	287
9.2. RECOMANACIONS.....	295
10. BIBLIOGRAFIA	301

Agraïments

En aquesta investigació, igual que en moltes d'altres, existeix un equip visible que ha dut a terme el treball de camp, l'anàlisi i la realització de l'informe. Això no obstant, convé no oblidar que darrera d'un recerca sempre hi ha una multitud de persones i entitats que amb el seu suport, col·laboració i presència han fet possible, no només que aquesta investigació arribés a bon port sinó que aquest port fóra l'indicat.

En primer lloc, volem agrair la col·laboració de la Generalitat de Catalunya, que a través de l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca Catalana, la Secretaria d'Immigració i del departament d'Acció Social i Ciutadania, ens ha finançat part de la recerca, i a més a més, a través de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), ens ha permès l'accés a les dades i als menors.

En segon lloc, volem agrair enormement la confiança dipositada per la Fundació Jaume Bofill, una institució amb la qual hem treballat al llarg dels anys en aquesta temàtica, i que també ha recolzat econòmicament el projecte i ens ha fet arribar mostres d'interès continuades així com tota la seva confiança.

En tercer lloc, no ens volem oblidar de la Corporació de Salut del Maresme i la Selva (Unitat d'Atenció a les Drogodependències), i especialment de les educadores del Projecte Carretera, la Clara i la Delia, per la seva desinteressada col·laboració, confiança i interès en la nostra recerca, deixant-nos acompanyar en la seva activitat en l'atenció a les treballadores del sexe de carretera i clubs de la zona durant cinc mesos. La seva col·laboració va ser fonamental per l'accés a la realitat de les MMNA treballadores del sexe i a les entrevistes.

En quart lloc, també agrair al Casal dels Infants del Raval i a l'Agrupació d'Entitats per l'Acollida de Menors Immigrants a Catalunya - Associació AMICS, per la seva col·laboració en moments en què la investigació semblava haver-se encallat.

Volem aprofitar per a reconèixer a tots els i les professionals amb els quals hem contactat al llarg d'aquest estudi, la seva inestimable col·laboració, i donar-los les gràcies perquè

malgrat que molts/es d'ells/elles estan treballant en la seva pràctica diària en condicions i situacions d'una duresa colpidora, han cregut que la seva participació en aquesta investigació els podia servir per a millorar les seves intervencions.

També volem deixar constància de la nostra gratitud a moltes persones anònimes que ens han ajudat en algun moment.

Finalment, donar-los les gràcies als 40 nois i noies, menors en l'actualitat o que ja s'han fet majors en el procés, als quals hem entrevistat i han compartit el seu valuós temps amb nosaltres i ens han deixat explicar les seves històries, les de les seves famílies i les dels seus països. Esperem, de tot cor, que puguin llegir algun dia aquest informe i que amb això, puguin sentir que la qualitat del seu present i del seu futur sí que ens importa.

1. Introducció

Les migracions són un fenomen dinàmic i molt canviant que exigeix un coneixement de les seves peculiaritats de forma inintermitent. L'informe que teniu a les vostres mans és el resultat de voler **conèixer, analitzar i explicar** les realitats de les comunitats autònomes, en aquest cas la de Catalunya, **sobre la migració de menors no acompanyats** amb la finalitat de disposar de les eines analítiques necessàries per a una millor atenció a aquesta població.

L'objectiu principal de la investigació és **proporcionar elements de coneixement sobre el fenomen dels menors migrants no acompanyats (MMNA) a Catalunya**, posant especial atenció en els nous grups emergents dins d'aquest col·lectiu, i així **contribuir a millorar els programes i els projectes vinculats a aquests menors** a través de mecanismes, dispositius i actuacions de protecció a la infància i a l'adolescència en risc.

Els objectius més específics són:

- a. Explorar i analitzar les **noves característiques** del fenomen de menors migrants no acompanyats: canvis en les nacionalitats (Àfrica subsahariana, Europa de l'Est, Àsia, etc.), en les rutes, en les pautes migratòries i en les dinàmiques d'acomodació i integració d'aquests menors al Catalunya.
- b. Investigar la incipient **feminització** que s'està produint **en** d'aquest fenomen: l'existència d'un nombre indeterminat de nenes i joves migrants no acompanyades menors d'edat no detectades pels sistemes de protecció a la infància, que poden estar vivint situacions de risc social.

Els resultats d'aquest informe s'inicien, en part, amb el finançament parcial del projecte d'investigació *Menors Migrants No Acompanyats a Espanya. Situació actual i noves tendències* del Grup d'Investigació IFAM (Infància i Família en Ambients Multiculturals) de la Fundació Pere Tarrés-Universitat Ramón Llull per part del Programa Nacional I+D+I 2006-08 de l'antic Ministeri d'Educació i Ciència. En aquest projecte inicial, el treball de camp es limitava a les Comunitats de Catalunya i de Madrid. Però finalment també s'ha realitzat a la Comunitat Valenciana i al País Basc. Així mateix, les dades i resultats relatius

a totes aquestes CCAA també s'inclouran en l'anàlisi de l'informe estatal. En definitiva, és una informació que circula i es retroalimenta amb ambdós informes, un de caràcter autonòmic i l'altre de caràcter estatal.

L'informe aprofundirà en la dada que situa a Catalunya **com la cinquena comunitat autònoma en volum de MMNA**, per darrere d'Andalusia, Canàries, Comunitat Valenciana i el País Basc al 2007, considerant que dues d'aquestes comunitats són llocs d'entrada i accés a territori espanyol. Catalunya és una comunitat que té un **creixement no continuat**; si des del 1997 fins al 2002 es situava en el segon lloc en volum de MMNA (amb l'excepció del 2001) creixent any rera any, a partir del 2003 comença a perdre posicions ocupant el quart lloc fins a arribar a la cinquena posició actual.

El present informe està **dividit en 9 capítols**, dels quals els dos primers corresponen a la introducció i la metodologia. En el tercer capítol, de caràcter més teòric, se situen alguns conceptes analítics clau per a la comprensió del fenomen de la migració de menors no acompanyats: els moviments migratoris, la migració de menors, la diversitat de denominacions utilitzades per referir-se a aquests nens/s i joves, els antecedents històrics del fenomen, etc. Amb tots ells es realitza una comparació entre la realitat del catalana i la de l'Estat Espanyol.

En el capítol quart es mostren les dades estadístiques sobre aquesta realitat a Catalunya i a la resta de l'Estat Espanyol. Una primera part tracta sobre l'evolució del fenomen, des de 1996 fins al 2006, i una segona part se centra en el moment actual, amb les últimes dades disponibles en el 2007. Algunes de les variables que s'estudien són: nombre total de menors, província, nacionalitat, sexe i edat.

El cinquè capítol se centra en els aspectes relatius al context d'origen, tals com ara la nacionalitat, la tipologia familiar, la situació socioeconòmica del menor, la trajectòria escolar i/o laboral així com les seves relacions d'oci. Amb aquest capítol s'introdueix la perspectiva transnacional, impossible d'ignorar en l'estudi de les migracions.

El sisè capítol aborda el projecte migratori del menor: els antecedents familiars i socials, les primeres idees, els motius de l'emigració i el detonant, la implicació de la família i les

estratègies emprades en la preparació del viatge, l'ús d'organitzacions migratòries, el cost del viatge, etc.

En el setè capítol es reflecteixen la diversitat de rutes utilitzades així com els distints aspectes relatius al trajecte que realitzen els menors, des que surten dels seus països d'origen fins que aconsegueixen arribar al País Basc, indicant els transports emprats, els països i ciutats de pas, el seu pas per comunitats, les seves experiències prèvies en altres circuits d'atenció així com les xarxes de suports que s'activen en processos migratoris.

En el vuitè capítol, un dels capítols amb més continguts, s'efectua una descripció detallada del circuit d'atenció i d'acollida des de la singularitat de cadascuna de les quatre províncies, fent un repàs històric des del primer cas de MMNA fins a l'actualitat, en data de setembre del 2008. En segon lloc, es fa referència als projectes educatius dels diversos centres. En tercer lloc s'aborda la mesura de la reagrupació a partir de l'anàlisi de les dades. Per últim, es fa referència, als menors invisibles: les MMNA de sexe femení -majoritàriament procedents de l'Europa de l'Est, que es dediquen a la prostitució i MMNA de nacionalitat marroquina,- amb trajectòries i dinàmiques d'acomodació diferents a les dels nois de la mateixa procedència, menors acollits per familiars o compatriotes no tutelats per la DGAIA i menors que viuen al carrer, i que acaben amb un deteriorament físic i psicològic important.

Per l'últim, el novè capítol recull les principals conclusions d'aquest estudi i s'ofereixen una sèrie de recomanacions.

Aquesta investigació, com a recerca aplicada, pretén que el coneixement que es derivi sigui àmpliament utilitzat. En primer lloc, per l'administració pública, per diagnosticar i per dissenyar polítiques i mesures de detecció, protecció i atenció més efectives. I en segon lloc per les entitats d'intervenció i els seus professionals, protagonistes de gestionar amb aquesta realitat en el dia a dia i alhora, en una posició clau per a la implementació de propostes de millora en l'acollida i la integració d'aquests menors en el present i en el futur.

2. Metodologia

La metodologia utilitzada en aquest informe parteix de l'interès d'analitzar la realitat del col·lectiu de Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) a Catalunya donades les seves característiques i particularitats concretes.

El coneixement i l'*expertisament* ja acumulats sobre la temàtica per part de l'equip investigador ha permès ajustar al màxim la metodologia als objectius de la investigació i a la realitat estudiada, tant a l'inici com en el transcurs del procés investigador.

El present projecte es defineix com un estudi amb un disseny d'investigació descriptiu, explicatiu i predictiu alhora, ja que es volia estudiar el fenomen en general però també poder predir quines serien les tendències futures a llarg termini.

Segons la variable temps s'ha fet èmfasi en el **caràcter longitudinal del fenomen**, ja que s'han tingut en compte els inicis i l'evolució de l'arribada de MMNA a Catalunya i a la resta de l'Estat Espanyol. No obstant això, bona part de l'estudi se centra en la informació a partir del moment més actual del fenomen, 2006-2007.

Respecte a les **tècniques utilitzades**, s'ha apostat per la triangulació, la **combinació de tècniques quantitatives i qualitatives**, ja que ens ha permès tenir diferents perspectives i òptiques des de les quals estudiar el fenomen, i per tant una capacitat d'anàlisi més completa. La metodologia ha quedat oberta en el transcurs de tota la investigació, atès que es plantejava com un procés obert i dinàmic.

El treball de camp és l'estratègia principal d'aquesta investigació, utilitzada en la realització d'entrevistes, observació participant i l'enquesta. També s'han revisat fonts documentals i dades estadístiques sobre el fenomen.

2.1. Tècniques quantitatives

Les dues tècniques de caràcter quantitatiu que s'han utilitzat són:

- a) La recollida, el tractament i l'explotació de **dades estadístiques**.
- b) La realització d'una **enquesta** als directors i les directores de recursos dirigits a menors migrants no acompanyats (MMNA).

2.1.1. Les dades estadístiques

Amb relació a les dades estadístiques, s'ha recorregut, fonamentalment, a les fonts primàries, les quals s'han facilitat des de diferents instàncies públiques i privades i posteriorment s'ha procedit al seu tractament i elaboració per assolir els objectius plantejats. No obstant això, en alguns apartats també s'han citat fonts secundàries.

Les dades han estat recollides durant els anys 2007 i 2008 i s'han recuperat algunes obtingudes l'any 2000 quan part de l'equip ja treballava sobre aquest tema. Les dades fan referència sobretot al 2006 i al 2007 i s'han proporcionat també dades anteriors que cobreixen tota l'evolució del fenomen a Catalunya i a l'Estat Espanyol.

Aquestes dades han estat facilitats bàsicament per:

- Serveis Territorials de Barcelona Ciutat, Girona, Lleida i Tarragona de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA). Departament d'Acció Social i Ciutadania, Generalitat de Catalunya.
- Observatori de la Infància i l'Adolescència a Catalunya. Departament d'Acció Social i Ciutadania, Generalitat de Catalunya.
- Àrea de Suport als Joves Tutelats i Ex-Tutelats (ASJTET). Departament d'Acció Social i Ciutadania, Generalitat de Catalunya.
- Subdelegació del Govern de Catalunya.
- Ministeri d'Interior.
- Ministeri de Treball i Afers Socials.
- Unitat Central de Menors, Mossos d'Esquadra.

- Unidad Contra Redes de Inmigración y Falsedades documentales (UCRIF),
Cuerpo Nacional de Policía (CNP).

L'obtenció de la informació de caràcter estadístic ha estat una tasca difícil i molt laboriosa, ja que no totes les institucions recullen les dades amb els mateixos criteris i s'han detectat múltiples errors en la comptabilitat dels menors (que s'han intentat esmenar en la mesura que ha estat possible amb l'ajuda d'aquestes institucions).

Les variables mínimes que s'han tingut en compte són les següents:

- Ingressos
- Acol·liments
- Ingressos i/o acol·liments segons sexe
- Ingressos i/o acol·liments segons edat
- Ingressos i/o acol·liments segons nacionalitat
- Ingressos i/o acol·liments segons zona de procedència

Aquestes variables permeten veure les característiques del col·lectiu de Menors Migrants No Acompanyats. I a través del temps, l'evolució d'aquestes variables facilita la visualització de tendències futures com, per exemple, el descens o augment en les edats dels menors, l'increment o no de la presència de MMNA de sexe femení o la diversificació de les procedències i per tant de les nacionalitats.

S'ha intentat, també, creuar variables per obtenir informació més precisa i enriquidora, però tal com s'han facilitat les dades no ha estat possible. No obstant això, amb algunes excepcions, en general s'ha aconseguit la informació que s'esperava però és rellevant explicitar les dificultats presents al llarg de tot el treball:

- Els recursos disponibles dirigits a MMNA són limitats, i no sempre hi ha temps i personal suficient per dedicar-se a la recollida de dades i a la gestió dels registres. Aquestes s'acostumen a ser tasques afegides, i no sempre es duen a terme.
- La recollida de dades no es fa de forma sistematitzada per part de tots els recursos i, quan es fa, els camps que s'utilitzen no són clars, ni compartits, ni

homogenis. Així, la informació no resulta fiable perquè no es disposa de criteris commesurables.

- En alguns casos, en el moment del registre entre la població menor estrangera no es diferencia entre “no acompanyats” i “acompanyats” pel que es fa difícil extreure les particularitats dels menors migrants no acompanyats, tant per analitzar-los com a grup, com per intervenir des de les Administracions Públiques.
- Hi ha altres variables que són fonamentals per a la descripció del col·lectiu objecte d'estudi i a vegades, tampoc són tingudes en compte. En concret, no s'haurien d'obviar variables bàsiques com el sexe, l'edat o la nacionalitat.

En general, la diversitat en les dades aportades no ha permès en tots els casos poder comparar territoris.

2.1.2. L'enquesta

La segona tècnica quantitativa utilitzada és l'enquesta realitzada als directors i a les directores de **recursos de menors que atenen a MMNA**. Aquesta enquesta s'ha realitzat amb l'objectiu de recollir l'opinió dels recursos respecte l'atenció socioeducativa dels menors no acompanyats (MMNA), per tal de proporcionar a la investigació informació útil i necessària per elaborar propostes de millora.

L'univers **d'estudi** que conforma l'enquesta està integrat pels recursos de menors de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA) que compleixen una de les condicions següents:

- Ser un recurs exclusivament de Menors Migrants No Acompanyats (MMNA)
- Ser un recurs amb places disponibles per a MMNA

Aquest univers d'estudi també integra la totalitat de tipologies de recursos, tant per la dependència administrativa, com per la modalitat del recurs. Des de la dependència administrativa, els recursos poden ser *propis*, *de gestió delegada* o bé *col·laboradors*. I segons la tipologia, es concreten en centres de menors (centres de dia, centre d'urgència,

centre d'emergència, centres residencials o bé altres modalitats de centres) i xarxes de pisos per a menors (pisos).

Aquesta enquesta està **dirigida als directors i directores dels recursos**.

La **mostra** de l'enquesta **és idèntica a l'univers d'estudi**. Aquesta mostra, i univers d'estudi, s'ha reconstruït a través dels llistats dels recursos en funcionament fins a l'1 de desembre del 2007 que la DGAIA ha facilitat.

Malgrat que l'univers d'estudi i la mostra els conformaven 23 recursos, han respost a l'enquesta 16 d'ells i els 7 restants no ho han fet per dificultats relacionades amb el temps, bàsicament.

Les **unitats mostrals** coincideixen, com s'ha dit, amb les unitats de l'univers: són els centres i xarxes de pisos amb MMNA.

Aquesta investigació s'emmarca en el projecte I+D+I sobre Menors Migrants No Acompanyats que comprèn tot l'Estat Espanyol i es coordina des de Catalunya. A Catalunya, on se situa l'equip investigador, es va passar un qüestionari a través d'entrevistes personals als directors i directores dels recursos, recollint les observacions realitzades al qüestionari i la detecció d'errors. Igualment es va comptar amb la informació qualitativa recollida en les entrevistes realitzades i les informacions concretes de professionals d'aquest territori que treballen amb MMNA per validar certes preguntes del qüestionari.

Com ja s'ha comentat en la introducció, aquest és un projecte d'àmbit estatal i els resultats de l'enquesta de Catalunya es tindran en compte també per a l'anàlisi global. El qüestionari es caracteritza per ser un instrument complex atès que ha de cobrir cadascuna de les realitats de l'Estat Espanyol en matèria de recursos destinats a MMNA, i malgrat que hi ha moltes similituds, hi ha procediments diferents en els recursos que s'han intentat tenir en compte.

L'enquesta s'ha realitzat de **forma autoadministrada** a través de l'aplicació informàtica SNAP Survey. Per tant ha requerit un seguiment molt intens als recursos, atès que

l'enquesta no es realitzava de forma presencial. Aquest fet ha estat compensat per unes indicacions exhaustives exposades en l'enquesta a través de l'aplicació informàtica utilitzada per fer arribar i respondre els qüestionaris, i per una posterior supervisió al llarg del treball de camp.

El **treball de camp** s'ha executat des de l'1 de desembre del 2007 a l'1 de setembre del 2008. Aquest procés ha durat aproximadament 10 mesos, donades les circumstàncies de la majoria de recursos, que han transmès dificultats a l'hora de respondre el qüestionari per falta de temps i sobresaturació del personal.

Respecte a la metodologia d'anàlisi de les dades, aquesta s'ha centrat en les variables, a partir de la seva anàlisi descriptiva i en el contrast dels resultats obtinguts a partir de les tècniques qualitatives.

2.2. Tècniques qualitatives

Les tres tècniques de caràcter qualitatiu que s'han utilitzat són:

- a) Revisió de fonts documentals secundàries
- b) Les entrevistes en profunditat a informants clau i a Menors Migrants No Acompanyats
- c) L'observació participant

2.2.1. La revisió de fonts documentals secundàries

S'han revisat **diverses fonts documentals secundàries** d'experts i agents clau sobre la matèria, així com d'entitats i d'organitzacions que treballen fent sensibilització o intervenció amb el col·lectiu de MMNA.

Cal dir que no hi ha gaires fonts secundàries sobre aquesta temàtica, a causa de la seva especificitat i a ser un fenomen molt actual i poc conegut. La bibliografia que s'ha revisat conté principalment les referències específiques sobre Catalunya, així com publicacions d'àmbit estatal i estudis centrats en altres comunitats autònomes.

2.2.2. Les entrevistes

El treball de camp qualitatiu ha estat realitzat exclusivament per l'equip coordinador de Catalunya i es va desenvolupar des del gener del 2007 fins a gener del 2008.

S'han realitzat **entrevistes en profunditat a informants clau** que treballen amb el col·lectiu de MMNA. En total s'han dut a terme 32 entrevistes, entre les quals es troben les realitzades als cossos de policia (8 entrevistes), als professionals de l'Administració (4 entrevistes), als professionals de l'atenció directa (19 entrevistes) i als experts (1 entrevista).

Així mateix, s'han realitzat **entrevistes en profunditat a menors** a través de la DGAIA. També s'han realitzat d'altres a través d'associacions que treballen amb aquest col·lectiu, a través de la xarxa informal i dels contactes personals. És a dir, també s'ha utilitzat la tècnica de la bola de neu.

En un inici, es van programar 25 entrevistes en profunditat a MMNA, però finalment s'han realitzat un total de 42, de les quals 2 s'han descartat ja que no s'ajusten al perfil de menors migrants acompanyats. Per tant, són **40 les entrevistes** a menors finalment realitzades.

Aquest augment en el nombre d'entrevistes a menors respon al fet que la **mostra del treball de camp ha estat estratègica** i no representativa **a partir del criteri de selecció de nacionalitat”, “sexe” i “edat”**. Això s'ha decidit ja que un dels objectius del present estudi era detectar nous escenaris, entre els quals es dibuixaven l'arribada de noves nacionalitats així com l'arribada de menors amb edats més primerenques. Així, aquestes 50 entrevistes garantien cobrir totes les característiques i els perfils dels MMNA dels diferents territoris que es detecten al llarg del treball de camp qualitatiu.

Cal dir que degut a la dificultat d'accés a alguns dels col·lectius (principalment a les menors migrants no acompanyades de sexe femení que exerceixen la prostitució), el treball de camp ha tingut una evolució lenta.

En total s'han dut a terme 19 entrevistes a menors del Magrib (la totalitat procedeixen de procedeixen del Marroc), 15 entrevistes a menors d'Àfrica subsahariana (Senegal, Mali, Costa d'Ivori, Ghana i Libèria), i 6 entrevistes a nenes menors de l'Europa De l'Est (Romania, Bulgària i Eslovàquia).

S'han entrevistat 14 noies (del total de 40 entrevistes). El pes de les MMNA és menor, perquè són menys quantitativament, però cal dir que l'accés a elles és encara més complicat perquè es troben en situacions de risc social, de marginalitat, i d'alta invisibilitat, que fan molt difícil que siguin detectades. Com veurem al llarg d'aquest informe, s'alerta de l'existència de les MMNA de sexe femení no detectades per l'Administració. Aquesta informació s'ha recollit en dues publicacions del Grup IFAM, i ha estat corroborada durant el treball de camp realitzat a la Comunitat Valenciana.

A continuació es presenten les característiques de la mostra de MMNA entrevistats i entrevistades segons zones de procedència, sexe i edat.

Taula 1. Mostra MMNA entrevistats i entrevistades per Sexe i segons Zones de procedència

Sexe			Zona de procedència					
			Magrib		Europa de l'Est		Àfrica subsahariana	
	Núm	(%)	Núm	(%)	Núm	(%)	Núm	(%)
Home	26	65,0	13	68,4	0	0,0	13	86,7
Dona	14	35,0	6	31,6	6	100,0	2	13,3
<i>Total</i>	40	100,0	19	100,0	6	100,0	15	100,0

Font: Treball de camp realitzat entre maig del 2007 i febrer del 2008. Elaboració pròpia.

Taula 2. Mostra MMNA entrevistats i entrevistades per Edat i segons Zones de procedència

Edat			Zona de procedència					
			Magrib		Europa de l'Est		Àfrica subsahariana	
	Núm	(%)	Núm	(%)	Núm	(%)	Núm	(%)
De 14 a 16 anys	9	22,5	2	10,5	1	16,7	6	40,0
De 16 a 19 anys	22	55,0	13	68,4	2	33,3	7	46,7
De 20 a 22 anys	4	10,0	2	10,5	2	33,3	0	0,0
De 23 a 25 anys	4	10,0	2	10,5	1	16,7	1	6,7
Ns	1	2,5	0	0,0	0	0,0	1	6,7
<i>Total</i>	40	100,0	19	100,0	6	100	15	100,0

Font: Treball de camp realitzat entre maig del 2007 i febrer del 2008. Elaboració pròpia.

Per últim, dir que s'ha mantingut l'anonimat a través de la modificació dels noms de tots els menors inclús d'aquells que havien donat el seu permís per mantenir el nom real, amb l'objectiu de seguir el mateix criteri per a tots. Així mateix, es vol informar del fet que alguns dels discursos dels menors s'han sotmès a correccions ortogràfiques per facilitar la comprensió del text i la lectura. En les cites textuais que apareixen en l'informe s'afegeixen indicacions entre parèntesi per facilitar la comprensió de la informació (nom, nacionalitat i data de la realització de l'entrevista).

2.2.3. L'observació participativa

S'ha dut a terme **observació participant** del col·lectiu de Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) en diferents centres de Catalunya. A part de realitzar les entrevistes als MMNA, l'equip investigador ha estat present en espais informals dels MMNA, així com en alguns centres amb l'equip educatiu i els propis menors.

També s'ha portat a terme observació participant respecte el col·lectiu de menors migrants no acompanyades que exerceix la prostitució. Per a dur a terme aquesta activitat, s'ha acompanyat a les professionals de diverses organitzacions (Hospital de Calella i Àmbit Dona) en les sortides (diürnes i/o nocturnes) que realitzen per distribuir gratuïtament preservatius o bé per oferir atenció sòciosanitària, ja sigui a la carretera, clubs o espai urbà de la ciutat de Barcelona. Aquest acompanyament s'ha efectuat en repetides ocasions.

A continuació descrivim en aquest quadre el resum d'aquesta activitat:

Taula 3. Observació participant realitzada respecte el col·lectiu de Menors Migrants No Acompanyades que exerceix la prostitució en el 2007.

<i>Dia</i>	<i>Hores</i>	<i>Organització</i>	<i>Tasca desenvolupada per l'organització</i>	<i>Espai observació</i>	<i>Localitat</i>
7-març	Tarda	Proj. Carretera (Hosp. Calella)	- Distribució gratuïta de preservatius - Contacte i seguiment de les treballadores del sexe - Atenció sociosanitària	Carretera NII Calella-Lloret de Mar	Calella, Tordera i Lloret de Mar
14-març	Tarda	Proj. Carretera (Hosp. Calella)	- Distribució gratuïta de preservatius - Contacte i seguiment de les treballadores del sexe - Atenció sociosanitària	Carretera NII Calella-Lloret de Mar	Calella, Tordera i Lloret de Mar
11-abr	Tarda	Proj. Carretera (Hosp. Calella)	- Distribució gratuïta de preservatius - Contacte i seguiment de les treballadores del sexe - Atenció sociosanitària	-Carretera Hostalric -Club Diana -Club Felina	Hostalric Tordera
12-abr	Tarda	Proj. Carretera (Hosp. Calella)	- Distribució gratuïta de preservatius - Contacte i seguiment de les treballadores del sexe - Atenció sociosanitària	-Carretera Hostalric -Club Margarita -Club Diana	Hostalric Tordera
25-abr	Nit	Proj. Carretera (Hosp. Calella)	- Distribució gratuïta de preservatius - Contacte i seguiment de les treballadores del sexe - Atenció sociosanitària	-Club Showgirls Eròtica -Club el Tortugu	Lloret de Mar
2-mai	Nit	Proj. Carretera (Hosp. Calella)	- Distribució gratuïta de preservatius - Contacte i seguiment de les treballadores del sexe - Atenció sociosanitària	-Club Showgirls Eròtica -Club 2001	Lloret de Mar
04-mai	Nit	Àmbit dona	- Distribució gratuïta de preservatius - Contacte i seguiment de les treballadores del sexe - Atenció sociosanitària	- Camp del Barça - Zona universitària	Barcelona
10-jul	Nit	Proj. Carretera (Hosp. Calella)	- Distribució gratuïta de preservatius - Contacte i seguiment de les treballadores del sexe - Atenció sociosanitària	-Club Showgirls Eròtica -Club el Tortugu	Lloret de Mar

3. Marc teòric

3.1. Els processos migratoris a l'Estat Espanyol i a Catalunya.

3.1.1. A l'Estat Espanyol

L'Estat Espanyol ha passat de ser un país d'emigrants a un d'immigrants. Coincidint amb els canvis que ha experimentat aquest país a partir de finals de la dècada dels seixanta, s'ha convertit en objectiu migratori, rebent població estrangera de manera constant. Encara que s'ha passat d'una presència testimonial a una de significativa, que ens acostava als paràmetres europeus, destaca la procedència extracomunitària, com ja s'ha assenyalat anteriorment, pels avançaments en el camp dels transports i les noves tecnologies, i com a resultat d'una economia de mercat que fomenta les desigualtats. És, doncs, un procés global que esquitxa a tots els àmbits.

A partir de 1973, una sèrie de fenòmens determinaran aquest canvi: l'enduriment de la política d'immigració dels països centreeuropeus es traduirà en un canvi d'hàbits migratoris dels col·lectius procedents del nord d'Àfrica, així com de filipins i llatinoamericans que, davant la política restrictiva nord-americana, opten cercar en l'Estat Espanyol un nou destí laboral. A més a més, les dictadures que s'imposen a Uruguai, Xile i Argentina, així com a la Guinea Equatorial empenyen a èxodes massius de població, no només per motius polítics sinó també econòmics.

Paral·lelament, el nostre país entra en una obertura social, política i econòmica que fa que cessin els fluxos de població camp-ciutat i, per consegüent, existeixi una menor pressió sobre el mercat de treball més estigmatitzat (empleats de llar, per exemple), col·lectiu procedent, en la seva gran majoria, de les zones rurals. En territori espanyol hi arriba no tan sols població procedent d'altres països europeus, temptada per l'alta qualitat de vida, sinó també població extracomunitària atreta, fonamentalment, per una política de fronteres poc definida en relació a la resta de països europeus i que garanteix l'assentament a Espanya sense grans dificultats. Aquesta política difusa perdurarà fins a 1985, moment en què les condicions d'entrada es comencen a restringir seguint els preceptes de la Unió Europea.

Generalment, l'objectiu dels immigrants extracomunitaris no era el de romandre en l'Estat Espanyol, sinó que aquest només era el país-pont per accedir a Europa. No obstant això, les polítiques restrictives que imperaven als països finals de destí es tradueixen en un efecte “tap” a les fronteres del nord d'Espanya (frontera pirinenca amb França), com veurem més endavant, que obliga els migrants a romandre a Catalunya en espera de poder accedir a altres països i, transcorregut el temps, a asseure's definitivament en territori espanyol.

La immigració a l'Estat Espanyol té el seu **punt d'inflexió l'any 2000**, quan la xifra de població estrangera amb residència legal ascendeix de 99.122 a 330.881 persones. A partir d'aquest mateix any, el **creixement es desborda i experimenta un creixement gradual any rere any**. En relació a les procedències, tot i que s'han produït canvis significatius, és el Marroc qui se situa com una de les nacionalitats amb una trajectòria més consolidada, tal com es mostra a la següent taula.

Taula 4. Immigracions procedents de l'estranger classificades per país de procedència. Decenni 1997-2006.

País de procedència	Anys									
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
El Marroc	6.899	10.534	14.843	38.178	39.256	39.930	40.865	58.839	69.288	60.830
Argentina	892	1.291	2.163	7.401	18.086	40.628	24.759	23.237	23.664	23.044
Bolívia	79	147	500	3.318	4.835	10.562	18.119	35.339	38.349	69.467
Brasil	629	879	1.598	4.113	4.283	4.582	7.349	13.017	20.771	28.249
Colòmbia	955	2.298	7.451	45.868	71.014	34.042	10.888	16.610	20.541	27.864
Equador	579	1.954	8.973	91.120	82.571	88.732	72.581	11.936	11.588	14.292
Perú	1.207	2.054	2.898	5.893	7.057	7.884	13.310	12.968	17.095	18.884
Romania	168	503	1.773	17.435	23.276	48.292	54.998	49.487	93.976	111.920
Rep.Dominicana	1.349	2.145	2.868	5.552	5.383	5.458	6.558	8.167	10.506	12.291
Països restants	22.859	35.390	56.055	112.003	138.287	162.975	180.097	416.244	376.933	436.130
Total Estrangers	35.616	57.195	99.122	330.881	394.048	443.085	429.524	645.844	682.711	802.971

Font: Estadística de Variacions Residencials. INE, 2009. Elaboració pròpia

Com veiem a la taula, fins a l'any 1999, el Marroc és la primera nacionalitat d'immigrants estrangers a l'Estat Espanyol, seguida, a llarga distància, per Cuba i la República Dominicana. L'any 2000 - i es manté en el 2001- es produeix un canvi significatiu i les nacionalitats procedents d'Amèrica del Sud prenen el relleu al Marroc, que passa a ocupar el tercer lloc, per darrere de l'Equador, Colòmbia i Romania. L'any 2002, l'Equador se situa en el primer lloc, seguida de Romania, l'Argentina, el Marroc i Colòmbia. El 2003 és molt similar a l'any anterior, amb la novetat que el Marroc torna a situar-se en la tercera

posició, seguida de l'Argentina i Bolívia. El 2004 és un any estrany en què les tendències semblen tornar a fer un gir radical: el Marroc torna a ser la primera nacionalitat, seguida per Romania (que presenta un descens), Bolívia, l'Argentina, el Brasil i Colòmbia. El 2005 torna a entroncar amb les tendències anteriors al 2004, i Romania se situa al capdavant, seguida pel Marroc, Bolívia, l'Argentina, i el Brasil. El **2006, Romania experimenta un creixement desorbitat, Bolívia ja es col·loca en segon lloc, seguida pel Marroc**, el Brasil, Colòmbia i l'Argentina.

A l'Estat Espanyol la gran majoria de MMNA procedeixen del Marroc, país amb gran tradició migratòria, com veurem als capítols 5 i 6. A causa de la importància que presenta aquest país com a país d'origen de la població immigrant, ja sigui adulta o menor, ens detindrem a analitzar, amb més detall, l'evolució dels processos migratoris dels seus ciutadans/es al nostre país.

Malgrat la proximitat de l'Estat Espanyol i el Marroc, la presència de marroquins al nostre país ha estat mínima fins a mitjans del segle passat. Tot i així, el nostre país no era un objectiu migratori com ho podien ser Alemanya o França, sinó que es considerava una zona de trànsit; aquesta situació variarà amb les polítiques restrictives d'aquests països que obligaran els immigrants a romandre a l'Estat Espanyol. El Col·lectiu IOE (1994) destacarà tres etapes migratòries del col·lectiu marroquí:

- **De 1960 a 1975**, període que coincideix amb l'obertura del nostre país cap a Europa. Aquesta etapa d'obertura culminarà amb la crisi del petroli i el tancament de les fronteres dels Pirineus, fet que determinarà que el col·lectiu marroquí freni el seu ascens a Europa (França, Alemanya, Països Baixos o Bèlgica, bàsicament) i variï el destí del seu procés migratori cap a la Península, sent aquest destí de caràcter transitori perquè l'objectiu era utilitzar-lo com a plataforma d'espera abans d'intentar el salt a Europa o de tornar al país d'origen mentre s'aprofitaven les oportunitats laborals que oferia el país. El perfil migratori durant aquesta etapa era d'homes sols que ocupaven espais laborals en la indústria i en les obres de construccions públiques, bàsicament, tot i que encara podem trobar migrants ocupats en la mineria o en l'agricultura (àrea metropolitana de Barcelona). En pocs anys, es produirà la reagrupació, establint-se un projecte vital de llarga durada. El marc legal del moment permet

la residència a Espanya sense la necessitat de tramitar documentació residencial o laboral.

- **De 1975 a 1986:** Durant aquesta etapa apareixen les primeres restriccions a França i Alemanya, així com la promulgació a l'Estat Espanyol de la Llei de Drets i Llibertats dels Estrangers i les mesures que d'ella se'n deriven, instaurant-se un nou ordre jurídic. El tancament de fronteres des de l'Estat Espanyol a França i països del nord d'Europa (que continuaven essent l'objectiu dels ciutadans del nord de l'Àfrica) provoca, sobretot a Catalunya, un col·lapse d'immigrants que desitjaven accedir a Europa però que, davant les dificultats per poder creuar, s'establiran en aquesta comunitat. El perfil d'immigrants continua essent d'homes sols que, una vegada establerts, reagrupen a l'esposa i als fills.
- **De 1986 a 1991:** període caracteritzat per la implantació gradual i progressiva d'una política restrictiva en matèria d'immigració -la qual correspon amb la signatura del Tractat de Schenguen- i que afecta no només a l'Estat Espanyol, sinó a tots els països europeus. Malgrat la dificultat per entrar al país, en aquesta etapa es produeix el major índex d'entrades. Encara que el perfil segueix corresponent-se a homes joves que realitzen el projecte migratori en solitari (i que més tard, amb ocupació i habitatge, reagruparan la família), apareixen les primeres dones que, en solitari (dones solteres, vídues o separades), prenen el relleu migratori (Ramírez, 1996).

A partir dels treballs de López García (2004), assenyalaríem una quarta etapa:

- **De 1991 a 2003:** etapa marcada, malgrat les restriccions d'entrada que imposen els visats, per un enorme creixement de població immigrant marroquina, no sols pel procés migratori sinó també pels naixements succeïts al país com demostren les inscripcions consulars i, sobretot, per les reagrupacions familiars. També diversa serà la procedència dels marroquins; si fins aquest moment procedien del nord del país, a partir del 2002 comencen a arribar també immigrants de la zona sud. L'any 2000 l'arribada de població immigrant d'altres llocs augmenta, principalment de l'Amèrica del Sud, i

desbanca, relativament, al Marroc. La procedència és molt diversa, com s'observa a la *Taula 1*. **És en aquesta etapa quan també s'inicia la migració de menors no acompanyats de nacionalitat marroquina, els MMNA**, que s'iniciarà, tímidament, a partir del 1992 i s'incrementarà significativament a partir del 1996, trobant seu auge entre 1998-2002.

Com ja s'ha assenyalat, el Colectivo IOE i Bernabé López distingeixen varies etapes en el marc de la immigració marroquina. Tot i que el Colectivo IOE marca tres etapes cronològiques migratòries a Catalunya, aquestes són extrapolables a altres comunitats autònomes, així com també ho serà la quarta etapa assenyalada per Bernabé López. En totes les etapes cronològiques podem observar perfils migratoris que les caracteritzen. En un primer moment, podem trobar l'arribada d'**homes sols**. En l'etapa següent, aquests **homes comencen a reagrupar a les seves famílies** i el tercer moment, es caracteritza per la **feminització de la migració marroquina**. En la darrera etapa, **coincidint amb el gran creixement del col·lectiu marroquí a casa nostra, cal destacar els naixements de fills d'immigrants, producte de les reagrupacions dels casaments produïts per l'arribada de dones soles a l'Estat Espanyol**.

Paral·lelament a l'arribada d'immigrants adults marroquins, es desenvolupa el fenomen de l'arribada de menors no acompanyats d'aquesta mateixa nacionalitat. Aquest nou perfil apareix en la quarta etapa cronològica, o en una nova etapa si parlem de perfils (Jiménez, 2004). Aquest perfil correspon, exclusivament, a menors d'edat, fonamentalment barons, tot i que, en menor mesura, hi trobarem també noies. Quantitativament el número de fèmines és menor, però qualitativament la desprotecció és major ja que és un col·lectiu altament invisible.

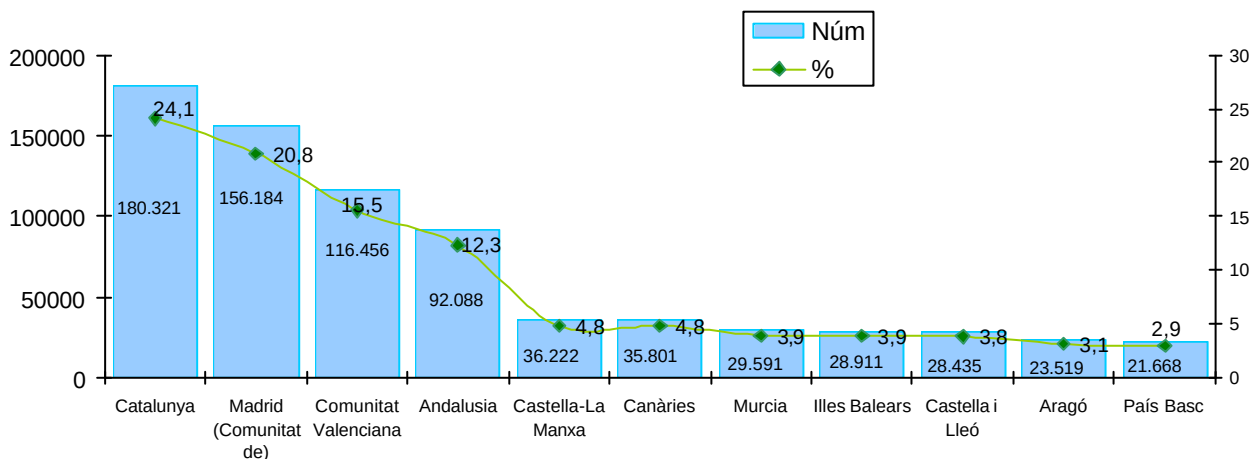
3.1.2. A Catalunya

La història migratòria de Catalunya va paral·lela a la baixa fecunditat d'aquesta comunitat (Cabrè, 1992): la demografia catalana s'ha caracteritzat, fins ben entrats els anys 50, per una feble reproducció biològica i una immigració sempre important, essent un poble que ha absorbit, més que enviat, corrents migratòries, sobretot d'altres zones de l'Estat. Catalunya és un cas peculiar ja que acull trets migratoris especials: una persistència d'immigració en volums constants i elevats (també lligat amb una baixa natalitat i a un

procés industrial important) que han ajudat al desenvolupament d'aquesta comunitat. L'experiència migratòria de Catalunya es pot observar com a positiva des de dues vessants diferents: pel que fa al propi país i al desenvolupament de determinades zones, però també ha contribuït al desenvolupament de les zones d'origen, més enllà de totes aquelles pèrdues personals que suposa qualsevol experiència migratòria.

En termes generals, **Catalunya ha experimentat un creixement important de població estrangera, com veurem més endavant, esdevenint la comunitat autònoma amb un major nombre de persones immigrades.** Aquest creixement s'explicaria des de la multicausalitat, no existint una raó única que l'expliqui. Ja hem assenyalat la tradició migratòria del país, com a terra d'acollida. Tampoc no hem d'oblidar que Catalunya és terra de pas que, en arribar el tancament de les fronteres europees, esdevé zona d'establiment per a tots aquells que no poden fer el salt a Europa. També cal tenir en compte els factors econòmics: necessitat de mà d'obra per al tercer sector, sobretot en l'industrial i de la construcció.

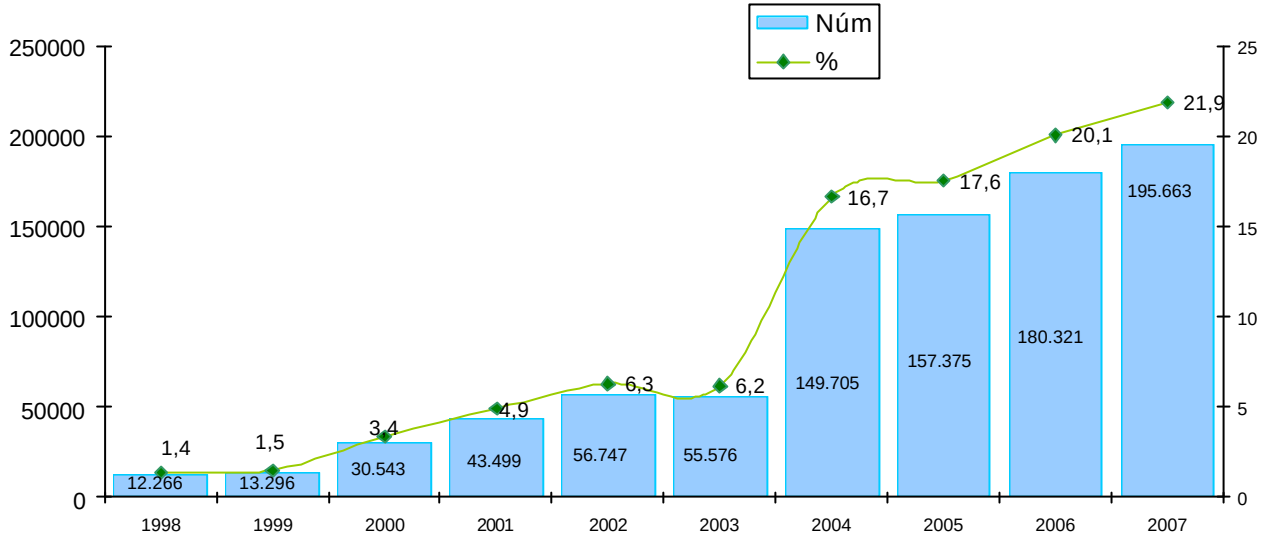
Gràfic 1. Estrangers a les Comunitats Autònomes, 2006

Font: Estadística de Variacions Residencials. INE, 2009. Elaboració pròpia.

A Catalunya hi ha una tendència cap al creixement any rere any que fa d'aquesta comunitat una regió que s'ha consolidat com a centre de recepció d'immigrants. Aquesta dada cobra especial importància si tenim en compte que s'estan produint transformacions importants pel que fa als llocs preferents d'assentament en el conjunt de l'Estat Espanyol.

Gràfic 2. Evolució del nombre d'estrangers a Catalunya, 2006

Font: Estadística de Variacions Residencials. INE, 2009. Elaboració pròpia

En aquest sentit, es constata un creixement en la dispersió dels assentaments estrangers per diverses comunitats autònomes en detriment de la concentració espacial que regnava fa vint anys, tot i ser Catalunya la comunitat que més immigrants rep.

La població immigrada a Catalunya augmenta a partir dels anys noranta, però és a l'any 2000 quan aquesta població augmenta més del doble (coincidint amb la regularització d'aquell mateix any), creixement que resulta progressiu fins el 2004, on tornem a trobar un augment important, comparable al del 2000 (la població immigrada quasi es triplica). A partir del 2004, amb les normatives restrictives, la immigració segueix creixent però de manera estable.

Taula 5. Saldos migratoris externs d'estrangers per territori i període, 1998-2007.

Territori	Any										Total
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	
Barcelona	8179	8360	18874	25160	33248	30978	104994	109448	125292	132341	596874
Tarragona	2245	2467	5405	9133	11258	11960	17108	18569	22416	24711	125272
Lleida	688	912	1939	4035	5076	5991	11034	10210	10823	13349	64057
Girona	1550	1557	4325	5171	7165	6647	16619	19148	21790	25262	109234
Total	12662	13296	30543	43499	56747	55576	149705	157375	180321	195663	895437

Font: INE, 2009. Elaboració pròpia.

En aquesta taula podem observar el creixement de l'arribada d'estrangers a les diferents províncies catalanes, destacant el creixement a Barcelona i Tarragona, sobretot en els anys 2000 i 2004 i entre l'any 2005 i 2007. Actualment, i amb dades de l'any 2007 de l'Institut Nacional de Estadísticas, el col·lectiu més nombrós extracomunitari¹ és el marroquí (20.469), seguit de bolivians (11.59), brasilers (7.744), colombians (6.399), xinesos (5.806), argentins (5.672), equatorians (5.541) i peruans (5.158).

3.2. La migració dels menors no acompanyats

En el panorama europeu, el **fenomen migratori** conegut com el de Menors Migrants No Acompanyats **apareix entre 1980 i 1990**. A pesar que les migracions de menors s'havien produït amb anterioritat en la història d'Europa i del món, no és fins el 1989, any en què es ratifica la Convenció dels Drets de la Infància, que es produeix una modificació en els plantejaments i **es fa efectiva una perspectiva proteccionista**, atorgant als menors d'edat la necessitat de ser emparats sota l'atenció de les institucions que disposen de la competència de protecció als menors.

L'arribada al nostre país de **menors d'edat** que emprenen l'aventura de la immigració en solitari o acompanyats d'adults que no exerceixen tutela sobre ells s'ha consolidat com **una nova estratègia d'immigració** que ha de ser tractada independentment a la duta a terme pels adults. Cada vegada és major el nombre de menors que emprenen aquest camí, un camí que comença ple d'il·lusions i de desitjos per complir. Però altres, en

¹ El col·lectiu comunitari més important és el romanès (20.789 persones).

aquesta trajectòria van perdent aquests somnis i, de manera gradual, queden sembrats de pèrdues i desenganys perquè, **a la seva condició de menor d'edat**, se li haurà de sumar, amb molta força, **la d'immigrant**. Si la primera condició, la de menor d'edat, l'hauria de fer mereixedor d'una tutela especial per part de l'Administració “protectora”, la qual actuaria com a garant en el respecte i acompliment dels drets humans en general, i de la infància, en concret, la realitat de l'estatus d'immigrant s'imposa, moltes vegades, perquè ambdues lògiques són contradictòries, com veurem més endavant.

3.2.1. El concepte de Menor Migrant No Acompanyat.

Com s'ha vist, la migració de menors no acompanyats **implica un patró migratori nou**, amb **particularitats pròpies que no es poden assimilar a la dels adults**. De la mateixa manera que aquesta migració qüestiona alguns dels supòsits bàsics de les migracions internacionals, també resulta problemàtica quant a la seva denominació.

Amb l'arribada de gran nombre de menors sense referents adults al continent europeu, el Consell de la Unió Europea, el 1997, designa aquests menors estrangers com a *Menors No Acompanyats*. El mateix any, l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats (ACNUR) el dota del significat següent:

“Els nens i adolescents menors de 18 anys que es troben fora del país d'origen i estan separats d'ambdós pares o de la persona que per llei o costum els tingués a càrrec seu. Alguns d'aquests menors estan totalment sols, mentre que d'altres conviuen amb altres familiars. Els menors no acompanyats poden haver sol·licitat asil per por a la persecució, a la falta de protecció davant violacions de drets humans, conflictes armats i/o greus disturbis al seu país d'origen. Alguns d'ells poden haver estat víctimes del tràfic de persones o un altre tipus d'explotació o poden haver viatjat a Europa fugint de situacions de pobresa severa. Molts d'aquests menors han viscut experiències terribles i han sobreviscut a circumstàncies d'extrema duresa”.

Enfront d'aquesta nova situació, l'ACNUR i *Save The Children* plantegen la necessitat de redefinir el concepte. L'abast semàntic de *Menor No Acompanyat* s'intenta superar amb la introducció del terme de *Menor Separat*. Ambdues organitzacions defensen que aquest terme reflecteixi amb major exactitud la realitat d'aquests menors ja que estan “separats” de la seva família però també dels seus orígens o de la seva cultura i poden estar acompanyats per una família extensa al país d'origen.

A Europa, la terminologia utilitzada majoritàriament per denominar-los és la de *menor no acompanyat* (MNA); tant a Suïssa, a Bèlgica, a Irlanda, a França com a Espanya és àmpliament utilitzat. A Dinamarca utilitzen el vocable *menor refugiat no acompanyat* així com el de *menor separat*, aquest últim també vigent a Portugal o a Anglaterra. A Itàlia distingeixen entre Menor Estranger No Acompanyat (MENA) i Menor en Estat d'Abandó. Malgrat la diversitat de termes utilitzats per definir a aquest col·lectiu, en el marc europeu el concepte més utilitzat és el de MNA, encara que les connotacions legals i socials del terme difereixen a cada país. Bàsicament, són coincidents a assenyalar que es tracta de menors d'origen estranger amb menys de 18 anys, encara que variarà l'accent, segons cada país, en el *no acompanyat*.

A Espanya també és utilitzat el terme *menor no acompanyat*, que es complementa amb altres denominacions. Un dels conceptes més habituals per referir-nos a aquest col·lectiu és el de *menor estranger indocumentat no acompanyat* (MENA), utilitzat a la Comunitat de Madrid, Comunitat Valenciana i al País Basc. A Catalunya, la DGAIA de la Generalitat de Catalunya afegeix el terme d'"indocumentat" al de *menor estranger no acompanyat* (MEINA).

Quiroga, Alonso i Armengol (2005)², en el marc del **Projecte europeu CON RED**, a partir de la definició aportada per l'ACNUR i Save The Children, **proposen el concepte de Menor Migrant No Acompanyat (MMNA)**, redefinint el terme ja existent i que vol tenir en compte tota la casuística al voltant dels MNA, amb la intenció d'aglutinar les diferents concepcions nacionals (tant si s'ha accedit al país d'acollida a través de la sol·licitud d'asil com a través d'una immigració irregular) i anar una mica més enllà:

- **Menor** perquè són nens/es i adolescents que tenen menys de 18 anys.
- **Migrant** perquè es vol ressaltar el fet que aquests nens/es i joves posseeixen un projecte migratori concret, sigui de forma voluntària o imposat per la família i/o per la guerra .
- **No acompanyat** perquè els menors “no estan acompanyats” des del primer moment o en el transcurs de la seva estada al país d'acollida”.

² Violeta Quiroga i Ariadna Alonso són membres de l'IFAM, essent Quiroga la investigadora principal.

El Projecte europeu CON RED, intenta fugir de les restriccions del terme i incorpora la diversitat de possibilitats que es reflecteixen en les situacions de *no acompanyat* entenent que la falta d'un referent adult que li doni el suport necessària, el situa en un pla d'indefensió i vulnerabilitat:

1. Menor estranger de menys de 18 anys que arriba sense els seus pares o tutor legal, o que arriba o està amb algun familiar que no és tutor legal.
2. Menor estranger de menys de 18 anys que arriba sense pares o tutor legal, o que arriba o està amb algun familiar que no pot atendre'l adequadament.
3. Menor estranger de menys de 18 anys que arriba sense pares o tutor legal, o que arriba o està amb algun membre de la família extensa que no pot atendre'l adequadament, o que la seva relació amb l'adult genera dubtes.

La definició per a *Menor Migrant No Acompanyat* (MMNA) és la següent:

*"Els nens i adolescents menors de 18 anys **que emigren fora del país d'origen** sols i/o separats, d'ambdós pares o **tutor legal** o persona que per llei o costum els tingués a càrrec seu; **o acompanyats d'alguna persona de la família extensa o persona al qual el tutor legal hi ha encarregat per llei o costum del país, i que per alguna circumstància acaben sols o no són atesos adequadament, o que sorgeix algun dubte sobre la relació entre el menor i l'adult.** Tots, com a nens, són nens separats i amb dret a rebre protecció internacional sota una àmplia gamma d'instruments internacionals i regionals. Els menors accedeixen al territori europeu sol·licitant asil o de forma irregular. Els sol·licitants d'asil ho fan per por a la persecució, a la falta de protecció davant violacions de drets humans, conflictes armats i/o greus disturbis al seu país d'origen. **Mentrestant, que els que accedeixen de forma irregular** poden haver estat víctimes de tràfic de persones o un altre tipus d'explotació, o han viatjat a Europa fugint de situacions de pobresa severa o de serioses privacions o d'expectatives **de promoció social**. Molts d'aquests menors han viscut experiències terribles i han sobreviscut a circumstàncies d'extrema duresa"*³.

Durant el treball de camp del projecte I+D "Menors Migrants No Acompanyats a Espanya" realitzat entre 2007 i 2008, que es va dur a terme a diverses comunitats autònomes, com s'ha assenyalat a la introducció, s'ha pogut comprovar que no resulten ser tant excepcionals com es podia pensar les situacions per les quals els menors resideixen amb algun familiar que no pot atendre'ls adequadament o bé que la relació de parentiu entre

³ Quiroga, Alonso y Armengol (2005) *Rutas de pequeños sueños. Los menores migrantes no acompañados en Europa*. Proyecto CON RED. Fundació Pere Tarrés. Barcelona

l'adult i el menor és dubtosa⁴. **Els casos de menors migrants que es troben “mal acompanyats”, també s'està reproduint a l'Estat Espanyol**, essent, sovint, difícil de separar del concepte de menor “no acompanyat”. Destaquem el perfil de menors mal acompanyats amb les característiques de cada gènere:

- **Nois “mal acompanyats” per germans majors d'edat o familiars o compatriotes** en la mateixa situació d'irregularitat i/o de marginació (principalment marroquins, també alguns paquistanesos, bengalís...)
- **Noies “mal acompanyades” per familiars o compatriotes** (marroquines); **per sogres o marits** (romaneses); **per nuvis, companys o intermediaris adults** (prostitució)

En definitiva, per a l'anàlisi de la migració de menors no acompanyats és fonamental ampliar horitzons i incorporar aquestes noves situacions que doten de més significats al concepte.

3.2.2. Investigacions sobre la migració de menors no acompanyats.

L'estudi del fenomen de la migració de menors no acompanyats s'ha anat succeint al llarg dels anys des que van començar a ser detectats aquests nois i noies, existint diversos treballs que han intentat explicar aquesta realitat.

A Europa hi ha diversos treballs que fan referència a menors no acompanyats. En primer lloc, destacar els informes resultants del **programa *Separated Children in Europe*** desenvolupat per *Save The Children* en 27 països on s'analitzen les situacions viscudes pels menors separats, així com les polítiques que s'haurien de modificar per adaptar-se a les necessitats d'aquests, necessitats recollides, al seu torn, en el *Manual de Bones Pràctiques* realitzat per aquesta entitat, conjuntament amb l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats (ACNUR) el 1999. En la mateixa línia, el projecte *MINMIG*, desenvolupat pel Berlín Institute of Comparative Social Research i la Universitat de Florència, realitza informes dels quinze estats membres de la Unió entre 1999 i 2003. En una última fase, s'analitza la situació en els últims deu països que s'han incorporat a partir del 2004. Des de l'Estat Espanyol, i des de la Fundació Pere Tarrés de la Universitat Ramon Llull, es desenvolupa, a nivell europeu, **el Projecte *CON RED*** entre els anys 2000

⁴ Aquestes són situacions més pròpies dels països europeus del nord d'Europa, com Dinamarca o

i 2004 a partir de la comparació de la situació dels menors a vuit països europeus per poder oferir respostes a preguntes de professionals que intervenen a nivell social amb aquests menors. Assenyalar, també, el projecte *Seeking Asylum Alone* que compara la situació en el Regne Unit amb la d'altres països externs a Europa que reben menors (Austràlia i els EUA). Per l'últim, des del treball realitzat per l'Observatori Internacional de Justícia Juvenil (2007) es recull la situació dels menors en un estudi comparat de sis països europeus o el projecte europeu *Los niños indocumentados en Europa: Víctimas invisibles de las restricciones a la inmigración* de l'organització PICUM (Plataforma de Cooperación Internacional para Inmigrantes Indocumentados).

A l'**Estat Espanyol** destaca el treball de Giménez y Suárez (2000), finançat, per la Dirección General de Acción Social, del Menor y de la Familia del Ministerio del Trabajo y Asuntos Sociales, que porta per títol *Menores extranjeros no acompañados* on es compara la situació de cinc comunitats autònomes (Andalusia, Catalunya, Ceuta, Melilla i Madrid). Aquest treball va tenir continuïtat al 2002 amb la publicació *d'Integración de los menores de origen extranjero de la Comunidad de Madrid*. Necesidades, derechos y actuaciones, sota el patrocini de l'oficina del Defensor del Menor de la Comunidad de Madrid. També assenyalarem l'obra conjunta *Menores tras la Frontera. Otra inmigración que aguarda*⁵ (2006).

La majoria d'**estudis se centren en les diferents comunitats autònomes**. A **Catalunya**, destacarem el treball de Capdevila i Ferrer (2003)⁶, la tesi doctoral de Quiroga (2003)⁷ i la publicació de la Fundació Jaume Bofill de Comas i Quiroga (2005). Aquesta fundació ha esdevingut, des del moment emergent del fenomen, un eix aglutinador de les diverses recerques i reflexions en aquest camp, tot creant un espai d'intercanvi i contacte entre la praxis i la reflexió teòrica. En destacaríem els següents treballs: *L'atenció als menors immigrants no acompanyats a Catalunya. Anàlisi de la realitat i propostes d'actuació*, obra coordinada per Comas (2001) on diversos autors aporten dades sobre el tema dels menors, el treball de la Fundació FICAT i Irma Rognoni sobre els aspectes jurídics del

Finlàndia, o com algun país del sud, com ara Itàlia.

⁵ Checa, Checa i Arjona, editors.

⁶ *Els menors estrangers indocumentats no acompanyats (MEINA)*, del Centre d'estudis Jurídics i Formació Especialitzada del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

⁷ *Els petits Harraga. Menors immigrants no acompanyats d'origen marroquí a Catalunya*, llegida a la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona.

MMNA amb el títol Menors del carrer, visió sociojurídica (2001), les recerques de Quiroga⁸ presentades els anys 2002 i 2003 en diferents espais i les propostes presentades des de la vessant jurídica per Aja i Moya (2002) sota el títol *Estudi sociojurídic i de legislació sobre menors estrangers, document inèdit*. Per últim destacar, el treball de Màster d'Ariadna Alonso (2008), membre del grup IFAM, que amb el títol *En terra de Ningú*, és un treball que pretén ser una aproximació a la realitat de les noies menors d'edat de l'Europa de l'Est que arriben a Catalunya per exercir la prostitució. No podem deixar de banda, les memòries i informes del Síndic de Greuges: tant la memòria del 2005 i de 2006, que tracten el tema d'infants i adolescents en situació de desprotecció, com l'informe sobre *La situació dels menors immigrants sols* (2006).

A la **comunitat de Madrid**, a més de l'informe del Defensor del Menor, també destaquen l'article de Monteros, a l'obra conjunta *Las otras migraciones: la emigración de menores marroquíes no acompañados a España* coordinada per Jiménez y Ramírez (2005), o la tesi doctoral de Monteros (2007).

Tant l'estudi del Defensor del Menor de la Comunidad de Madrid com les dades aportades per l'Ararteko a *Situación de los menores extranjeros no acompañados en el CAP* (2005) al **País Basc** aporten noves dades al fenomen des de la perspectiva de "l'agency". També al País Basc destaquem l'article de Setién i Barceló⁹ sobre el sistema d'acollida en aquesta comunitat i *Los y las Menores Migrantes No Acompañados/das en el País Vasco Estado Actual y nuevas tendencias* (2008) del grup IFAM.

A **Andalusia**, els estudis realitzats sobre l'impacte d'aquestes arribades són obra de Jiménez (2003) i Arce (1999), i destacar, també, les aportacions de l'Asociación Pro Derechos humanos de Andalucía (2006) i d'Human Rights Watch (2008) sobre la situació dels menors no acompanyats en aquesta comunitat, així com les aportacions de l'Observatorio de la Infancia de Andalucía (2006) a *Buenas Prácticas en la atención de menores inmigrantes en Andalucía* i l'*Informe Especial sobre los Menores Inmigrantes en Andalucía del Defensor del Menor Andaluz* (2004). Remarcant, a més a més, els articles¹⁰ d'Elisa García i Ahmed Khalifa sobre les respostes tutelars del govern andalús en aquest

⁸ "Atenció als menors immigrants: col·laboració Catalunya-Marroc"

⁹ "La atención de los menores no acompañados en el País Vasco: modelos de intervención y luces y sombras del sistema de acogida".

tema i d'Aycart (resum d'un informe sobre de la situació dels MMNA a Andalusia, no publicat). Ambdós articles publicats al 2006 a l'obra conjunta, citada anteriorment, Jiménez i Fernández.

Per últim, assenyalar els treballs realitzats a la Comunitat Valenciana, sobretot per Santoja i Konrad, des d'una vessant psicològica, *Menores migrantes: de los puntos cardinales a la rosa de los vientos* (2005) i de Bueno i Mestre (2006) amb el títol *La protección de menores migrantes no acompañados. Un modelo de intervención social*.

Cal destacar el paper preponderant dels Defensors del Menor de les diferents comunitats autònomes **a l'hora de posar sobre la taula la situació d'aquests menors, afavorint-ne el coneixement.**

Com hem vist, els estudis sobre aquesta temàtica s'han realitzat majoritàriament des d'una perspectiva autonòmica i a hores d'ara no hi ha obres de referència que realitzin un anàlisi del fenomen a nivell estatal. En aquest sentit, el grup d'investigació IFAM (Infància i Família en Ambients Multiculturals) de la Universitat Ramón Llull té com una de les seves línies d'investigació prioritàries l'estudi de les migracions de menors no acompanyats com a fenomen. El projecte finançat pel programa I+D del Ministerio de Educación y Ciencia permetrà abordar aquest fenomen des d'una perspectiva estatal i a través de la triangulació de les tècniques qualitatives i quantitatives, mitjançant les quals poder establir les similituds i les diferències dels MMNA que resideixen en les distintes comunitats autònomes.

3.2.3. Marc Legal

L'arribada d'estrangers menors d'edat que emigren sols o amb adults que no tenen potestat sobre ells, s'ha convertit en una nova estratègia migratòria sobre la qual el dret tracta d'oferir respostes compatibles entre la jurisprudència en estrangeria i en el dret de protecció al menor, sense oblidar que, sobre la situació jurídica d'aquests menors, concorren diferents poders públics entorn de la presa de decisions i la pluralitat de normes de protecció atenent a la diversitat autonòmica del país, etc. Fem un petit repàs històric.

¹⁰ “Los menores marroquíes inmigrantes y las respuestas del órgano tutelar andaluz” i “Menores inmigrantes en Andalucía: conclusiones de un informe”

Serà en el marc de la Declaració de Ginebra sobre els Drets de la Infància (1924) quan aparegui per primera vegada l'interès per preservar els interessos de nens i joves enfront dels adults. El 1959, l'Assemblea General de les Nacions Unides aprovarà la Declaració Universal dels Drets de la Infància ja que el nen, a causa de la seva falta de maduresa física i mental, precisa de solucions especials i atenció, incloent-hi en aquesta la protecció legal. Durant tot aquest període de temps i fins a la **Convenció sobre Drets dels Nens** el 1989, que l'Estat Espanyol va ratificar el 1990, el dret internacional de protecció a la infància ha evolucionat ostensiblement, sobretot a partir de la dècada dels noranta.

Hem de remetre'ns a aquesta última convenció per trobar la delimitació de la minoria d'edat, que se situarà dels 0 als 18 anys (construcció social de la infància i l'adolescència) i la consideració del menor com d'interès *superior*. Els països que la van ratificar l'han anat incorporant a les seves legislacions, com és el cas d'Espanya que la inclou en l'article 39.4 de la Constitució on assenyala que *els menors gaudiran de la protecció prevista en els acords internacionals que vetllen pels seus drets*. Amb aquesta resolució el Consell de la Unió Europea del 26 de juny de 1997 (97/C221/03) queda delimitada la protecció als menors de 18 anys nacionals de països tercers que arribin al territori dels Estats membres sense anar acompanyats d'un adult responsable dels mateixos, ja sigui legalment o d'acord amb els usos i costums, en tant que no estiguin efectivament sota la protecció d'un adult responsable d'ells. La resolució s'aplicarà també a aquells menors de tercers països que, havent entrat al territori acompanyats, siguin abandonats.

La Llei Orgànica 1/1996 sobre Protecció Jurídica del Menor, en compliment amb la Convenció de l'ONU, reconeix a l'Estat Espanyol la competència sobre els menors que es troben al seu territori (article 1). **Però aquests menors adquiririen una doble condició jurídica que determinarà el seu futur: són immigrants i, al seu torn, menors. D'acord amb el dret internacional, el seu estatus de menor hauria de prevaler al d'immigrant** ja que la legislació sobre la protecció de la infància hauria de situar-se per sobre de qualsevol legislació en matèria d'estrangeria. I, de fet, a l'Estat Espanyol això va ser així en els primers anys, però amb el desenvolupament de lleis específiques en matèria d'immigració, tant per part del propi estat com per part de les comunitats autònomes (que posseeixen les competències en matèria de menors), s'han introduït mesures restrictives, ocorrent el mateix que en la resta de països europeus.

Amb la Llei d'Estrangeria 7/1985 neix la primera norma de caràcter orgànic que fa referència als drets i llibertats públiques dels estrangers a Espanya, sent aquesta una llei que no protegia ni reconeixia de manera eficaç els drets dels estrangers que residien a l'Estat Espanyol . Amb aquesta llei, i amb la posada en marxa del seu reglament el 1986, serà necessària la sol·licitud de visat així com d'un contracte previ de treball per poder accedir al país, entre altres mesures.

La política en matèria d'estrangeria quedarà marcada amb la signatura del Tractat de Maastricht (1992) i l'entrada en vigor de l'Acord de Schenguen (1995), ja que l'Estat Espanyol passa a convertir-se en una de les fronteres exteriors de l'espai comunitari. L'acord permet la lliure circulació de persones dels estats membres així com també de mercaderies però enfortirà els punts externs que permeten l'entrada a la UE, posant traves i frenant l'entrada de tercers mitjançant l'homogenització de les normatives dels estats membres en matèria d'immigració. Davant les crítiques a aquest reglament, i sis anys després de la seva aplicació, a través del **Reial Decret 155/1996** s'aprova un nou decret que permet algunes reformes de la llei, reformes que giren entorn al dret dels estrangers a accedir a la sanitat, l'educació, assistència jurídica, etc. En aquest decret **s'estableixen, per primera vegada, els drets del menor** (articles 12 al 15), encara que l'article 13 d'aquest, no està dirigit, a *priori*, als MMNA sinó als fills d'immigrants irregulars o irregulars en situació de desemparament.

Malgrat les modificacions en els diferents reglaments, la llei 7/1985 es demostra ineficaç, sobretot davant l'augment d'estrangers que desitgen establir-se a l'Estat, produint-se una reforma que donarà pas a Llei Orgànica 4/2000 que fou modificada, mesos més tard, pel Govern del Partit Popular donant pas a la **Llei Orgànica 8/2000**. Mentre que la primera admetia la necessitat de mà d'obra forana així com els drets d'aquesta, la segona entenia que s'havia d'intentar d'evitar el possible efecte crida que segons assenyalava el govern, portava implícit la 4/2000. Per això, la nova llei restringia l'entrada mitjançant un sistema de sancions i infraccions (que derivessin en expulsions i aplicació de procediments d'urgència), i regulava els fluxos d'entrada. Tampoc no hem d'oblidar que la Llei 8/2000 (Reial Decret 864/2001) es dotarà d'un cos de reglamentacions que ajudarà a desenvolupar tots els objectius proposats.

Tot això es tradueix en una **reducció dels drets dels estrangers**, drets guanyats en lleis anteriors i que **afectessin directament els menors migrants** (articles 35 i 40) **perquè es reforcen les mesures de repatriació que, en cas de no poder-se dur a terme, havien de substituir-se per mecanismes d'integració i regularització** (article 62). En l'esmentada llei es fan evidents les contradiccions de la mateixa amb preceptes bàsics de la protecció del menor, bàsicament pel que fa al perill de segregació i per la capacitat de retenir un menor fins durant trenta dies en un centre obert d'acollida.

La resposta de la Llei d'Estrangeria a la presència d'aquests menors **reforça la mesura de repatriació**, també anomenada "reagupació familiar" com a mesura prioritària, com s'assenyalarà en l'*Apartado del Marco Jurídico*. **En cas de no poder-se dur a terme aquesta repatriació, ha de substituir-se per mecanismes d'integració i regularització** (article 62), essent internats els menors en centres de menors, després de la preceptiva ordre fiscal. La reagupació familiar és la primera opció quan un menor estranger no acompanyat és detectat a Espanya, encara que la seva realització pràctica comporta una sèrie de dificultats que fan que en la majoria dels casos no sigui viable i no es porti a la pràctica. La legislació estableix que els menors estrangers només poden retornar al seu país d'origen si es reintegren a la seva família o a un centre de protecció estatal. La Llei espanyola estableix que *l'Administració General de l'Estat, conforme al principi de reagrupació del menor, després d'haver sentit al menor i amb un informe previ dels Serveis de Protecció de Menors, resoldran el que procedeixi sobre el retorn al seu país d'origen o a aquell on es trobessin els seus familiars, o, si no n'hi ha, sobre la seva permanència a Espanya. D'acord amb el principi d'interès superior del menor, la repatriació al seu país d'origen només s'acordarà si es donessin les condicions per a l'efectiva reagrupació familiar del menor, o per a l'adequada tutela per part dels serveis de protecció de menors del país d'origen*. Segons la Llei d'Estrangeria, és la Fiscalia General de l'Estat la que ha de prendre contacte amb els consolsats i les famílies dels menors perquè puguin ser retornats als seus països. No obstant això, si la família rebutja acollir-ho, el Fiscal ha de denegar la seva repatriació. Aquesta mesura de repatriació es reforça en la Llei 8/2000 per disminuir el suposat *efecte crida*. El fenomen dels menors es tracta en l'article 35, on s'estableix que, davant un menor indocumentat, els Cossos i Forces de l'Estat han d'establir la seva minoria d'edat, oferint-li l'atenció que necessiti i intentant que retorni amb la seva família; en cas de romandre en l'Estat Espanyol, l'Administració l'haurà de tutelar i documentar, així com protegir-l'ho. Malgrat aquesta normativa, algunes

organitzacions que treballen amb menors (CEAR, Save The Children) han denunciat casos en què no s'escolta al menor o no es tenen garanties que la seva repatriació es realitzi amb garanties suficients. **En aquesta llei es fan evidents les contradiccions de la mateixa amb preceptes bàsics de la protecció del menor**, bàsicament pel que fa al perill de segregació i per la capacitat de retenir un menor fins durant trenta dies en un centre obert d'acollida.

Si, com acabem de veure, les competències en jurisprudència d'estrangeria es troben a les mans de l'Estat, **les competències en matèria de menors queda a les mans de cada Comunitat Autònoma**.

A Catalunya queden regulades per la Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol, de reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya, per la qual l'article 166 estableix la competència exclusiva de la Generalitat de Catalunya en matèria de protecció a la infància i a l'adolescència. En aquesta llei s'estableix que les funcions tutelars de l'administració pública es faran efectives "en el supòsit dels menors en situació de desemparament" (article 32 de la llei 8/1995), i aquestes funcions tutelars són exercides per la DGAIA, organisme adscrit al Departament de Famílies i Benestar Social de la Generalitat de Catalunya. Per a declarar la situació de desemparament d'un/a menor s'han de donar un dels onze supòsits que posen en perill la integritat física i/o psíquica del/la menor tal com queda establert en el Decret 127/1997 del Reglament de protecció dels menors desemparats i de l'adopció de la Generalitat de Catalunya.

Fins a l'any 2005, la Direcció General d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència (DGAIA), vinculada al Departament de Benestar i Família, era l'organisme que s'ocupava de l'atenció de la infància i l'adolescència amb risc social. A partir del 2006, amb l'entrada en vigor del Decret 243/2005, de 8 de novembre, de modificació parcial de l'estructura del Departament de Benestar i Família, la DGAIA amplia els seus àmbits d'actuació al col·lectiu d'infants i adolescents en general, inclosos els que no són de risc social.

Així mateix, un altre dels canvis més significatius quan entra en vigor el Decret 243/2005 és la descentralització de la gestió de la DGAIA, potenciant els òrgans adscrits als *Serveis Territorials* del mateix Departament a partir d'uns *Equips Funcionals d'Infància*. Els

Serveis Territorials es divideixen en 6: Barcelona Ciutat, Barcelona Comarques, Girona, Lleida, Tarragona i Terres de l'Ebre.

3.2.4. Breu radiografia del fenomen

Els moviments humans han estat una constant al llarg de la història, quedant integrats els moviments de menors en el marc dels desplaçaments dels adults, atès que no serà fins a finals del segle XX quan comencen a construir-se socialment les categories vinculades a l'edat. El fenomen dels menors immigrants no acompanyats no és exclusiu del continent europeu sinó que es reproduïen en aquelles zones on conflueixen desigualtats socials profundes (Quiroga, 2003; Suárez, 2006).

Les causes d'aquesta immigració hem de cercar-les **en fenòmens multicausals**: raons de tipus polític, econòmiques o de millora d'expectatives socials i culturals i, en el cas de les dones, l'afany de fugir d'unes relacions familiars coercitives al país d'origen. **Els factors que determinen l'elecció del país** d'origen responen a la proximitat i a la facilitat de transport, els llaços històrics, econòmics o lingüístics, els antecedents migratoris en el nucli familiar o unes legislacions favorables en acollida del país de destí.

Com ja s'ha dit, **la novetat d'aquest fenomen** no es basa en el desplaçament i la circulació de menors sinó més aviat en **la visualització i en el tractament institucional cap aquest col·lectiu**, a partir de l'aparició de les lleis proteccionistes del menor com ara la **Convenció sobre Drets dels Nens** (1989). L'arribada de MMNA a Europa es produeix en la dècada dels noranta (a Dinamarca són detectats a partir de 1986) en una evolució creixent fins al 2000, però sempre molt per sota dels índexs de migració adulta. Aquesta visualització té el seu epicentre en la percepció social que es té del fenomen i en els possibles problemes d'ordre públic que els menors poden arribar a generar. En els seus inicis, els MMNA constituïen un col·lectiu altament desconegut, del que no se sabia ni tan sols la seva característica principal: la magnitud. Si l'arribada de població estrangera és un fenomen relativament recent a l'Estat Espanyol, més encara pot dir-se que ho és l'arribada de menors immigrants no acompanyats, el nombre del qual comença a ser significatiu al nostre país entorn de l'any 1998-99.

A Espanya, la majoria dels menors també són d'origen marroquí seguint els passos de molts dels seus compatriotes adults, encara que, en els últims anys, han variat les procedències. Els menors traspassen, majoritàriament, les fronteres de manera irregular i, segons sigui el seu lloc de procedència al Marroc, ho faran a sota de camions o autocars, a mode de polissons de vaixell; si procedeixen de zones de l'interior i del sud del país, el mitjà de transport habitual per arribar a Espanya seran les pasteres, com veurem en el capítol 7.

Segons Jiménez (2004), prenent l'exemple dels menors procedents del Marroc, tres factors condicionen l'afany migratori d'aquests menors:

- la situació de precarietat del sistema de protecció de la infància, que és incapaç de donar respostes viables a les urgents situacions de pobresa que es viuen tant en zones rurals com urbanes.
- la situació social de moltes famílies a les àrees metropolitanes de les grans ciutats i a zones rurals aïllades.
- el paper transcendental de l'imaginari col·lectiu de la immigració que veu en aquesta una opció de promoció social.

Com ja s'ha anat descrivint en els apartats anteriors, la migració de menors sense referents adults a l'Estat Espanyol ja fa gairebé 15 anys que es dona. El fenomen de les migracions es caracteritza, actualment, per les restriccions pel que fa a la llibertat de circulació dels individus i afecta, de manera directa, a infància i adolescència. Els menors immigrants que es troben a l'estat sense la tutela d'un adult constitueixen un col·lectiu extremadament vulnerable que ha experimentat un augment constant en els últims 10 anys, convertint-se, en l'actualitat, en una preocupació per a l'Administració i les institucions socials.

Monteros (2007:161) assenyala que aquest és un fenomen construït i potenciat jurídicament des dels seus inicis, adoptant característiques particulars però també ressaltades per la relació que aquest grup ha mantingut amb els sistemes de protecció. No obstant això, es poden destacar característiques específiques d'aquest fenomen perquè genera problemàtiques particulars no intrínseques d'un col·lectiu marcat per la falta d'homogeneïtat en el moment actual.

Encara que, com s'ha dit anteriorment, el perfil d'aquells que emprenen el procés migratori sense un referent adult és fonamentalment un perfil masculí i adult (Capdevila i Ferrer: 2003), hi ha un percentatge, encara que menor, de nenes que també emigren (Morente i Trujillo, 2006; Quiroga, Berga, Alonso i Sòria, 2007; Alonso, 2008). Existeixen dades fiables que demostren que les noies també emigren, tot i que en menor proporció que els nois: MMNA treballadores del sexe de l'est d'Europa i Nigèria, MMNA marroquines i llatinoamericanes que fugen de conflictes familiars, MMNA romaneses que exerceixen de pidolaires o realitzen petits furt, entre altres.

En la migració de les MMNA de sexe femení conflueixen distintes dimensions. De la mateixa manera que la migració de menors no es pot assimilar a la dels adults i les migracions femenines es distingeixen de les masculines, **la migració de les MMNA de sexe femení té particularitats diferents de la dels nois i la posició i la condició de gènere juga un paper crucial en el seu procés migratori** (Alonso, 2008).

En primer lloc, **els projectes migratoris protagonitzats per les dones adultes ens ofereixen moltes pistes per a la comprensió de la migració de les noies** i es constitueixen com un marc vàlid per a l'anàlisi. La **diversitat en la migració femenina** és molt àmplia, també entre les menors. Com a pauta general, és una **migració que es caracteritza per la seva invisibilitat**, relacionada al tipus d'inserció social, vinculada alhora, amb treballs a tercers, en **itineraris ocults** i en **circuits desregularitzats** tal com l'atenció a les persones, el treball domèstic, el furt o el treball sexual, entre altres.

En segon lloc, cal destacar que **l'accés d'aquestes noies al sistema de protecció és molt limitat i poc habitual**. Les mesures institucionals educatives no encaixen amb els perfils i l'èxit en l'acollida i l'atenció és insuficient: les menors que acaben en aquests circuits tampoc no estan suficient temps ja que són reagrupades al seu país d'origen, s'escapen o compleixen la majoria d'edat, i l'Administració no aconsegueix tota la informació per intervenir i aprofundir en aquest camp.

En aquesta investigació s'ha fet un esforç molt explícit per ressaltar la variable sexe i treure de la invisibilitat a les noies. El sexe ha estat massa vegades una variable oblidada

en molts dels estudis sobre les migracions, i també ho és en els estudis sobre joventut (Berga, 2006).

La incorporació de les noies en els estudis sobre la migració de menors no acompanyats ha de ser obligada i **constitueix un repte i un desafiament teòric important** ja que pot fer trontollar alguns dels supòsits que es creia que caracteritzaven la migració de menors en general (Alonso, 2008). Obviar la seva existència com fins ara no fa més que condemnar-les a majors situacions d'exclusió social i vulnerabilitat. D'alguna manera, traient-les a la llum se les reconeix i per tant es pot treballar per dissenyar i posar en funcionament mesures protectores d'atenció i acollida reals i realistes.

Claus del capítol

- **L'Estat Espanyol ha passat de ser un país d'emigrants a un d'immigrants, de** una presència testimonial de nouvinguts a una de significativa, equiparable als paràmetres d'altres països europeus.
- **La immigració a l'Estat Espanyol** troba el seu **punt d'inflexió l'any 2000**, moment en què el creixement es desborda, tot experimentant un augment gradual cada any que passa.
- **El Marroc** se situa com a una de les nacionalitats amb una **trajectòria més consolidada**, tot i que, des de l'any 2002, **Romania** experimentarà un **creixement important, sobretot amb l'entrada a la Unió Europea**. Bolívia ocupa el segon lloc, seguida del Marroc.
- Catalunya ha estat una **comunitat pionera** a l'hora de rebre immigració, sobretot d'origen marroquí, essent la primera comunitat Autònoma amb major nombre d'immigrants.
- El fenomen migratori dels MMNA apareix, a Europa, entre 1980 i 1990. **A Catalunya**, hi ha les **primeres deteccions** de MMNA l'any **1992**, incrementant-se fins al 1996, quan es produeix un "boom".
- **La migració de menors no acompanyats implica un patró migratori nou, amb particularitats** pròpies que no es poden assimilar a les dels adults.
- L'any 1989 es produeix una modificació en els plantejaments i es fa efectiva una perspectiva proteccionista **a partir de la ratificació de la Convenció Drets dels Menors (1989)**.
- Els menors adquireixen una **dobla condició jurídica** que determinarà el seu futur: **són immigrants i, alhora, són menors fet que comporta** contradiccions constants.
- La **resposta de la Llei d'Estrangeria** a la presència de MMNA és **el reforç de les mesures de repatriació** com a mesura prioritària.

- **Les competències en matèria d'estrangeria són estatals i les competències en matèria de menors queden en mans de les comunitats autònomes.** A Catalunya les competències les exerceix la Direcció General d'Atenció a la Infància i a l'adolescència (DGAIA)
- Els nens i les nenes que emigren sols constitueixen **un nou tipus d'actor migratori**, amb un patró específic que el distingeix de la resta: la minoria d'edat i l'absència de referents familiars adults.
- A l'Estat Espanyol, **la majoria dels menors són de sexe masculí i d'origen marroquí** seguint les petjades de molts dels seus compatriotes adults, tot i que, en els últims anys, les procedències han anat variant (2003).
- **Existeixen dades fiables que demostren que les nenes també emigren**, tot i que en menor proporció que els nois.
- La migració femenina de nenes té particularitats **diferents** a la dels nois; **la posició i la condició de gènere juga un paper crucial en el seu procés migratori.**

4. Dimensió sociodemogràfica del fenomen

El fenomen dels Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) és una realitat present en la societat catalana des de ja fa uns anys. A l'any 1996 es recullen les primeres dades estadístiques sobre la seva existència, malgrat que en algunes entrevistes s'indica que en anys anteriors ja existien casos de MMNA a Catalunya.

La rellevància d'aquest fenomen a Catalunya ha anat variant amb els anys. Actualment el seu pes, com es veurà més endavant, és prou important, però no tant com en anys anteriors. Les raons seran explicades en aquest capítol.

Abans cal esmentar que **el present capítol es centra en analitzar l'actual situació dels MMNA i els principals trets que els caracteritzen, a través de les dades estadístiques** facilitades per la Direcció General d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència (DGAIA), els seus serveis territorials, el Ministerio de Interior i el Ministerio de Trabajo e Inmigración.

La possibilitat de recollir les **dades objectives** sobre la temàtica permet reflexionar sobre el fenomen des d'una perspectiva analítica i facilita poder contextualitzar-lo en una realitat que va més enllà de l'entorn immediat dels menors.

Les dades oferides a continuació han de servir com a referència d'una realitat que es dona a Catalunya, però que s'emmarca i s'explica més enllà de les seves fronteres. Així **s'aporten dades estatals i per Comunitats Autònomes per poder situar Catalunya en el marc estatal i en relació a la resta de comunitats**. Tot i així, no sempre serà possible fer-ho perquè les dades estatals són a vegades difícilment comparables per la seva diversitat en termes formals¹¹.

¹¹ Les dades facilitades pel Ministerio de Interior i pel Ministerio de Trabajo e Inmigración mostren diferències entre Comunitats Autònomes en alguns anys respecte les dates en les què s'han recollit les dades i les formes (ingressos, acolliments totals o acolliments en una data concreta). Aquests fets dificulten poder fer la comparativa de les dades per Comunitats Autònomes. Les dades mostren una aproximació a la realitat objecte d'estudi.

Tenint en compte això, cal dir que el fenomen ha tingut una rellevància creixent en termes numèrics en algunes Comunitats Autònomes, cosa que ha suposat dificultats per l'Administració Pública i per la seva capacitat de gestió i d'atenció.

A continuació es presenten les **dades** respecte a:

- La **situació actual** dels **Menors Migrants No Acompanyats** (MMNA) a **Catalunya**
- La **situació actual** dels **Menors Migrants No Acompanyats** (MMNA) a **l'Estat Espanyol**.
- L'**evolució** del fenomen dels **MMNA** a **Catalunya** i a **l'Estat Espanyol**.
- Les **característiques** dels **MMNA** a **Catalunya**: **sexe, edat i nacionalitat**.

A més a més de presentar les dades estadístiques sobre els MMNA, s'afegeixen les dades recollides per **l'Àrea de Suport de Joves Tutelats i Ex-Tutelats (ASJTET)**. Aquestes dades fan referència tant a **joves estrangers menors d'edat, com a majors d'edat**. Una part important d'aquests són o van ser MMNA que es mantenen dins del circuit de protecció¹².

4.1 Els Menors Migrants No Acompanyats (MMNA): situació actual a Catalunya

El fenomen en l'actualitat a Catalunya es reflecteix a través dels diferents apartats. **En primer lloc** oferirem una **fotografia** de l'evolució del tema que ens ocupa en **els últims dos anys**, començant per l'arribada d'aquests menors als diferents recursos de Catalunya.

¹² S'ofereixen les dades sobre estrangers en general perquè el Pla Interdepartamental per a majors de 18 anys no diferencia entre estrangers acompanyats i no acompanyats. Igualment des del Pla s'indica que una part important dels estrangers atesos són joves que han arribat a Catalunya com a menors no acompanyats, malgrat que no estigui recollit formalment.

4.1.1. L'arribada dels Menors Migrants No Acompanyats (MMNA)

L'arribada dels MMNA a Catalunya en els darrers dos anys, com més endavant es veurà, **ha disminuït per motius diversos**, la qual cosa no vol dir que la rellevància d'aquest fenomen sigui menor.

De fet **els MMNA continuen arribant a Catalunya, i principalment a Barcelona**. La majoria de menors es concentren a la capital catalana, com confirmen els informants clau entrevistats, entre ells els professionals de la Direcció General d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència (DGAIA).

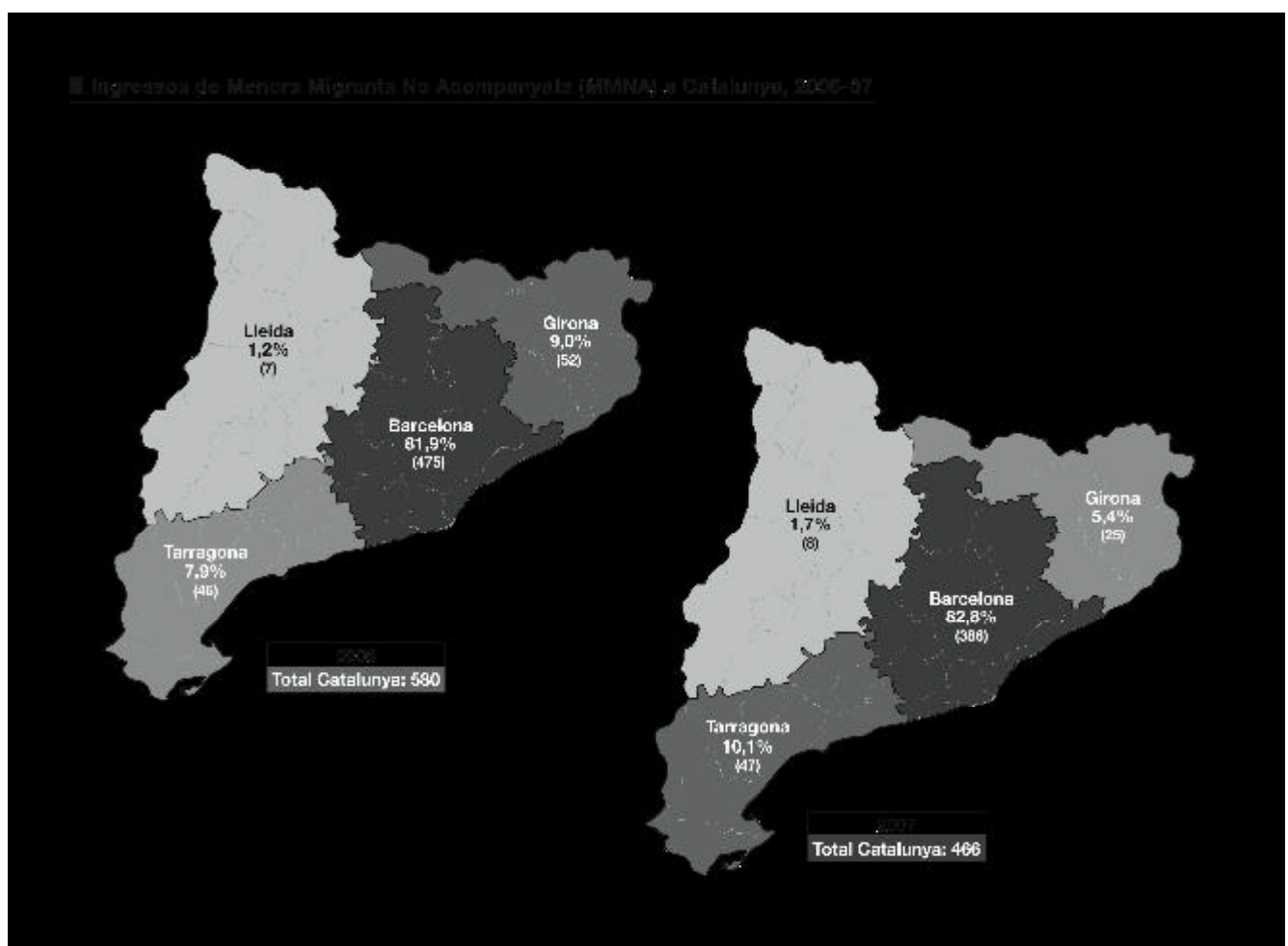
L'arribada a Catalunya ve marcada per diversos factors:

- La **situació de Catalunya**, fent frontera amb França i per tant sent un **punt de partida a altres destinacions europees**.
- L'objectiu de trobar una feina en una ciutat com Barcelona i la seva Regió Metropolitana, amb un **potencial econòmic** superior que en altres zones o territoris d'altres comunitats.
- El **coneixement previ** que els menors tenen **sobre Barcelona** en els seus països d'origen, bé per els **mitjans de comunicació** o per la informació que tenen d'**altres persones**, com familiars, amics, veïns, etc.
- L'existència de **comunitats de l'origen dels MMNA a Catalunya**, donada la seva tradició i història com a país d'acollida.
- El **trasllat de menors de les Illes Canàries** com a conseqüència de l'enorme saturació dels recursos en aquesta comunitat per la important arribada de MMNA, especialment de l'Àfrica subsahariana.

Aquests i **altres factors**, que poden ser més o menys específics, relacionats amb els individus o amb raons que van més enllà d'aquests, **propis del sistema econòmic i dels models polítics i socials dels països d'origen**, poden portar a prendre la decisió d'emigrar i establir-se a Catalunya, com es veurà en el *Capítol 5*.

L'any 2006 van arribar 580 menors, i el 2007, 466. **En el 2007 van arribar 114 menors menys.** Això també ho reflecteixen les dades de Barcelona i Girona. En el cas de Lleida i Tarragona es dona un augment molt lleu d'un cas.

La disminució en el número d'ingressos és rellevant, ja que **significa una descongestió en l'entrada del sistema de protecció**, on freqüentment s'han donat casos de sobreocupació. I per tant una necessitat important de recursos i mitjans en aquesta fase del procés d'acollida i de protecció.

Font: Dades de Menors Estrangers No Acompanyats en el 2006 i en el 2007, Serveis Territorials de Barcelona Ciutat, de Girona, de Lleida i de Tarragona de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), 2008. Elaboració pròpia.

En el marc estatal, Catalunya es situa en quart lloc en el 2006¹³, i en cinquè lloc en el 2007. Probablement en el 2007 hauria de tenir un percentatge més proper a les primeres posicions, ja que les dades referents a la Comunitat Valenciana són equívokes en la mesura que inclou també menors migrants no acompanyats¹⁴.

Les **primeres Comunitats Autònomes en número de MMNA** són **Andalusia** amb el 29% del total de MMNA en el 2006 i el 23% en el 2007; **Canàries** amb el 16% en el 2006 i el 12% en el 2007; **Pais Basc**, amb l'11% tant en el 2006 com en el 2007; i la **Comunitat Valenciana** amb el 22% en el 2007. Tant Andalusia com les Canàries es configuren com llocs d'entrada i de pas. Els MMNA que arriben a l'Estat Espanyol entren per aquestes comunitats i després s'estableixen en altres (si és té la possibilitat, perquè en el cas de les Canàries, hi ha menors que estan en els seus centres sense passar per altres comunitats).

La Comunitat Valenciana és un territori d'establiment per els i les MMNA, però si les xifres són tan elevades és perquè en aquesta Comunitat no es diferencia entre menors migrants acompanyats i no acompanyats. En el 2007 es parla de 1368 menors (acompanyats i no acompanyats), quan en el 2006 es detecten 333 casos de MMNA a través del buidatge realitzat per l'equip investigador. Per tant s'ha de questionar la segona posició d'aquesta comunitat en el 2007, ja que la diferència entre les xifres del 2006 i del 2007 és realment significativa¹⁵.

Catalunya, com s'ha dit, ocupa el quart lloc a l'any 2006 amb el 10% dels ingressos a l'Estat Espanyol, i una cinquena posició en el 2007 amb el 7% dels ingressos. Catalunya és una comunitat habitual d'arribada de MMNA des de l'inici del fenomen. Però, en aquests últims anys, queda desplaçada per altres comunitats autònomes,

¹³ Les dades facilitades per el Ministerio de Trabajo e Inmigración són incompletes. La Comunitat de Madrid no ha proporcionat les dades al Ministerio de Trabajo e Inmigración. Per tant es desconeix el número d'ingressos de MMNA que es dona en aquest territori en el 2006, però s'intueix que ha de ser un volum important, segons dades estadístiques anteriors (*Veure Taula 5*). Tampoc no hi ha dades de Navarra.

¹⁴ El 2006 és l'únic any en què es disposa de les dades tant sols de Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) de la Comunitat Valenciana (333 casos), ja que l'equip investigador del projecte va realitzar un buidatge de tots els expedients dels centres de primera acollida d'aquesta comunitat entre febrer i maig del 2007.

com li passa a la Comunidad de Madrid, per la massiva arribada de menors que van tenir en una primera època.

En el primers anys del fenomen un volum important de MMNA arribaven a Madrid o a Catalunya, esperant tenir més oportunitats en aquests territoris. Amb els temps **la saturació dels recursos en aquestes CCAA i la política adoptada per elles de reagrupacions familiars dictades i/o efectuades han ajudat a la dispersió dels MMNA per altres comunitats.**

Múrcia és la Comunitat que té l'augment més rellevant (de 210 menors). En el 2006 disposava de l'2% del total de MMNA de l'Estat Espanyol, i en el 2007, supera aquesta xifra assolint el 5% dels ingressos.

A continuació es presenta la taula que fa referència als ingressos de MMNA en les diferents CCAA en el 2006 i 2007.

¹⁵ Segons les entrevistes realitzades als informants clau d'aquesta CCAA, s'intueix que el número de MMNA en el 2007 és igualment elevat, i que la Comunitat Valenciana està en els primers llocs de CCAA amb més MMNA.

Taula 6. Ingressos de Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) a l'Estat Espanyol segons Comunitat Autònoma, 2006-07

	2006		2007	
	Núm.	(%)	Núm.	(%)
Andalusia	1.732	29,1	1436	22,6
Canàries	947	15,9	734	11,6
País Basc	667	11,2	677	10,7
Catalunya	580	9,8	466	7,3
Ceuta	446	7,5	408	6,4
Comunitat Valenciana	333 ¹⁶	5,6	1368	21,5
Melilla	269	4,5	258	4,1
Castella i Lleó	225	3,8	201	3,2
Castella i la Manxa	172	2,9	125	2,0
Cantàbria	105	1,8	47	0,7
Astúries	101	1,7	67	1,1
Aragó	96	1,6	114	1,8
Múrcia	89	1,5	299	4,7
Galícia	70	1,2	85	1,3
Extremadura	67	1,1	23	0,4
Balears	37	0,6	28	0,4
Madrid	-	0,0	10	0,2
Rioja, La	7	0,1	5	0,1
Navarra	-	0,0	-	0,0
<i>Tota</i>	<i>5.943</i>	<i>100,0</i>	<i>6.351</i>	<i>100,0</i>

Font: Dirección General de Integración de los Inmigrantes. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Generalitat de Catalunya, Generalitat Valenciana, Junta de Castilla y León, Buidatge d'Expedients dels Centres de Primera Acollida de la Comunitat Valenciana de l'Equip Investigador i Xunta de Galicia, 2007-08. Elaboració pròpia.

4.1.2. Els Menors Migrants No Acompanyats acollits a Catalunya

El número d'ingressos d'aquests menors permet veure el tipus d'arribada de MMNA que es produeix, fet que té repercussions sobre el circuit d'acollida i sobre els sistemes de protecció de menors de l'Administració protectora.

Els MMNA acollits són els ingressos del mateix any més els menors que han arribat en anys anteriors i encara estan sota la tutela de l'Administració competent.

¹⁶ Aquesta dada es correspon al buidatge de tots els expedients dels centres de primera acollida de la Comunitat valenciana realitzat per l'equip invetsigador a aquesta CCAA entre el febrer i maig del 2007.

Els acolliments dels MMNA mostren una disminució mínima entre l'any 2006 i l'any 2007, a diferència dels ingressos (on la diferència és superior), en el cas de **Barcelona**¹⁷. En el 2007 hi ha 12 casos menys que en el 2006. En el 2006 hi ha 602 casos i en el 2007, 590 casos.

Malgrat que els ingressos siguin inferiors, **el sistema de protecció continua atenent un número similar de MMNA**, ja que no hi ha una variació important, com s'ha dit, en el número d'acollits. La disminució en els ingressos afecta a l'entrada en el sistema, que resta més pressió en aquesta primera etapa de l'acollida dels MMNA.

Taula 7. Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) acollits a Barcelona en el 2006 i en el 2007

	Any			
	2006		2007	
	Núm	(%)	Núm	(%)
Barcelona	602	100	590	100

Font: Dades estadístiques DGAIA desembre 2006 i desembre 2007, Servei Territorial de Barcelona ciutat de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA). Elaboració pròpia, 2008.

Tot seguit es presenta el número **de MMNA acollits a 31 de desembre del 2007 en els diferents centres de primera acollida de la província de Barcelona**.

Si es disposés dels ingressos, es podria aportar una visió més global de tot l'any 2007, i per tant més real. Però donat que no es disposa d'aquestes dades, es presenten les corresponents a la fotografia de l'estat dels diferents **centres de primera acollida de Barcelona** específics per a **MMNA de sexe masculí** a 31 de desembre. Aquesta fotografia permet veure la seva situació i fer la comparativa entre ells en un moment concret.

Tant a 31 de desembre del 2006 i com del 2007, els centres mantenen les mateixes posicions. **El centre Alcor és el que té un percentatge més alt en els dos anys**. A 31 de desembre del 2007 té el 39% dels MMNA dels centres de primera acollida de Barcelona, i en aquesta mateixa data, però de l'any 2006 té el 31%. Pateix, per tant,

¹⁷ No es disposa de les dades de la resta de províncies, però en la mesura que Barcelona és la principal receptora de MMNA i qui manté més acolliments, les dades tenen la seva rellevància.

un augment del 9%. La resta de centres de primera acollida pateixen disminucions molt lleus.

El centre El Castell es troba en una segona posició, amb el 22% en el 2006, i el 20%, en el 2007. En tercer lloc, el centre Can Mas manté el 21% dels MMNA de sexe masculí dels centres de primera acollida a 31 de desembre del 2006, i el 19% en la mateixa data del 2007. El centre Verge del Mar té el 14% en el 2006, i el 12% en el 2007. I el centre Cesemi, el 12% en el 2006, i el 10% en el 2007, a 31 de desembre.

Taula 8. MMNA de sexe masculí en els centres de primera acollida a 31 de desembre a Barcelona, 2006-07

Centre	Any			
	2006		2007	
	Núm.	(%)	Núm.	(%)
Centre Alcor	43	30,9	61	39,4
Centre El Castell	31	22,3	31	20,0
Centre Can Mas	29	20,9	30	19,4
Centre Verge del Mar	20	14,4	18	11,6
Centre Cesemi	16	11,5	15	9,7
<i>Base</i>	<i>139</i>	<i>100,0</i>	<i>155</i>	<i>100,0</i>

Font: Dades estadístiques DGAIA desembre 2006 i desembre 2007, Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), 2008. Elaboració pròpia.

4.2. Evolució del fenomen dels Menors Migrants No Acompanyats (MMNA)

A continuació es presenta l'evolució del fenomen. Analitzar-ho des dels seus inicis permet obtenir una perspectiva més completa per entendre la situació actual d'aquests menors, exposada en l'apartat anterior.

En el *Capítol 3* del Marc Teòric s'expliquen els orígens i l'evolució del fenomen en si. Aquest apartat es limita a contextualitzar aquesta evolució a Catalunya i les seves conseqüències en el sistema de protecció i en l'atenció que reben els menors. Malgrat que aquests aspectes es tractaran de forma més profunda en el *Capítol 7*, aquí s'intentarà indicar alguns elements que es desprenen de l'evolució.

En primer lloc, s'ha construït l'**evolució del fenomen a partir dels ingressos de MMNA**, és a dir, a partir de les arribades dels MMNA al sistema de protecció. Aquesta evolució s'ha construït a partir de diferents fonts disponibles. En l'evolució no apareix l'any 1994 (malgrat que es detecta el primer cas de MMNA a Girona en aquest mateix any, segons el seu Servei Territorial de la DGAIA), 1996; respecte els anys 2003 i 2004 solament es tenen dades d'algunes províncies, ja que no hi ha dades disponibles de tota Catalunya per aquests anys¹⁸.

L'any de major aflluència de MMNA és el 2001, quan es donen el **16% dels ingressos**. A partir d'aquest any els percentatges van disminuint fins arribar al 15% en el 2005 i al 16% en el 2006. En el **2007** baixa dos punts i es situa en el **13%**.

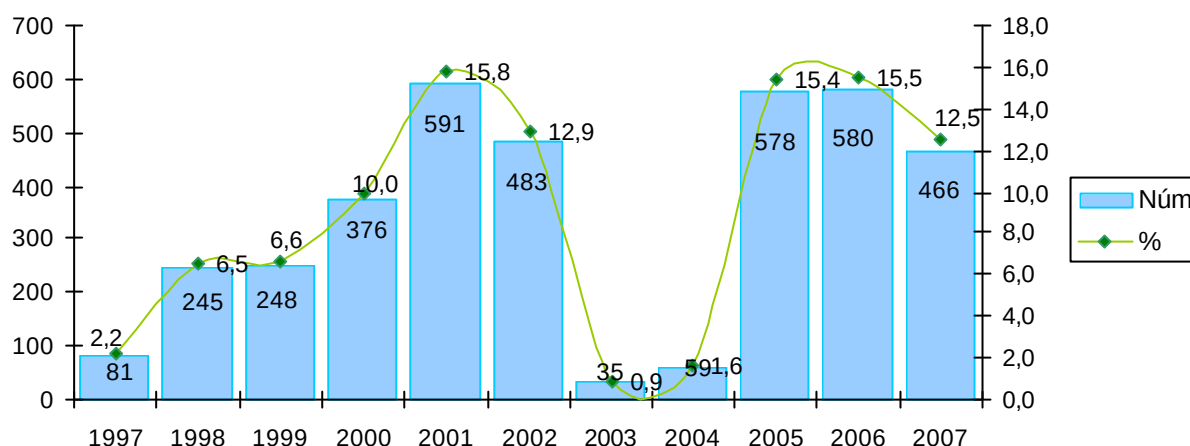
Es desconeix exactament què passa entre el 2003 i el 2004, ja que no es disposa de les dades de la totalitat de províncies catalanes¹⁹.

¹⁸ Per tant els percentatges es modificarien si es disposés de les dades dels anys que falten (1996, 2003 i 2004) perquè el total seria superior. I segons el Servei Territorial de la DGAIA de Girona en el 1994 es detecta el primer cas en aquest territori. Així les dades mostren una visió aproximativa a l'evolució real dels ingressos.

¹⁹ Solament es disposen els ingressos referents a Girona per l'any 2003 i els de Girona i Tarragona per l'any 2004. Veure *Gràfic 2* on apareixen els MMNA acollits per tenir una referència del comportament del fenomen en aquest any.

En el gràfic també es mostren els valors absoluts, on es veuen les diferències numèriques a través dels anys, i per tant els casos als quals fan referència els percentatges comentats anteriorment.

Gràfic 3. Evolució dels ingressos de Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) a Catalunya (1996-2007)

Font: 1997: Quiroga, V. (2003): "Els petits Harraga. Menors immigrants irregulars no acompanyats d'origen marroquí a Catalunya". Universitat Rovira i Virgili, Tarragona. Del 1998 al 2002: Capdevila, M. i Ferrer, M. (2003): "Els menors estrangers indocumentats no acompanyats (MEINA)". Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, Barcelona. 2003: Serveis Territorials de Girona de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA). 2004: Serveis Territorials de Girona i de Tarragona de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA). 2005: Nota de Premsa "Notícies del Govern" 02/02/06 a http://premsa.gencat.net/display_release.html?id=21583&comp_id=1013. 2006 i 2007: Dades de Menors Estrangers No Acompanyats en el 2006 i en el 2007, Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), 2008. Elaboració pròpia.

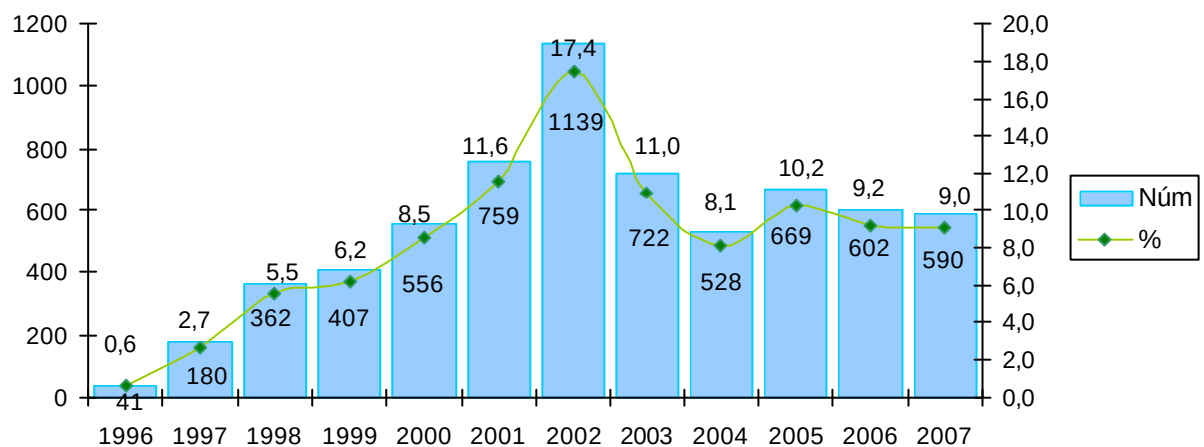
En relació als MMNA acollits²⁰, sí que es pot mostrar tota l'evolució completa, ja que es disposa de les dades de tots els anys. En aquest cas es mostren **els ingressos més els menors que ja es troben de l'any anterior acollits per el sistema de protecció**.

En l'evolució dels MMNA acollits, l'any 2002 és el que mostra el percentatge més alt: el 17% dels MMNA acollits es concentren en aquest any (1139 casos). En els anys anteriors, entre el 1996 i el 2001 es visualitza un **lent creixement** dels menors. Del 1% d'acollits de l'any 1996 s'arriba al 12% del 2001, passant per el 3% de l'any 1997, per el 6% del 1998 i en el 1999 i per el 9% en el 2000.

A partir del 2003, amb el 11% dels acollits, els percentatges comencen a disminuir, menys en el cas del 2005, quan hi ha una lleu pujada i s'assoleix el 10% dels acollits. **En el 2007 és manté la xifra de l'any anterior (2006): el 9% dels acollits dels MMNA.**

En el gràfic també es mostren els valors absoluts, on es veuen les diferències numèriques a través dels anys, i per tant els casos als quals fan referència els percentatges comentats anteriorment.

Gràfic 4. Evolució dels Menors Migrants No Acompanyats acollits (MMNA) a Catalunya (1996-2007)

Font: Del 1996 al 1997: Informes sobre "la Situación de los Menores Extranjeros No Acompañados" remits per les CCAA al Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales per el Grup de Treball reunit el 29 de febrer del 2000. Del 1998 al 2007: Dades estadístiques DGAIA desembre 2006 i desembre 2007, 2008. Elaboració pròpia.

L'alta saturació dels recursos del sistema de protecció a Catalunya per l'arribada sistemàtica i creixent dels MMNA ha reduït les oportunitats dels menors que arriben, ja que una de les mesures des de la Generalitat de Catalunya ha estat portar a terme reagrupacions familiars, com veurem més endavant.

²⁰ Les dades del 2006 i 2007 solament inclouen Barcelona.

La reducció del número d'ingressos i d'acolliments de MMNA no significa que els menors no continuïn arribant o que el fenomen sigui menys rellevant. **Els MMNA continuen arribant a Catalunya, però en menor grau, i acudeixen a altres CCAA.**

Davant de la saturació dels recursos de primera acollida, les reagrupacions dictades i els rumors de noves reagrupacions, molts menors s'han escapolit dels centres i han anat a altres Comunitats Autònomes, com el País Basc. Com les diferents comunitats funcionen amb criteris divergents en aquesta matèria, els menors van als territoris on preveuen que podran aconseguir els papers i un futur a l'Estat Espanyol. També és existeix una bossa de MMNA fora del circuit de protecció, com es veurà en el *Capítol 8*.

Respecte l'**Estat Espanyol** es presenta **una evolució del fenomen dels MMNA des del 1993 fins el 2007**, però no es disposa de les dades dels MMNA per tots els anys. S'ha procedit a fer una reconstrucció a partir de dades proporcionades per les administracions corresponents a gran part de CCAA i pel Ministerio de Interior i el Ministerio de Trabajo e Inmigración²¹.

Les CCAA que des de l'any 1993 fins el 2007 han rebut més MMNA són Andalusia (amb el 32%), la **Comunitat Valenciana** (16%), **Catalunya** (14%), el **País Basc** (9%), les **Canàries** (8%) i **Madrid** (5%)²². Però el primer MMNA es quantifica l'any 1993 a Extremadura²³. L'any següent, és la Comunitat Valenciana que manté el 61% del total de menors, però aquesta xifra no és real, en la mesura que inclou també els menors migrants acompanyats. També destaca Andalusia amb el 30%.

²¹ Les dades oferides en principi indiquen MMNA acollits per els sistemes de protecció de les diferents CCAA, però s'han comparat diverses fonts i informacions i es dubta que això sempre sigui així. En alguns casos es podria estar parlant d'ingressos. S'han comparat també les dades del Ministerio de Interior i del Ministerio de Trabajo e Inmigración amb les de les CCAA per els mateixos anys, i en alguns casos les xifres no coincideixen. En aquests casos, s'ha optat sempre per mostrar les dades de les CCAA per ser qui produeixen les dades i les traspassen al Govern Espanyol.

²² Donat també el treball de camp qualitatiu, sí que aquestes són les CCAA més rellevants en número de MMNA, però s'ha de tenir en compte que les posicions que ocupen poden no ser reals, ja que les xifres de la Comunitat Valenciana i Madrid són errònies. La Comunitat Valenciana mostra xifres superiors a les reals, menys en el 2006, perquè no diferencia entre menors migrants acompanyats i no acompanyats. I Madrid hauria de tenir un percentage superior, però l'Administració competent no ha facilitat les dades de tots els anys.

²³ Malgrat que a través de la informació qualitativa recollida durant el treball de camp, hi ha professionals que afirmen haver atès a algun MMNA abans del 1993, concretament a Girona en el 1992.

L'any 1995, Madrid i Andalusia, amb el 49% i el 20% respectivament, són les CCAA més rellevants.

A partir de l'any 1996, la dispersió augmenta, però Madrid, amb el 33%, i Andalusia, amb el 27%, són també les CCAA que acullen a més MMNA. De l'any següent, ja no es disposa de dades de Madrid. Andalusia presenta el 33% i Catalunya ocupa les primeres posicions amb el 18%.

Des de l'any 1998 fins el 2000, Andalusia és al primera comunitat en acolliments de MMNA amb percentatges que van des del 51% al 70%, amb Madrid o Catalunya en segon lloc. En el 2000 la primera posició real l'ocupa Catalunya, degut a que la Comunitat Valenciana comptabilitza diferent els MMNA, com ja s'ha dit anteriorment. A partir del 2002 i fins el 2007, la posició d'Andalusia es manté en primer lloc, i en algun cas en segon lloc (en el 2001)²⁴. Durant aquests anys la CCAA que més destaca després de l'andalusia, és la Comunitat Valenciana, que segueix tenint unes xifres irrealment en la mesura que recull també els casos de menors estrangers acompanyats. **En aquests anys, Catalunya destaca sobretot en el 2002 i el 2004, amb el 19% i el 25% respectivament.** I el País Basc destaca amb el 17% de menors en el 2004.

Menys Catalunya, Balears, Galícia, la Rioja y Madrid, la resta de CCAA arriben a tenir el seu major nombre de menors sobretot entre els anys 2006 i 2007. La sobresaturació dels recursos de protecció, les reagrupacions familiars de menors als seus països d'origen (produïts a Madrid) i els retorns a Catalunya, la majoria dictats però no executats, han influït en la disminució del número de MMNA d'aquestes CCAA.

A continuació es mostra una **taula amb l'evolució dels menors acollits en les diferents CCAA entre el 2001 i el 2007**. S'ha de recordar a l'hora de llegir la informació de la taula que:

²⁴ En el 2004 no es disposa de les dades referents a Andalusia.

- Les dades de determinats anys i CCAA no apareixen perquè no estan disponibles. Quan apareix un guió significa que no hi ha dades per aquest any, ja que la CCAA no els ha facilitat o no s'han recollit des del Ministeri competent.
- Les dades que presenten són de menors acollits però es sospita que en alguns casos són d'ingressos, després de comparar diverses fonts.
- Les dades fan referència a Menors Migrants No Acompanyats, però no totes les CCAA, sobretot en els seus inicis del fenomen, entén el mateix per MMNA. Per tant és possible que s'hagin seguit criteris diferents a l'hora d'incloure o excloure un o una menor en els llistats.
- Les dades de la Comunitat Valenciana, menys en el 2006, fan referència a Menors Migrants Acompanyats i No Acompanyats, com s'ha explicat anteriorment.

Taula 9. Evolució dels Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) acollits a l'Estat Espanyol (1993-2007)

	Total (%)	Año														
		1993 (%)	1994 (%)	1995 (%)	1996 (%)	1997 (%)	1998 (%)	1999 (%)	2000 (%)	2001 (%)	2002 (%)	2003 (%)	2004 (%)	2005 (%)	2006 (%)	2007 (%)
Andalusia	31,5	0,0	30,1	20,3	26,6	32,6	50,7	52,4	69,8	15,8	20,7	25,9	-	42,7	29,0	22,2
Comunitat Valenciana	15,5	0,0	61,4	12,3	8,2	9,8	5,4	4,9	8,1	18,3	17,7	15,6	48,2	23,3	5,6	21,1
Catalunya	13,5	0,0	0,0	0,0	3,3	17,9	13,1	11,8	14,6	18,2	18,9	11,5	24,5	15,5	10,1	9,1
País Basc	8,9	0,0	1,2	1,4	1,7	4,3	4,0	5,4	1,6	12,1	12,8	5,6	16,9	12,5	11,2	10,5
Canàries	7,6	0,0	0,0	1,2	0,9	1,4	1,8	7,1	3,7	7,2	10,7	9,4	-	-	15,9	11,3
Madrid	5,3	0,0	0,0	49,2	32,9	-	4,6	11,6	-	7,5	3,7	12,0	-	-	-	0,2
Ceuta	3,1	0,0	0,0	0,0	1,2	3,7	1,6	0,0	-	0,3	3,9	4,9	-	-	7,5	6,3
Melilla	3,0	0,0	0,0	1,1	0,3	-	4,5	-	-	6,1	2,9	5,9	-	-	4,5	4,0
Castilla i Lleó	2,7	0,0	0,0	3,1	7,9	10,4	1,4	2,0	2,3	2,1	1,9	1,5	3,6	1,9	3,8	3,1
Múrcia	2,4	0,0	0,0	0,0	1,7	6,9	5,5	3,3	-	2,5	1,6	1,3	2,6	2,2	1,5	4,7
Castella-la Manxa	1,8	0,0	0,0	0,5	2,2	3,8	2,6	-	-	2,5	2,0	3,6	-	-	2,9	1,9
Galícia	1,2	0,0	0,0	4,6	2,4	3,7	1,3	-	-	3,6	0,6	0,2	1,4	1,1	1,2	1,3
Aragó	1,0	0,0	0,0	0,5	1,3	2,2	1,1	1,6	0,0	0,2	0,3	0,5	2,7	1,1	1,6	1,8
Cantàbria	0,7	0,0	0,0	0,2	1,8	0,7	0,2	-	-	0,3	1,0	0,9	-	-	1,8	0,7
Extremadura	0,5	100,0	2,4	2,8	5,1	0,0	0,3	-	-	0,8	0,2	0,4	-	-	1,1	0,4
Balears	0,5	0,0	0,0	0,0	1,6	2,0	1,0	-	-	2,1	0,4	0,3	-	-	0,6	0,4
Astúries	0,5	0,0	0,0	2,2	0,3	-	0,1	-	-	0,0	0,4	0,3	-	-	1,7	1,0
Rioja, La	0,2	0,0	4,8	0,8	0,8	0,7	0,3	-	-	0,5	0,3	0,2	-	-	0,1	0,1
Navarra	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	-	0,0	0,0	0,0	-	-	-	-
Base	48.442	1	83	650	1.260	1.006	2.759	3.457	3.820	4.175	6.034	6.303	2.151	4.303	5.965	6.475

Font: **de l'any 1993 al 1999:** Diputación Foral de Araba, Diputación Foral de Bizkaia, Informes sobre "la Situación de los Menores Extranjeros No Acompañados" remittits per les CCAA al Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales per el Grup de Treball reunit el 29 de febrer del 2000, Junta de Castilla y León, Generalitat Valenciana i Gobierno de Aragón. **Del 2000 al 2007:** Ciudad Autónoma de Melilla, Diputación Foral de Araba, Diputación Foral de Bizkaia, Diputación Foral de Gipuzkoa, Generalitat de Catalunya, Generalitat Valenciana, Gobierno de Aragón, Junta de Castilla y León, Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha, Junta de Andalucía, Ministerio de Interior, Ministerio de Trabajo e Inmigración, Región de Murcia, Xunta de Galicia i Buidatge d'Expedients dels Centres de Primera Acollida de la Comunitat Valenciana de l'Equip investigador del projecte a aquesta CCAA, 2000 i 2007-08. Elaboració pròpia.

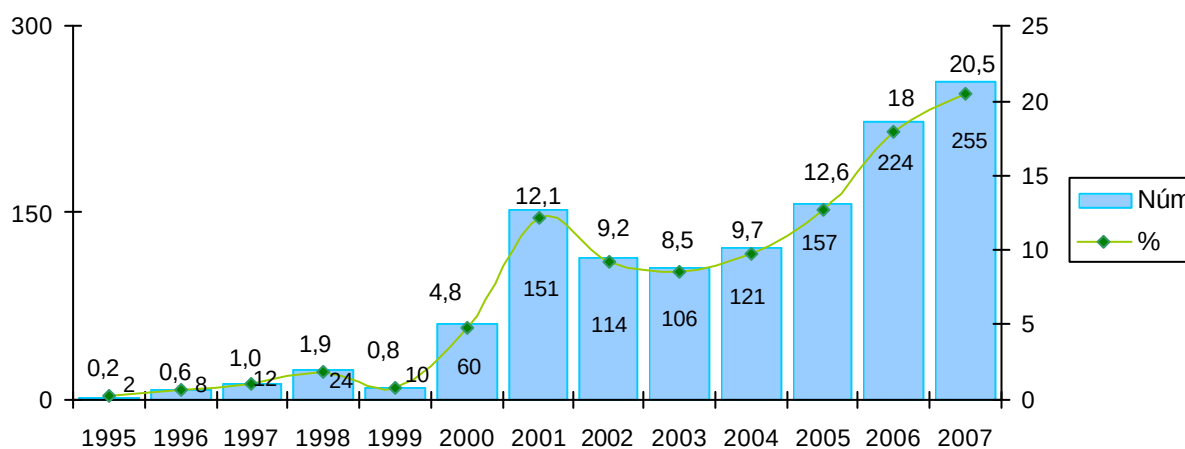
Es presenten també les **dades de l'Àrea de Suport als Joves Tutelats i Ex-Tutelats (ASJTET)**. Aquesta unitat s'ocupa de la **inserció social i laboral de joves d'entre 16 i 21 anys sense recursos**.

Aquestes dades es corresponen als **menors estrangers, tant si són acompanyats com si no ho són**. Però segons informació qualitativa aportada des d'aquesta Àrea de Suport, un percentage important està conformat per MMNA.

Durant els primers anys el percentage és mínim i fins el 2000 no s'assoleix el 5% dels menors estrangers per l'ASJTET entre el 1995 i el 2007. Al 2001 hi ha el 12% de menors estrangers acollits i anys posteriors aquest percentatge disminueix, tornant a augmentar al 2005 assolint el 13%. Ja al 2006 hi ha el 18% de menors estrangers acollits i al 2007 hi ha el 21%. Per tant **a través dels anys la importància de l'ASJTET va en augment**.

En el gràfic també es mostren els valors absoluts, on es veuen les diferències numèriques a través dels anys, i per tant els casos als quals fan referència els percentatges comentats anteriorment.

Gràfic 5. Evolució dels Menors Estrangers acollits a l'Àrea de Suport als Joves Tutelats i Ex-Tutelats (ASJTET) a Catalunya (1995-2007)

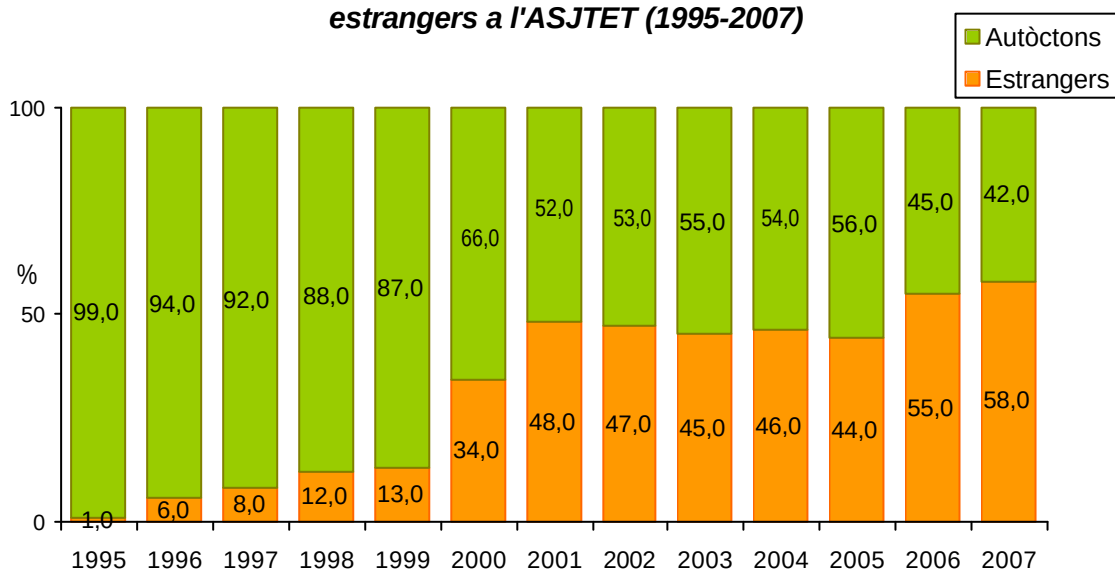

Font: Recull de dades de l'Àrea de Suport als Joves tutelats i extutelats del 1995 al 2007, 2008. Elaboració pròpia.

Si es fa una comparativa entre les sol·licituds de joves autòctons i les sol·licituds de joves estrangers a l'ASJTET, s'observa com **en els primers anys l'existència de sol·licituds de joves estrangers és mínima**. A l'any 1995, del total de sol·licituds, l'1% és d'estrangers. En els anys posteriors el nombre de sol·licituds dels joves estrangers augmenta lentament fins el 2000, quan ja hi ha un increment més important (el 34% de les sol·licituds és d'estrangers). En els anys posteriors el percentatge de sol·licituds d'aquests joves es manté per sota del 50%, però per sobre del 43%.

L'any 2006 marca la diferència, ja que **per primera vegada el percentatge de sol·licituds de joves estrangers (55%) és superior al de sol·licituds de joves nacionals (45%)**. En el 2007 es confirma el pes superior dels estrangers en termes de sol·licituds: el 58% d'aquestes pertany a joves estrangers.

Gràfic 6. Evolució de les sol·licituds de joves autòctons i joves estrangers a l'ASJTET (1995-2007)

Font: Memòria 2007 de l'Àrea de Suport als Joves tutelats i extutelats (ASJTET) del 1995 al 2007, 2008. Elaboració pròpia.

4.3. Característiques dels Menors Migrants No Acompanyats (MMNA)

Conèixer les característiques sociodemogràfiques dels MMNA aporta més informació sobre el col·lectiu i coneixements sobre el seu perfil, de manera que poden orientar millor la intervenció.

Com ja succeeix en altres països europeus, **a l'Estat Espanyol es comencen a destacar noves tendències a partir de canvis en el sexe, en l'edat i en la nacionalitat.** Augmenten els casos detectats de MMNA de sexe femení, l'edat d'arribada sembla disminuir i la diversitat dels països d'origen és major. Les pautes migratòries canvien i tot això afecta a les societats d'acollida, i en concret, als sistemes de protecció que han d'adaptar-se a les noves realitats.

En els apartats següents, a través del sexe, l'edat o la nacionalitat, s'intenten construir els perfils majoritaris dels MMNA que arriben i comprovar amb quin grau d'incidència es donen les noves tendències a Catalunya.

4.3.1. El sexe

Els MMNA de sexe masculí són majoria. Hi ha pocs casos detectats de noies MMNA, tot i que són rellevants per les seves característiques associades.

Normalment les MMNA es troben en situacions més precàries i vulnerables de risc social (treball domèstic, treball sexual, furt i robatoris). Aquestes situacions s'emmarquen en contextos de marginalitat que les manté en una total invisibilitat social. Per tant, són menors que es troben fora del circuit de protecció, i que difícilment són detectades per les administracions protectores, com s'ha pogut comprovar en el treball de camp a Catalunya²⁵, al País Basc, a la

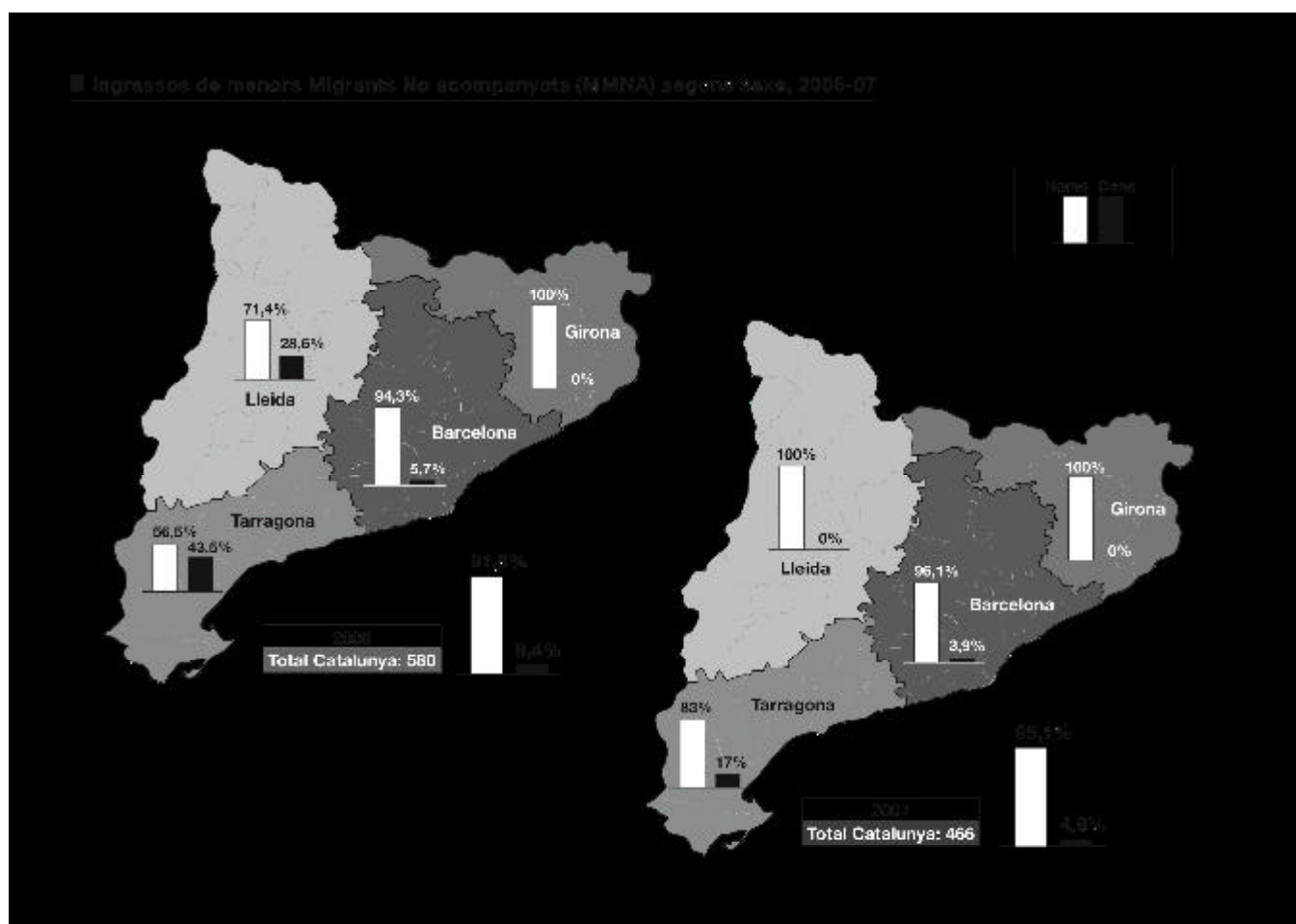
²⁵ Quiroga, V.; Berga, A., Alonso, A., Sòria, M. (2007) *Nenes i adolescents invisibles a Catalunya. Les menors migrants no acompanyades des d'una perspectiva de gènere*. Institut Català de les Dones, Barcelona.

Comunitat Valenciana i a Madrid. És necessari donar-li la seva importància per així detectar millor els casos.

El nombre de MMNA de sexe femení segurament és major al que mostren les dades, però encara és força inferior al número de MMNA de sexe masculí.

En el gràfic següent s'observa el petit número de nenes i joves MMNA detectades. **Al 2007, del total d'ingressos solament el 5% són dones** (23 casos d'un total de 466)²⁶. A Girona no hi ha cap cas que sigui dona, perquè solament es va facilitar les dades referents al sexe masculí. En el cas de Lleida sí que no es detecta cap cas que sigui dona. **Tarragona** és el territori amb el percentatge més alt de MMNA de sexe femení. **El 17% dels ingressos són dones** (8 casos d'un total de 47).

²⁶ A l'article "Les menors migrants no acompanyades marroquines: una nova tendència?" realitzat per Quiroga, V. del Grup IFAM, es parla de 20 casos de MMNA de sexe femení no de 23. La diferència entre xifres s'explica per dos motius: 1) En el moment de realitzar l'article no es comptava amb la totalitat de dades (per totes les províncies catalanes). Es tractaven els casos de BCN com els únics existents a Catalunya 2) Posteriorment s'han detectat casos buidats com MMNA que en realitat eren majors d'edat en el moment d'entrada als centres.

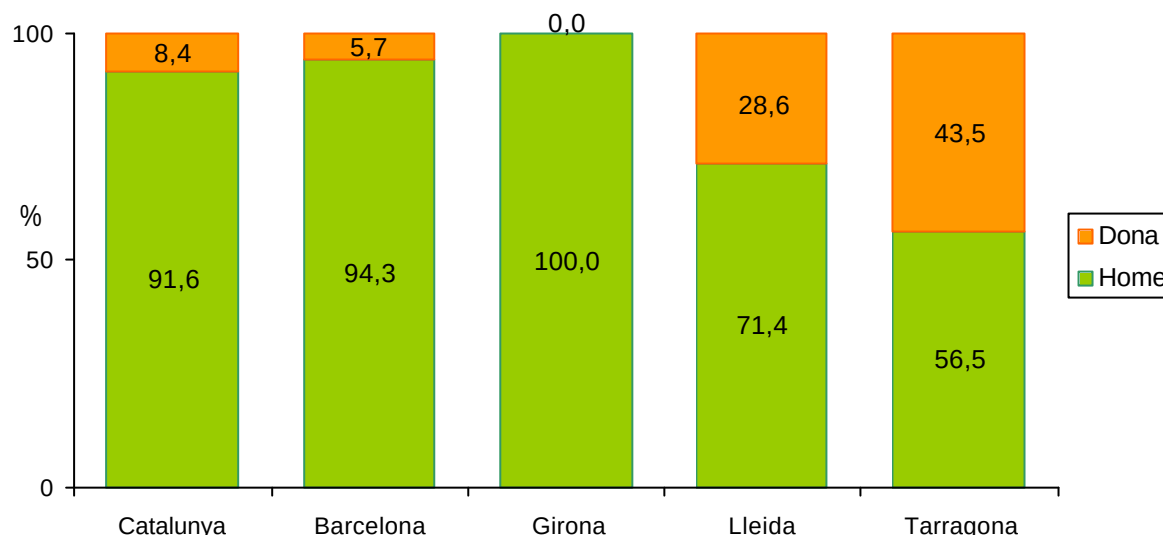
Font: Dades de Menors Estrangers No Acompanyats en el 2007, Serveis Territorials de Barcelona ciutat, Girona, Lleida i Tarragona de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), 2008. Elaboració pròpia.

En el 2006, el percentatge de dones a Catalunya és del 8% (49 casos d'un total de 531). Per tant en el 2007 el número de dones disminueix, i en termes relatius, ho fa en un 3%²⁷.

Girona té, també en aquest cas, el 100% de casos de MMNA de sexe masculí, ja que no es disposa de les dades referents al sexe femení. El **29%** d'ingressos són dones a **Lleida** (2 casos d'un total de 7). Aquest percentatge és superior al de l'any següent (2007), quan no hi ha cap cas. **Tarragona** també té un **percentatge**

superior de MMNA de sexe femení en el 2006 (44%, 20 casos d'un total de 46). El mateix passa a **Barcelona**, però en un menor grau. En el 2006 el percentatge de noies MMNA és el 6%, i en el 2007 és el 40%.

Gràfic 7. Ingressos de menors Migrants No Acompanyats (MMNA) segons sexe, 2006

Font: Dades de Menors Estrangers No Acompanyats en el 2007, Serveis Territorials de Barcelona ciutat, Girona, Lleida i Tarragona de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), 2008. Elaboració pròpia.

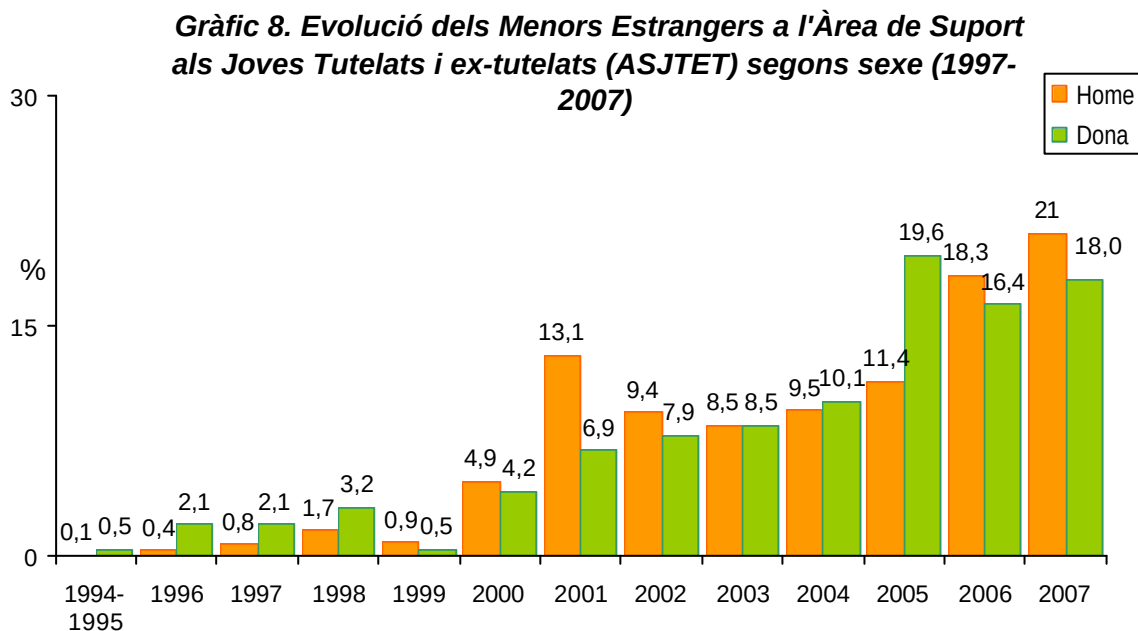
Respecte als menors estrangers acollits per l'Àrea de Suport als joves tutelats i ex-tutelats (**ASJTET**), es mostra com evolucionen els percentatges de nois i les noies des de **1994 fins el 2007**.

Pel que fa als **nois** hi ha un **creixement progressiu del sexe masculí a través d'aquests anys**. Destaca l'any 2001, quan es dona el 13% del total de nois acollits entre el 1994 i el 1997 per l'ASJTET. Després d'aquest any el percentatge de nois acollits baixa fins situar-se en el 9% però al 2004 torna a augmentar, de tal forma que en el 2006 i en el 2007 s'acumula el major nombre de casos de nois acollits entre el 1994 i el 2007. En el **2006** hi ha el **18% dels nois acollits** i en el **2007**, el **21%**.

²⁷ Les dades de Tarragona són del 1er semestre. No consten noies a Lleida per el 2007. I les dades referents a MMNA de sexe femení a Girona no s'han facilitat ni en 2006 ni en 2007.

Pel que fa a les **noies**, el seu **creixement també és progressiu** a través dels anys analitzats. En els primers anys, com en el cas dels nois, els percentatges són força menors. L'**augment** comença a ser **visible a partir del 2001**, quan s'observa el 7% del total de noies estrangeres acollides entre el 1994 i el 2007. En el 2004 s'assoleix l'11% i en el **2006** i en el **2007** es detecten els percentatges més alts: el **16%** i el **18%**, respectivament.

Els nois i les noies mostren, per tant, percentatges superiors en els últims anys, especialment en el 2006 i en el 2007. Però cal recordar que aquestes dades fan referència a menors estrangers, incloent tant menors acompanyats com no acompanyats. I malgrat que el volum de menors migrants no acompanyats (MMNA) entre els menors acollits és important, segons fonts consultades, s'observa un creixement de la presència dels fills i filles d'immigrants en la xarxa de protecció. Aquest fet segurament influeix en l'augment de les noies en els últims dos anys (2006 i 2007).

Font: Recull de dades de l'Àrea de Suport als Joves tutelats i extutelats del 1995 al 2007, 2008. Elaboració pròpia.

4.3.2. Edat

Pel que fa l'edat, les dades facilitades fan referència als i a les **Menors Migrants No Acompanyats/des (MMNA) de Barcelona que s'han fet la prova de determinació d'edat**. Per tant no es compta amb les dades referents a tots els ingressos de MMNA produïts en el 2007, solament per Girona i Lleida.

Per una banda, malgrat que no reflecteixen tota la realitat, les dades disponibles de Barcelona, on el volum de MMNA és superior, sí mostren una aproximació a l'estructura d'edats dels i de les MMNA a Catalunya.

D'altra banda, la prova de determinació d'edat no té sempre resultats fiables, ja que els mètodes existents no són fidedignes. La prova habitual consisteix en la radiografia del canell de la mà esquerra i la seva validesa és qüestionable. Així ho expliquen Manel Capdevila i Marta Ferrer:

“...Una resolució de la Comissió Jurídica de Suïssa, de 12 de setembre de 2000, que invalidava en aquell país la utilització d'aquest mètode com a procediment per determinar l'edat, ja que l'ossificació pot tenir variacions en funció de la raça i el sexe de la persona, la qual cosa implica que puguin produir-se diferències de dos anys i mig o tres entre la valoració feta i l'edat real del subjecte”²⁸.

Les dades que s'ofereixen tot seguit han de llegir-se atenent a aquest fet. Així, en el **2007**, a Barcelona, tant pels nois com per les noies, és la **majoria d'edat la que acumula el percentatge més alt**. El 26% dels nois és major d'edat, i el 38% de les noies també ho és. Però són els nois els que mantenen una distribució més similar a la general per ambdòs sexes. Les **noies** en canvi mostren una **dinàmica diferent i la gran part dels casos tenen 16 o més anys**.

Pel que fa als **nois menors migrants no acompanyats**, les **edats més freqüents** són els **14 i els 15 anys**: el 18% d'aquests menors té 17 anys, el 17% té 14 anys, i el 9% té 15 anys.

²⁸ Capdevila, M. i Ferrer, M. (2003) *Els menors estrangers indocumentats no acompanyats (MEINA)*. Centre d'Estudis Jurídics i Formació especialitzada, Generalitat de Catalunya, Barcelona.

Quant a les **noies menors migrants no acompanyades**, el **50% dels casos** de Barcelona que es fan les proves de determinació de l'edat al 2007 **tenen 16 i 17 anys** (cada edat compta amb el 25% de casos). En total s'està parlant de 4 casos, ja que el volum de noies és molt menor.

Tan sols hi ha un cas d'una noia que té 14 anys i representa el 13% del total. Respecte els nois, les edats més joves compten amb alguns casos, que malgrat ser pocs, són rellevants en la mesura que en el 2006 hi havia menys casos de menors de 13 anys. En concret, 2 casos (l'1%) tenen 11 anys, 6 casos (el 2%), tenen 12 anys i 24 casos, (el 9%, cifra ja més important) tenen 13 anys.

Taula 10. Prova de determinació d'edat dels Menors Migrants No Acompanyats (MMNA)segons edat a Barcelona, 2007

	Total (%)	Home		Dona	
		<i>Núm.</i>	(%)	<i>Núm.</i>	(%)
11 Anys	0,7	2	0,7	0	0,0
12 Anys	2,1	6	2,2	0	0,0
13 Anys	8,4	24	8,7	0	0,0
14 Anys	16,5	46	16,6	1	12,5
15 Anys	18,6	53	19,1	0	0,0
16 Anys	9,5	25	9,0	2	25,0
17 Anys	18,2	50	18,1	2	25,0
Majoria d'edat	26,0	71	25,6	3	37,5
<i>Base</i>	285	277	100,0	8	100,0

Font: Dades de Menors Estrangers No Acompanyats en el 2006 i en el 2007, Servei territorial de Barcelona Ciutat de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), 2008. Elaboració pròpia.

En el **2006**, pel que fa als nois que s'han fet la prova de determinació de l'edat a Barcelona, el percentatge més alt (**el 31%**) el concentren els que tenen **17 anys**. Tot seguit destaquen els que tenen 15 anys amb el 22%, 16 anys, amb el 15% i 14 anys amb el 14%. Els més joves són els que tenen 13 anys, el 10% del total (31 casos) i els que tenen 10 anys (solament 2 casos). També es detecten 27 casos de noies majors d'edat.

La distribució dels nois segons l'edat segueix la distribució general d'ambdós sexes, però **les noies segueixen una pauta totalment diferent**, ja que **solament s'observen 2 casos que tenen 16 anys**.

Taula 11. Prova de determinació d'edat dels Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) segons edat a Barcelona, 2006

	Total (%)	Home		Dona	
		Núm.	(%)	Núm.	(%)
10 Anys	0,7	2	0,6	0	0,0
11 Anys	0,0	0	0,0	0	0,0
12 Anys	0,0	0	0,0	0	0,0
13 Anys	10,9	31	9,6	0	0,0
14 Anys	15,8	45	13,9	0	0,0
15 Anys	24,6	70	21,6	0	0,0
16 Anys	18,2	50	15,4	2	100,0
17 Anys	34,7	99	30,6	0	0,0
Majoria d'edat	9,5	27	8,3	0	0,0
<i>Base</i>	285	324	100,0	2	100,0

Font: Dades de Menors Estrangers No Acompanyats en el 2006 i en el 2007, Servei territorial de Barcelona Ciutat de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), 2008. Elaboració pròpia.

En el **2007** a **Lleida** i a **Girona**, la majoria de MMNA tenen entre **15 i 17 anys**.

Els 36% dels MMNA de Girona té 17 anys, però el 44% té entre 15 i 16 anys. Cal destacar que el 16% té 13 i 14 anys a Girona. A Lleida els 63% té 16 anys i el 25%, 17. En general s'està parlant de pocs casos: 25 en el cas de Girona i 8 en el cas de Lleida.

Taula 12. Ingressos de Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) segons edat a Girona i Lleida en el 2007

Any	Total (%)	Girona		Lleida	
		Núm.	(%)	Núm.	(%)
12 anys	0,0	0	0,0	0	0,0
13 anys	6,1	2	8,0	0	0,0
14 anys	6,1	2	8,0	0	0,0
15 anys	18,2	5	20,0	1	12,5
16 anys	33,3	6	24,0	5	62,5
17 anys	33,3	9	36,0	2	25,0
18 anys	3,0	1	4,0	0	0,0
<i>Total</i>	285	25	100,0	8	100,0

Font: Dades de Menors Estrangers No Acompanyats en el 2006 i en el 2007, Serveis Territorials de Girona i de Lleida de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), 2008. Elaboració pròpia.

Respecte l'Àrea de Suport als Joves Tutelats i Ex-tutelats (**ASJTET**), els acollits i les acollides entre el 1994 i el 2006, poden ser menors i majors d'edat.²⁹ **Tant els menors com els majors segueixen una distribució similar en la mesura que a través dels anys van augmentant els percentatges i és a partir del 2001 quan es detecta major volum d'acollits i acollides.**

El percentatge més alt de menors d'edat es dona en el 2001 (el 27%). Aquesta xifra està per sobre del 15% del total d'acollits i acollides. En els anys 2005 i 2006 també, malgrat ser menors, els percentatges són rellevants: el 12% dels menors acollits entre el 1994 i el 2006 es donen en el 2005 i el **18% en el 2006**. Aquesta xifra està 5 punts per sota del 23% del total d'acolliments, tant de menors com de majors, que es fan en el 2006.

Els majors d'edat també en el 2001 tenen un percentatge més alt, representant el 9% del total de majors acollits entre el 1994 i el 2006; però el **punt d'inflexió és el 2002**, quan ja hi ha el **12% d'acollits i d'acollides**. Destaquen també el 2005 amb el 18% i el 2006 amb el 25%. Aquesta última xifra està per sobre del **23% del total** d'acolliments que es donen en el **2006**.

²⁹ Les dades del 2007 dels acollits i acollides en l'Àrea de Suport als Joves Tutelats i ex-tutelats no es mostren perquè no disposa d'elles.

Taula 13. Evolució dels Menors Estrangers de l'Àrea de Suport als Joves Tutelats i ex-tutelats segons edat (1997-2007)

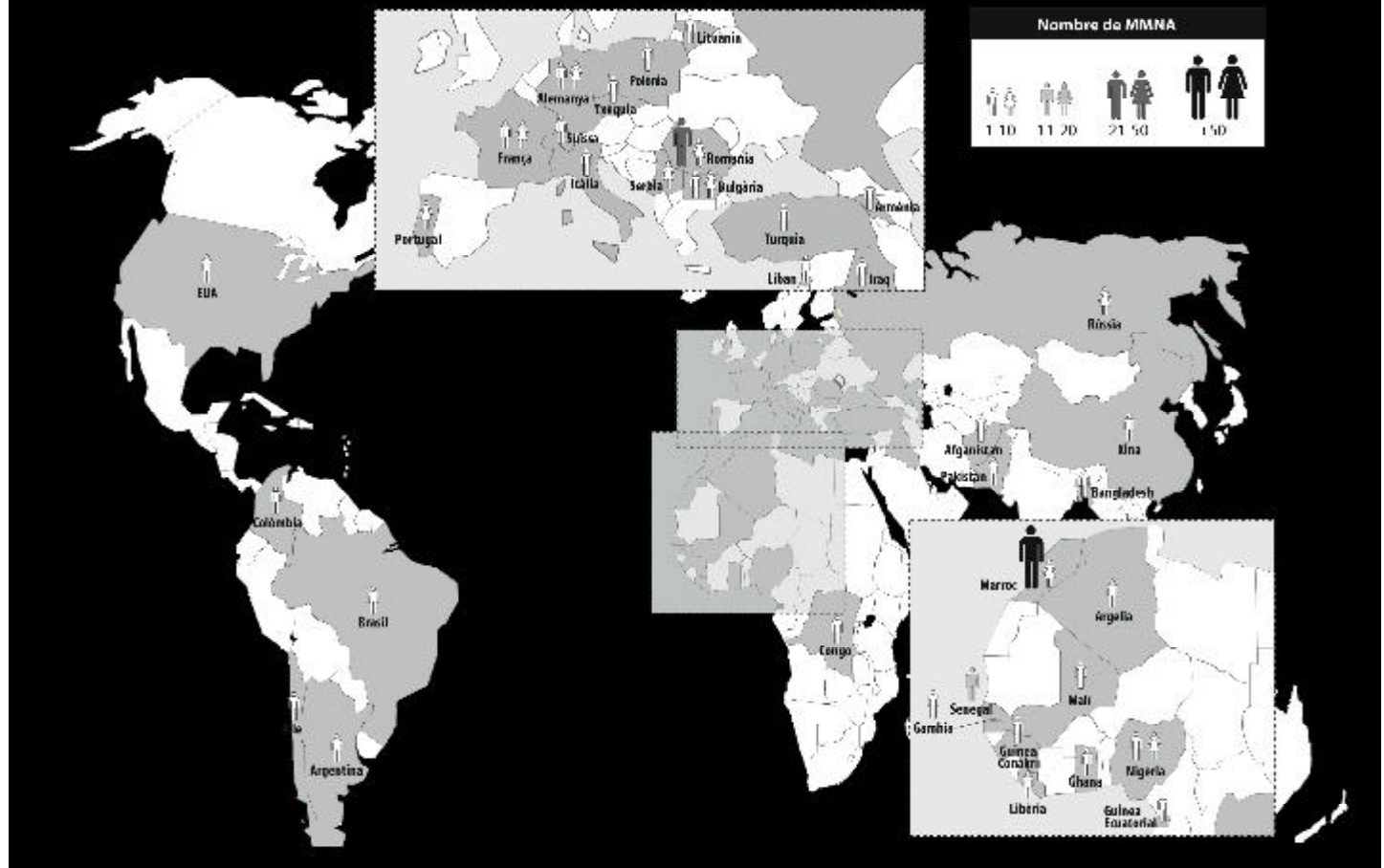
Any	Total (%)	Edat	
		Menors de 18 anys (%)	18 o més anys (%)
1994-1995	0,2	0,0	0,3
1996	0,7	0,9	0,6
1997	1,2	1,2	1,2
1998	2,1	2,4	2,0
1999	1,4	1,5	1,4
2000	6,1	7,3	5,5
2001	15,3	27,2	9,3
2002	11,5	10,3	12,2
2003	10,7	9,7	11,2
2004	12,2	10,0	13,4
2005	15,9	11,8	17,9
2006	22,6	17,8	25,1
Base	989	331	658

Font: Recull de dades de l'Àrea de Suport als Joves tutelats i extutelats del 1995 al 2007, 2008. Elaboració pròpia.

4.3.3. Nacionalitat

A continuació es presenta el plànol del món on es veu la distribució dels MMNA en números absoluts segons sexe i procedència. Aquest permet una primera aproximació molt visual al fenomen segons les característiques sociodemogràfiques comentades. Tot seguit es descriu més a fons aquesta distribució atenent a la procedència i al sexe.

■ Ingressos de Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) segons país de procedència a Catalunya, 2007.

Font: Dades de Menors Estrangers No Acompanyats en el 2007, Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), 2008. Elaboració pròpia.

En relació a les procedències dels Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) a Catalunya, gran part dels ingressos produïts en el 2007 són de menors procedents del **Marroc**, el **72% del total (337 menors)**. I les següents procedències més destacades són Romania, amb el 12%, i el Senegal, amb el 3%. La resta de procedències són molt minoritàries.

Si és té en compte la variable sexe, el **75% dels MMNA de sexe masculí és de Marroc**, el **10% de Romania** i el **3% del Senegal**. La resta de procedències d'aquests menors són molt diverses però poc significatives numèricament.

La gran majoria de nois, com s'ha dit, prové del Marroc. Aquest país és la procedència majoritària des dels inicis del fenomen, però a partir 2002 els nois del nord d'aquest país ja no són els únics que emigren, segons entrevistes realitzades a informants clau i menors. **També arriben MMNA del sud del Marroc.**

La segona posició dels MMNA procedents d'Europa de l'Est (12%) i la tercera posició dels provinents d'Àfrica subsahariana (6%) -molts d'ells provinents de centres de les Illes Canàries- malgrat ser inferiors comparativament, confirmen una **tímida tendència a la diversificació de les procedències**, també detectada en el treball de camp qualitatiu. Respecte Romania, segons entrevistes realitzades, aquests nois solen ser d'ètnia gitana i es dediquen a fer petits furtis i robatoris. En alguns casos poden tenir a prop referents adults, malgrat que es desconeixin. En tot cas es podria dir que serien els "mal acompanyats" (menors als quals es fa referència en *el Capítol 3 del Marc Teòric*).

Respecte **les MMNA de sexe femení**, com ja s'ha dit anteriorment, són molt poques. En total 23 noies, de les quals **el 44% són de Romania**. La resta d'aquestes menors són 3 casos de l'Europa occidental (França, Portugal i Alemanya), el 17%, 2 casos de països d'Europa de l'Est (Bulgària i Sèrbia), el 9%, un cas de Rússia (4%) i un cas de Nigèria (4%).

El número de noies procedents d'Europa de l'Est és superior a altres procedències (el 52% procedeix d'algun país d'aquesta zona europea). També hi ha un cas de Rússia i un altre de Nigèria. D'aquests països freqüentment arriben noies per exercir les prostitució. Malgrat que la majoria són majors d'edat, segons el treball de camp qualitatiu realitzat a Catalunya, sí que alguns informants clau i l'observació participant realitzada a carreteres i clubs, indiquen que existeixen casos de menors d'edat. Per tant és possible que alguns dels 8 ingressos de noies en aquest any puguin estar relacionats amb casos de prostitució.

Taula 14. Ingressos de Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) segons país de procedència, 2007

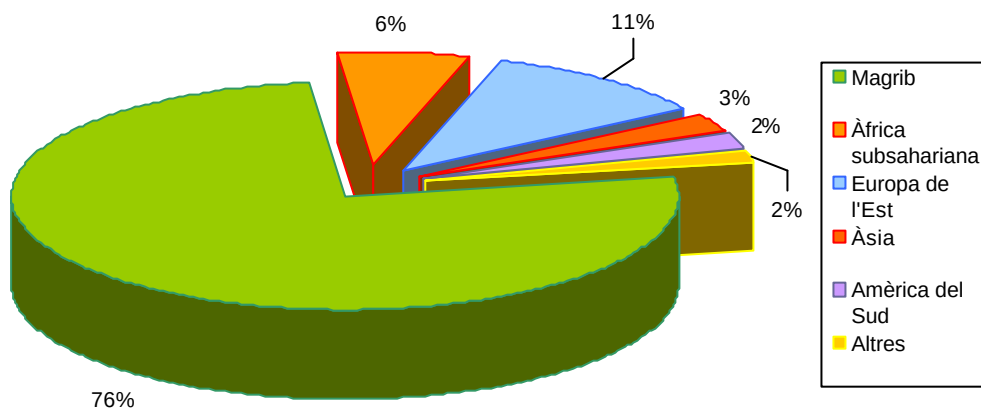
	Total (%)	Home		Dona	
		Núm.	(%)	Núm.	(%)
Marroc	72,3	332	74,9	5	21,7
Romania	11,6	44	9,9	10	43,5
Senegal	3,2	15	3,4	0	0,0
França	1,1	3	0,7	2	8,7
Algèria	1,1	5	1,1	0	0,0
Nigèria	0,9	3	0,7	1	4,3
Pakistan	0,9	4	0,9	0	0,0
Xile	0,9	4	0,9	0	0,0
Gàmbia	0,9	4	0,9	0	0,0
Bulgària	0,6	2	0,5	1	4,3
Alemanya	0,6	2	0,5	1	4,3
Brasil	0,4	2	0,5	0	0,0
Iraq	0,4	2	0,5	0	0,0
Colòmbia	0,4	2	0,5	0	0,0
Xina	0,2	1	0,2	0	0,0
Portugal	0,2	0	0,0	1	4,3
Malí	0,2	1	0,2	0	0,0
Ghana	0,2	1	0,2	0	0,0
EUA	0,2	1	0,2	0	0,0
Afganistan	0,2	1	0,2	0	0,0
Suïssa	0,2	1	0,2	0	0,0
Itàlia	0,2	1	0,2	0	0,0
Guinea Conakri	0,2	1	0,2	0	0,0
Armènia	0,2	1	0,2	0	0,0
Rússia	0,2	0	0,0	1	4,3
Líban	0,2	1	0,2	0	0,0
Libèria	0,2	1	0,2	0	0,0
Txèquia	0,2	1	0,2	0	0,0
Lituània	0,2	1	0,2	0	0,0
Sèrbia	0,2	0	0,0	1	4,3
Congo	0,2	1	0,2	0	0,0
Bangladesh	0,2	1	0,2	0	0,0
Argentina	0,2	1	0,2	0	0,0
Guinea Ecuatorial	0,2	1	0,2	0	0,0
Polònia	0,2	1	0,2	0	0,0
Turquia	0,2	1	0,2	0	0,0
<i>Total</i>	466	443	100,0	23	100,0

Font: Dades de Menors Estrangers No Acompanyats en el 2007, Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), 2008. Elaboració pròpia.

Per visualitzar les arribades dels **nois segons zones de procedència**, a continuació es presenta un gràfic, on s'observa la predominant presència dels

menors marroquins pel pes del **Magrib (76%)**. Les altres zones són molt minoritàries, però **destaquen l'Europa de l'Est (11%) i l'Àfrica subsahariana (6%)**, i malgrat que aquestes altres zones de procedència són poc significatives, obren ja el camí cap una diversificació de les procedències.

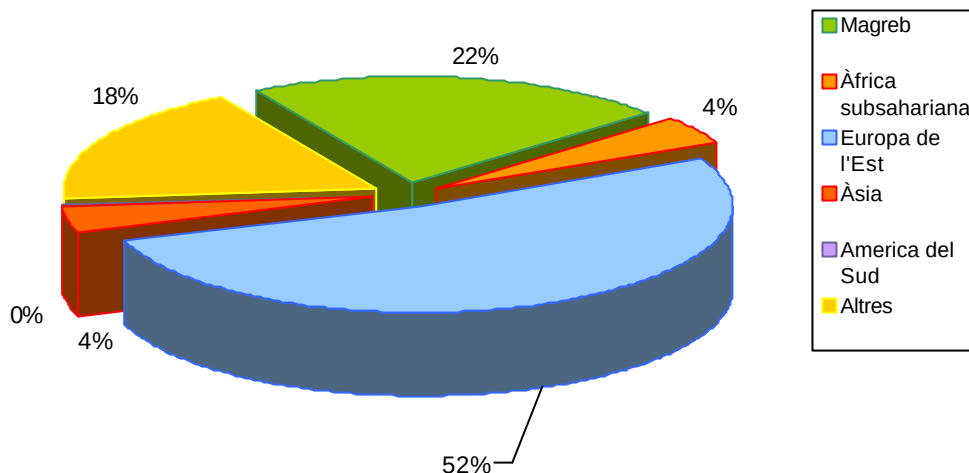
Gràfic 9. Ingressos de Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) de sexe masculí segons zones de procedència, 2007

Font: Dades de Menors Estrangers No Acompanyats en el 2007, Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), 2008. Elaboració pròpia.

En el cas de les **noies**, el **52% és de l'Europa de l'Est**. Aquesta procedència és la majoritària en els 23 casos de MMNA de sexe femení. I, com s'ha dit, està possiblement relacionada amb casos de prostitució. La resta de procedències són prou diverses (17%). A part destaquen també el Magrib (22%), en primer lloc, l'Àfrica subsahariana (4%), i Àsia (4%).

Gràfic 10. Ingressos de Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) de sexe femení segons zones de procedència, 2007

Font: Dades de Menors Estrangers No Acompanyats en el 2007, Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), 2008. Elaboració pròpia.

En el 2006, la distribució dels MMNA és molt similiar a la donada un any després, en el 2007, però amb el pes més contundent del Marroc . En el 90% dels menors és d'aquest país, el 16% de Romania i el 7% del Senegal.

Si s'atén al sexe, la gran majoria dels **nois** procedeixen del **Marroc (el 79%)**, el 8% de Romania i el 6% del Senegal. **En canvi el 71% de les noies provenen de Romania**, segurament per l'esmentat anteriorment en relació al treball sexual. Destaca **el 14% de noies del Marroc** que representa 7 casos poc freqüents. En aquest sentit, sí que alguna entrevista realitzada indica que un dels motius de l'emigració de les menors no acompanyades marroquines és el treball domèstic: aquest fenomen es coneix amb el nom de "petite bonnes".

Les "petite bonnes" són nenes, normalment d'àmbits rurals, que els seus pares les fan emigrar a les ciutats del Marroc, i també d'Europa, amb famílies marroquines perquè s'ocupin de les tasques de la llar, però també perquè tinguin més oportunitats de millorar socialment.

La realitat és que aquestes nenes acaben fent jornades laborals expansives i per tant, acabent trobant-se en situacions d'explotació laboral i de desprotecció i vulnerabilitat social.

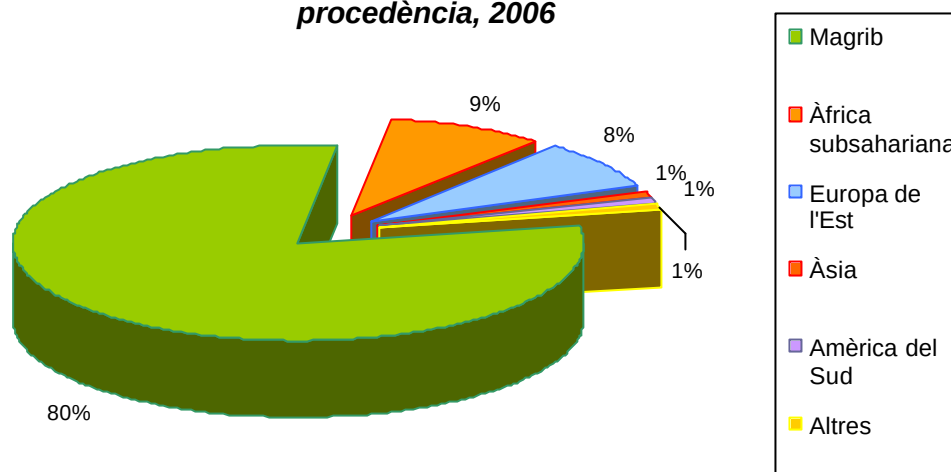
Taula 15. Ingressos de Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) segons país de procedència, 2006

	Total (%)	Home		Dona	
		Núm.	(%)	Núm.	(%)
Marroc	89,7	419	78,9	7	14,3
Romania	15,8	40	7,5	35	71,4
Senegal	6,5	31	5,8	0	0,0
Mali	1,3	6	1,1	0	0,0
Argèlia	1,1	5	0,9	0	0,0
Gàmbia	0,8	4	0,8	0	0,0
Xile	0,6	3	0,6	0	0,0
Guinea Conakry	0,6	3	0,6	0	0,0
Costa d'Ivori	0,4	2	0,4	0	0,0
Itàlia	0,4	1	0,2	1	2,0
Bolívia	0,4	1	0,2	1	2,0
Líbia	0,4	2	0,4	0	0,0
Ghana	0,4	2	0,4	0	0,0
Bulgària	0,2	0	0,0	1	2,0
Rússia	0,2	1	0,2	0	0,0
Camerún	0,2	0	0,0	1	2,0
Libèria	0,2	1	0,2	0	0,0
Polònia	0,2	1	0,2	0	0,0
França	0,2	0	0,0	1	2,0
Alemanya	0,2	0	0,0	1	2,0
Xile	0,2	1	0,2	0	0,0
Armènia	0,2	0	0,0	1	2,0
Mauritània	0,2	1	0,2	0	0,0
Àustria	0,2	1	0,2	0	0,0
Veneçuela	0,2	1	0,2	0	0,0
Guinea Bissau	0,2	1	0,2	0	0,0
Moldàvia	0,0	3	0,6	0	0,0
Palestina	0,0	1	0,2	0	0,0
<i>Total</i>	<i>580</i>	<i>531</i>	<i>100,0</i>	<i>49</i>	<i>100,0</i>

Font: Dades de Menors Estrangers No Acompanyats en el 2006, Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), 2008. Elaboració pròpia.

En el gràfic següent s'observa la distribució dels **MMNA de sexe masculí segons zones de procedència**. Com s'ha dit, en el 2006 el **80% de nois és del Magrib**, el 9% de l'Àfrica subsahariana i el 8% de l'Europa de l'Est. Aquest any l'Àfrica subsahariana està un punt per sobre de l'Europa de l'Est.

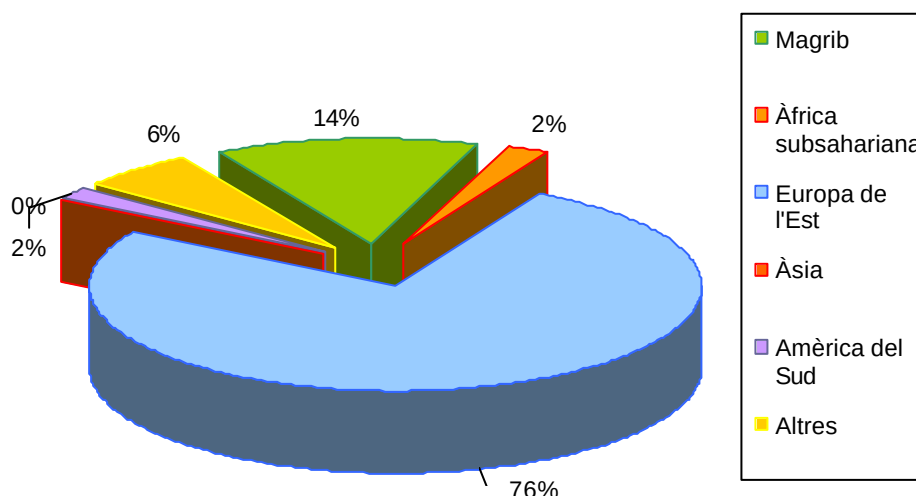
Gràfic 11. Ingressos de Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) de sexe masculí segons zones de procedència, 2006

Font: Dades de Menors Estrangers No Acompanyats en el 2006 i en el 2007, Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), 2008. Elaboració pròpia.

Respecte les MMNA de sexe femení, com en el 2007, el 76% de les noies és de Europa de l'Est. Destaca el 14% del Magrib, el 6% de procedències diverses i el 2% de l'Àfrica subsahariana.

Gràfic 12. Ingressos de Menors Migrants No Acompanyats (MMNA) de sexe femení segons zones de procedència, 2006

Font: Dades de Menors Estrangers No Acompanyats en el 2006 i en el 2007, Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), 2008. Elaboració pròpia.

Els joves estrangers de l'Àrea de Suport als Joves Tutelats i Ex-Tutelats (**ASJTET**), com en els casos anteriors, són majoritàriament del **Magrib**, i concretament del Marroc, a l'any 2006³⁰. De fet, el **86%** és d'aquesta zona de procedència, mentre que les altres zones tenen percentatges molt menors entre els quals destaquen **l'Àfrica subsahariana i Amèrica del Sud en segona posició, amb el 4% respectivament**. El pes d'Amèrica del Sud es deu segurament als menors acompanyats, i no tant per els MMNA.

Pel que fa als **nois**, el **92%** es del **Magrib** i el **3% de l'Àfrica subsaharina**. Els percentatges de menors i majors són similars, per la qual cosa mantenen una distribució similar segons zona de procedència. Molts d'aquests joves són menors no acompanyats segons informen des de l'Àrea. Sí que el total de menors és superior: 543 acollits, davant dels 292 acollits majors.

Les noies, en canvi, no segueixen la pauta general, perquè **el percentatge de magribines és menor (57%); part important d'elles segurament són filles d'immigrants**, ja que de no acompanyades s'han detectat pocs casos durant el treball de camp qualitatiu. **Amèrica del sud, amb el 16%, i l'Europa de l'Est, amb l'11%, són les zones següents amb més pes**. En el cas d'Amèrica del Sud és més probable que siguin acompanyades, per la informació recollida durant el treball de camp, on els professionals afirmaven que aquestes havien vingut amb les seves famílies. Pel que fa a l'Europa de l'Est és més probable que siguin no acompanyades, també donada la informació aportada pels professionals i l'observació participant. Respecte les edats, destaca el 17% de noies menors d'Amèrica del Sud i el 12% de noies menors de l'Europa de l'Est. Igualment son 115 menors d'edat que es troben acollides en l'ASJTET, i 39 majors d'edat.

³⁰ Es presenten les dades referents al 2006 perquè les del 2007 no estan disponibles.

Taula 16. Joves estrangers acollits a l'Àrea de Suport als Joves Tutelats i Ex-Tutelats (ASJTET) segons sexe, edat i zona de procedència, 2006

Zones de procedència	Total (%)	Home					Dona				
		Menors de 18 anys		Majors de 18 anys		Total (%)	Menors de 18 anys		Majors de 18 anys		Total (%)
		Núm.	(%)	Núm.	(%)		Núm.	(%)	Núm.	(%)	
Magrib	86,2	491	90,4	274	93,8	91,6	65	56,5	23	59,0	57,1
Àfrica subsahariana	4,0	16	2,9	10	3,4	3,1	10	8,7	4	10,3	9,1
Amèrica del Sud	3,8	12	2,2	2	0,7	1,7	20	17,4	4	10,3	15,6
Europa de l'Est	3,2	12	2,2	3	1,0	1,8	14	12,2	3	7,7	11,0
Àsia	1,3	9	1,7	0	0,0	1,1	2	1,7	2	5,1	2,6
Altres	1,3	3	0,6	3	1,0	0,7	4	3,5	3	7,7	4,5
<i>Base</i>	989	543	100,0	292	100	835	115	100,0	39	100,0	154

Font: Recull de dades de l'Àrea de Suport als Joves tutelats i extutelats del 1995 al 2007, 2008. Elaboració pròpia

Claus del capítol

- L'any 2006 van arribar 580 menors, i el 2007, 466. En el 2007 van arribar 114 menors menys.
- En el marc estatal, Catalunya es situa en quart lloc en el 2006, i en cinquè lloc en el 2007.
- Les primeres CCAA en número de MMNA són Andalusia amb el 23% en el 2007; les Canàries amb el 12% en el 2007; País Basc amb l'11% en el 2007 i la Comunitat Valenciana amb el 22% en el 2007.
- Els anys de major aflluència d'ingressos MMNA a Catalunya són el 2001 i el 2006 (el 16% respectivament).
- En l'evolució dels MMNA acollits, l'any 2002 és el que mostra el percentatge més alt: el 17% dels MMNA acollits es concentren en aquest any.
- Entre el 1993 i el 2007, Catalunya destaca sobretot en el 2002 i el 2004, ocupant la segona posició a nivell estatal, amb el 19% i el 25% dels acollits respectivament.
- En el 2006 hi ha el 18% de menors estrangers acollits i en el 2007 hi ha el 21%. Per tant a través dels anys la importància de l'ASJTET va en augment.
- El número de MMNA de sexe femení segurament és major al que mostren les dades. Al 2007, del total d'ingressos solament el 5% són dones. En el 2006, el percentatge de dones a Catalunya és del 8%. Els percentatges de MMNA de sexe femení són superiors a Tarragona i a Lleida.

- Respecte l'ASJTET, destaca l'any 2001, quan hi ha el 13% del total de nois acollits entre el 1994 i el 1997. Pel que fa a les noies, el seu creixement també és progressiu a través dels anys analitzats. En el 2006 i en el 2007 es detecten els percentatges més alts: el 16% i el 18%, respectivament.
- La majoria d'edat és la que acumula un percentatge més alt a Barcelona l'any 2007. Dels nois MMNA, les edats més freqüents són els 14 i els 15 anys. Pel que fa a les noies MMNA, el 50% dels casos de Barcelona que es fan les proves de determinació de l'edat al 2007 tenen 16 i 17 anys (cada edat compta amb el 25% de casos).
- En el 2007 a Lleida i a Girona, la majoria de MMNA tenen entre 15 i 17 anys.
- Tant els menors com els majors de l'ASJTET entre el 1994 i el 2006 segueixen una distribució similar.
- En el 2007 el 72% del total (337 menors) procedeix del Marroc. I les següents procedències més destacades són Romania, amb el 12%, i el Senegal, amb el 3%. Les resta de procedències són molt minoritàries.
- L'any 2007, si és té en compte la variable sexe, el 75% dels MMNA de sexe masculí és del Marroc, el 10% de Romania i el 3% del Senegal. I les MMNA de sexe femení, com ja s'ha dit anteriorment, són molt poques: en total 23 noies, de les quals el 44% són de Romania.
- De l'ASJTET, com en els casos anteriors, són majoritàriament del Magrib, i concretament del Marroc, a l'any 2006. En concret el 86% és d'aquesta zona de procedència, mentre que les altres zones tenen percentatges molt menors. Entre elles destaquen l'Àfrica subsahariana i Amèrica del Sud en segona posició.
- Pel que fa als nois de l'ASJTET, el 92% es del Magrib. Les noies en canvi no segueixen la pauta general, ja que el percentatge de magribines és menor (57%).

5. Contextos d'origen

Abans de començar a parlar de les característiques dels països d'origen dels menors i les menors migrants no acompanyades de Catalunya, creiem necessari puntualitzar que aquestes característiques no reflecteixen directament les característiques econòmiques, socials ni culturals dels menors i les menors, sinó que ens parlen dels seus contextos i de la conjuntura dels països d'origen que d'alguna manera influeixen i condicionen el perfil d'aquests i d'aquestes menors, dels seus projectes i de les seves estratègies migratòries.

A més a més, és necessari fer una advertència sobre la gran diversitat interna, socioeconòmica, cultural, lingüística, ètnica i religiosa de molts d'aquests països, per tant, cal ser previnguts a l'hora d'interpretar algunes d'aquestes generalitzacions, ja que es tracta d'aproximacions parcials a aquestes realitats.

En aquest capítol ens aproximarem a les característiques dels contextos geogràfics, demogràfics i socioeconòmics dels països d'origen dels menors i les menors, sovint comparant-les amb els contextos i les dades socioeconòmiques del país receptor, per conèixer alguns dels factors clau que ajuden a entendre aquest fenomen migratori.

5.1. Dades generals dels països i zones de procedència

5.1.1. Les grans àrees geogràfiques emissores dels MMNA a Catalunya

Els menors i les menors entrevistats procedeixen de dos continents: Europa i Àfrica; però dins d'aquests podem establir tres grans àrees geogràfiques: l'Europa de l'Est, el Magrib i l'Àfrica Occidental.

1) El Magrib.

Gairebé la meitat dels MMNA de la mostra procedeixen del **Marroc**. Malgrat que en altres estudis tant de Catalunya com d'altres comunitats autònomes (Com l'Estudi "Los

y las Menores No Acompañados/as en el País Vasco”, 2008) s’han detectat MMNA d’altres països i territoris del Magrib, com menors provinents d’Algèria i del Sàhara Occidental, en aquesta mostra tots els menors i les menors magribins són originaris del Marroc.

Però no totes les zones del Marroc són emissores de MMNA sinó que podem distingir-ne clarament algunes.

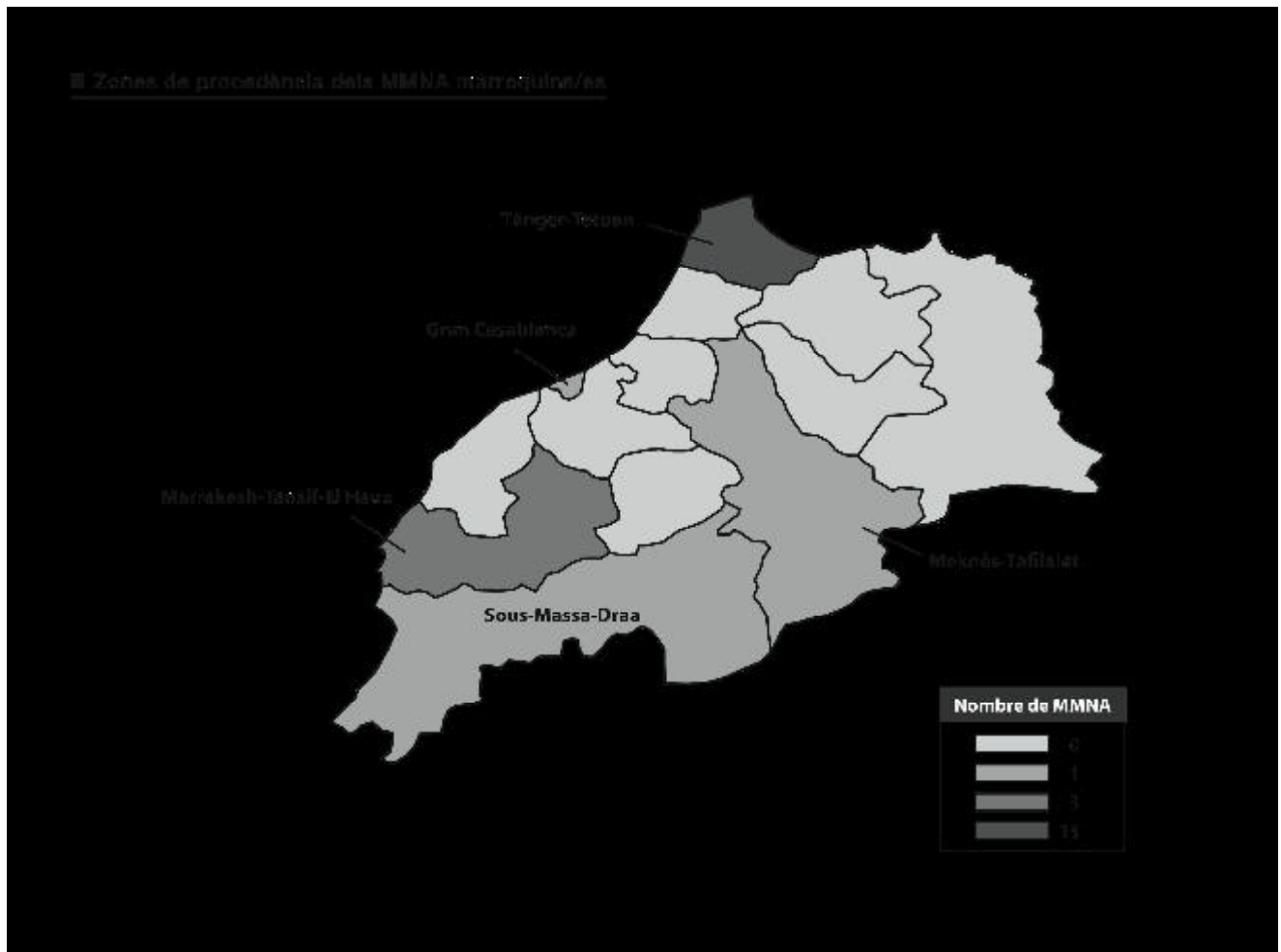
Una gran part dels menors procedeixen de la **zona nord** del Marroc i concretament del departament de Tànger-Tetuan. Dins d’aquesta regió sobresurt la ciutat de **Tànger**, de la qual procedeixen 7 dels nois i 4 de les noies, però també hi ha menors provinents d’altres ciutats com Larache i Tetuan.

La preponderància dels menors de la costa nord marroquina i de la ciutat de Tànger en particular és un fenomen ja conegut i que com apunta Quiroga (2003) respon a diferents factors explicatius. En primer lloc, la tradició migratòria dels referents adults, essent aquesta zona una de les principals emissores de migrants cap a Espanya, i en segon lloc, i factor clau, la fluïdesa de les comunicacions marítimes entre Tànger i la Península, amb les sortides de nombrosos ferris diaris entre aquesta ciutat i les ciutats d’Algecires i Tarifa. La ciutat de Tànger, situada a l’extrem nord-oest del Marroc, és a només 14 km. de les costes espanyoles.

De la **zona centre** procedeix una menor, en concret de Casablanca. Aquesta ciutat és la més gran del país, amb cinc milions d’habitants, i amb altres ciutats molt poblades properes, però malgrat que és en aquesta zona on es concentra un major nombre de població, no és la que emet més menors a Catalunya. Això es pot explicar, com també assenyala Quiroga (2003), pel fet que la major fluïdesa de comunicacions de la ciutat de Casablanca cap a Marsella, faci que sigui aquest port i França el destí preferit dels menors d’aquesta zona.

La resta de menors procedeixen de la **zona sud** del país, al sud de la serralada de l’Atlas, zona menys poblada i la més rural del país. Les poblacions dels menors dels sud procedeixen de tres departaments administratius: de Marrakech-Tensift-El Haouz provenen 3 menors, propers a la ciutats de Marràqueix i a la població de El-Keela-des-

Skahna, un menor del departament de Tafillalet d'un poble proper a Er-Rachidia i un menor del departament de Sous-Massa-Drâa, en concret de la població de Zagora.

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA de Catalunya , 2008

Malgrat que el fenomen dels MMNA es va iniciar al nord del Marroc i encara continuen predominant els MMNA d'aquesta zona, i en especial els de la ciutat de Tànger com hem vist, **amb el pas dels anys s'han diversificat les zones de procedència dels menors**, amb la presència de menors del sud i centre del país, així com de zones més rurals, com també han mostrat altres estudis (Capdevila, M. i Ferrer, M., 2003; Comas i Quiroga, 2005).

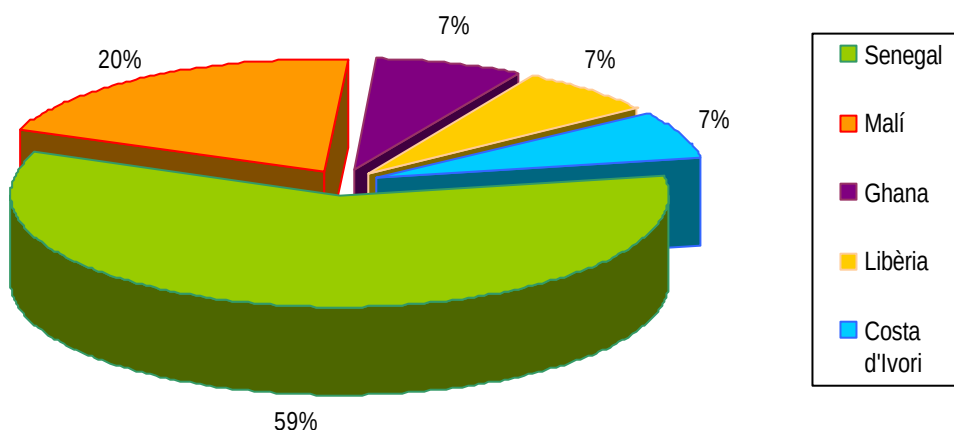
Si ens fixem en les diferències de gènere es pot observar, però, que de les 6 menors marroquines de la mostra, 5 procedien de la zona nord i la sisena de la zona centre,

per tant **el fenomen de les nenes MMNA està circumscrit al nord del país i a zones urbanes**, tal i com apuntaven les tendències dels nois MMNA en els primers anys del fenomen.

2) L'Àfrica Subsahariana - Àfrica Occidental

La segona gran àrea geogràfica d'emissió és l'Àfrica Subsahariana, i en concret alguns països de l'Àfrica Occidental. 5 són els països d'aquesta zona des d'on han arribat menors: el Senegal (9), Mali (3), Ghana (1), Libèria (1) i Costa d'Ivori (1).

Gráfico 13. Països de procedència dels i les menors de l'Àfrica Subsahariana, 2007

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA de Catalunya , 2008

En aquesta gran àrea geogràfica **hi ha una segregació dels menors per gèneres**, així, mentre que els menors procedents del Senegal, Mali i Ghana són nois, els de Libèria i Costa d'Ivori són noies.

Els menors que vénen del **Senegal** ho fan des de regions molt diverses, encara que la majoria procedeixen de zones relativament rurals. Una gran part dels menors senegalesos, 4 d'ells, procedeixen de la zona nord de Saint-Louis, en concret de la població costanera de Gandiol, que es dedica bàsicament a la pesca. La resta de

menors, 5, provenen de diferents zones del país: dos de la regió de Thiès, de les poblacions de Kayar i M'bour, un de la ciutat de Tambakounda, un d'un poble de la regió de Louga i un darrer i únic menor, del sud, de la zona de la Cassamance. La majoria dels menors senegalesos, 7 de 9, són parlants de wolof; aquesta malgrat ser l'ètnia i la llengua predominant del país no representa més del 40% (malgrat que és parlada pel 85% de la població, ja que s'utilitza com una mena de llengua franca). Un altre d'ells parla i és mandinga i el darrer ho desconecem.

Dels 3 menors de **Mali**, un procedeix de la capital Bamako, i els altres dos són de zones rurals, de les poblacions de Gesomali (prop de Kati) i de Ierede.

Les poblacions de procedència de la resta de menors subsaharinas són ciutats. El **menor ghanès** prové de la ciutat de Kumasi a Ghana, la segona del país; la **menor ivoriana** d'Abidjan, que malgrat que no és de la capital del país, n'és de la principal ciutat; i de la població de Montserrado la **menor liberiana**.

3) L'Europa de l'Est

La tercera gran àrea de procedència dels MMNA és l'Europa de l'Est. A més a més d'una delimitació geogràfica, els països d'aquesta zona comparteixen el fet d'haver estat països que des de la Segona Guerra Mundial van estar en el bloc comunista. Tres són els països de l'Est que han emès menors a la nostra mostra: Romania, Bulgària i Eslovàquia. Actualment tots tres països formen part de la Unió Europea, però els ciutadans i les ciutadanes de Romania i Bulgària, degut al fet d'haver estat els darrers països a entrar-hi, l'any 2007, encara tenen un estatus diferent que la resta de comunitaris en el nostre país³¹.

³¹ Bulgària i Romania van ser els darrers països que van entrar a la Unió Europea, l'1 de gener del 2007, però se'ls **va** aplicar una moratòria de dos anys, prorrogables a dos anys més, del dret de tots els ciutadans i ciutadanes de la Unió Europea de treballar en el nostre país sense cap restricció. Així, per realitzar treballs per compte aliena han d'obtenir una autorització de treball a Espanya, d'acord amb el règim general d'estrangeria (Llei Orgànica 4/2000 sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social, i el Reglament de la mateixa, aprovat pel Reial Decret 2393/2004). La moratòria s'acaba al final del 2008, i és molt possible que no es renovi i que el 2009 els ciutadans i ciutadanes romanesos i búlgars tinguin a mes a més de la lliure circulació, el dret a treballar a qualsevol país membre de la UE.

Tots els MMNA procedents d'aquesta zona geogràfica són noies: les de Romania i Eslovàquia són **treballadores del sexe** al nostre país i la noia búlgara quan va ser detectada es dedicava als **furts i a la mendicitat**.

En les noies de **Romania** no es dona cap zona d'especial rellevància d'emissió de menors, encara que la majoria vénen de la part sud-est del país, de les províncies de Lalomita, de Constanza i de Tulcea. Aquesta franja territorial, que toca al Mar Negre, també cal dir que ha estat identificada en les entrevistes a professionals com la principal zona d'emissió de la majoria de la població femenina romanesa que exerceix la prostitució adulta (Quiroga, Alonso, Berga, Soria, M; 2007), així que les zones d'emissió de la prostitució romanesa adulta coincideixen amb les menors.

De les dues noies d'**Eslovàquia**, una prové d'un poble molt petit de la regió de Bansja Bystrica i l'altra d'una ciutat industrial a 40 km. de la capital, Bratislava.

La menor de **Bulgària** procedeix de la ciutat de Veliko Tumorovo, capital de la regió administrativa del mateix nom, una regió muntanyosa a la part central del nord del país, amb frontera amb Romania. La menor búlgara és d'ètnia gitana, una minoria marginalitzada en el país i que pateix un alt grau de racisme per part de la població majoritària.

Malgrat que aquests són els orígens de procedència dels i les MMNA d'aquest estudi, **cal estar atents a l'arribada de menors d'altres zones** i a la possibilitat d'extensió del fenomen a altres països i continents. En altres comunitats autònomes de l'Estat, com a l'Estudi "*Los y Las Menores Migrantes No Acompañados/as (MMNA) en el País Vasco*", s'han identificat menors procedents d'Amèrica del Sud i d'Àsia, i en altres països europeus altres zones de procedència (Alonso, Armengol i Quiroga, 2005) com els països de l'ex-Federació Russa, l'Àfrica Austral i Oriental i Proper Orient. També en el treball de camp realitzat a Catalunya es van detectar MMNA de la Índia i del Pakistan que vivien amb persones de la seva comunitat d'origen, encara que no familiars, però malgrat diversos intents no van poder ser entrevistats. En aquests moments el major fenomen migratori al món s'està produint a l'Àsia, on milions de persones de la Xina i també de l'Índia estan abandonant els seus pobles d'origen per dirigir-se a les ciutats, responenent a la industrialització d'aquests països. Com veurem

més endavant, les migracions del camp a la ciutat han estat sovint un fenomen previ a la emigració cap a tercers països, i és ja una realitat en l'origen de molta població adulta immigrada que viu en els nostres municipis.

5.1.2. Característiques demogràfiques dels països emissors

Podem distingir dos comportaments demogràfics diferenciats entre les àrees geogràfiques d'origen del menors: d'una banda el fort creixement demogràfic dels països africans tant de l'àrea del Magrib, amb un creixement més moderat ens els darrers anys, com de l'àrea subsahariana; de l'altra l'estancament quan no decreixement poblacional del països de l'Europa de l'Est, com es veu a la següent taula.

Taula 17 Taxa de població entre el 1975 i el 2005 i 2015 i població per països els anys 1975, 2005 i 2015³² en milions.

País	Taxa anual de creixement entre 1975-2005 (%)	Població total		
		1975	2005	2015 ³³
Espanya	0,7%	35,7	43,4	46
Eslovàquia	0,4%	4,7	5,4	5,4
Bulgària	-0,4%	8,7	7,7	7,2
Romania	0,1%	21,2	21,6	20,6
Marroc	1,9%	17,3	30,5	34,3
Ghana	2,6%	10,3	22,5	27,3
Senegal	2,8%	5,1	11,8	14,9
Costa d'Ivori	3,5%	6,6	18,6	22,3
Mali	2,5%	5,4	11,6	15,7
Libèria	3,6% ³⁴	-	3,4	-

Font: Informe sobre Desarrollo Humano 2007/2008 del PNUD, 2008. Elaboració pròpia.

³² Els informes del PNUD (el Programa de Nacions Unides pel Desenvolupament) han estat àmpliament utilitzats en aquest document. Les dades de referència escollides han estat les de l'any 2005, ja que malgrat que n'existeixen de més recents per alguns països, no de tots els països hi ha dades actualitzades. Així les dades de l'any 2005 són les dades recents més completes i que, per tant, permeten la comparació entre els països estudiats.

³³ Les dades es refereixen a projeccions de la variant mitjana, tal com s'indica en el PNUD.

³⁴ L'Informe de Desenvolupament Humà 2007/2008 no proporciona dades sobre la taxa anual de creixement per Libèria, la taxa estimada que presentem és la que estima La Central Intelligence Agency, per 2008.

El fort creixement demogràfic dels països africans

Un dels aspectes clau dels països d'origen africans és el seu fort creixement demogràfic natural en les darreres dècades. Així, a l'Europa Occidental hi ha un baix creixement demogràfic, i quan creix és gràcies a l'arribada de la immigració estrangera. Com en el cas espanyol, en els països emissors d'aquestes àrees geogràfiques **el creixement demogràfic supera l'1,9% anual**.

Aquest creixement està canviant les balances d'habitants per continents. Mentre que a mitjans dels anys noranta del segle passat, Europa i Àfrica quasi tenien els mateixos milions d'habitants, 728 i 719 respectivament (Stephen Smith, 2005), segons les projeccions de Nacions Unides el 2050 Àfrica comptarà amb 1800 milions d'habitants i Europa amb menys de 650 milions.

Una de les causes d'aquesta explosió demogràfica es troba amb la persistència de patrons seculars de procreació en un moment en què el desenvolupament de la medicina moderna i les campanyes de vacunació massiva per prevenir malalties infeccioses s'han estès notablement aconseguint fer baixar les xifres de mortalitat en general i de mortalitat infantil en particular.

Però **les economies d'aquests països no creixen al mateix ritme que la seva població**. A les **zones rurals** augmenta la **pressió sobre els recursos** fins a límits insostenibles, i a les **zones urbanes es creen bosses de pobresa** davant de la impossibilitat de les ciutats per oferir unes condicions de treball i una vida digna per a tothom.

Malgrat això, aquest creixement després dels anys 90 s'està suavitzant en pràcticament tots els països africans. Aquesta desacceleració ja és perceptible en els països del litoral mediterrani africà, seguint un esquema bastant universal de desenvolupament i de patrons demogràfics més urbans.

L'estancament demogràfic dels països de l'Est

Així, mentre que el factor de creixement demogràfic és clau en els països africans, no ho és en els països de l'Est que pateixen un estancament en el creixement de la seva població.

Després de l'enfonsament del bloc soviètic, els països de l'Europa oriental van patir una **davallada dels seus sistemes econòmics i polítics** que es va traduir en un increment de la mortalitat i una disminució de la natalitat cap a patrons similars als de l'Europa occidental. L'**inexistent creixement natural de la població**, sumat al fet que aquests països han estat **emissors d'emigrants** cap a altres països europeus veïns, emigració ocasionada en gran mesura per l'atur i les diferències dels nivells econòmics entre països, i l'absència d'immigració procedent de tercers països els ha portat a l'estancament i, a vegades, fins i tot al decreixement de la seva població.

Un continent jove en contrast a una Europa envellida

Com es pot observar en la taula següent, no tan sols la població dels països africans està augmentant i generant la conseqüent pressió demogràfica sobre el territori i els recursos, sinó que **la proporció de població menor de 15 anys en aquests països és molt superior als actuals percentatges europeus**. Així, al Marroc un 30% de la població és menor de 15 anys, i aquesta proporció encara augmenta més en els països subsaharians on podem veure com la població menor de 15 anys es troba entre el 39% de Ghana i el 47% de Mali.

Sovint aquests percentatges disminueixen de manera proporcional a l'augment de l'índex de desenvolupament humà i sobretot al creixement urbà del país.

Taula 18: Població menor de 15 anys per països, 2005

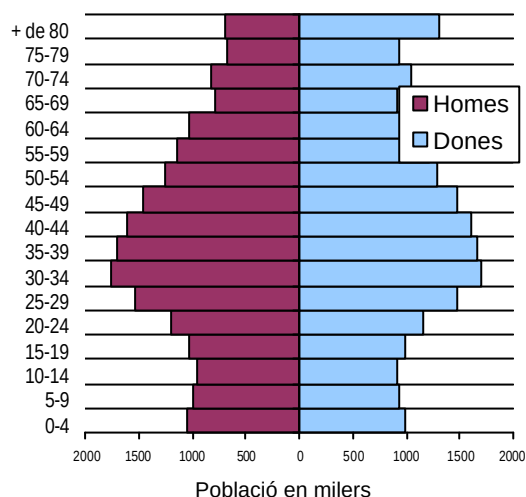
País	població < 15 anys (%)
Espanya	14,4%
Eslovàquia	16,8%
Bulgària	13,8%
Romania	15,7%
Marroc	30,3%
Ghana	39,0%
Senegal	42,2%
Costa d'Ivori	41,7%
<u>Mali</u>	47,7%
Libèria	44% ³⁵

Font: Informe sobre Desarrollo Humano 2007/2008 del PNUD, 2008. Elaboració pròpia.

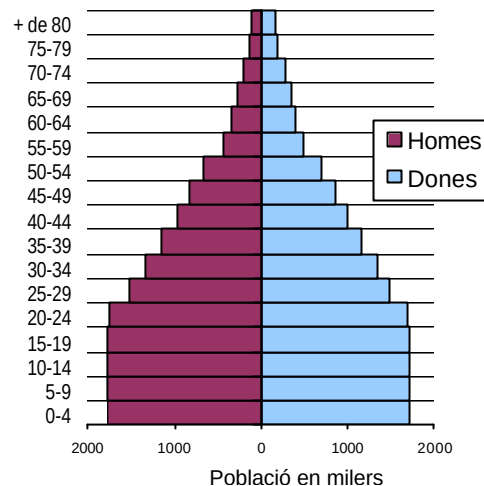
Aquest creixement de població, i sobretot de les seves generacions més joves, si es mantenen les pautes actuals, fan preveure que la immigració procedent d'aquests països no s'aturarà, encara que es pot reduir per les diferents conjuntures econòmiques i polítiques en els propers anys, com tampoc no ho farà la dels i les MMNA. Una mostra d'aquests diferents comportaments demogràfics entre el nord i el sud són les piràmides de població d'aquests països. Es **poden contrastar les piràmides de població espanyola i romanesa, exemples d'una Europa envellida, i les joves piràmides dels països d'origen dels menors africans**. Així, per a molts països europeus, la immigració de persones joves constitueix una necessitat pel seu creixement econòmic i pel manteniment del seu estat de protecció social basat en les aportacions de la població treballadora.

³⁵ L'Informe de Desenvolupament Humà 2007/2008 no proporciona dades sobre el percentatge de menors de 15 anys de Libèria, el percentatge que presentem és la que estima La Central Intelligence Agency, per 2008.

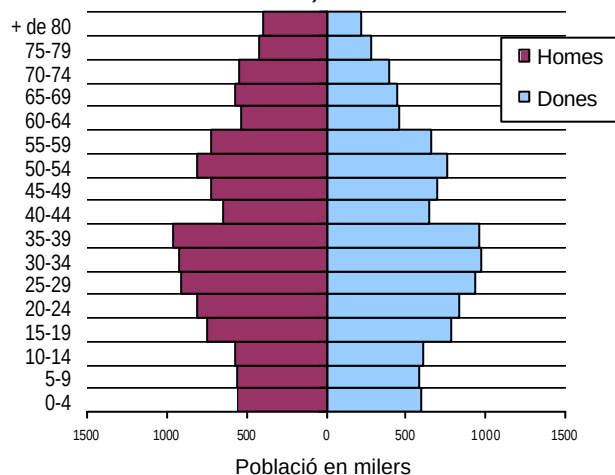
Gràfic 14. Piràmide de població d'Espanya, 2007

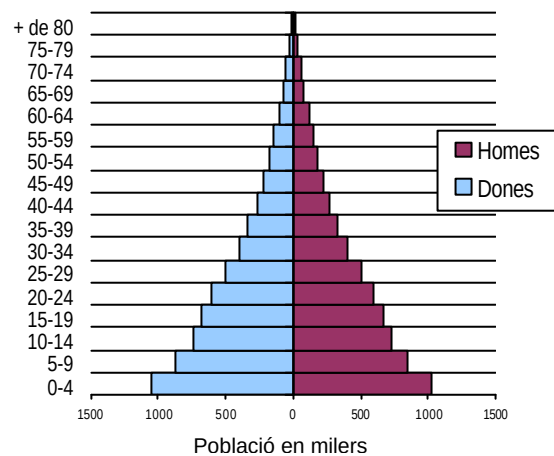
Gràfic 15. Piràmide de població del Marroc, 2007

Gràfic 16. Piràmide de població de Romania, 2007

Gràfic 17. Piràmide de població de Senegal, 2007

Font: U.S. Census Bureau, International Data Base, 2008. Elaboració pròpia

El creixement urbà

Segons l'ONU, el 2008 ha estat la primera vegada a la història de la humanitat que més de la meitat de la població viu en zones urbanes (UNFPA, 2007). Les ciutats poden concentrar bosses de pobresa, però també representen per molta gent al món la millor esperança per sortir d'ella i millorar la pròpia situació.

Malgrat que en les darreres dècades el creixement urbà ha estat un important fenomen mundial, a l'**Àfrica** aquest canvi ha estat **molt més accelerat**, més del que ho va ser en altres continents. L'any 1900 l'Àfrica era el continent menys urbanitzat amb només un 3% de la població vivint en zones urbanes (Stephen Smith, 2005); el 1950 eren ja 19 milions d'africans els que vivien a ciutats i l'any 2000 van arribar a ser 209 milions, i les previsions són que continuï augmentant en les properes dècades.

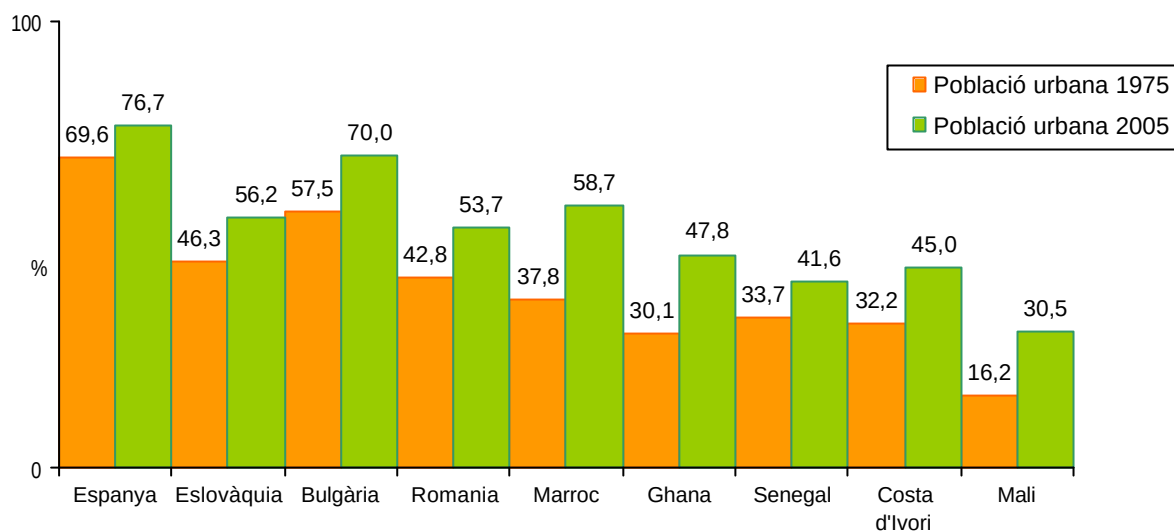
Tenim l'exemple de la ciutat de Bamako (Mali), de la qual procedeix un dels menors, que té el ritme de creixement urbà més elevat d'Àfrica i el sisè al món³⁶, amb un percentatge de creixement del 4,45% anual.

Al continent africà, el creixement de la població urbana és fruit en part de l'**èxode de les poblacions rurals** a les ciutats. Els motius que han generat aquestes migracions han estat diversos.

Per una banda, com ja hem dit el creixement de la població en general ha fet **augmentar la pressió sobre els recursos naturals**. L'agricultura en aquests països és una agricultura de subsistència, molt poc tecnificada i que depèn sovint de les pluges. Quan augmenta la població no sempre és fàcil i possible augmentar la producció agrícola, la sobreexplotació dels recursos esdevé insostenible i es produeix sovint una emigració cap a les ciutats. Per una altra banda, s'emigra a les ciutats a la recerca d'unes **millors condicions de vida**, de feina que ajudi a millorar econòmicament, d'una major facilitat per aconseguir l'accés als principals recursos públics, com el sistema educatiu i sanitari, en general molt més desenvolupats a les zones urbanes, o a altres recursos com l'aigua i l'electricitat. A més a més, en situacions de conflicte o d'inestabilitat s'emigra a les ciutats **buscant una major seguretat** ja que les zones rurals són àmbits més vulnerables.

³⁶ « World's fastest growing cities and urban areas from 2006 to 2020 » a : http://www.citymayors.com/statistics/urban_growth1.html (consultat 26/06/2008)

Gràfic 18. Població urbana el 1975 i en el 2005 (% del total)

Font: Informe sobre desarrollo humano 2007/2008 del PNUD, 2008. Elaboració pròpia.³⁷

La major emigració africana des de les zones rurals a les urbanes es va produir entre 1950 i 1980, i encara que aquest creixement urbà ha disminuït no s'ha aturat, tant per l'arribada de noves poblacions rurals com pel mateix creixement natural de la població urbana, malgrat que un cop les poblacions rurals s'estableixen a les ciutats l'índex de natalitat poc a poc comença a decreixer.

En el cas dels **països de l'Europa oriental**, els seus índexs de població urbana eren fa trenta anys molts més baixos que els dels països de l'Europa occidental i encara actualment hi ha una menor proporció de persones que viuen en zones urbanes. Romania, és per exemple, un dels països europeus amb una població rural més alta. Però en aquests darrers anys les distàncies entre l'Europa occidental i l'oriental també s'han escurçat en aquest sentit.

³⁷ L'Informe de Desenvolupament Humà 2007/2008 no disposa de dades sobre el percentatge de població urbana de Libèria i per tant hem exclòs el país d'aquest gràfic.

Taula 19. Població urbana (2007) i taxa anual de creixement urbà estimada (2005-2010)

País	Població urbana el 2007 (%)	Taxa anual de creixement de la població urbana 2005-2010
Espanya	77	0,6
Eslovàquia	56	0,2
Bulgària	71	-0,4
Romania	54	0,0
Marroc	60	2,5
Ghana	49	3,4
Costa d'Ivori	46	2,7
Senegal	42	2,9
Mali	32	4,7
Libèria	60	4,1

Font: *Informe NFPA. Estado de la población mundial 2007, 2008*. Elaboració pròpia.

5.1.3. La situació socioeconòmica

El grau de desenvolupament humà

El primer que cal destacar, i creiem que és també un factor clau en el fet migratori, és la **gran distància existent entre els índexs de desenvolupament humà³⁸ dels països emissors respecte al país receptor**, com es pot observar a la següent taula.

³⁸ L'índex de desenvolupament humà (IDH) és una mesura comparativa basada en una combinació de diferents indicadors: l'esperança de vida, l'alfabetisme i l'educació, que es fa servir per distingir el grau de desenvolupament i el benestar d'un país, així com per mesurar l'impacte de les polítiques econòmiques en la qualitat de vida de les persones i conèixer el grau de protecció de la infància. El van desenvolupar l'economista pakistanès Mahbub ul Haq i **l'hindú** Amartya Sen. Des de 1990 aquest índex s'utilitza pel Programa de Nacions Unides pel Desenvolupament (PNUD) com a mesura de comparació pels seus informes anuals.

Taula 20. Classificació dels països segons el seu índex de desenvolupament humà, 2005

<i>Nivell de desenvolupament</i>	<i>País</i>	<i>Classificació segons IDH</i>	<i>Valor de l'IDH</i>	<i>Àrea geogràfica</i>
Desenvolupament humà alt	Espanya	13	0,95	Europa occidental
	Eslovàquia	42	0,86	Europa de l'Est
	Bulgària	53	0,82	
	Romania	60	0,81	
Desenvolupament humà mitjà	Marroc	126	0,65	Magrib
	Ghana	135	0,55	
Desenvolupament humà baix	Senegal	156	0,49	Àfrica Occidental
	Costa d'Ivori	166	0,43	
	Mali	173	0,38	
	Libèria	No classificat ³⁹		

Font: Informe sobre Desarrollo Humano 2007/2008 del PNUD, 2008. Elaboració pròpia.

Si classifiquem els països emissors segons el seu IDH es poden agrupar en:

- Països emissors amb un **alt índex de desenvolupament** (a partir de 0,80), els tres països de l'Europa de l'Est: Eslovàquia, Bulgària i Romania, ocupant els llocs 42, 53 y 60 respectivament. Malgrat que estan classificats com a països amb un índex de desenvolupament alt es troben lluny del tretzè lloc que ocupa l'Estat espanyol. I, per exemple, en el cas de Romania, és un dels països europeus amb un IDH més baix, només seguit per Bòsnia i Hercegovina, Albània i Macedònia.
- Amb un **índex de desenvolupament mitjà** (entre 0,50 i 0,80), el Marroc com a país de la zona del Magrib en el lloc 126 i un país de l'Àfrica Occidental, Ghana, en el lloc 135.
- Amb un **índex de desenvolupament baix** (menys de 0,50) la resta de països de l'Àfrica Occidental: el Senegal en el lloc número 156, Costa d'Ivori en el 166 i Mali en el 173. Libèria, malgrat que no està classificat en aquest índex per manca d'indicadors suficients, els indicadors que sí que es coneixen permeten estimar

³⁹ Com ja hem anat veient no es coneixen algunes dades i indicadors de Libèria: **en** ser aquest un índex que es calcula a partir d'una combinació de diferents indicadors, no és possible classificar-hi aquest país.

que es trobaria classificat en aquest bloc, encara que no se'n pugui determinar exactament la posició.

L'Estat receptor, Espanya, se situà en el tretzè lloc segons l'IDH, esdevenint, així, un dels països del món més desenvolupats. Malgrat que la distància amb els països de l'Europa de l'Est és inferior relativament a la distància existent amb els països africans, la major proximitat geogràfica d'aquells evidencia més les diferències, encara que aquestes siguin menors.

Les desigualtats econòmiques i la pobresa estructural

En els darrers anys, l'**economia espanyola**, l'Estat receptor dels MMNA, s'ha beneficiat d'uns **alts índexs de creixement**, i ha necessitat per el seu desenvolupament un augment de la **mà d'obra disponible**. En canvi, les economies dels països d'origen dels menors no han crescut al mateix ritme i no han pogut oferir millores econòmiques a tota la seva població, que a més a més, com ja hem vist, ha crescut de manera exponencial.

En aquest sentit, una dada de referència és el PIB per càpita⁴⁰. **Tots els països emissors, exceptuant Eslovàquia, tenien el 2005 un PIB per càpita inferior als 10.000\$ anuals, però a més a més, quatre països, tots ells africans, tenien un PIB per càpita inferior als 2.500\$ anuals.** En termes absoluts es pot dir que el PIB per càpita de Mali és el 3,8% del d'Espanya, o si ens fixem en altres casos menys extrems, es pot veure que el PIB per càpita de Ghana, el país subsaharià de la nostra mostra amb un PIB més gran i un millor IDH, és el 9,1% del PIB espanyol.

Les **distàncies socioeconòmiques** entre l'**Europa Occidental**, en aquest cas Espanya, i els **països emissors** són altes i estan en els **imaginaris de les persones**

⁴⁰ El Producte Interior Brut (PIB) per càpita és la mesura macroeconòmica més important per calibrar la capacitat productiva d'una economia i s'acostuma a utilitzar en la comparació del desenvolupament econòmic per països. Calcula el valor monetari de la producció de béns i serveis d'un país durant un any dividit per la seva població. Les seves mancances, però, són que no comptabilitza els béns o serveis fruitos del treball informal i que, al tractar-se d'una mitjana aritmètica, no pot mesurar el nivell de benestar de les persones ni la distribució de la riquesa, però malgrat aquestes limitacions pot proporcionar una idea aproximada a aquestes diferències.

que emigren per motius econòmics, i també en els imaginaris dels menors que emigren.

Encara que en el cas del Marroc o dels països de l'Europa de l'Est, la distància econòmica entre els països d'origen i de destí sigui més petita, com hem dit anteriorment en el cas de Romania, la **proximitat geogràfica** d'aquests països **pot visibilitzar encara més aquestes diferències**. Només cal recordar els pocs quilòmetres de distància que hi ha entre es costes mediterrànies del Marroc i Andalusia.

Taula 21. Producte interior brut dels països emissors i del país receptor, 2007/2008

País	PIB per càpita en \$
Espanya	27.169
Eslovàquia	15.871
Bulgària	9.032
Romania	9.060
Marroc	4.555
Ghana	2.480
Senegal	1.792
Costa d'Ivori	1.648
Mali	1.033
Libèria	400 ⁴¹

Font: Informe sobre desenvollop humano 2007/2008, PNUD, 2008. Elaboració pròpia.

A partir del 1989, amb la caiguda del bloc soviètic, l'**Europa de l'Est** va iniciar un procés de **ràpida transició cap a l'economia de mercat**, reformant una economia basada en el dirigisme dels Estats i en preeminència del sector públic en els serveis. Aquest procés ha beneficiat alguns sectors que s'han enriquit amb les possibilitats de la inversió privada, encara que les majors inversions han vingut de tercers països.

Però altres sectors de la població han hagut de patir aquest procés de reestructuració econòmica que va comportar en uns primers moments un fort **creixement de l'atur**, i sobretot una **baixada** progressiva del **poder adquisitiu** dels sous i un **augment de la pobresa**, acompanyada de la pèrdua de la protecció social de l'Estat.

A l'**Àfrica**, una característica de les economies dels països emissors són les **grans desigualtats internes**. Encara que alguns sectors de la població s'aprofitin i prosperin amb l'explotació dels rics recursos naturals o amb el desenvolupament d'alguns sectors econòmics, la gran majoria de la població segueix sense beneficiar-se'n i amplis sectors de la societat continuen vivint en situacions de pobresa.

Les distàncies econòmiques entre uns sectors de la població i uns altres no tan sols tenen relació amb les diferències pel nivell d'ingressos, sinó que afecta a tots els àmbits de la vida d'una persona: la nutrició, l'accés al sistema sanitari, l'educació, les condicions de l'habitatge, l'accés als serveis bàsics com el sanejament de l'aigua o l'electricitat, entre d'altres.

Segons els índexs de pobresa humana⁴² dels països considerats no desenvolupats, la **majoria de països d'origen tenen alts índexs de pobresa** i especialment aguda és la pobresa en tres dels països emissors de l'Àfrica Occidental: Costa d'Ivori, el Senegal, i Mali (que ocupa el penúltim lloc en aquesta llista), al qual podríem afegir Libèria⁴³, d'on procedeixen el 45% dels i les MMNA.

⁴¹ L'Informe de Desenvolupament Humà 2007/2008 no proporciona dades sobre el PIB Libèria, la dada que presentem és la que estima La Central Intelligence Agency, per el 2007.

⁴² L'índex de pobresa humana (IPH) és un indicador social que elabora el PNUD des de 1997 amb el qual s'intenta mesurar la pobresa o la carestia humana. Així, mentre que l'IDH mesura el progrés general d'un país en el procés d'assolir el desenvolupament humà, l'IPH, en canvi, reflecteix la distribució del progrés així com l'estat de les privacions i mancances que continuen existint. Existeix un índex diferent pels països anomenats industrialitzats i els que no ho són, ja que les mancances de la població són molts diferents segons les condicions econòmiques i socials de la mateixa; a més a més, així es rentabilitzen més les dades disponibles respecte a aquells països. L'IPH mesura tres aspectes de la vida de les persones: en primer lloc, la llargada de la vida així com la qualitat de salut de la mateixa, que es mesura a partir de la probabilitat que es té en néixer de no viure fins els 40 anys; en segon lloc, l'educació, que es mesura a partir de la taxa d'analfabetisme dels adults i, en tercer lloc, el nivell de vida digna, que es mesura a partir del percentatge de la població que no té un accés sostenible a una font d'aigua millorada i el percentatge d'infants amb un pes insuficient per la seva edat.

⁴³ Malgrat que Libèria no està classificat en el llistat de països pel seu IPH, algunes fonts com *El Informe 2008 Acción Humanitaria* de UNICEF ens diuen que 200.000 nens a Libèria pateixen alguna mena de desnutrició aguda, que una de cada quatre mares moren com a conseqüència del part, menys del 15% de la població té accés a serveis bàsics de salut, essent les principals causes de la mort d'infants i dones les malalties que fàcilment es poden preveure i només el 32% de la població total té accés a l'aigua potable.

Taula 22. Classificació dels països emissors segons el seu IPH entre 108 països, 2005

País	Lloc
Ghana	65
Marroc	68
Costa d'Ivori	92
Senegal	97
Mali	107

Font: Informe sobre Desarrollo Humano 2007/2008, PNUD, 2008. Elaboració pròpia.

Les disparitats d'ingressos entre diferents zones, o en el si d'una mateixa regió i entre països, sumat a unes economies que no acaben d'aixecar-se i el creixement econòmic de les quals no beneficia a tota la població, és una de les causes identificades que motiven l'emigració tant interna com a nivell internacional. Totes aquestes causes socioeconòmiques i ambientals estan identificades per les teories sobre les migracions com **factors d'expulsió** (*push factors*) dels països d'origen.

Els i les MMNA no són més que una part d'aquest fenomen més general. Molts d'aquests menors perceben l'Europa Occidental com un lloc on poden realitzar els seus somnis de millora social que no creuen possible desenvolupar en els països en els que han nascut; serien, segons aquestes mateixes teories de les migracions, els **factors d'atracció** (*pull factors*) del països de destí.

5.1.4 Les situacions de conflicte

Un altre factor important en alguns dels països d'origen o d'algunes regions de procedència d'aquests menors és la situació de conflicte o de violència en la qual es troben o per la què han passat en els darrers anys. En la nostra mostra **el 7,5% dels menors i les menors procedeix d'aquestes zones**: són els i les MMNA de Libèria i de la regió senegalesa de la Cassamance.

- Entre el 1989 i el 2003 **Libèria** ha patit dues guerres civils. Aquests quasi quinze anys de conflicte han tingut com a conseqüència l'anihilament de la seva economia i el greu empitjorament del benestar i les condicions de vida de la població, especialment els sectors més vulnerables com dones i infants. A més a més, el conflicte ha ocasionat la mort d'unes 150.000 persones i el desplaçament de centenars de milers

més. El conflicte té l'origen en l'intent des de diferents grups armats per fer-se amb el control de les matèries primeres del país com la fusta, el cautxú i sobretot els diamants. La proliferació d'aquestes diferents forces han ocasionat un caòtic enfrontament en el que sovint es practicava una guerra de tots contra tots. Fins i tot, la suposada força de manteniment de la pau, l'ECOMOG, es va convertir en una facció opositora més dintre del conflicte. Un dels grans drames d'aquest conflicte ha estat que milers de joves es van habitar a fer de l'ús de les armes un mitjà de vida.

La Sonia, la menor liberiana, va patir en la seva pròpia pell i en la de la seva família el conflicte. Quan ella tenia uns 8 anys, cinc homes armats van entrar a casa seva i ella va fugir al bosc; l'esfereïdor relat de la menor rememora com tot al seu voltant era gent morta. Un cop al bosc, tres homes la van trobar i la van violar. Finalment, un home la va recollir i la va cuidar, encara que la va acabar lliurant a un home blanc de la capital que la va mantenir tancada en un pis fins els setze anys quan la va enviar a Londres. Encara ara la menor desconeix què els va passar a la seva família, i si va sobreviure algú o no.

Estuve viendo la tele con mi mamá, mi papá, mi hermano. No sé qué me fui a coger, no sé, como si supiera que tenía que salir de allí. Me fui a la habitación y lo siguiente que oigo es: ¡Callaos!, chillaron, y me fui a ver qué estaba pasando y había 5 hombres con pistola, y mi madre estaba en el suelo, ¿dónde está el hacha? Y me fui debajo de la cama, y siguiente oí disparos.. Y cuando oí disparar me fui por la ventana, me escapé y estaba corriendo y vi gente en el suelo. Corrí pero no había nadie que pudiera ayudar, y siguiente lo que me encontré, estaba en el bosque, y me encontré con 3 hombres. Y me violaron ellos. (...) Yo era una niña, tenía 8 años, y me violaron. (Rosa. Libèria. 30/07/2007)

- La **Cassamance** és la regió més al sud del Senegal, separada geogràficament de la resta del país per Gàmbia. Entre el 1982 i el 1999, en aquesta regió es va produir un conflicte armat entre les forces militars senegaleses i el Moviment de les Forces Democràtiques de la Cassamance, moviment que va catalitzar el descontentament social i polític de la població de la zona, i que reclamava la independència de la regió com a solució. El 1999 es va signar la pau, i l'estabilitat va tornar a la regió, però el conflicte va deixar milers de morts i desapareguts, i bastes regions impracticables per la presència de mines antipersonals encara enterrades. La pau segueix sent fràgil i la inestabilitat perdura a la frontera amb Guinea Bissau.

L'Abdou de la Cassamance explica que la guerra va afectar el seu poble, i un dia quan anava amb un amic seu a l'escola, l'amic va trepitjar una mina i va morir, fet que el fa reflexionar en el relat sobre què li hauria pogut passar a ell.

El pare de dos menors senegalesos, Mahamadou i en Mbaye, així com un germà del segon, van morir en l'accident del vaixell *Le Diola*⁴⁴, quan feien el trajecte de Dakar a Ziguinchor (Cassamance) per anar a treballar a la pesca. Malgrat que va ser un accident, nombroses veus a la Cassamance van acusar al govern de negligència i d'abandonament de la regió de Cassamance que va tenir com a tràgica expressió aquest accident.

5.2. El context de partida

5.2.1. Les poblacions de procedència dels menors

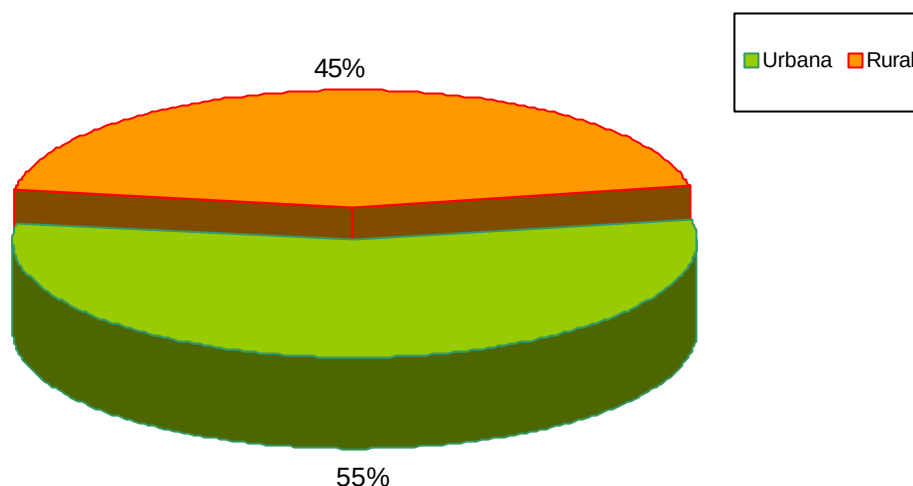
Un factor clau per entendre els contextos d'origen dels i les MMNA és el tipus de població de procedència en el **binomi rural / urbà**.

No hi ha un criteri unànim per definir què és una ciutat, i que aquesta definició sigui aplicable a contextos del món molt diversos, a més a més de la dificultat per establir els límits entre les ciutats i les seves àrees d'influència. Aquí hem considerat que una ciutat és una població gran amb predomini del sector terciari i on menys d'un 25% de la població es dedica al sector primari, encara que els límits en els països subsaharians poden ser molt subtils i discutibles.

En la nostra mostra, **quasi la meitat (45%) dels MMNA procedeixen de zones rurals i una mica més de la meitat (55%) de zones urbanes**, tal i com es pot veure en el següent gràfic.

⁴⁴ El 26 de setembre de 2002 es va enfonsar el vaixell *Le Diola* que cobria la línia entre Dakar i Ziguinchor. En la que és la pitjor tragèdia marítima que ha viscut el Senegal s'estima que hi van morir 1863 persones. La investigació oficial va determinar que l'accident havia estat producte de la negligència i a la inestabilitat del transbordador degut a la sobrecàrrega de passatgers, ja que portava més de 2000 persones, quan només tenia capacitat per 550. Dos ministres van dimitir i es van pagar indemnitzacions als familiars de les víctimes, i fins i tot es diu que es van concedir visats per emigrar a familiars de víctimes del naufragi.

Gràfic 19. Tipus de procedència dels i les menors entrevistats/es: Urbana o rural, 2007

Font: Elaboració pròpia a partir de les 50 entrevistes realitzades a MMNA de Catalunya, 2008

Però aquesta proporció tan igualitària no es reproduïx de la mateixa manera ni per països, ni per gèneres.

Entre **els marroquins/es entrevistats/des hi ha una preponderància dels MMNA de zones urbanes** (74%) respecte a les zones rurals (26%). Però abans de llegir aquestes dades, cal recordar, com explicàvem en la metodologia, que aquesta no és una mostra que pretengui ser del tot representativa, sinó que és una mostra estratègica on es va fer un esforç especial per trobar i entrevistar menors procedents d'altres zones i poblacions que no haguessin estat ja estudiats en altres estudis com ho són els MMNA de la ciutat de Tànger. Per tant, pot ser que en aquesta mostra, els menors de la ciutat de Tànger hi siguin subrepresentats.

Tots **els orígens rurals es corresponen a menors que procedeixen de les regions del sud del país**. Les **noies marroquines totes vénen de zones urbanes**: Tànger, Tetuan, Larache i Casablanca. En canvi, entre els nois trobem el col·lectiu de menors provinent de zones rurals, concretament a la nostra mostra el 38% dels marroquins barons vénen d'ambients rurals.

Taula 23: Poblacions i regions d'origen dels MMNA marroquins/les

Zones	Regions	Municipi	Núm. de MMNA	Núm.	(%)
NORD	Tànger-Tetuan	Tànger	10	13	68,4
		Larache	2		
		Tetuan	1		
			1		
CENTRE	Gran Casablanca	Casablanca		1	5,2
SUD	Marrakech-Tensift-El Haouz	El Kelaa-des-Skanha	2	5	26,3
		Poble proper a Marrakech	1		
	Tafilalet	Goulima	1		
	Souss-Massa-Draa	Zagora	1		
Total Marroc				19	100

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA a Catalunya, 2008.

Entre els i les MMNA procedents de l'**Àfrica subsahariana els menors procedents d'àmbits rurals predominen** (67%) en relació als que provenen d'àmbits urbans (33%). Per països, la majoria de senegalesos (el 78%) prové d'una població rural, i només el 22% de ciutats, però ciutats relativament petites com Tambacounda i M'bour. Dels malians, un prové de la capital del país, Bamako, i la resta de poblacions petites i rurals. Quant a la resta de MMNA, el menor ghanès procedeix de Kumasi, la segona ciutat de Ghana; la menor ivoriana d'Abidjan, la ciutat més gran del país, i la menor liberiana d'una població rural.

Entre les menors de l'**Europa de l'Est, la meitat provenen de ciutats i l'altre meitat de zones rurals**: la menor búlgara procedeix de la ciutat de Veliko Turnovo; de les menors eslovaques una ve de la ciutat industrial de Navodari i l'altra d'un poble petit; respecte a les menors romaneses, dues procedeixen de zones rurals i la tercera de la ciutat Pitesti prop de Bucarest.

Pero yo soy de un pueblo pequeñito. Es igual casi como es Lloret, hay montañas y un río muy grande. Hay medio de pueblo que son gitanos, hay medio que son rumanos. (Gina. Romania. 10/06/2007)

Així que tot i que que **el fenomen del menors MMNA va tenir una primera fase en la qual la majoria procedien de ciutats**, principalment del nord Marroc, **amb el temps han aparegut altres perfils de menors i les procedències d'aquests s'han fet més**

heterogènies, tant per l'augment del nombre de països emissors com de les regions emissores en el si dels mateixos països. Així, les regions rurals del sud del Marroc emeten també menors, com altres zones rurals de països que tenen molt de contacte amb el fenomen migratori com són el Senegal, Mali o les zones rurals d'alguns països de l'Est d'Europa.

5.2.2. El barri i l'habitatge

A l'**Àfrica**, una de les dificultats que han sorgit amb el ràpid i desordenat creixement de les ciutats ha estat la incapacitat dels Estats per poder gestionar aquest creixement i poder abastir amb els serveis bàsics a tots els habitants. A moltes ciutats, enfront la inexistència de prous habitatges per a tothom es **desenvolupen barris perifèrics**, molt sovint suburbis, en molts casos amb vivendes d'autoconstrucció que poden generar barris sencers de barraques.

En el cas del **Marroc**, un **exemple** ben estudiat de la relació dels MMNA amb els barris sorgits del **creixement urbanístic de Tànger** el trobem a la tesi de Quiroga (2003). El creixement de la ciutat de Tànger, amb població provinent de zones rurals, es produeix entre 1971 i 1981; per tal que la ciutat pogués absorbir tanta gent va haver de créixer des del centre cap a la perifèria. D'aquesta manera van néixer i créixer, sense ordenament urbanístic, a partir de diferents onades migratòries, diversos barris populars. Les famílies d'alguns dels MMNA originaris de la ciutat de Tànger són d'altres zones del país, van viure una primera migració des del camp a la ciutat i es van instal·lar en alguns d'aquests barris. Aquesta situació es pot observar en els relats dels menors quan ens parlen dels seus barris d'origen i sobretot dels seus habitatges.

Molts dels MMNA marroquins, especialment els que procedeixen de les ciutats, resideixen en habitatges petits, de dues o tres habitacions, on han de residir famílies, algunes de les quals com ja hem vist són força nombroses. D'aquests habitatges n'hi ha que són llogats però també moltes famílies tenen un pis de propietat, ja que al Marroc existeix una gran tradició de tinença privada de la llar, superior a altres països de la regió.

La majoria de cases de les zones urbanes disposen de tots els serveis bàsics, electricitat i aigua corrent, encara que trobem algun cas, com la família del Mhamed, que viu en una casa sense cuina i la mare ha de cuinar a la casa del costat.

En canvi els MMNA procedents de les zones sud marroquines més rurals acostumen a viure en cases més grans, la majoria de propietat. Però tot i així, és més habitual trobar-se amb habitatges com el d'Abdelkarim de Zagora o Ayoub de El – Keela que viuen en cases sense llum ni aigua corrent.

Entre **els subsaharians**, els habitatges familiars acostumen a ser més grans, perquè sovint són cases rurals amb moltes habitacions on s'acull a una família nombrosa, i sovint polígama; però igual que en les cases rurals marroquines ens en trobem algunes que no disposen de serveis bàsics com la de l'Abdou del Senegal que és d'un petit poble cassamancès i la casa de la seva família no té llum i l'aigua prové del pou del poble, un cas molt semblant al d'en Issa de Mali.

Vivía en una casa muy grande, de 10 habitaciones, una sola planta: comedor, cocina los baños, pero no igual que baños de España, diferentes. (...) La casa no tenía agua. Luz sí. (...) El agua se va buscar no sé cómo se dice... con cubos, de un pozo, estaba un poco lejos, 20 minutos andando. (Issa. Mali. 18/05/2007)

Només trobem un cas, el de la menor de Costa d'Ivori, que viu a una casa d'un major nivell socioeconòmic, en un barri que ella mateixa descriu com de classe alta, on hi ha les cases dels altres directius de l'empresa en la qual el pare treballa.

Quant als habitatges de les menors de l'**Europa de l'Est**, sabem poc. La majoria viuen en els pisos i cases familiars, sovint de propietat, de classe treballadora, exceptuant la Nadia de Romania que viu a una casa rural que funciona com una petita granja amb animals.

Mi casa está en el campo, es una casa pero no como las de aquí, ¿entiende? Tenemos gallinas, vacas y un burro. (Nadia. Romania. 20/06/2007)

5.2.3.Les seves famílies

5.2.3.1. Composició familiar i residència d'origen

Les **formes familiars** han seguit un **procés de transformació** en els darrers anys. Els processos d'**urbanització i l'emigració del camp a la ciutat** han ajudat a accelerar aquestes transformacions. Malgrat això, la família continua essent, en la majoria de circumstàncies, la base i el nucli de la vida social, la unitat de residència i sovint la unitat econòmica; en moltes ocasions només la solidaritat entre els membres de la família fa possible la supervivència del grup.

Però, també, quan aquest suport i aquesta unitat familiar s'esquerda o es trenca, aquest fet pot ocasionar que el menor o la menor es trobi sense de xarxa de suport i busqui el seu futur fora del grup familiar.

En el **model tradicional de família marroquina** és el pare qui sustenta l'autoritat familiar, que es transmet per via masculina. L'espai públic es reserva als homes i ells són els responsables de treballar per abastir a la seva família. El lloc reservat a les dones es circumscriu a l'espai domèstic i la seva principal funció és la cura dels fills i del marit.

Però com veurem a continuació són molts els casos en què els caps de família es veuen afectats per la mort, la malaltia, la jubilació o la impossibilitat de trobar feina, fets tots ells que forcen una transformació major d'aquestes famílies, que passa sovint per una redistribució dels antics rols i la incorporació de les dones al món del treball.

A més a més d'aquestes transformacions, que d'alguna manera estan obligades per les circumstàncies, es percep un canvi més profund a la societat i en el model de família, la coexistència de formes pròpies de la família nuclear i de la família extensa, la disminució del nombre de fills per dona, la lenta millora del nivell d'escolarització de les dones, l'endarreriment de l'edat del matrimoni i la incorporació de les dones al món del treball i a l'esfera pública.

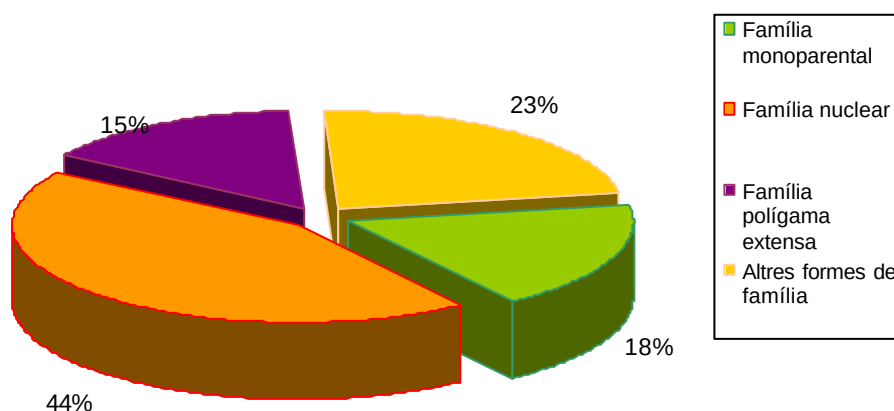
També en moltes **famílies subsaharianes**, si és que aquesta generalització té algun sentit, s'han produït transformacions similars. L'autoritat familiar també acostuma a estat sustentada pels homes, però el paper de les dones en l'esfera pública ha estat molt més present. En molts països de l'Àfrica subsahariana les dones són les encarregades de la cura de la família però compaginen aquestes tasques amb altres activitats laborals, des de les feines agrícoles al petit comerç.

Les famílies de l'**Europa de l'Est** també han sofert transformacions com la reducció del nombre de fills o la pujada del nivell d'estudis dels fills, però la característica que sobresortirà en la rostra mostra és l'existència d'un alt percentatge de famílies que s'han trencat, de famílies d'alguna manera desestrurades i famílies monoparentals.

El pare i la mare

Entre els i les MMNA de Catalunya podem trobar una **gran variabilitat de les formes de família**, degut tant a **raons socioculturals** d'origen sobre les diferents formes de famílies existents a cada societat, com a les **circumstàncies** en les què **cada família** s'ha trobat, des de la defunció d'algun dels seus membres a la separació de la parella marital.

Gràfic 20. Tipus de famílies dels i les menors entrevistats/des, 2007

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA a Catalunya, 2008.

Si considerem la família nuclear com aquella que està formada per una unitat marital monògama i la seva descendència soltera, es pot dir que la família nuclear és la forma preponderant entre les famílies dels i de les MMNA, però tot i això només podem considerar com **a famílies pròpiament nuclears el 44%** de les famílies dels menors, i en alguns casos amb certs matisos. D'aquestes famílies nuclears, **el 72% està conformat per famílies marroquines**, el 17% per africanes subsaharianes i l'11% per famílies d'Europa de l'Est.

El **18% de les famílies dels menors són polígames**, és a dir, que estan formades per una unitat marital polígama (concretament poliginica, perquè en tots els casos són els pares els que tenen més d'una esposa) i els seus descendents solters. Les famílies polígames són en tots els casos de **menors procedents de l'Àfrica subsahariana**: els senegalesos Ousmane, Mahamadou, Mbaye, Mor i Bassirou, els malians Issa i Sadio i la liberiana Sonia.

El **15% està conformat per famílies monoparentals**, composades per només un dels progenitors i els seus fills. A la nostra mostra, en **tots els casos el cap de família és la mare**; el pare o bé està mort o bé ha deixat la llar familiar després d'una separació matrimonial. El 71% de les famílies monoparentals són marroquines: l'Axabir, en Bilal, el Said, la Asma i la Siham mentre que la resta són famílies de les menors de l'Europa de l'Est: la Zora d'Eslovàquia i la Lúdia de Romania. Entre els subsaharians no hi ha cap família monoparental.

Finalment, el **23%** de les famílies restants està conformat per **altres formes de família**, on els menors conviuen amb altres membres de la família, més enllà de la unitat marital i els seus descendents. Podem trobar-hi diferents formes de família:

- Formes de **pervivència de la família extensa** rural i tradicional africana en la qual els fills casats de la parella i els seus descendents es queden a viure amb el pare i mare, com és el cas de l'Ayoub provinent d'una zona rural del Marroc, les seves germanes casades s'han quedat vivint a la llar familiar amb els seus marits i fills.

- Altres famílies en què els menors, a causa per exemple de la defunció o la separació d'algun dels progenitors van a viure amb **algun altre membre de la família**, com per exemple el senegalès Emelson, orfe de pare i mare que viu, juntament amb les seves germanes, amb un oncle matern; o també el senegalès Amadou, orfe de pare i que viu juntament amb la seva mare també amb un oncle matern i la seva família.
- Famílies en què els menors i les menors **conviuen amb una nova esposa o espòs del pare o la mare** o amb fills de matrimonis anteriors del pare o de la seva mare com el cas d'Abdelkarim del Marroc que té la mare morta i viu amb el seu pare i germans, amb la nova esposa del pare i els seus fills. O també la Nadia de Romania, que conviu amb la nova parella de la mare o la Rosa de Costa d'Ivori que va néixer fruit d'una relació extramarital del pare i que viu amb ell i la família de la seva dona legítima.

Si ens fixem per grans àrees geogràfiques, entre les **famílies marroquines** el 64% conviu pare, mare i germans; el 26% viu en llars monoparentals i el 10% en altres formes de famílies.

Entre les **famílies subsaharianes**, el 40% viu en llars polígames, el 33% en llars on conviu amb altres familiars i el 27% habita en el si de famílies nuclears.

Pel que fa a les **famílies de les menors de l'Est**, un terç viu en famílies nuclears, un altre terç en llars monògames i un darrer terç conviu en el si d'altres formes familiars.

Entre els menors i les menors entrevistats **el 27% tenia el pare o la mare morta quan vivien en el país d'origen**. Els menors orfes de pare són: els senegalesos l'Abdou i l'Amadou, així com l'Axabir i en Mbaye que són fills del mateix pare i de diferent mare (ja que el seu pare era polígnic); el menor de Mali: Issa, en Kofi de Ghana i el marroquí Bilal. El marroquí Abdelkarim és orfe de mare. A més a més, l'Emelson de Senegal es orfe de pare i mare.

A aquests caldria sumar- hi els casos de la menor liberiana que no sap si els seus pares són vius o morts i el cas de dos menors, el del marroquí Said el pare del qual es va morir estant ell ja a Catalunya, i el cas del ghanès Kofi que ja era orfe de pare i estant ja a Catalunya es va assabentar de la mort de la seva mare.

A més a més, el **17,5% dels menors i les menors té els pares separats**. Només un noi, el marroquí Axabir, té els pares separats. La resta de famílies amb pares separats són les **famílies de noies menors**: dues marroquines, la Asma i la Siham; i de 4 de les 6 menors de l'Europa de l'Est, la Sofia de Bulgària, la Zora d'Eslovàquia i les romaneses Lídia i Nadia.

Si ens fixem en les **diferències de les famílies segons el sexe del MMNA**, s'observa que són nois la majoria de menors que tenen el pare mort, en canvi són noies la majoria que tenen els pares separats.

Residència d'origen no familiar

El **18%** dels MMNA de la mostra ha passat alguna **temporada fora de la llar familiar**, per diferents motius, abans de començar el seu trajecte migratori. Aquests períodes de residència lluny de la família, poden afavorir un primer desarrelament dels i les MMNA dels seus contextos familiars més propers i facilitar el sorgiment de les primeres idees migratòries o poden ser un primer pas en el seu procés migratori.

No és el cas dels menors i les menors marroquins ja que tots han viscut a la llar familiar abans de començar la seva emigració, excepte la Nur, que juntament amb la seva germana va passar uns anys amb una tieta seva a Catalunya i després la retornaren al seu país on passa un temps fins que decidí per pròpia iniciativa emigrar. Entre els subsaharians: l'Axabir de Senegal va passar alguns mesos vivint a Dakar amb uns familiars de la seva mare per tal d'assistir a una escola de futbol. En Kofi de Ghana, no se sap ben bé per què, s'allunya de la seva família musulmana i se'n va a viure uns mesos amb una família cristiana que treballen a l'educació en una ONG. I el cas de la Sonia de Libèria, bastant diferent, que com ja hem explicat va haver de fugir de casa amb 8 anys quan un grup armat va atacar a la família. Després d'algunes

desventures va anar a parar a casa d'un home blanc a Monròvia que la va acollir però la va mantenir tancada durant anys en una habitació sense sortir.

Entre **les MMNA de l'Europa l'Est, 4 de les 6 noies han viscut llargues temporades fora de la casa familiar**. La Sofia de Bulgària fuig de la llar familiar quan el nou company de la seva mare intenta abusar d'ella; se'n va a casa d'un oncle matern durant 10 mesos, però també té conflictes amb ell i se'n va a viure amb un germà més gran i finalment es compromet amb un noi d'ètnia gitana i se'n va a viure amb la família d'ell. Una història similar és la de la Nadia de Romania, que també va fugir de casa pels abusos sexuals del seu padrastre i es va refugiar a casa d'una amiga. El seu pare, al cap d'un temps va tornar a la llar familiar però va estar-s'hi poc, ja que se'n va anar a viure amb la seva parella, parella que com ella mateixa diu es va buscar per poder marxar de casa. També la Lídia i la Gina de Romania se'n van a viure amb les seves parelles sentimentals, encara que la Lídia quan es va quedar embarassada va trencar amb la parella i torna a la llar familiar per tenir-hi allà el seu fill.

Els germans i les germanes

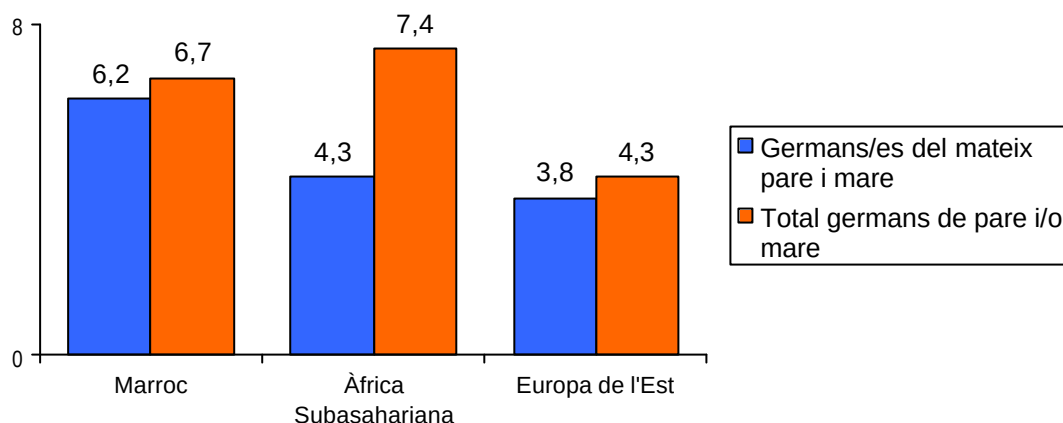
Com es pot observar en el següent gràfic el nombre de germans i germanes dels i les MMNA varia en funció de si es consideren els germans i germanes només del mateix pare i mare o si considerem tots els germans i germanes independentment de si només ho són per part d'un dels progenitors. La mitjana de germans per família en el primer cas és de 5, mentre que en el segon cas pujaria fins a 6,6.

Si observem el nombre de fills de cada família per grans àrees geogràfiques podem veure com la mitjana de fills entre les **famílies del Marroc** és de 6,2 (fills del mateix pare i la mateixa mare) o de 6,8 (si considerem a més a més els fills i filles de només un dels progenitors).

Entre les **famílies subsaharianes** el nombre de fills varia d'una mitjana de 4,3 si només considerem els fills del mateix pare i la mateixa mare, a 7,8 si considerem tots els fills i filles dels progenitors.

Les famílies de les menors de l'**Europa de l'Est** tenen entre 3,8 fills (del mateix pare i mare) i 4,5 (si comptem altres fills dels progenitors).

Gràfic 21. Mitjana de germans/es de les famílies dels MMNA de Catalunya, 2007

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA a Catalunya, 2008.

Els patrons familiars dels i les MMNA de la mostra són d'un nombre elevat de fills, i, fins i tot, en alguns casos, quan la família té pocs descendents, com és el cas de l'Abdou de Senegal, hom pot pressuposar que el fet d'haver tingut un baix nombre de fills va ser degut a la mort prematura del pare.

Podem comparar les dades de la nostra mostra amb les dades fecunditat registrades pel PNUD per països.

Taula 24: Evolució de les taxes de fecunditat 1970-75 i 2000-2005

	<i>Taxa de fecunditat total 1970-1975</i>	<i>Taxa de fecunditat total 2000-2005</i>
Espanya	2,9	1,3
Eslovàquia	2,5	1,2
Bulgària	2,2	1,3
Romania	2,6	1,3
Marroc	6,9	2,5
Ghana	6,7	4,4
Senegal	7	5,2
Costa d'Ivori	7,4	5,1
Mali	7,6	6,7
Libèria		6,8

Font: Informe sobre Desarrollo Humano 2007/2008 del PNUD, 2008. Elaboració pròpia.

Segons aquestes dades, la fecunditat ha baixat en tots els països estudiats entre el període 1970-2005, aquest descens és més gran en els països del Magrib, com el Marroc, i no tant en els països subsaharians, ja que la mitjana en tots els països subsaharians estudiats se situa per sobre dels quatre fills per dona de mitjana.

Tanmateix **aquesta baixada de la natalitat no s'acaba d'apreciar en les dades de fecunditat de les famílies dels menors entrevistats**, per diferents motius que exposarem a continuació i que tenen relació amb el perfil d'aquestes famílies.

Per una banda, per les edats dels menors, aquests varen néixer entremig dels dos períodes ressenyats per aquestes dades, de manera que quan ells nasqueren moltes de les seves famílies encara seguien **vells patrons de fecunditat**.

Per una altra banda, el descens de la natalitat no afecta de la mateixa manera a tots els sectors de la societat, ja que molt sovint les **zones rurals continuen mantenint alts patrons de fecunditat** i cal recordar que el 45% dels MMNA de la mostra prové de zones rurals. Però també les **famílies urbanes provinents de zones rurals i sovint situades en barris perifèrics i depauperats continuen mantenint patrons de família amb un alt nombre de fills**. En aquest sentit trobem els 11 menors que procedeixen de la ciutat de Tànger, que com ja es coneix en altres estudis (Quiroga, 2003), sovint viuen en barris perifèrics i continuen mantenint patrons rurals de fecunditat, ja que moltes d'aquestes famílies han emigrat prèviament de zones rurals a les ciutats.

A més a més, molt sovint quan assoleixen una millor posició econòmica i social de la família es tendeix a tenir un nombre menor de fills, però a l'Àfrica no sempre es compleixen aquestes regles, ja que **per moltes famílies africanes el nombre de fills és un símbol de riquesa**, de manera que famílies amb una bona posició econòmica poden tenir un nombre elevat de fills. Però en tot cas, la gran majoria de les famílies dels menors entrevistats pertanyen a famílies de classe baixa o mitja-baixa.

Finalment també sorprèn el **nombre elevat de fills i filles de les famílies de l'Europa de l'Est** respecte a les mitjanes nacionals que es coneixen. En aquest cas l'alt nombre de fills es deu a la **ruralitat** d'algunes d'aquestes famílies, sobretot les romaneses, i en

un altre cas, el de la menor búlgara, es tracta d'una família d'ètnia gitana, comunitat que té patrons de fecunditat molt més alts que les mitjanes del país.

Posició que ocupa el menor o la menor entre els germans

Si la composició de la família i el nombre de germans i germanes és important per conèixer el context d'origen dels menors, un altre dels aspectes clau d'aquest origen familiar en relació amb la migració del menor és la posició que ocupa entre aquests.

- El **27,5% dels menors està conformat per primogènits o en el cas de les menors, per les primogènites**. Entre els nois: els marroquins Axabir i Lahcen, els senegalesos Abdou, Ibrahim, Mbaye, en Mor i en Bassirou. Entre les noies: La Siham del Marroc, la Sonia de Libèria, la Zora i l'Ana d'Eslovàquia.
- El **12,5% malgrat que no està conformat per primogènits inclou el fill baró més gran**. Són els casos dels senegalesos Ousmane i Amadou, Sadio i el Daouda de Mali i en Kofi de Ghana.
- Altre **12,5% dels menors, malgrat que té algun germà noi més gran, és el fill noi més gran entre els que encara viuen a la llar familiar**. Són els casos dels marroquins Mhamed que té un germà més gran, però que no assumeix responsabilitats ja que és drogodependent, l'Abdelkarim que té un germà més gran però que viu en una altra ciutat, en Ayoub que és el quart noi però els altres tres germans viuen a Espanya, en Karim que és el segon però el seu germà gran està casat i ja viu fora i l'Emelson de Senegal que és el tercer, però els seus germans més grans un està a Catalunya i l'altre, ja casat, viu amb la seva nova família.

Així, la posició entre els germans del **52% dels i les menors són posicions en les quals el menor o la menor pot sentir la responsabilitat del manteniment econòmic de la família**. Aquesta responsabilitat pot ser deguda a ser o bé el fill més gran o bé de ser el fill noi més gran en societats on s'espera que els nois recolzin i fins i tot prenguin el relleu als pares en el sosteniment econòmic familiar.

Però també la situació inversa, ser els germans o les germanes petites, sovint amb els pares força grans, pot tenir com a conseqüència que els pares relaxin la disciplina i el control cap els menors, com ja apuntava Quiroga (2003), i que aquests se sentin més lliures per emprendre el seu projecte migratori.

- El **20% dels menors és els més petits entre els germans de pare i mare**. En aquesta posició s'hi troben dos nois marroquins en Hamid i l'Abderrahim. Però és sobretot una posició més recurrent en les noies: la marroquina Asma, la Rosa de Costa d'Ivori, la búlgara Sofia i les romaneses Lídia i la Gina.
- Dels menors i les menors restants, el **30%, ocupa altres posicions intermèdies**, però la **majoria són germans relativament petits en famílies amb molts fills**. Per exemple, els marroquins: en Fouad que és el desè de setze germans, en Said que és el penúltim de 9 germans, en Rachid que és el sisè de set germans, la Nora és la sisena de set germans; en Issa de Mali que és el quart fill entre onze de la primera esposa del pare o la Nadia de Romania que és la tercera de quatre germans.

5.2.3.2. Relacions familiars

Els conflictes en les relacions familiars **no apareixen en la mateixa freqüència ni de la mateixa manera en les diferents nacionalitats**, però la principal diferència en l'aparició o no de conflictes i en la gravetat d'aquests és el fet de ser nois o noies.

Si ens fixem amb els **nois**:

- Alguns nois marroquins tenen conflictes amb els seus pares, però encara que vist des de la nostra perspectiva algunes de les reaccions violentes dels pares poden semblar excessives, degut sobretot a alguns càstigs físics, **no són casos greus**, sinó més aviat **discussions i enfrontaments propis de l'adolescència**. Molts menors han viscut petits conflictes amb els seus progenitors que no deixen de ser conflictes propis de l'etapa adolescent en la què es troben, on el menor busca una major llibertat de moviment dels seus actes i decisions i els pares se senten amb l'obligació de guiar i educar els seus

fills, sovint prenent decisions importants per ells (treure'ls de l'escola, enviar-los a treballar) i això crea sovint desavinences entre pares i fills.

Aquests són els casos d'alguns dels nois marroquins, com en Mhamed, el pare del qual s'enfada perquè el menor baixa al port de Tànger; de l'Idir, que malgrat que manté una bona relació amb el seu pare s'enganxa a vegades amb ell perquè el fa treballar a la xurreria familiar; o el pare del Karim que quan el pesca intentant marxar de casa el pega i en Bilal a qui la mare i els germans grans peguen quan s'assabenten a final de curs que el menor no ha assistit a l'escola. Un conflicte diferent i més greu és el d'en Kofi de Ghana que pateix càstigs físics perquè el pare musulmà s'enfada amb el menor per la seva proximitat i relació amb una família cristiana, amb la qual acaba vivint una temporada i convertint-se al cristianisme; un d'aquests episodis de violència envia el menor a l'hospital i el pare el deixa de parlar, la mare en canvi el continua visitant i portant-li diners a la casa on viu.

Siempre no tenía buena relación. Con mi padre no, porque tenía que estar en la tienda vendiendo churros ayudándolo pero yo tenía que jugar también y todo, pero mi padre no me dejaba. Claro, porque somos una gran familia y a mi viejo alguien le tiene que ayudar. (Idir. Marroc. 7/05/2007)

- També hi ha alguns menors que ens parlen de pares estrictes o pares amb els quals es manté molta distància i poca confiança, però cal relativitzar aquests relats emmarcant-los en el model de família en moltes de les societats d'origen, on el pare sustenta l'autoritat familiar i la pauta de conducta dels fills amb el pare està marcada per l'obligació de tenir-li respecte. En canvi, molt sovint amb les mares es manté una relació més afectiva i propera, de més confiança mútua, encara que en absència de la figura paterna puguin assumir les tasques de control normatiu i d'autoritat sobre els fills.

En canvi, entre les noies, **el 79% de les menors ha patit situacions de conflicte o de violència** en el si de les seves famílies.

- En el cas de les marroquines, la Munira, la Siham i l'Halima pateixen la relació conflictiva dels pares que es materialitza en la violència familiar d'un pare que maltracta a la mare. En els dos primers casos, el de la Munira i la Siham, els pares tenen problemes amb l'alcohol i sovint estan dies sense aparèixer per casa, però quan tornen, normalment havent begut massa, maltracten a l'esposa i als fills.

En el cas de l'Halima, a més a més de rebre els cops del pare, també ha d'aguantar els d'un germà. També la Nora es queixa que el seu germà gran la pega perquè no vol que surti, encara que en aquest cas els pares defensen a la menor.

Aquestes llars conflictives on les noies pateixen directament la violència o veuen com el seu pare l'exerceix sobre la mare provoquen el malestar de les noies en el si de la família.

També apareix el conflicte intergeneracional en les relacions dels pares i les filles. Algunes d'aquestes noies han de patir el jou de la societat tradicional patriarcal marroquina on els pares continuen amb els patrons consuetudinaris d'una societat tradicional en la qual els homes i els germans ostenten l'autoritat i les dones s'han de mantenir relegades a l'espai domèstic. Però les noies aspiren a un altre tipus de vida, algunes han assistit diversos anys a l'escola i voldrien estudiar, treballar o almenys tenir una major llibertat de moviments. A més a més, sovint el control sobre elles s'ha anat estrenyent a mida que es feien grans; mentre eren petites gaudien de certa llibertat de moviments i podien anar a l'escola, però quan arriben a la pre-adolescència o a l'adolescència, aquestes llibertats se'ls hi retallen i sobretot veuen retallada la llibertat de les seves sortides a l'exterior de la llar familiar. Així, la Munira explica com a certa edat els pares la van treure de la escola, havia d'estar a casa, no la deixaven sortir si no era per anar a comprar i a més a més d'alguna manera patia perquè no la casessin sense el seu consentiment amb un home més gran, com ja havien fet amb la seva germana gran. Una història similar és la de l'Halima a qui els pares també fan deixar l'escola i a qui no deixen sortir de casa, tant el pare com el germà gran la peguen i la controlen, només la mare és una mica més flexible i quan el pare no hi és la deixen sortir amb el seu germà petit. Els germans, així, assumeixen a vegades el paper de controlador, o bé per delegació o per absència dels pares. Les mares en moltes

ocasions reforcen les actituds controladores dels pares, però també poden ser més permissives i les relacions afectives amb llurs filles es mantenen.

Una altra noia marroquina, la Asma, té els pares separats però no vol parlar del pare del qual no en té un bon record, segurament fruit d'una relació conflictiva o traumàtica.

Totes aquestes situacions conflictives, com veurem més endavant, seran un factor clau en les motivacions de moltes d'aquestes noies per emigrar.

L'única menor marroquina que no expressa cap conflicte amb els seus familiars directes és la Nur, però en aquest cas la relació conflictiva és amb una tia amb la què va viure uns anys a Catalunya. Després d'un viatge de turisme a Espanya amb el seu pare, la menor i la seva germana es queden a viure amb una tia que hi viu perquè aquesta argumenta que ella no té cap filla noia i que a més a més així les noies podran estudiar. Però al poc temps de viure amb ella la tia les comença a tractar com a criades, les fa treballar a casa i no els hi permet anar a l'escola, reproduint, així, el sistema de petites-bonnes que existeix al Marroc, de nenes petites que treballen com a criades en situacions sovint d'explotació per part dels seus amos, com veurem en propers capítols.

- Les dues menors subsaharianes també han patit conflictes familiars. En el cas de la Sonia de Libèria els conflictes comencen quan el pare pren una segona dona i es produeix una separació de la mare: a partir d'aquell moment la família comença a tenir problemes econòmics, i quan el pare visita a vegades a la primera família sorgeixen episodis de violència tant amb la mare com amb la menor.

El cas de la Rosa és força diferent, aquesta menor és la segona filla de l'amant del seu pare. Com que la mare era pobre i no se'n podia fer càrrec, el pare s'emporta els fills de l'amant, la menor i el seu germà, a viure amb la seva família legítima i la menor perd el contacte amb la mare. En aquesta llar la menor es va sentir sempre mal tractada i deixada de banda per part de la dona legítima del seu pare i les seves filles, germanes seves per part de pare. Als 10 anys la menor busca a la seva mare i la troba i reprèn la relació, encara que continua vivint amb el pare, ja que la mare no se'n pot fer càrrec perquè té molts problemes econòmics.

Mi padre prometió unas cosas a mi madre para que ella pudiera salir adelante, ella pensó que así ella sola podría criar a sus hijos, pero mi padre no cumplió lo que había dicho. Ella se vió obligada a dejarnos con nuestro padre. (...) (a mi madre) yo no la conocí hasta cierta edad. Nos venía a ver al principio pero luego ya no vino más. Luego yo la fui a buscar, por casualidad la encontré y ella me explicó que no tenía medios, que su vida estaba mal, no quería venir a vernos sin darnos nada... la versión que explicó ella. (...) Después de tenerme a mi creo que la relación entre mi padre y mi madre se terminó del todo, luego era una relación de peleas. (la relación con el padre) con mi padre a veces, porque es mi padre y me tenía que educar, pero con ella (la mujer de su padre) .. era un poquito difícil, tenía a sus hijas, se juntaban todas , hablaban y a mi me ponían siempre de lado, mis hermanas tenían ropa que no querían y ella no quería que me la dieran, cosas pequeñas pero que son cosas considerables. Me apartaron y yo también me aparté. (Rosa. Costa d'Ivori. 8/02/2007)

- Finalment hi ha també el cas de les menors de l'Europa de l'Est, on el conflicte és una constant en la majoria d'històries. Excepte en el cas de l'Ana d'Eslovàquia i la Gina de Romania totes les altres noies han patit situacions de conflicte bastant greus.

En dos casos el conflicte és greu i prové del nou company de les mares: la Sofia de Bulgària ha patit **intents d'abús sexual** i la Nadia de Romania ha patit directament els abusos. En cap dels dos casos reben el recolzament de la mare, ja que no s'acaben de creure les històries de les filles i les menors acaben marxant de la casa per evitar la relació amb els que podríem anomenar els seus padrastres.

Estaba solamente borracho en la cama y después estaba limpiando la cama y me estaba, todo el rato, me estaba tocando las tetas. Tenía 14 años y medio (...) Yo le he diho a mi madre, pero mi madre no tiene fuerza. (...) Me fui de casa con una amiga (Nadia. Romania. 20/06/2007).

La Lídia de Romania que té un pare amb **problemes d'alcoholisme** que quan beu exerceix violència física contra la mare.

A més a més, en tots els casos que hi ha hagut **separacions** dels pares, tant de les noies romaneses com de la noia búlgara, aquestes han estat marcades per **conflictes sistemàtics** i per la **violència cap a les mares**, ocasionant uns **ambients familiars molt hostils i problemàtics**. En alguns sectors de la societat romana i en les famílies d'ètnia gitana tant romaneses com búlgares hi ha una **marcada diferenciació dels rols de gènere**, apareixen sovint problemes d'addicció a l'alcohol i de violència de gènere. Com es veurà més

endavant quan les noies que han patit aquest model de societat comencin les seves primeres relacions de parella, reproduiran els rols apresos i mantindran unes relacions marcades per les fortes desigualtats de gènere.

Mi padre siempre con bebida, escándalos, se pegaban siempre...Y mi madre le dijo: coges las ropas y te vas. No te vas a ver con otras porque yo ya no aguanto más. (Lúdia. Romania. 19/04/2007).

Un cas diferent és el de la Gina de Romania, que manté una bona relació familiar amb els seus pares, però aquesta s'esquerda quan la menor comença a sortir amb un noi gitano romanès amb qui finalment anirà viure. La mare i els germans no acaben d'acceptar aquesta relació en una societat en què el poble gitano es troba en condicions sovint de força marginació i d'un fort racisme social.

La Zora d'Eslovàquia també té problemes familiars. En aquest cas la mare, que està separada del pare, té una confrontació absoluta amb la seva filla degut a les mostres d'abandonament dels estudis lligades a la voluntat de disposar de més capacitat econòmica i també com a conseqüència de la desaprovació de la mare a la relació afectiva de la seva filla amb un home de 50 anys.

Només en el cas de l'Ana d'Eslovàquia sembla que no existeixin cap conflicte familiar i la noia expressa que sempre ha mantingut una bona relació amb els seus pares i germans.

Totes aquestes situacions, algunes d'elles com ja hem vist força greus, originen o bé el **trencament o bé l'allunyament de les noies de les seves famílies**. En no poder disposar del recolzament familiar, les noies són més **vulnerables en les relacions de parella conflictives** que algunes d'elles tindran i, és possible, que aquesta desvinculació familiar faciliti el fet de buscar la solució als seus problemes fora del país i abonin el terreny cap a la emigració de les menors.

5.3.2.3. L'economia i la feina

La feina del pare

En general es pot dir que **el 45% dels pares dels MMNA de Catalunya no manté a la família amb el seu treball**, per diferents motius: alguns han mort, altres són massa grans per a treballar, estan jubilats o estan malalts, altres estan separats i no mantenen a la família, alguns estan a l'atur i finalment alguns pares han optat per no treballar i que sigui la dona qui mantingui la família.

Aquest és un fet rellevant ja que tant en el cas del model de **família magribí** com en la majoria de **societats subsaharianes** que ens ocupen, **el pare és el cap de família i el màxim responsable del manteniment econòmic familiar**. En el cas que per algun motiu, **mort, jubilació o malaltia**, el pare no pugui fer-se càrrec d'aquesta obligació, **la responsabilitat de mantenir econòmicament la família pot recaure en els fills nois**, especialment en el primogènit, encara que podent haver-hi altres germans que puguin sentir aquesta obligació.

Si ens fixem en les tres grans àrees geogràfiques, entre els **marroquins** hi ha el **42% dels pares que no manté a la família**. Els motius com ja hem dit són diversos: en primer lloc, hi ha tres menors que tenen pares separats: l'Axabir, la Asma i la Siham. Un cop separats han format altres famílies i s'han desentès del manteniment de les famílies dels menors. En segon lloc, hi ha els pares que són grans o estan malats com el pare del Fouad, que a vegades fa de paleta malgrat que ja és gran per treballar, o el pare del Rachid que no treballa perquè té problemes amb la beguda. En tercer lloc, hi ha el pare de l'Halima que està a l'atur i el pare de la Siham que no se sap ben bé per què no treballa, i sobre qui la menor afirma que viu de la feina de la mare, i finalment hi ha el pare de Bilal que està mort.

Entre els pares marroquins que **treballen** predominen les **feines poc qualificades**, el petit comerç i les feines de peonatge al voltant de la construcció, algunes d'elles en condicions força precàries. El petit comerç és l'activitat principal dels pares magribins: el pare d'en Jamal ven menjar, el del Mhamed ven fruita, el pare de l'Idir té dues xurreries, el pare de la Nora té una parada de fruites i el de la Munira ven fruita al

mercat setmanal. Les feines de peó de la construcció són exercides pel pare del Abdelkarim i d'en Hamid, encara que aquest segon només té feina de manera esporàdica. El pare de l'Ayoub i del Said treballen al camp, que és la feina principal dels pares dels menors que procedeixen de les zones sud del país, i encara que exerceixin altres feines com el pare de l'Abdelkarim que fa de paleta complementen els ingressos familiars amb els productes del camp que conreen. El pare del Lahcen és conductor d'autobusos. Les **feines més ben qualificades** entre els marroquins són les del pare del Karim que és intermediari de productes agrícoles i el pare de la Nur que és cap de duana.

En el cas dels **menors subsaharians** també el **46% dels pares no manté econòmicament la família**, però l'única raó per la qual no la mantenen és perquè són **morts**, com és el cas dels pares dels senegalesos: Abdou, Emelson, Mahamadou, Mbaye i Amadou i d'Issa de Mali. A més a més, hem de contar el pare de la Sonia que està desaparegut i la menor no sap si és viu o mort. Els pares dels menors que **treballen** ho fan principalment en **el sector primari**: l'ocupació preponderant és **l'agricultura**, els pares del Kofi de Ghana, Sadio i el Bidoukou de Mali, i dels senegalesos Abdou, Ousmane són petits agricultors i el pare de l'Ibrahim que a més a més té vaques i fa d'electricista.

Padre trabajaba en el campo. Cultivaba arroz... mucha fruta que no sé muy bien cómo... Del campo sacábamos para comer, no vendíamos en el mercado, era sólo para comer. El campo estaba al lado de la casa. (Issa. 18/05/2007)

La segona activitat dels pares dels menors subsaharians és **la pesca**, a la qual s'hi dediquen els senegalesos Bassirou i Mor, i també era l'activitat que exercien el pare de Mahamadou i el Mbaye, abans que morissin a l'accident del vaixell *Le Diola* a la Cassamance. Quant a la resta, el pare de la Sonia de Libèria era venedor i el pare de la Rosa que era qui tenia una feina millor: tenia un càrrec important en una empresa multinacional.

Ell treballava en aquest poble tres mesos, quatre mesos, després venia a veure a la seva família. Després tornava... Era pescador. Ell no pescava perquè tenia els seus fills que tenia cada persona el seu vaixell, ell era el responsable dels seus fills, Es quedava a casa arreglant les xarxes. (Mahamadou. Senegal. 18/05/2007)

En el cas de les menors de **l'Europa de l'Est**, com ja hem vist, en quatre casos els pare o bé han mort o bé els pares estan separats i les menors viuen amb les seves mares que són qui les mantenen. Els pares de la Sofia de Bulgària estan separats, també els de la Zora d'Eslovàquia; els pares de la Lídia es van separar i quan ella tenia 16 anys el pare va morir; també el pare de la Nadia va morir quan ella tenia 8 anys, encara que els seus pares ja estaven separats. Així, només dos pares mantenen a la família: el pare de l'eslovaca Ana que treballa en una fàbrica de fusta i el pare de la romanesa Gina que és perruquer.

La feina de la mare

Malgrat que al nord d'Àfrica cada cop hi ha més dones que treballen, entre les **mares marroquines** n'hi ha només **cinc que treballin actualment**, encara que dues més, les mares de la Nora i de la Nur, havien treballat en altres moments de les seves vides, la primera netejant i la segona de modista.

Mi madre no trabaja. Porque nosotros los musulmanes cuando tienes mujer no puede trabajar, no como aquí en España. En Maruecos no. (Jamal. Marroc. 7/05/2007)

Totes aquestes mares que treballen o que han treballat en algun moment de les seves vides són de la ciutat de Tànger, excepte una, la mare de l'Axabir que és del sud, però que va començar a treballar al camp després de separar-se del marit.

Entre les mares que treballen en dos casos, la mare de l'Axabir, que com ja hem vist treballa al camp, i la de la Asma que neteja cases, estan separades dels marits, a més a més, hi ha la mare d'en Bilal que és vídua i treballa en un hotel; en aquests tres casos es tracta de **dones que han hagut de fer-se càrrec de la manutenció de la família** degut a la inexistència d'un marit per fer-ho. També, hi ha el cas de la mare de la Siham, el pare de la qual és alcohòlic i no treballa, i viu de la mare, que treballa passant mercaderies a Ceuta. Finalment, només hi ha un cas entre les famílies marroquines en què el pare i la mare treballin, és la mare del Karim, que treballa cosint roba.

Proporcionalment entre les **mares subsaharianes** n'hi ha més que treballen: el 53% de les mares dels menors treballa. En dos casos es tracta de mares vídues, la mare

del senegalès Ibrahim i la del ghanès Kofi, la primera treballa en una botiga de fruita i la segona lloga habitacions a casa seva.

Les altres mares que treballen són les mares dels senegalesos Bassirou que ven fruita als mercats i la de l'Amadou que ven esmorzars, encara que ara està delicada de salut i té problemes per treballar; les mares dels malians Sadio, que treballa a l'agricultura i ven els productes al mercat, i la del Daouda, que conrea fruita. Finalment, també treballen les mares de les dues menors subsaharianes: la de la Rosa, que com ja hem dit no viu amb ella ja que la va abandonar de petita, treballa netejant i cuinant i la de la Sonia, la mare de la qual no se sap si és o no morta, treballava un hort de subsistència i en venia l'excedent al mercat, encara que la seva filla no considerava aquestes activitats com a feines.

Així, podem veure com les mares subsaharianes treballen majoritàriament conreant i venent els productes del camp. El comerç dels productes de subsistència és un sector on les dones predominen en aquests països subsaharians.

Pel que fa a les **mares de les menors de l'Europa de l'Est** totes treballen. Entre les mares romaneses n'hi ha dues de vídues, la mare de la Lídia que treballa netejant en una fàbrica de roba i la mare de la Nadia que treballa cuidant els animals de la família; la tercera, la mare de la Gina, treballa cosint roba. Les mares de les dues menors eslovaques, la de la Zora i la Ana, també treballen, la primera, que està separada, treballa com a cap de cuina en un restaurant i, la segona, és sabatera. Finalment, la mare de la Sofia de Bulgària es dedica a realitzar petits furt, ja que totes les dones de la família, d'origen gitano, es guanyen la vida de la mateixa manera.

(Mi padrastro) nunca ha trabajado. Las mujeres (sólo trabajamos nosotras), ellos se quedaban en casa en la cama. (Sofia. Bulgària. 20/09/07)

La feina dels germans i germanes i d'altres familiars

El **61%** dels i les MMNA té **germans que treballen en el seu país**, però sovint no tots els germans tenen feina, i quan la tenen molt sovint és força precària.

Entre els germans del MMNA **marroquins**, per exemple, trobem el cas dels germans de l'Ayoub el gran dels quals no treballa perquè no té feina, un altre ha marxat a un altre poble a treballar i un tercer ha marxat a Barcelona; els germans de l'Idir dels quals un treballa al port, els altres ajuden al pare a les xurreries familiars, el gran treballa a Gibraltar i un altre germà ha marxat cap a Espanya o els germans de en Bilal que treballen des de petits, un venent peix al mercat, un altre treballa en una fàbrica tèxtil, un és vigilant d'obra, un altre ven tabac i fa de guia turístic i un cinquè venia drogues fins que va anar a parar a la presó; el germà gran del Jamal està a l'atur i el segon és soldador, o els germans de l'Halima el gran treballa a temporades, els germans de la Nora: el gran és electricista, i els altres germans nois vénen fruita. La resta de germans dels menors o bé ajuden a casa o bé no tenen feina, per exemple destaca en aquest sentit el germà gran del Lahcen que no treballa i sempre està de festa, o el germà gran d'en Hamid que no treballa i al qual els pares sempre li demanen que ho faci.

De **germanes** que treballin entre els **marroquins** n'hi ha només en dues famílies: la germana del Hamid que treballa tallant roba i manté a tota la família i una de les tres germanes del Said, la del mig, que treballa en una empresa d'olives. Però tres altres germanes dels menors havien treballant; la germana del Karim havia treballat en una fàbrica tèxtil però actualment ho ha deixat, la germana de l'Halima havia fet un stage de secretària però ara no treballa.

Entre els **subsaharians**, tots els germans o germanes dels que tenim informació ho fan treballant en el sector primari, a l'agricultura, la ramaderia o la pesca. Entre els senegalesos coneixem el cas de la germana de l'Emelson que treballa la terra amb el seu marit, el germà de l'Ibrahim que treballa amb les vaques del pare o els germans grans de Mahamadou que són del nord del país però que treballen de pescadors a la zona de la Cassamance; també en Mbaye que és germà per part de pare de Mahamadou, tenia un germà gran que treballava com a pescador a la Cassamance amb el pare però van morir tots dos, pare i fill, en l'accident del vaixell de *Le Diolà*.

Entre les **menors de l'Est**, la Zora d'Eslovàquia té un germà que és cuiner, entre les romaneses, l'Ana té un germà que treballa en una fàbrica de mobles i una germana que treballa cosint en la mateixa fàbrica tèxtil on treballa la seva mare netejant; els

germans de la Gina treballen a la construcció igual que un germà de la Nadia que treballa també a la construcció, la Nadia, a més a més té una germana que treballa netejant en un hotel.

Un aspecte a destacar és que **dues menors romaneses** tenen **germanes que són treballadores sexuals**. L'Ana té una germana que treballa de ballarina a Turquia però de qui ella sospita que treballa a la prostitució i la Nadia té una germana gran que viu fora del país i que també treballa en la prostitució.

A vegades en el si de les famílies hi ha **altres familiars que treballen** i aporten els seus ingressos a la unitat familiar com el cas de l'oncle d'en Mhamed del Marroc que viu amb ells i a vegades es dedica a la venda pels mercats.

També hi ha MMNA que van a viure amb altres familiars o amb les seves parelles. L'Emelson de Senegal que és orfe de pare i mare, viu amb el seu oncle el qual té una botiga de roba. També l'Nory de Senegal que és orfe de pare viu amb el seu oncle que té una botiga de fruites i verdures. La marroquina Nur que va viure amb la seva tieta a Catalunya la qual treballa en una empresa de neteja.

En el cas de la Sofia de Bulgària quan fugí de casa després dels intents d'abusos del company de la seva mare se'n va a viure amb el seu oncle el qual es dedica a robar igual que els seus fills, cosins de la menor. També el marit de la Lídia amb el qual se'n va a viure es dedicava al robatori.

Percepció dels i les MMNA de la situació econòmica de la família

A les entrevistes es va demanar als i a les MMNA sobre la situació econòmica familiar. Entre els **marroquins i marroquines** la majoria expressen que els ingressos familiars eren justos i precaris, tractant-se en la seva majoria de famílies de classe baixa. Són famílies que viuen al dia, on a vegades només entra un sou regular a casa, que ha de mantenir una família nombrosa, i que qualsevol circumstància familiar (malaltia, separació, pèrdua de feina...) imprevista les pot acabar d'enfonsar econòmicament. Són els casos de l'Ildir en què el pare és l'únic que treballa; la família d'en Hamid els ingressos familiars de la qual són els d'una germana que treballa en una fàbrica; la

d'en Jamal el pare del qual treballa, però el seu germà gran no troba feina; el pare de la Munira que no treballa tots els dies de la setmana i el sou els arriba just o la família de la Siham que només es manté amb el sou de la mare que ha de mantenir una família de 9 membres i pagar el pis de lloguer.

Alguns també parlen de certes mancances degudes als escassos recursos econòmics: són el cas de la família d'en Mhamed el pare del qual no troba feina; la família de l'Axabir que des que el seus pares es van divorciar no passa diners a la família; la família de la Asma que tenen una situació econòmica dolenta agreujada pel fet que una germana està molt malalta i els medicaments pel seu tractament són cars; la Nora la família de la qual no té els mitjans suficients perquè la menor pugui continuar estudiant te o la família de l'Halima que no té cap ingrés econòmic propi i són les ties les que els ajuden.

Només en un cas, el de la Nur es pot dir que es tracta d'una família de classe mitja, amb una bona situació econòmica: les filles anaven a l'escola privada, tenien de tot, i fins i tot es podien permetre vacances fora del país.

Cuando yo vivía en Marruecos, se vivía de puta madre. (...) Yo estudiaba en un colegio privado tenía todo lo que quería, teníamos una casa propia... Mi padre es más europeo que nadie, por mucho que no viviera aquí. Tenía un buen trabajo, mi madre tenía un buen trabajo. Teníamos cada uno su habitación, era una vida, como si estuviéramos viviendo aquí. Mi padre siempre nos sacaba fuera de Marruecos para ir de vacaciones. (Nur. Marroc. 5/02/07)

Entre **els subsaharians**, la majoria de MMNA expressen que a la família no els faltava de res, que "mengen cada dia". En molts casos es tracta d'economies de subsistència en les què es consumeixen les fruites i verdures que es conreen o els productes dels animals que es crien o es pesquen, els excedents es venen al mercat i amb el que se'n treu es compren els altres béns necessaris. Algunes famílies, però, passen dificultats, com són les de l'Ibrahim i l'Ngori de Senegal o el Daouda de Mali, la família de la qual arriba a passar gana a temporades quan el menjar no els arriba. Algunes d'aquestes situacions econòmiques canvien a pitjor arran de la mort del pare, que com ja hem vist és una circumstància comuna a força menors subsaharians.

També només hi ha el cas d'una menor, la Rosa de Costa d'Ivori, el pare de la qual és de classe mitja, la família està ben situada i viu bé, encara que la mare i la seva família són força pobres, i aquesta és la raó per la qual la menor, juntament amb el seu germà, viuen amb el pare i la seva esposa i filles.

La situació econòmica de les **noies de l'Europa de l'Est** és força divergent depenent de la nacionalitat. Les MMNA de Romania procedeixen de famílies que van des de classe baixa a la classe mitja baixa. La menor búlgara procedeix d'una família gitana (rom), una minoria estigmatitzada, que es guanyen la vida amb els furtis i que podríem dir que són de classe baixa.

Les MMNA d'Eslovàquia es caracteritzen per disposar d'una situació socioeconòmica més elevada que les romaneses i ambdues famílies es podrien classificar dins de les professions de nivell mitjà.

Mis padres tenían unos sueldos buenos, aunque ahora está más difícil (Ana. Eslovàquia. 21/06/2007).

Totes perceben que la situació econòmica familiar és més o menys estable, tot i que algunes famílies han passat per alguna situació temporal d'inestabilitat econòmica, com per exemple, la família de la Lídia que es va veure obligada a vendre la vivenda familiar, a causa de la separació matrimonial dels pares.

Mi casa la hemos vendido porque teníamos deudas, de pagar agua, luz y todo eso. La hemos vendido (no alcanzaba con el sueldo de mi madre) y luego mi padre ha cogido el dinero de ahí, se ha ido y hemos cogido un piso muy pequeño. (Lidia. Romania. 19/04/2007)

En general, es pot afirmar que moltes de les famílies dels i de les MMNA tenen dificultats econòmiques o unes economies molt precàries, encara que també podem trobar alguns perfils en famílies de noies menors que no tenen cap dificultat econòmica i pertanyen a la classe mitja. Els casos en què aquesta situació econòmica és millor, la majoria coincideixen amb noies que, com veurem més endavant, han sofert alguna mena de conflicte familiar.

5.3.3. El nivell d'instrucció de la família

5.3.3.1 El nivell d'instrucció dels pares i mares

Pel que fa a l'alfabetització, el nivell d'instrucció i d'escolarització dels pares i les mares dels MMNA, hem de distingir dos grans grups, els formats pels i per les MMNA d'origen africà, ja sigui marroquí o subsaharià, i el de les MMNA de l'Europa de l'Est.

En el primer cas, el dels i les **MMNA africans**, el nivell educatiu dels progenitors és en general baix, especialment el de les mares.

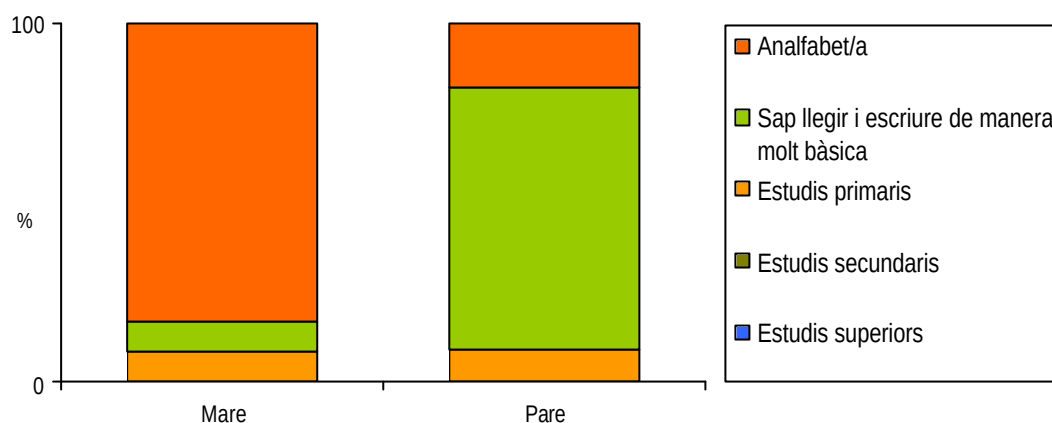
Entre les **mares** de les quals disposem informació, el **81% era analfabetes**, el **14%** havia estat **alfabetitzades** però no havien finalitzat estudis primaris; a vegades els MMNA no saben exactament si han anat a escola o no ni quants anys hi ha estat i només **una mare** ha realitzat **estudis primaris**.

Per nacionalitats, només és destacable esmentar que entre les **mares marroquines**, les dues úniques que estaven alfabetitzades eren mares de noies menors, en canvi les mares dels nois, de les què disposem d'informació, eren totes analfabetes.

Les mares subsaharianes que estaven alfabetitzades eren dues, una senegalesa i una maliana.

Els **pares**, com es pot veure en el gràfic, tenen un nivell educatiu una mica més elevat que les mares, tot i això hi ha el **32%** que continua sent **analfabet**, i el **58%** que està **alfabetitzat de manera molt bàsica**. Entre aquests tenim pares que saben llegir i escriure però que no han finalitzat la primària, que han anat pocs anys a escola, o que han seguit l'escola corànica. A partir de la informació que disposem, sabem que només el pare d'un menor marroquí té estudis secundaris i el pare de la menor de Costa 'Ivori té estudis superiors.

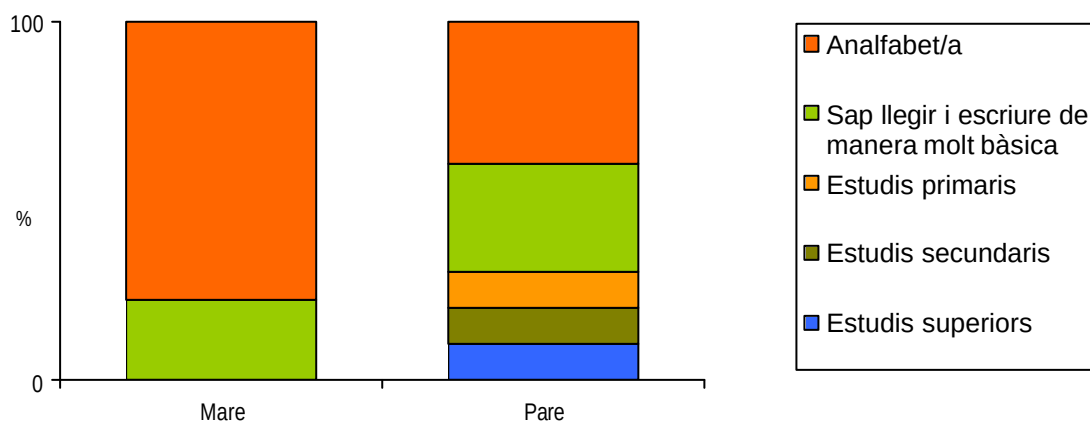
Gràfic 22. Nivell educatiu pares i mares MMNA marroquins/es entrevistats/es, 2007

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA a Catalunya, 2008

Per nacionalitats es pot observar que entre els pares marroquins només n'hi ha dos d'analfabets i la majoria han estat alfabetitzats encara que molts de manera precària. En canvi, entre els pares subsaharians hi ha un nombre relatiu major d'analfabets, però com ja hem dit, també hi trobem l'únic pare universitari.

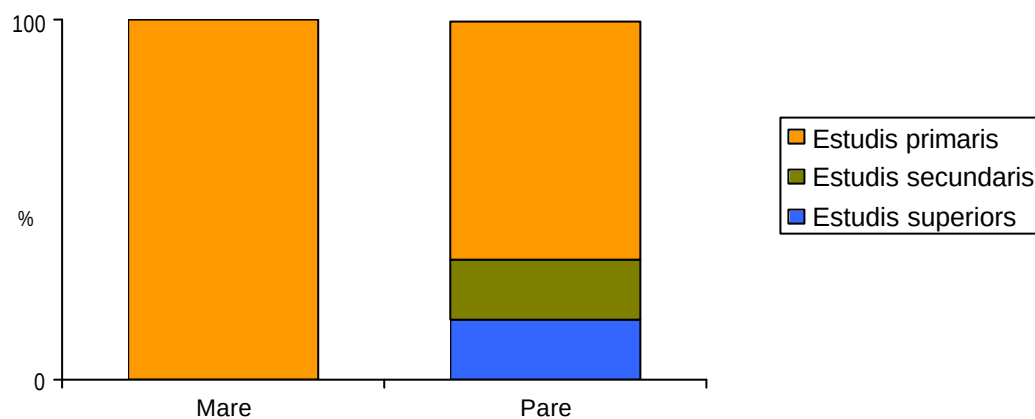
Gràfic 23. Nivell educatiu pares i mares MMNA subsaharians/es entrevistats/es, 2007

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA a Catalunya, 2008

Els pares i les mares de les menors de l'Europa de l'Est tenen un nivell d'estudis comparativament més alt que els que hem vist fins ara. No hi ha cap cas d'analfabetisme i tant pares com mares han realitzat estudis primaris o estudis obligatoris en els seus països d'origen, i fins i tot dos pares, ambdós de noies eslovaques, han realitzat estudis post-obligatoris, un estudis secundaris i l'altre estudis superiors, que ens confirma el millor estatus social de les menors eslovaques com ja hem observat en altres indicadors.

Gràfic 24. Nivell educatiu pares i mares MMNA Europa de l'Est entrevistats/es, 2007

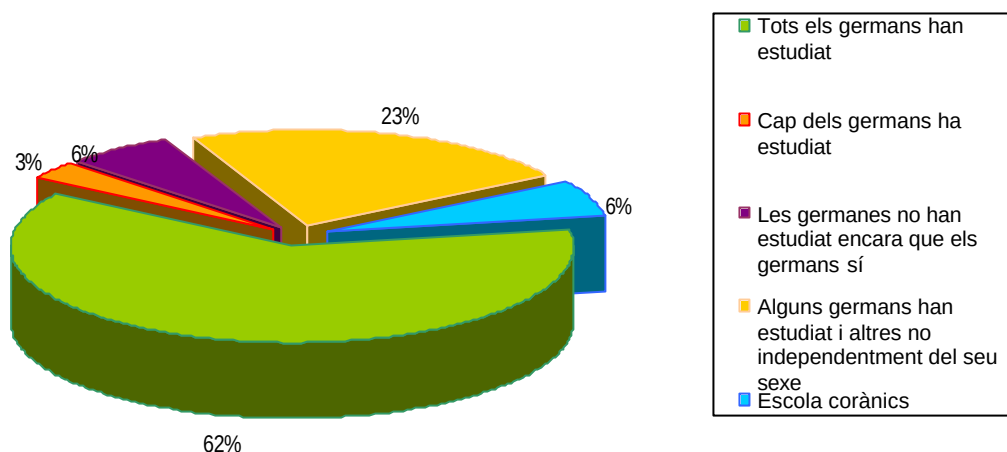

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA a Catalunya, 2008

5.3.3.2. Escolarització dels germans i les germanes

En general es pot dir que es tracta d'una generació que té un nivell d'estudis superior a la dels pares i mares. Disposem d'informació dels estudis dels germans del 87,5% dels MMNA de la mostra. En el **62%** dels casos **tots els germans i les germanes** dels i de les MMNA **han estudiat** i en el **29%** més dels casos **hi ha germans que han estudiat i altres que no**, per diferents circumstàncies: sobretot econòmiques, però també per qüestions de gènere (el 6% dels casos eren famílies on els germans havien estudiat i les germanes no) o per conjuntures familiars vàries. Només el **9%** no han anat a l'escola, encara que alguns han assistit a l'escola corànica i només en el 3% dels casos cap germà no ha seguit cap mena d'estudis.

Gráfico 25. Nivell d'instrucció dels germans i de les germanes dels i les menors entrevistats/es, 2007

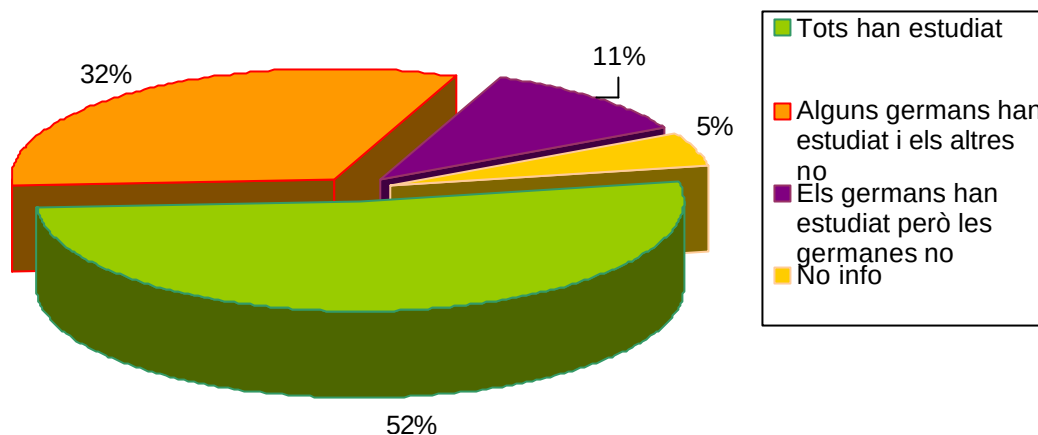
Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA a Catalunya, 2008

Si ens fixem en les diferents àrees geogràfiques, entre **les famílies marroquines** podem veure que el 56% de tots els germans i germanes havia anat a l'escola. Entre els restants, en el 28% dels casos hi havia alguns germans que havien anat a l'escola i altres no per diferents motius; un d'ells era que els que no havien anat a l'escola eren germans més grans que havien hagut d'ajudar a la família o altres no havien estudiat perquè la família havia travessat un període de mancances econòmiques, i en el 11% dels casos els germans que no ha estudiat són les noies de la família que es queden a treballar en les tasques domèstiques mentre els seus germans nois van a l'escola, en tots els casos es tracta de famílies de menors que procedeixen del sud del país i de contextos més rurals.

Entre els germans i germanes que han estudiat alguns **abandonen els estudis molt aviat** i no acaben la primària, sovint per incorporar-se al mercat de treball, però també per desafecció a l'escola i altres motius.

Les menors marroquines tenen germans i germanes amb un millor nivell d'estudis en relació amb els germans dels nois menors. Excepte en un cas, el de la Siham que ha viscut una dura situació familiar i el seu germà gran no ha pogut estudiar, en la resta de casos tots els germans i germanes han estudiat i finalitzat els estudis primaris i inclús en tres famílies hi ha germans que han seguit estudis de secundària.

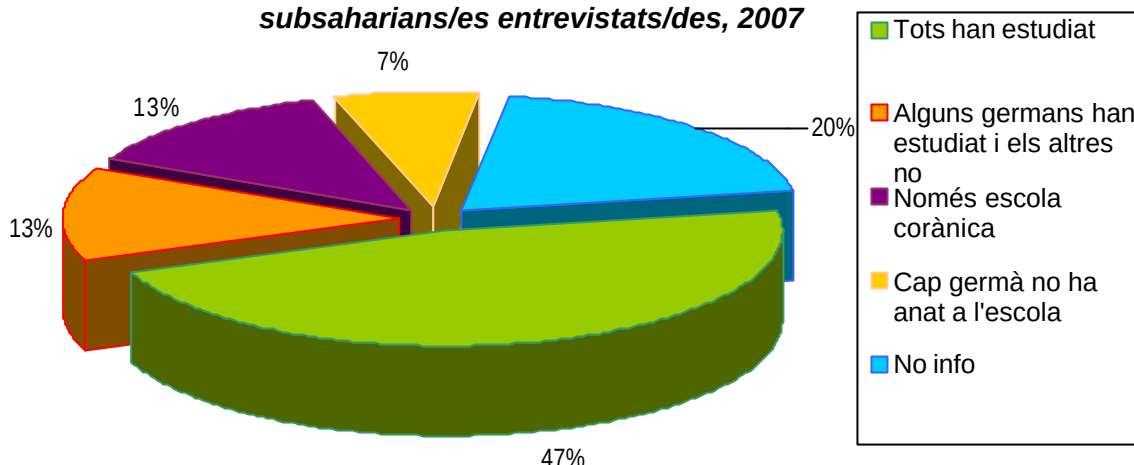
Gràfic 26. Nivell d'estudis germans/es MMNA marroquins/es entrevistats/des, 2007

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA de Catalunya, 2008.

En el cas dels **menors i les menors subsaharians** en el 58% de les famílies tots els germans i germanes ha estudiat, en el 17% de les famílies hi ha germans que han estudiat i altres no per diferents motius, però en cap d'ells hi ha una raó de gènere. Però trobem també que en el 25% de les famílies els germans i les germanes dels MMNA no ha anat a l'escola; així trobem el cas del Daouda de Mali en què el germans són analfabets i en els casos dels senegalesos Mbaye i Amadou que tampoc no han anat a escola però han assistit a l'escola corànica. En el cas d'en N'gori té un germà que viu en una escola corànica amb un marabú que els dóna allotjament i ensenyament però a canvi els menors han de demanar caritat pels carrers. Pel que fa a la menor de Costa d'Ivori és l'únic cas que coneixem entre els subsaharians que té un germà que ha realitzat estudis universitaris.

Gràfic 27. Nivell d'estudis germans/es dels MMNA subsaharians/es entrevistats/des, 2007

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA de Catalunya, 2008.

Segons la informació de la què disposem, el nivell d'estudis dels germans i germanes de les MMNA de l'**Europa de l'Est** és que tots ells han estudiat. Però no tenim gaire informació sobre l'escolarització dels germans de la menor búlgara que és l'únic cas dubtós que tenim ja que ella mateixa ha estat escolaritzada de manera precària. Exceptuant aquest cas, els altres han finalitzat tots els estudis i alguns han fet estudis secundaris però no tenim gaire més informació.

5.3.3.3. Els sistemes educatius als països d'origen dels i les MMNA

Comparant les dades de les què disposem sobre l'alfabetització i l'escolarització de les famílies de la nostra mostra amb les estadístiques dels seus països d'origen, podem observar que ambdues fonts mostren una clara millora en l'alfabetització de les generacions més joves respecte a les generacions més grans. En alguns d'aquests països s'han fet veritables esforços en aquest sentit i tots els països han millorat els seus índexs d'alfabetització i de matriculació.

Taula 25. Taxes d'alfabetització i de matriculació.

Països	Taxa d'alfabetització d'adults (% població major 15 anys)	Taxa d'alfabetització (% joves 15-24 anys, 1995-2005)	Taxa neta matriculació educació primària	Taxa neta de matriculació educació secundària	Nens que arriben al 5è curs (% dels alumnes del 1er any de primària)
Espanya	99,0	99,0	99	98	100,0
Eslovàquia	99,0	99,0	-	-	-
Bulgària	98,2	98,0	-	-	-
Romania	97,3	97,8	93	80	-
Marroc	52,3	70,5	86	35	79,0
Ghana	57,9	70,7	65	37	63,0
Senegal	39,3	49,1	69	17	73,0
Costa d'Ivori	48,7	60,7	56	20	88,0
Mali	24,0	-	51	-	87,0
Libèria	-	-	66	-	-

Font: Informe sobre Desarrollo Humano 2007/2008 de PNUD, 2008. Elaboració pròpia.

En la majoria de **països de l'Est** (Alegre, M.A.; Benito, R.; González, Sh., 2007) l'etapa d'educació obligatòria comença als 6 o 7 anys i es perllonga fins als 15, 16 anys. Aquests països disposen d'uns sòlids sistemes educatius, heretats del sistema educatiu soviètic –tant a nivell d'estructura organitzativa com de dinàmiques pedagògiques- i compten amb una òptima xarxa educativa pública, encara que en els darrers anys també s'ha desenvolupat també una oferta privada. Les dades d'escolarització són bones si hi ha un alt percentatge d'alumnat que segueix estudis secundaris. Sovint el sistema és competitiu i exigent i a mesura que es passen etapes cal anar superant proves de nivell. L'educació postobligatòria respon a dos tipus d'itineraris, un de caire més acadèmic, orientat als estudis universitaris, i un de més professional orientat al món del treball.

En el cas del **Marroc** el sistema educatiu estableix una etapa obligatòria dels 6 als 15 anys (amb dos cicles, un de primària de 6 a 12 anys i un de col·legial dels 12 als 15). L'Estat, però, no té la capacitat de fer complir aquesta obligatorietat. Al final de cada etapa hi ha un examen que cal superar. El sistema educatiu, tot i que té arrels francòfones, utilitza l'àrab com a llengua vehicular i el francès com a llengua estrangera; conviu, a més a més, amb l'escola corànica, que es basa en els estudis (a

partir de la memorització) de l'Alcorà i que es fa exclusivament en àrab. Les taxes d'escolarització han crescut en els darrers anys, però són més baixes en els àmbits rurals i en l'escolarització de les nenes. El respecte a l'autoritat del mestre i la disciplina són la base de la relació educativa amb l'alumnat i els càstigs físics són presents en moltes ocasions.

En el cas dels **països subsaharians**, l'etapa obligatòria abasta dels 6 o 7 anys, fins els 14 o 15, però malgrat molts avenços en les dues darreres dècades encara hi ha molts menors sense escolaritzar- sobretot en els àmbits rurals- que no completen les etapes educatives, o que s'incorporen més tard als estudis. Són molts els problemes que arrossegueu alguns sistemes educatius, sovint mancats dels recursos o dels mestres suficients. Per exemple, el sistema educatiu al Senegal ha empitjorat en els darrers anys, les escoles no poden acollir a un nombre cada cop més creixent d'alumnes i no hi ha professionals suficients per totes les aules. En aquest cas, les solucions que s'han trobat han estat desdoblar els cursos en dos torns, de matí i de tarda i contractar joves que encara no havien acabat els seus estudis universitaris per fer de professors; els resultats han estat una baixada del nivell educatiu en general.

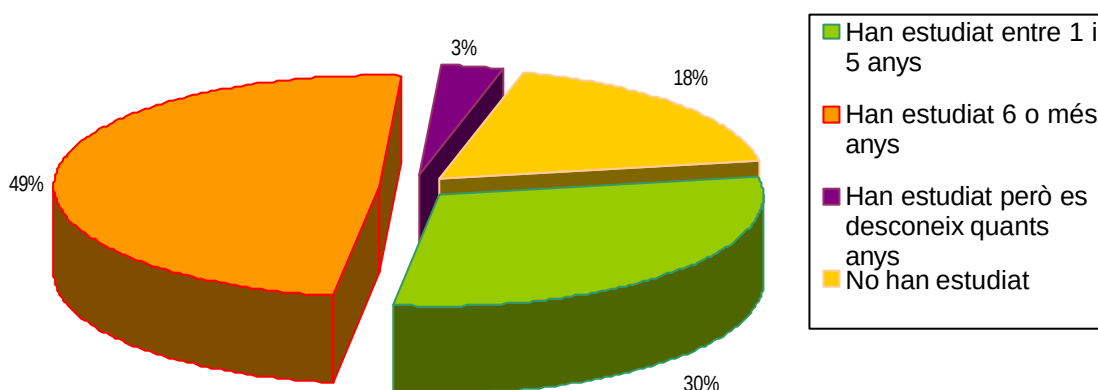
En els països dels menors de la nostra mostra, la llengua vehicular de l'escola és la llengua de l'antiga colònia, el francès o l'anglès, però sovint es permet la utilització de les llengües autòctones en la relació entre el professorat i l'alumnat. Malgrat això, el domini del francès o de l'anglès sovint no és sòlid si no s'arriba a l'educació secundària. En els països musulmans, existeixen també les escoles coràniques, en les què l'ensenyament és en àrab. Com aquestes escoles es basen en la memorització dels versicles, l'alumnat aprèn a recitar l'Alcorà però difícilment aprenen l'àrab.

5.3.4. La trajectòria escolar

5.3.4.1. L'escolaritat dels menors i les menors

A nivell genèric es pot dir que **el 82%** dels i de les MMNA **ha estat escolaritzat** en algun període de les seves vides i saben llegir i escriure, encara que sigui d'una manera molt elemental. Però entre els que han estat escolaritzats, cal distingir entre aquells que han estudiat 6 anys o més i que es pot dir que han completat si no tota, la pràctica totalitat de l'educació primària i els que han estudiat menys de 5 anys i que en cap cas no han completat la primària.

Gráfico 28. Anys d'escolarització dels i les menors entrevistats/es, 2007

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA de Catalunya, 2008.

- 1) Els que han **completat la primària** són els que van començar l'escolarització cap als 6 o 7 anys i com a mínim van estar escolaritzats fins als 13 o 14 anys i representen el **49%** de la mostra. Aquest és el cas de nou marroquins, cinc nois i quatre noies; sis subsaharians, cinc senegalesos i la menor ivoriana; i cinc noies de l'Europa de l'Est: les dues eslovaques i les tres romaneses.
- 2) Els que han estat **escolaritzats només alguns anys de les seves vides**, a vegades perquè s'han incorporat tard a l'escolarització, però més habitualment perquè l'han abandonada prematurament per diferents motius, són el **30%**. Entre aquests hi trobem vuit menors marroquins, tots nois menys una noia,

quatre subsaharians, tres nois senegalesos, la menor liberiana i una noia procedent de l'Europa de l'Est, la menor búlgara.

- 3) Finalment, el **18%** de MMNA que **no ha estat escolaritzat** i que no sap llegir i escriure: dos són marroquins, un noi i una noia; i quatre són subsaharians, els tres menors malians i el menor de Ghana.

Si ens fixem per àrees geogràfiques i països es poden observar algunes diferències i característiques.

Els **menors marroquins** encara que estan per sobre la mitjana pel que fa a la proporció de menors que **han estat escolaritzats**, ja que el **89%** ho ha estat, també està per sobre la mitjana dels menors que han abandonat prematurament l'escola o aquells que no han estat escolaritzats menys de 5 anys ja que són el 42% dels menors, quasi la meitat dels que han estudiat.

Un aspecte a destacar és la **menor escolarització dels MMNA del sud del país**. Així, dels cinc menors del sud, tres no havien completat la primària, l'Axabir, l'Ayoub i en Rachid, i un, en Said, no havia anat mai a escola i no sap llegir ni escriure. D'alguna manera es pot dir que el sud del país és un entorn més rural, on sovint els menors ajuden a les tasques agrícoles familiars i abandonen abans l'escola per aquest motiu; a més a més hi ha dos dels menors del sud que van abandonar l'escola abans d'acabar la primària que expliquen que tenien l'escola lluny i que havien de caminar força; és en cas de l'Ayoub que havia de caminar cinc quilòmetres d'anada i cinc de tornada, o en Rachid que ens diu que l'escola estava molt lluny i que aquest era un motiu pel què sovint feia campanes i no hi arribava.

Quant a les diferències de gènere, podem dir que les **noies marroquines** en general tenen un **millor nivell d'estudis**, ja que el **66%** ha completat la primària i fins i tot la Nora i l'Halima han completat la secundària. Però també hi ha una menor, la Siham, que no ha estudiat malgrat que la majoria dels seus germans anaven tots a l'escola, ja que ella es va haver de quedar a casa cuidant dels seus germans més petits. Quan ella va marxar va haver de ser la germana que la seguia qui abandonés també l'escola per suplir-la en la cura dels petits de la casa. Un cas diferent és el de la Nur que va

anar a l'escola a Casablanca fins els 11 anys i després se'n van anar a viure a Tànger on va assistir al col·legi espanyol. Allà no va reeixir gaire, però va deixar d'estudiar quan els seus pares la van deixar a Espanya amb una tia, qui, tot i que una de les raons que va abduir perquè tant la menor com la seva germana es quedessin amb ella era que poguessin estudiar, un cop instal·lades en el país no les deixava anar a l'escola i les feia treballar a casa.

Entonces, aquel mes, nos trajo aquí porque teníamos una tía que vivía aquí. Una semana antes de irnos, mi tía empezó a llorar, yo no tengo hijas, no sé qué... A mi madre: déjame las chicas, aquí estudiaran mejor, acabaran los estudios... porque nosotras sacábamos muy buenas notas. Mi padre no estaba muy convencido pero como mi tía estaba llorando, mi madre le dijo déjalas que acaben los estudios aquí, estarán con su tía... Se fueron mis padres y a los tres meses estábamos muy mal... No nos dejaba ir al colegio. (Nur. Marroc. 5/02/29007)

Els i les **MMNA** procedents de l'**Àfrica subsahariana** són els que tenen un índex d'escolarització més baix, ja que el 73% ha estudiat i el **27% no ha anat a l'escola**. Però les distincions entre els diferents graus d'escolarització, es corresponen als diferents països que formen part d'aquesta gran àrea geogràfica. Així, el grup més nombrós, el dels menors senegalesos, tots han estudiat, encara que tres d'ells, l'Abdou, l'Emelson i l'Omar només han assistit a escola durant quatre, cinc i dos anys, respectivament. També han estudiat les dues menors subsaharianes: la Rosa de Costa d'Ivori que va seguir els estudis fins als 15 anys i la Sonia de Libèria, que va estar escolaritzada només quan era petita i vivia amb la família, durant uns dos anys. Després a l'època que va estar tancada en un pis a Monròvia, explica que li portaven CDs i ella així va aprendre anglès.

Els que no han anat a l'escola són els tres menors de Mali, en Issa, en Sadio i en Daouda; i en Kofi de Ghana.

Les **menors de l'Europa de l'Est** tenen en general un millor nivell d'estudis que els menors procedents de l'Àfrica: totes han completat la primària, exceptuant la Sofia de Bulgària que va anar molt poc temps a l'escola. A més a més, quatre d'elles han iniciat **estudis de formació professional** encara que la majoria no els han finalitzat. La Zora d'Eslovàquia va començar perruqueria; la Ana també d'Eslovàquia que va finalitzar la formació professional de disseny d'interiors i aparadors, la Gina de Romania que va

començar els d'economia però no els va acabar i la Lídia que va començar també la formació professional, encara que no sabem de què, però tampoc la va acabar.

El cas de la Sofia és diferent i pot ser representatiu d'un col·lectiu de menors procedents d'aquests països d'ètnia gitana que no han estat escolaritzades, o ho han estat de manera molt precària, ja que des de ben petites han contribuït a l'activitat econòmica familiar.

Pero muy poco (he ido a la escuela). (...) Sí, yo quería ir (a la escuela), pero mi madre me decía que no querían que fuera porque en mi país pues era como la tradición no se. Decían que yo no tenía que ir al colegio que tenía que trabajar (Sofia. Bulgària. 20/09/07)

Si es compara els anys d'estudi dels menors amb l'educació obligatòria en els seus països, així com la duració dels estudis de primària i de secundària, es pot observar com no totes les famílies dels MMNA marroquins o de l'Àfrica subsahariana compleixen amb les normatives d'escolarització dels seus fills i filles.

També es pot observar com, en alguns casos, la **finalització de l'escolarització obligatòria marca un canvi en la vida del menor o la menor**, ja que abandona l'escola per incorporar-se al món laboral, i en alguns d'ells el canvi pot ser el detonant a partir del qual començar a pensar en el projecte migratori.

5.3.4.2. Edat i motius d'abandonament de l'escola

Hi ha una gran heterogeneïtat d'edats en les quals els menors i les menors abandonen l'escola. La gran majoria ho fan entre els 13 i els 15 anys, però com ja hem vist a l'apartat anterior també hi ha menors, marroquins i subsaharians, que deixen els estudis molt abans. Alguns dels que ho fan més aviat són: el Fouad del Marroc que els deixa amb 9 anys; l'Abdou de Senegal que els deixa amb 10 anys; i l'Axabir, en Bilal del Marroc i l'Emelson del Senegal que els deixen amb 11 anys. També hi ha alguns menors que estudien durant alguns anys més, com en Lahcen del Marroc que va anar a l'escola fins als 17 anys o la Ana d'Eslovàquia que va acabar la formació professional amb també 17 anys.

Es va preguntar als menors i les menors entrevistats quines eren les causes per les quals havien fet abandonar els estudis i els motius que van donar van ser diversos però es poden agrupar:

- 1) El **28%** abandona els estudis per **començar la seva vida laboral**. Entre els que abandonen l'escola en edats més joves, la iniciativa de deixar-la acostuma a ser de la família que reclama al menor per a recolzar a l'economia domèstica (Rachid o el Fouad del Marroc). Entre els que ja són més grans hi ha alguns que també són reclamats per la família per treballar (com la marroquina Halima el pare de la qual es queda sense feina i vol que la filla treballi o el pare de l'Idir, també marroquí, que el treu de l'escola que li anava molt bé per fer-lo treballar en una xurreria de la família) però també hi ha altres que manifesten que van deixar ells l'escola voluntàriament per ajudar a casa, com la marroquina Asma.

En tots aquests casos el començament de la vida laboral del menor o la menor té relació amb la **situació econòmica familiar**, situació que també està relacionada amb l'abandonament del **7%** dels menors que encara que no s'incorpora al mercat laboral han de deixar els **estudis** pels **elevats costos econòmics** que comporten, els quals no poden ser costejats per la família. És el cas per exemple del senegalès Abdou o de la romanesa Nadia.

La madre estaba contenta que fuera a la escuela, pero si continuaba estudiando, en Senegal cuesta dinero. Sacaba primero buenas notas, después mala, mi cabeza está en emigrar. (Abdou. Senegal. 9/05/2007).

- 2) El **25%** interromp els seus estudis a causa de l'inici del seu projecte migratori. En tots aquests casos són els menors els que deixen d'anar a l'escola per iniciativa pròpia. Són els casos, per exemple, dels marroquins Ayoub, Lahcen o de la Nora i dels senegalesos Mahamadou, Mor i Bassirou.

Pues una cosa es que no quería estudiar, quería irme de ahí. Quería ir fuera y trabajar, no se, buscarme la vida, trabajar, estudiar o lo que sea. (Karim. Marroc. 10/09/2007)

- 3) El **21%** té una desafecció progressiva de l'escola, són menors a qui l'escola no els agrada (Mhamed del Marroc), no treuen bones notes (com la Rosa de Costa d'Ivori que diu que no té el cap per estudiar), i en algun moment de les

seves vides comencen a absentar-se a les institucions escolars i fer altres coses amb els amics, com l'Ibrahim de Senegal que prefereix anar a jugar a futbol. També hi ha alguns menors marroquins, com en Hamid i en Jamal, que expressen que no els agrada l'escola sobretot degut a com els tracten els professors, ja que "els peguen".

Al principio me gustaba la escuela, pero luego todo me parecía difícil, es que no tenía cabeza. Entonces dije: no es lo mío. Y lo dejé. (...) Porque no aprobaba y dije: para qué voy a ir (...) No, mi padre no lo veía bien. Me dijo que me apuntara a algún cursillo que me gustara, de peluquería, de costura... que él me lo pagaba. Pero no me gustó, Es que no sabía qué iba a hacer, no quería ni peluquería, ni costurera, ni ninguna opción que me daba mi padre me gustaba. (Rosa. 8/02/2007)

La escuela no es como aquí, es diferente. La profesora pega, sí, si no vines, si no haces los deberes, ¿sabes? Un chico te cogía y la profesora te pegaba. (Bilal. Marroc. 6/07/2007)

- 4) El 7% abandona els estudis a mig curs, entre els 15 i els 16 anys, coincidint plenament amb el començament d'una relació sentimental. Aquest és el cas només d'algunes menors de l'Europa de l'Est com la Lidia i la Gina de Romania, les dues noies adolescents diuen que el fet d'estar enamorades les va fer perdre l'interès per l'escola.
- 5) El 5% abandona l'escolarització pel que podríem anomenar el pes de la tradició. Entre la Munira del Marroc i el seu pare hi ha un conflicte intergovernamental i de gènere, el pare obliga a la menor a deixar l'escola, encara que tampoc vol que treballi, el que vol es tenir-la a casa i tenir-la controlada.

Dejé la escuela por mi padre. Mis dos hermanos estudiaron un poco más, si pero con el tiempo... mi padre no me dejaba seguir estudiando, estaba en la casa, trabajando en la casa y no hay nada más... (Munira. Marroc. 20/09/2007)

En aquest motiu hi podríem afegir també a la menor búlgara Sofia, la família de la qual, d'ètnia gitana, no li dóna cap importància als estudis i prefereix que la menor treballi, exercint petits robatoris, i ajudi d'aquesta manera a la família.

- 6) Finalment, el 5% té altres motius diversos per abandonar l'escola. Així, trobem l'Emelson de Senegal que explica que l'escola estava massa lluny i cada dia arribava tard; o motiu aliens als MMNA com el cas de la Sonia que la van

mantenir tancada en un pis i no li van donar la possibilitat de continuar els estudis com ho feia en el seu poble.

5.4.4.3. La percepció de l'escola per part del menor i de la seva família

Entre els **nois menors marroquins** n'hi ha que tenen molt **bona actitud** cap a l'escola, però les circumstàncies de les seves vides els obliguen a deixar-la; alguns d'ells lamenten haver hagut de deixar l'escola abans d'hora. En aquest cas trobem a l'Axabir a qui la escola li agrada molt però davant la difícil situació econòmica familiar ell mateix decideix deixar-la; el mateix li passa a en Fouad o també a l'Idir que treia molt bones notes, però que havia de combinar l'escola amb la feina a la xurreria familiar i l'escola se li feia molt pesada ja que no tenia temps per res.

Yo notable de puta madre la escuela, pero no me gustaba. Es que estando tanto en la churrería y que no tenía tiempo ni de hablar con los chicos, en clase aprovechaba para hablar. (Idir. Marroc. 7/05/200)

Les **noies marroquines**, **totes tenen una bona actitud** envers l'escola i volien estudiar, encara que com els nois, hi ha una noia, la Asma, que decideix deixar-la voluntàriament perquè volia ajudar a casa.

Els pares de la majoria de menors marroquins desitgen que els seus fills estudiïn. Per a alguns els estudis són importants per tal d'oferir unes millors oportunitats als seus fills i filles (Nora, Nur, Lahcen).

M'agradava molt l'escola. El meu pare deia que havíem d'estudiar molt, ... estava molt per nosaltres ... I els meus germans grans ens ajudaven a fer els deures perquè en sabien molt. (...) No, no pots treballar. Bé, pots però no puc treballar i anar a l'escola (Nora. Marroc. 05/10/07)

Mi madre nos preparaba la merienda por la tarde, nos apagaba la tele y a estudiar, a hacer los deberes. A las ocho la cena y a las nueve, nueve y media a la cama. Nos acostaba... hasta sexto grado nos acostaba, me acuerdo. No nos dejaba coger ni el vaso de agua. Nos decía quieres un vaso de agua, yo te lo traigo, tu, estudia" (Nur. Marroc. 5/02/2007)

Però també hi ha altres menors **a qui l'escola no els agrada** i sobretot prefereixen allò que els hi pot aportar el món laboral, com en el cas del Karim. Aquests menors s'allunyen progressivament de la institució escolar, malgrat la insistència d'alguns pares, però també trobem altres famílies que davant de les circumstàncies

econòmiques accepten que el seu fill deixi l'escola per treballar i contribuir a la precària economia domèstica. Aquests són, per exemple, els casos d'en Hamid i l'Adderrahim, els quals es queixen que els professors els pegaven, o en Mhamed que no li donava valor al fet d'anar a escola.

Entre els **menors subsaharians** que han estudiat, la **majoria** tenien una **bona actitud** envers l'escola i la majoria afirma que eren **bons estudiants** (Emelson, Mahamadou, Mbaye, Bassirou de Senegal). Només l'Ibrahim de Senegal diu que no li agradava anar a l'escola i que preferia anar a jugar a futbol amb els amics. Les **famílies** també mostraven una **bona actitud** cap a l'escola i estaven satisfetes que els seus fills hi anessin i els encoratjaven a fer-ho.

Entre els menors que no han anat a l'escola només tenim l'opinió d'en Sadio de Mali, que diu que mai no s'havia plantejat si li agradava o no l'escola.

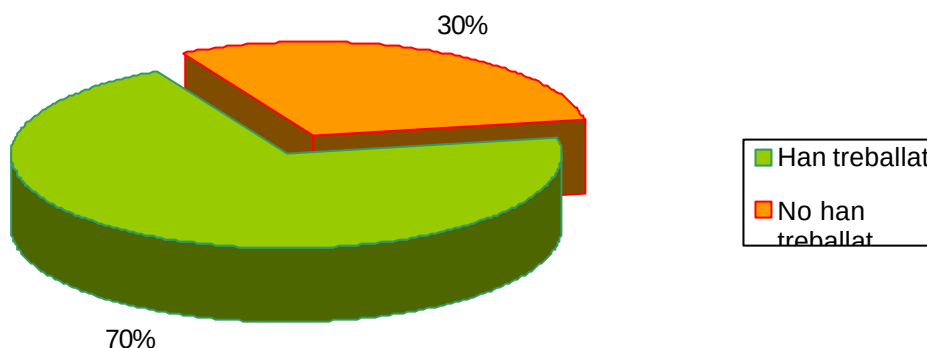
En el cas de les **menors de l'Europa de l'Est**, la majoria mostren una **bona actitud** cap a l'escola, però algunes deixen d'estar-ne interessades quan coneixen la seva parella i s'enamoren (Gina). Un cas diferent és el de la menor búlgara, la Sofia, que volia anar a escola, però els seus pares d'ètnia gitana, no ho volien, i li argumentaven que la tradició deia que havia de treballar i ajudar a casa.

En general, es pot dir que la majoria dels i les MMNA tenen una bona actitud cap a l'escola però són **majoritàriament els nois marroquins** els que **abandonen més els estudis per pròpia voluntat** i senten la inutilitat de continuar estudiant, o prefereixen treballar. En canvi, en **els MMNA subsaharians i les noies marroquines predomina el desig de perllongar els seus estudis** més que el desig d'entrar en el món del treball.

5.3.5. La trajectòria laboral dels i les menors

La major part dels menors i les menors tenen alguna mena d'experiència laboral en els seus països d'origen: el 70% ha treballat en algun moment de la seves vides en els seus països de referència, davant del 30% que sap que no han treballat.

Gràfic 29. Experiència laboral dels i les menors entrevistats/des en els països d'origen, 2007

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA de Catalunya, 2008

Proporcionalment els **menors marroquins** i les **menors de l'Europa de l'Est** tenen **més experiències laborals** que els menors subsaharians: el 79% dels menors marroquins ha treballat en els països d'origen, el 83% de les menors de l'Europa de l'Est i el 53% dels africans subsaharians.

Entre els **marroquins**, el col·lectiu dels nois és el que més ha treballat, el 92%, només un dels menors, l'Ayoub no ha treballat, tots els altres sí que ho han fet.

Els menors que procedeixen del **sud** del país s'ocupen principalment en el **sector primari**, en tasques agrícoles o ramaderes, sovint en les terres familiars. L'Axabir ajuda a les feines del camp a la seva mare vídua, en Rachid també ajuda en les feines agrícoles i té cura de la vaca de la família i l'Abdelkarim treballa de pastor tenint cura del ramat d'un amic dels seus pares. Dos d'aquests menors se'n **van a la ciutat a treballar**, Axabir se'n va a Tànger on treballarà netejant cotxes, o l'Abdelkarim que deixa de fer de pastor perquè no hi havia diners per mantenir el ramat i se'n va a

Nador a treballar amb un amic del seu pare com a pintor i paleta; també en Said d'un poble proper a Marràqueix als 11 anys se'n va uns mesos amb uns amics a Beni Mellal sense dir res als seus pares a treballar i acaba en el mercat venent coses, emigració que torna a repetir uns anys més tard amb 13 anys dedicant-se a vendre olives.

Els que són de **medis més urbans** tenen tres feines principalment: uns treballen **ajudant en el negoci familiar**, com l'Idir que es passa 8 anys treballant a la xurreria familiar, els dos darrers sol, encara que al final demana al pare només treballar pels matins i les tardes les dedica a treballar pelseu compte baixant al port de Tànger a vendre entrepans, truites i xiclets, per tal de tenir alguns ingressos per a ell mateix. També en Karim treballa al forn familiar i en Jamal que ajuda al seu pare a vendre menjar. La segona ocupació són aquells que treballen **d'aprenent o ajudants en feines manuals o artesanes** com en Mhamed que treballa llimant taulons, en Lahcen que durant l'estiu fa de soldador amb el seu oncle, o en Fouad que treballa de mecànic i ajuda en una fusteria. Finalment, hi ha els menors que **es dediquen a la venda més o menys ambulant de diferents productes o serveis**, com en Hamid que ven roba pel carrer o en Bilal que vigila la botiga d'un noi del seu barri i ven xiclets als turistes en el port.

De les **menors marroquines**, totes de medis urbans, **la meitat treballaven**, mentre que l'altre meitat no, encara que les que no treballen sovint s'encarreguen de tasques domèstiques i de la cura dels seus germans petits. Les noies sovint **ajuden a les tasques que desenvolupen les seves mares**, igual que molt nois ajuden a les tasques que són pròpies dels homes en la separació clàssica de rols en els països d'origen. Aquest és el cas de la Siham, que és la germana gran, i ajuda a la seva mare a tenir cura dels seus germans petits i l'ajuda també a passar mercaderies de Tetuan a Tànger. La Asma des dels 13 anys treballa al port de Tànger amb altres nens carregant maletes i ajudant als turistes, també l'Halima es busca la vida en el Zuc, mercat de Tànger, ajudant a les dones a carregar paquets i embalums.

La Munira, la Nora i la Nur no han treballat mai en els seus països d'origen, fins i tot en el cas de la Munira el pare no vol que ho faci perquè així no hagi de sortir de casa; el pare que ha pactat el matrimoni de la germana gran, i segons la noia també hagués

pactat el seu si s'hagués quedat al Marroc, per tant és millor preservar a la noia en l'àmbit domèstic fins que estiguin compromeses i casades.

Mi padre no quiere que trabaje, sólo en casa. Tampoco no hay trabajo. (Munira. Marroc. 20/09/2007)

La Nora no va treballar, però les seves germanes més grans sí que ho havien fet abans de casar-se; ella es dedica estudiar i acaba la secundària. La Nur va deixar el Marroc de molt petita per viure amb la seva tia a Espanya, però afirma que els seus pares no l'haguessin fet treballar mai perquè volien que estudiessin i tenien un nivell econòmic que els ho permetia (recordem que el pare la deixa amb la seva germana a Catalunya amb la condició que estudiïn).

En el cas **dels menors subsaharians**, com ja hem dit, només una mica més de la meitat han treballat en els seus països d'origen. Les feines principals pertanyen al **sector primari**, l'agricultura, la ramaderia o la pesca i molt sovint treballen en els camps o amb el bestiar familiar. Aquest és el cas dels tres menors malians, en Issa, en Sadio i en Daouda que treballen en l'agricultura de subsistència familiar. També l'Abdou de Senegal ajuda el seu padraste en les feines al camp, l'Ousmane que ajudava a tenir cura del ramat familiar o l'Ibrahim de Senegal que tenia cura dels animals de la família fins que als 15 anys se'n va anar a Mauritània a treballar de pescador o en Kofi de Ghana que treballava al camp. Però entre aquests nois també n'hi ha que a més a més tenen experiència **treballant com aprenents** en algun taller com l'Ousmane que treballa uns mesos de mecànic o en Kofi que arregla bicicletes, cap d'ells cobrant. Finalment, tenim el cas de l'Amadou de Senegal que és orfe de pare i el germà gran i va treballar quatre anys venent fruites i verdures al mercat sol: comprava les fruites a la frontera de Guinea i les venia després el mercat.

En el cas de les **noies subsaharianes**, la Rosa és l'única que ha treballat, primer ho va fer de ballarina amb una cantant del seu barri, i després de presentar-se a unes proves, va incorporar-se al Ballet Nacional del seu país, Costa d'Ivori.

Entre les **menors de l'Europa de l'Est**, cinc de les sis noies ja s'han iniciat en el mercat laboral abans d'abandonar el seu país.

En el cas de les **noies romaneses**, les tres han treballat: la Lídia i la Nadia, han treballat com a cambreres, una en una discoteca i l'altre en un restaurant. La Gina ha treballat com a planxadora però després d'una setmana la seva mare la va obligar a abandonar la feina ja que considerava que les condicions laborals eren extremes. En tots tres casos, la seva incorporació al mercat de treball es produeix un cop s'han independitzat de la seva família per anar a viure en parella i necessiten sostenir-se amb recursos econòmics propis.

De les **menors eslovaques**, només la Zora ha treballat i ho ha fet de cambrera i de “gogó” en una discoteca.

Yo siempre bailaba. Era flaquita y siempre bailaba en discotecas, nos pagaban, pero bailaba vestida. Pero ahí se cobra poco. (Zora. Eslovàquia. 23/04/2007)

Totes les professions que desenvolupen **requereixen un perfil formatiu baix** i en general les **condicions laborals són dures**, amb llargues jornades laborals, com la Lídia ens explica que entrava a la discoteca a les nou del matí i sortia a la una o les dues de la matinada, i normalment per un sous mensuals baixos, que giren al voltant dels 100 euros.

El cas de la **menor búlgara**, la Sofia, és diferent. Des de molt petita ha acompanyat a la seva mare a cometre **robatoris i petits furts**, aprenent d'aquesta manera, si es pot dir així, “l'ofici”, però també servint de protecció a la mare en cas de que la justícia les agafés, ja que la menor estava instruïda a declarar-se culpable del robatori, i al ser noia menor d'edat no els podien fer res. La menor estava obligada a robar un mínim i si no era castigada per la família.

Recapitulant, podem dir que **l'experiència laboral de molts menors és ajudant a la família, tant a la més propera com a altres més llunyans o inclús amics de la família, ajudant-los en el negoci familiar.**

La principal ocupació en les zones rurals són els treballs en el sector primari: l'agricultura, la ramaderia o la pesca.

Molts MMNA són aprenents d'algun ofici i molt sovint no cobren o cobren molt poc, ja que es pressuposa que estan treballant per aprendre alguna professió.

Altres, tenen feines esporàdiques, es dediquen a la venda ambulant de diferents productes o de petits serveis, com carregar embalums o netejar cotxes.

En general, es tracta de feines que tenen una **clara relació amb la divisió sexual del treball** en els països d'origen: mentre que els nois es dediquen a ajudar els seus pares o a realitzar tasques considerades socialment masculines, les noies ajuden a les mares en les seves feines i en les tasques domèstiques o desenvolupen feines típicament "femenines" com ser cambreres o ballarines.

Tots, tant nois com noies, tenen **feines poc qualificades**, i on un **perfil formatiu baix** o inexistent és suficient.

La **percepció** dels i les MMNA sobre la **feina en els seus països d'origen** depèn molt de cadascun. Molts parlen de les dificultats per trobar feina, dels alts índexs d'atur, i quan en troben es queixen de les condicions laborals: que no cobren o que els paguen poc per les hores que fan. A més a més, alguns també es queixen de que malgrat que pugui haver-hi una normativa laboral ningú no la compleix.

En Senegal nada, quedarme en casa y dormir (...) No hay trabajo. El problema de Senegal es que no hay trabajo. Yo tengo un hermano (un primo) también que ha estudiado en UNiversidad y hasta ahora, no tiene ningún trabajo. (Amadou. Senegal. 18/05/2007)

¡No hay! Es que no hay nada, no hay trabajo... En Tanger, en otras ciudades sí hay, (Ayoub. Marroc. 24/07/2007)

5.3.6. Relacions de parella de les menors en origen

Entre els menors i les menors entrevistats només algunes noies havien tingut relacions de parella en el seus països d'origen.

Les noies de l'**Europa de l'Est** destaquen en aquest sentit, **totes havien tingut relacions de parella** en els seus països de procedència. Creiem que aquest fet té

certa importància, ja que tant les MMNA romaneses com les eslovaques treballaran en la prostitució un cop siguin a Catalunya.

Les **noies romaneses**, com ja hem comentat, **abandonen els estudis** en el moment en què, com elles mateixes diuen, **“s’enamoren” per primera vegada**. Les relacions que estableixen les tres són força similars, s’emparellen amb nois més grans que elles, els quals mantenen o han mantingut algun contacte amb l’àmbit de la marginalitat i el furt: dos es dediquen al furt de manera ocasional i el tercer és vigilant nocturn en una discoteca.

Totes les relacions d’aquestes noies es caracteritzen per una **forta desigualtat en la parella** i estan marcades pels **rols de gènere tradicionals** pels quals els homes s’erigeixen com les figures dominants i autoritàries i les noies són responsables de realitzar les tasques domèstiques, encara que també cal que se sostinguin econòmicament per elles mateixes. En els tres casos les menors han estat **víctimes de violència sexista per part de les seves parelles**, situació que d’alguna manera reproduceix la història de les seves mateixes mares.

Tenía poco tiempo, también para lavar su ropa, para limpiar, para dejarle comida en casa, después irme a trabajar. Él se iba con otras chicas, a mi me daba igual. Si tu quieres tomar la vida así pues... igualmente yo puedo vivir, para volver a casa para que la gente se ría de mi madre. “te quiero mucho, te quiero mucho, ven para i casa” y después te pegan. Les dices, “oye creo que me quedo en casa que no quiero salir esta noche”. “Ah, que tienes a otro... no se qué, que seguramente has quedado con otro ...”, y te pega” (Lidia. Romania. 19/04/2007)

La Lídia es queda embarassada i torna al nucli familiar davant els constants maltractaments físics de la seva parella inclús estant embarassada. La Gina es va ajuntar amb un gitano romanès, sense el consentiment de la seva família que és paia, que també la maltractava. La Nadia inicia una relació de parella buscant suplir la manca d’afectivitat i recolzament que no havia tingut en la seva pròpia família, amb la qual s’havia vist obligada a trencar.

Estábamos como amigos pero estaba enamorada. Vale, ya no tienes madre ni nada... Para irme de mi madre y todo. ¿Quieres venir a mi casa? Vamos a tomar un café y como yo lo conocía de hace tiempo... a los pocos días he marchado a su casa, por la noche. Él me dijo: “mira, tu me gustas. Yo vivo solo en casa, estoy con

mi abuela. Estoy solo ¿Te quieres venir conmigo? Y yo le digo: “tranquilo, espera...” (Nadia. Romania. 20/06/2007)

De les **noies eslovaques**, l'Ana havia tingut relacions afectives habituals en l'adolescència amb nois, però no havia tingut relacions sexuals, i serà l'única de les menors que posteriorment es dedicarà a la prostitució que no ha mantingut relacions sexuals abans d'entrar a la prostitució. La Zora havia iniciat una “relació de companyia” amb un home madur amb l'objectiu de sostreure-li diners. Es podria dir que en aquest cas ja es produeix un primer coqueteig amb el treball sexual tot i que no es consuma la relació.

No, ese era un lío, yo le hacía compañía, él era viejo, 50 años. Es que yo con 16 años quería dinero y yo le secaba pasta a ese hombre, él me daba 100.000 coronas, 200.000 coronas. Yo, ¡qué voy a tener relaciones con él! Y mi madre se enfadaba porque llegaba tarde” (Ana. Eslovàquia. 23/04/2007)

El cas de la **menor búlgara** és diferent, com ja hem vist es tracta d'una menor d'ètnia gitana de 14 anys, i en el seu context cultural era considerada com una dona en edat de casar-se. La Sofia va viure un matrimoni precoç, als 13 anys, amb un familiar acordat per la família, va anar a viure amb la família del seu promès i va passar a formar part del seu clan familiar.

Luego mi madre ha decidido casarme con un primo más o menos, o sea no era mi primo pero el marido de mi madre muerto tenía un hermano que eran 4 chicos y el más grande, que tenía unos 11 o 12 más o menos, pues ellos querían que me casara con él. (...) Estuve con ellos también, el último sitio donde estuve viviendo antes de España (...) Hubo fiesta tipo así para casarme no (...) Es que yo a los 13 ya tendría que hacer una boda. Bueno, como me vieron tan madura pues pensaron que a los 13 ya venía bien. (Sofia. Bulgària, 20/09/2007)

La menor explica que el motiu que ella mateixa veu en aquest matrimoni pactat és en part econòmic, en forma de la dot.

(Me quisieron casar) Hombre... por el dinero (...) Todas las familias de las chicas reciben dinero y la familia del chico pues paga. (Sofia. Bulgària. 20/09/2007)

De la resta de menors no europees, només la **menor ivoriana**, la Rosa, tenia parella en el seu país d'origen, i de fet gràcies al recolzament del seu xicot que l'anima a entrar al Ballet Nacional, es presenta a les proves per entrar-hi, proves que, com veurem, guanyarà.

En el cas de les **menors marroquines** entrevistades, cap tenia parella quan vivien al Marroc. Un aspecte a destacar, però, en aquest sentit és el cas de la Munira que tenia por que el seu pare acordés el seu matrimoni amb algun home més gran, com ja havia fet amb la seva germana més gran.

Però es coneix el cas d'altres menors marroquines, com el d'una noia en l'Estudi "Los y las Menores Migrantes No Acompañados/as en el País Vasco", en què la menor es va quedar embarassada sense estar casada. La mare de la menor quan es va assabentar d'una situació que és encara molt difícil de gestionar en el país d'origen, va convèncer a la noia perquè abandonés el Marroc i d'aquesta manera amagar el que es considera una vergonya per a tota la família i prevenir una possible reacció violenta per part del pare que desconeixia la situació.

Claus del capítol

- Amb els anys s'han diversificat els orígens geogràfics dels i les MMNA que arriben a Catalunya, augmentant tant els països d'emissió, com les zones de procedència en el si d'aquests països, alhora que també ha crescut la proporció de nenes i l'heterogeneïtat dels perfils d'aquests i aquestes.
- Les tres principals grans àrees emissores de MMNA a Catalunya són tres: el Magrib àrab (el Marroc principalment), l'Àfrica Subsahariana (amb predomini de l'Àfrica Occidental) i l'Europa de l'Est.
- Per països podem veure com hi ha una diferenciació dels països i zones d'origen segons el sexe: les MMNA de Catalunya provenen principalment del nord del Marroc i de l'Europa de l'Est, i en menor mesura d'alguns països subsaharians.
- Les principals característiques demogràfiques i socioeconòmiques dels països emissors, i factors clau d'"expulsió" dels MMNA, són: el fort creixement demogràfic i les joves piràmides de població dels països africans; la davallada dels sistemes econòmics i polítics en els països de l'Europa de l'Est; el fort creixement urbà de tots els països degut a l'èxode del camp a les ciutats que pot ser precursor d'una emigració transnacional; així com les distàncies socioeconòmiques entre els països d'origen i els de l'Europa Occidental.
- Alguns dels i les MMNA provenen de països o territoris que han patit períodes de conflicte, violència o guerra en els darrers anys, i tant ells com les seves famílies han patit situacions de violència o s'han sentit amenaçats per aquesta, factor que empès també la seva migració a la recerca d'una major seguretat.
- Malgrat que el fenomen dels MMNA va tenir una primera fase en la què la majoria dels MMNA eren de procedència urbana, en aquest estudi quasi la meitat dels i les MMNA procedeixen de zones rurals. La majoria dels MMNA provinents de zones rurals són nois i ho fan des del sud del Marroc i de països subsaharians com Senegal i Mali.

- Malgrat que la forma predominant de família dels i les MMNA és la nuclear, existeix un nombre elevat de menors que provenen de famílies monoparentals, amb pares separats o divorciats o on un dels progenitors ha mort. Moltes d'aquestes circumstàncies familiars han estat un dels factors determinants en la migració dels i les MMNA..
- La mitjana de germans de les famílies dels i les MMNA és elevada. Més de la meitat dels i les menors ocupen posicions en les quals poden sentir la responsabilitat del manteniment econòmic de la família.
- El 79% de les noies MMNA han patit situacions de conflicte o de violència en el si de les seves famílies.
- Quasi la meitat dels pares (el 45%) dels MMNA no poden mantenir a les seves famílies, per diverses raons, i la responsabilitat del manteniment econòmic de la família pot recaure en els MMNA.
- La majoria de MMNA han estat escolaritzats, però només la meitat han completat la primària, la resta o bé no ha estat escolaritzat, el 18% és analfabet/a, o bé ho ha estat de manera precària, per un període inferior a 5 anys.
- El 70% dels i les MMNA ha treballat en els països d'origen. L'experiència laboral de molts menors és en el si de l'economia familiar, exercint feines poc qualificades amb unes condicions laborals quasi sempre precàries, cobrant poc o gens per feines de moltes hores o realitzant treballs molt esporàdics.
- Totes les MMNA de l'Europa de l'Est que han acabat treballant a la prostitució a Catalunya, havien mantingut relacions de parella en els seus països d'origen, relacions que estaven marcades per una forta desigualtat i per una diferenciació dels rols de gènere tradicionals en la parella, fins el punt que algunes han esdevingut víctimes de violència sexista per part de les seves parelles.

6. El projecte migratori

6.1. Antecedents migratoris a Europa

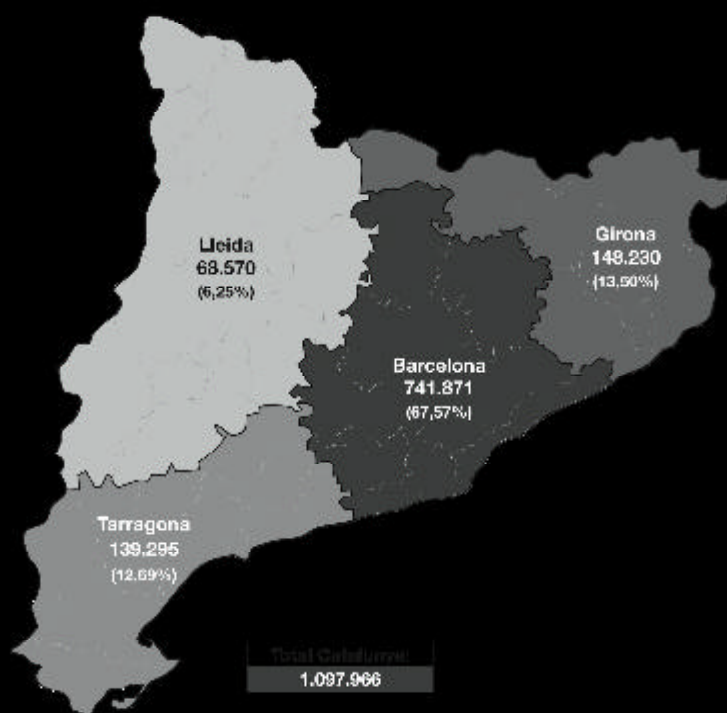
Molts dels i les MMNA conviuen amb el fenomen de l'emigració molt abans de plantejar-se la seva pròpia immigració. En la majoria de casos aquests i aquestes MMNA han conegut a altres persones o bé adultes o bé altres menors del seu entorn que han emigrat. A vegades, aquestes persones són membres més o menys propers de les seves pròpies famílies, altres vegades amics, veïns o senzillament coneguts.

Aquests antecedents familiars i el contacte amb altres persones o amics que emigren és un dels factors clau que influencien a molts menors a plantejar-se i tenir les primeres idees d'emigrar. Així, la tradició migratòria dels referents adults és un dels elements essencials a l'hora d'analitzar les pautes migratòries dels i les MMNA. Per tant, sovint els països de destí tant dels migrants adults com dels menors coincideixen, però en d'altres casos no, ja que no tots els països que emeten migrants adults cap a un territori emeten també menors.

6.1.1. Antecedents migratoris dels adults immigrants a Catalunya

Segons les darreres dades del padró d'habitants, l'1 de gener de 2008 hi havia a Catalunya 1.097.966 persones estrangeres empadronades que representaven el 14,9% de la població que residia a Catalunya i el 21% del total de la població estrangera resident a l'Estat espanyol. Catalunya és la primera comunitat autònoma de l'Estat en nombre absolut de persones immigrants residents.

■ Població estrangera empadronada a Catalunya per províncies (Gener 2008)

Font: Dades provisionals del padró, 1 de gener de 2008, INE, 2008 . Elaboració pròpia.

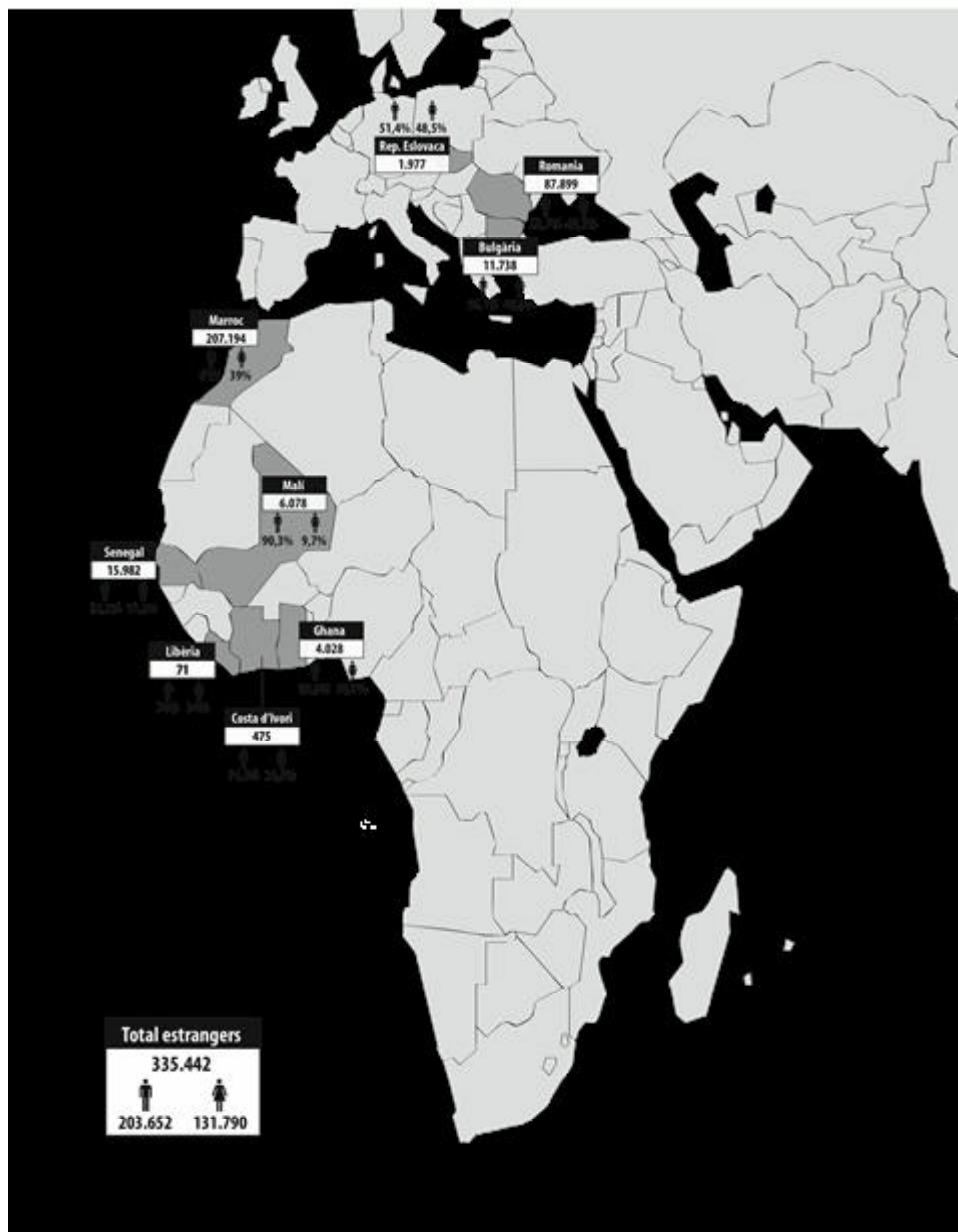
Taula 26: Població estrangera empadronada a Catalunya per províncies, gener de 2008.

Províncies	Estrangers	Població total	Percentatge estrangers (%)
Barcelona	741.871	5.410.790	13,7
Girona	148.230	730.298	20,2
Lleida	68.570	425.593	16,1
Tarragona	139.295	787.760	17,6
<i>Total</i>	<i>1.097.966</i>	<i>7.354.441</i>	<i>14,9</i>

Font: Dades provisionals del padró, 1 de gener de 2008, INE, 2008 . Elaboració pròpia.

Per províncies, encara que Barcelona és la província que rep més població estrangera en termes absoluts, és la que té una població menor d'estrangers en termes relatius, i proporcionalment és Girona la que té un percentatge de població immigrant estrangera més alt.

■ Població estrangers empadronada a Catalunya
segons les nacionalitats dels menors i sexe (Gener 2008)

Font: Dades provisionals del padró, 1 de gener de 2008, INE, 2008. Elaboració pròpia

Taula 27: Població estrangera empadronada a Catalunya segons les nacionalitats dels menors i sexe, gener de 2008.

Països	Total	Homes		Dones	
		Núm.	(%)	Núm.	(%)
Marroc	207.194	126.416	61	80.778	39,0
Romania	87.899	47.202	53,7	40.697	46,3
Senegal	15.982	13.152	82,2	2.830	17,8
Bulgària	11.738	6.588	56,1	5.150	43,9
Mali	6.078	5.489	90,3	589	9,7
Ghana	4.028	3.380	83,9	648	16,1
República Eslovaca	1.977	1.017	51,4	960	48,5
Costa d'Ivori	475	354	74,5	121	25,5
Libèria	71	54	76,0	17	24,0
<i>Total estrangers per nacionalitats de MMNA</i>	335.442	203.652	-	131.790	-

Font: Dades provisionals del padró, 1 de gener de 2008, INE, 2008. Elaboració pròpia

Per nacionalitats la comunitat estrangera més gran empadronada a Catalunya i a força distància de la següent nacionalitat més nombrosa és la **marroquina**, amb 207.194 persones⁴⁵, i no només ho és a nivell de tota Catalunya sinó que és la principal comunitat estrangera a tres de les quatre províncies catalanes, totes excepte Lleida on la primera nacionalitat és la romanesa.

Com hem vist en el capítol 4 sobre la dimensió del fenomen, la marroquina és també la comunitat que històricament, i també actualment, emet més MMNA a Catalunya. L'evolució dels i les MMNA marroquins/es per Comunitats Autònomes des del 1993-2007 a Andalusia era el 34%, a València el 15% a Catalunya, el 10%, al País Basc el 9%, a Canàries el 8% i a Madrid el 6%. A l'any 2001 Catalunya era la segona comunitat autònoma en nombre de MMNA marroquins, el 2002 la tercera, el 2003 la segona, el 2006 la cinquena i el 2007 la sisena. Malgrat que fa uns anys la població marroquina era un col·lectiu força masculinitzat, amb els anys la distància en la proporció d'homes i de dones s'ha anat escurçant, essent a principis de 2008 de 61% d'homes i 39% de dones. Per tant no només els nois sinó també les noies marroquines tenen referents adults a Espanya on poder-se emmirallar.

La segona nacionalitat més nombrosa és la **romanesa** amb 87.899 persones, però proporcionalment està distribuïda de manera més irregular a les diferents províncies

⁴⁵ Dades provisionals del padró l'1 de gener de 2008

catalanes. A Lleida, com ja hem dit és la primera nacionalitat estrangera; a Girona i a Tarragona és la segona per darrera del Marroc en ambdós casos i a Barcelona és la cinquena nacionalitat per darrera del Marroc, Equador, Bolívia i Itàlia. Tots els MMNA romanesos de la nostra mostra són noies; com podem veure la proporció de dones romaneses a Catalunya en el col·lectiu és el 46% del total.

La tercera nacionalitat més nombrosa a Catalunya entre els països emissors de MMNA de la nostra mostra és la **senegalesa**, que també és el país subsaharià amb més població immigrada a Catalunya. Una mica més de la meitat dels senegalesos (el 54%) viuen a la província de Barcelona, però l'altra meitat estan repartits de manera força proporcional per les tres províncies restants. La població migrada senegalesa instal·lada a Catalunya és un col·lectiu força masculinitzat, ja que el 82% dels empadronats són homes. En la nostra mostra, tots els MMNA entrevistats són nois.

Els **búlgars** són la quarta nacionalitat més nombrosa entre els països emissors de menors; la meitat estan instal·lats a la província de Barcelona i la resta estan distribuïts de forma bastant igualitària a les altres tres províncies. El 44% dels búlgars empadronats són dones, com també ho és l'única menor búlgara de la nostra mostra.

Els **malians** són la tercera nacionalitat subsahariana més nombrosa a Catalunya per darrera dels senegalesos i els gambians. Quasi la meitat dels malians, el 49%, es troba a la província de Barcelona, la resta estan distribuïts, el 25% a Girona, 21% a Lleida i el 4% a Tarragona. Com els senegalesos és un col·lectiu on els homes predominen, amb el 90%, per sobre de les dones. En la nostra mostra els MMNA procedents de Mali són tots nois.

Els **ghanians** són la sisena nacionalitat subsahariana més nombrosa a Catalunya per darrera de Senegal, Gàmbia, Mali, Nigèria i Guinea. Com en les altres nacionalitats subsaharianes que hem vist es tracta d'un col·lectiu força masculinitzat, el 84 % dels ghanians a Catalunya és home, i també ho és l'únic MMNA de la nostra mostra.

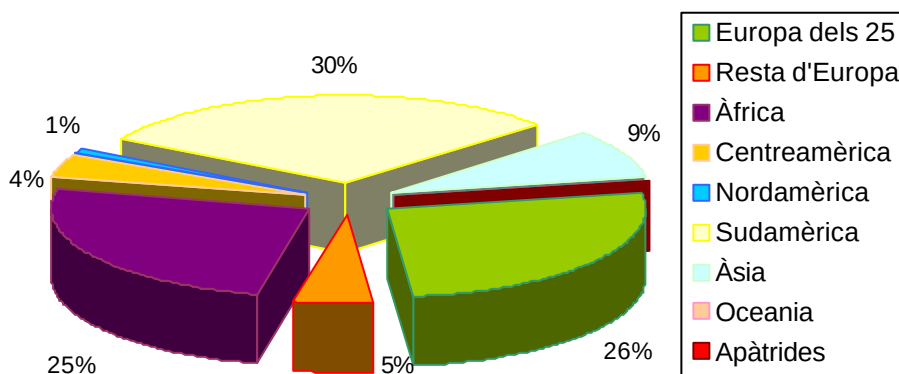
A Catalunya hi ha 1997 persones procedents de la **República Eslovaca**, que es troben principalment a les províncies de Barcelona (38%) i Tarragona (36%), essent menor la seva presència a Girona (15%) i a Lleida (10%). La proporció homes i dones

entre els immigrants eslovacs a Catalunya és força paritària, i el 49% és dona, com ho són les dues úniques MMNA de la nostra mostra.

Els **ivorians** i els **liberians** són comunitats petites a Catalunya, especialment els liberians dels quals només hi ha empadronades un total de 71 persones. La proporció d'homes és més gran que la de dones en totes dues nacionalitats, aproximadament hi ha tres homes ivorians o liberians per cada dona. En canvi a la nostra mostra les dues persones procedents d'aquests països són noies.

En els darrers anys el que més es pot destacar en el creixement dels migrants per nacionalitats és **l'increment de persones procedents dels que anomenem països de l'Est d'Europa i dels països de l'Amèrica del Sud**, i un creixement més moderat dels i les migrants procedents dels països africans. Actualment, si sumem tots els migrants procedents de països sudamericans empadronats a Catalunya, aquests signifiquen el 30% del total de persones immigrades, superant a les persones procedents de l'Europa dels 25 que representen el 26% de les persones estrangeres a Catalunya i a les que procedeixen de l'Àfrica que són el 25% del total.

Gràfic 30. Percentatge de les persones estrangeres empadronades a Catalunya per grans àrees geogràfiques, 2007

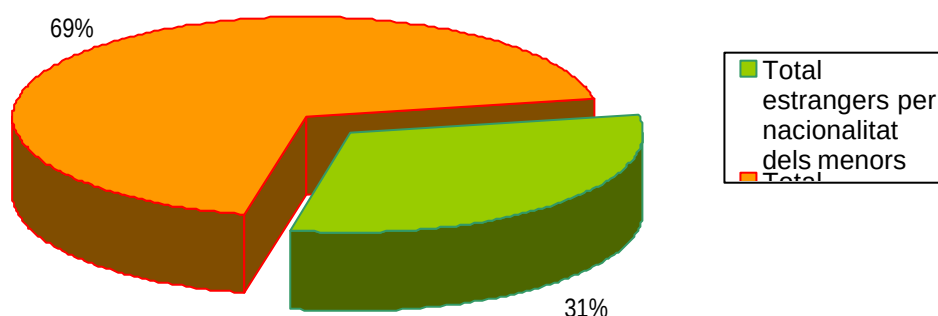
Font: INE a partir de dades del Padró Continu, dades provisionals 1 de gener de 2008. Elaboració pròpia.

Si ens centrem en els països emissors dels MMNA a Catalunya podem observar com totes les nacionalitats d'origen dels menors estan representades en les estadístiques

de persones estrangeres empadronades, per tant existeixen referents i pioners adults que han emigrat d'aquests països a Catalunya abans que ho fessin els menors.

Però si s'observa el següent gràfic també es pot constatar que la població empadronada dels països emissors de MMNA només representa el 31% de les persones estrangeres a Catalunya. Així existeixen molts països amb alts percentatges de població estrangera, sobretot procedents de Sudamèrica (especialment Equador, Bolívia, Colòmbia i Perú) que no han emès MMNA a Catalunya, però sí a altres comunitats autònomes on hem realitzat el treball de camp (Estudi "Los y Las Menores Migrantes No Acompañados/as en el País Vasco" y Madrid)

Gràfic 31. Percentatge de les persones empadronades dels països emissors de menors respecte al total d'estrangers a Catalunya, 2007

Font: INE a partir de dades del Padró Continu, dades provisionals 1 de gener de 2008, 2009.
Elaboració pròpia

Per concloure **podem afirmar** que en **tots els casos abans que els MMNA emigressin a Catalunya va haver-hi altres compatriotes seus que ho havien fet abans i que d'alguna manera havien obert el camí fent de pioners**. Però que no totes les nacionalitats estrangeres presents a Catalunya emeten MMNA, el que ens hauria de portar a preguntar-nos per què menors d'algunes procedència emigren i altres no.

Quant al **sexe** dels MMNA podem dir que, exceptuant els casos de Libèria i Costa d'Ivori en els quals només hi ha dues MMNA i que vénen en circumstàncies en certa

manera especials, respecte a les altres MMNA, en tots els casos es compleix que els països d'on procedeixen les noies MMNA són països on la proporció de dones en el col·lectiu immigrat a Catalunya de la seva nacionalitat és força considerable, superior al 39%, com Marroc o Romania. De la mateixa manera, dels països on a Catalunya el col·lectiu d'immigrants és força masculinitzat (Senegal, Mali) no hi ha cap noia menor.

6.1.2. Antecedents migratoris dels referents adults més propers

Un element recurrent en els relats dels menors és la **referència d'amics o familiars vivint a Europa** i tot allò que aquests han aconseguit. Per una banda, els menors sovint han escoltat, directament o indirecta, els **relats d'aquestes persones** que han emigrat i, per una altra banda, han pogut observar els **beneficis econòmics i materials assolits** gràcies a aquesta emigració: les remeses econòmiques que envien els emigrants a les seves famílies, les cases construïdes per aquests en els seus països d'origen, els cotxes i altres béns de consum adquirits per ells o per les seves famílies, etc. D'aquesta manera, els emigrants del seu entorn quan retornen al seu país es converteixen en la viva imatge de l'èxit i de la possibilitat de millora social que ofereix Europa.

Així, totes aquestes informacions adquirides a través dels relats proporcionats per les persones que han emigrat poden **influir en el naixement del projecte migratori**, però a més a més, aquests relats poden **proporcionar informacions que facilitin el camí migratori**: sobre els mitjans de transport, les xarxes migratòries, què s'ha de fer quan s'arriba a la Península.

A més a més d'aquest contacte directe amb d'altres emigrants i les seves experiències, no s'han de menysprear tampoc les **imatges i informacions que els arriben a través dels mitjans de comunicació** i que els poden alimentar el *somni europeu* (Quiroga, 2003), tant de millora econòmica com d'atracció per un món diferent del qual poden admirar certs valors, però sobretot el seu poder adquisitiu i els seus nivells de consum.

Quería salir de ahí, porque claro al ver que hay gente que venía de fuera, de Europa(...) Porque hay mucha gente que engaña también, porque viene aquí, trabaja un año, ahorra y se compra un coche que vale 3.000 o 4.000 €, pero si tu claro viniendo de ahí, tu piensas que hay trabajo, que hay dinero, realmente todo eso es un engaño para los demás, y a veces más, pues para comer, para mantener... (Karim. Marroc. 10/09/2007)

En molts casos, els relats dels menors ens mostren com aquests referents familiars o del seu grup d'iguals actuen com un mirall en el què desitgen reflectir-se i són part fonamental en una decisió que, en alguns casos, comença a sorgir quan són molt joves.

Dels i les MMNA entrevistats, **el 60 % té familiars de primer grau** (pare, mare, germà o germana) **o de segon grau** (oncles, tietes, cosins o cosines) que ha emigrat fora del seu país d'origen.

Per nacionalitats, podem constatar que el 63% dels i les MMNA **marroquins/es** de la nostra mostra té algun antecedent familiar que ha emigrat, però sobretot és el col·lectiu que té més referents familiars directes, el 42% té germans o germanes més grans fora del país i en un cas, el d'en Karim, el pare va viure a diferents països europeus. El 83% dels menors marroquins que té antecedents familiars, aquests havien emigrat a Espanya, i d'aquests la meitat ho havien fet a Catalunya.

Els i les **MMNA subsaharians/es** són els que menys referents familiars tenen, el 53% té algun membre de la família que ha emigrat. Tot i que la diferència amb els marroquins no és molt significativa, sí que es pot observar una diferència major quant al percentatge de familiars directes, ja que només el 26% dels menors subsaharians té familiars directes, sempre germans, que han emigrat fora del país. Tots els menors que tenen referents familiars que han emigrat, aquests ho han fet a Espanya i d'entre ells el 62% havia vingut a Catalunya.

He sido el primero de mi familia que he venido. (Abdou. Senegal. 9/05/2007)

Entre **les MMNA dels països de l'Europa de l'Est**, el 66% té referents familiars que han emigrat fora del país, però només en un cas es tracta d'un familiar directe, el de la Lídia de Romania, que té una germana a Espanya, a més a més d'una altra a Turquia.

Entre les menors de l'Est també hi ha un cas una mica diferent pel que fa a l'existència d'antecedents familiars, és el cas de la família de la Sofia de Bulgària la família d'ètnia gitana de la qual viatja com a mitjà per treballar.

Però cal advertir que el fet que els i les MMNA tinguin familiars a l'Estat no vol dir que sempre els utilitzin en els seus trajectes migratoris, ja que alguns només es posen en contacte amb els seus familiars, amb diferents intencions i resultats, un cop ja han arribat al país de destí o inclòs mesos més tard d'aquesta arribada, com veurem en capítols posteriors.

Per sexes, es constata que **les noies de la mostra tenen menys antecedents migratoris familiars** que els nois menors.

Però, a més a més de conviure amb la immigració en el si de la seva pròpia família, hi ha molts menors que tenen **referents migratoris en el seu grup d'amics, veïns o coneguts**. El 50% dels MMNA afirma tenir amics o coneguts que han emigrat.

Els **nois marroquins són els que tenen més referents** entre les persones properes no familiars (el 76%), en canvi no hi ha cap noia menor marroquina que tingui amigues o coneguts que hagin emigrat fora del país; entre els i les MMNA subsaharians el 46% té amics o coneguts que han emigrat i entre les MMNA de l'Europa de l'Est, la meitat té amigues o conegudes que han emigrat i l'altra meitat no.

La importància dels referents del grup d'iguals, germans i cosins ja ha estat estudiat en altres treballs com els de Comas i Quiroga (2005). Tots aquests referents propers poden ajudar, en moltes ocasions, a que els menors vinguin amb més coneixements sobre el viatge i les condicions de vida que els esperen, i advertits sobre que aquestes no són tan idíl·liques com alguns podrien pensar simplement veient els cotxes o les millores econòmiques dels seus veïns o amics que han emigrat.

En molts casos, els referents del grup d'iguals proporcionen, sobretot a aquells menors procedents de zones amb una major tradició migratòria (especialment del Marroc), informacions que els ajuden a arribar al nostre país coneixent millor els circuits i quins són els seus drets.

Entre **les menors de l'Europa de l'Est** que han treballat a la prostitució al nostre país, tres de les noies tenen antecedents migratoris a la seva família, i en dos casos són antecedents en el treball sexual, a més a més moltes tenen també amigues o conegudes que també s'hi dediquen. La Lídia té una germana a Turquia i una cosina a Espanya que es dediquen a la prostitució i la Gina també té una cosina que s'hi dedica. En el cas de la Lídia és de totes les noies la que segurament representa amb més claredat un entorn molt propici i favorable a la immigració per treballar en el sexe ja que també en el seu grup d'iguals hi ha exemples d'amigues o conegudes del barri o de l'escola que es dediquen a la prostitució fora del país.

(¿De tus amigas había alguien o compañeras en España que ejercieran trabajo sexual?) Sí, pero ellas se iban con contrato legalmente a Japón o a Australia, o, ver com se dice...a Grecia. (Lídia. Romania. 19/04/2007)

I en el cas de la Nadia té una germana que exerceix la prostitució a Romania i una amiga amb qui va viure dos anys quan es va escapar de casa als 14 anys que també comparteix la mateixa professió. De la mateixa manera, la Gina també diu que moltes de les seves amigues i noies del seu poble es troben treballant en el mateix club de Lloret de Mar.

En el cas de les noies eslovaques, només la Zora té antecedents migratoris familiars: una tieta seva viu a França, un oncle patern viu als Estats Units i, el que és encara més rellevant, la seva mare ha realitzat estades laborals temporals a Alemanya i Àustria. L'Ana és la única noia que no té cap precedent migratori familiar ni en el grup d'iguals i com veurem més endavant, de totes les noies que acaben treballant en la indústria del sexe, és segurament la més "enganyada".

Tots aquests antecedents ajuden a configurar **la imatge de l'immigrant com la d'una persona que obté l'èxit** gràcies a la millora econòmica que sobretot li permet uns nivells de consum majors. Els i les MMNA s'enlluernen amb aquesta imatge de l'Europa consumista i opulenta cap a la que orienten les seves expectatives de futur.

...Mi tía trabajaba en Austria y cada dos semanas venía y traía 6000 marcos y compraba bolsos y ropa. Ella se casó hace 4 años, ahora tiene 30 años. Ella venía cuando tenía 20, y yo veía siempre que ella estaba comprando ropa y dinero y discotecas y ahí i allí. Y ella me llevó un día con ella y dije yo me largo y ya está. (Zora. Eslovàquia. 23/04/2007)

Els i les MMNA manifesten **no disposar de gaires coneixements sobre el país de destí**, i el que saben sovint és només a través de les informacions que els hi ha proporcionat familiars o amics que ja hi són, o el que aprenen durant el viatge. Per tant, aquells i aquelles MMNA que tenen persones properes que han emigrat abans que ells disposen d'informació més concreta sobre el país de destí mentre que el desconeixement és significatiu entre els que no tenen antecedents migratoris propers. Sobre Catalunya la desconexença és encara més gran, i l'única referència que molts en tenen és només de la ciutat de Barcelona on hi juga un equip de futbol mundialment famós: el Barça.

6.1.3. Les primeres idees

El projecte migratori és un procés que comença amb les primeres reflexions i idees sobre el fet de marxar fora del propi país. Encara que hi ha alguns MMNA que emigren de manera inesperada i imprevista, en la majoria de casos la migració és fruit d'un període de reflexió, de planificació de la sortida del país, d'un període en el qual es recull la informació i els diners necessaris per emprendre el viatge.

Bastants dels MMNA entrevistats afirmen que les primeres idees sobre la possibilitat d'emigrar els van sorgir molt aviat, **anys abans d'emprendre el viatge**, inclús durant la infància. Els MMNA que afirmen haver tingut aquestes idees migratòries a edats més joves són alguns dels nois i noies marroquins, com els casos del Mhamed, en Karim o la Sohiana, que afirmen haver tingut les seves primeres idees al voltant dels 10 anys; en Jamal va començar a pensar-hi als 12 i en Fouad que afirma que "sempre ho ha somniat i que als 14 ho veu possible".

Així, per exemple, la Siham des de ben petita travessava la frontera de Ceuta amb la seva mare per anar a vendre mercaderies, i estava en contacte constant amb persones que volien emigrar, a més a més de tenir un germà més gran que ja havia marxat com a MMNA.

Tomé la decisión con 10 años, iba a estudiar muy poco, cuando tenía que ir a la escuela no iba, me iba al puerto a ver si podíamos meternos debajo de los autocares para cruzar. (Karim. Marroc. 10/09/2007)

Una bona part dels MMNA comencen a plantejar-se la seva emigració **al voltant dels 14 anys**, coincidint sovint amb el **moment en què abandonen l'escola**. És aleshores quan alguns i algunes MMNA comencen a plantejar-se el futur que els espera i inicien les primeres reflexions sobre la possibilitat de buscar un futur diferent fora del país. En aquest cas hi trobem també marroquins com l'Ildir a qui el pare li fa deixar l'escola amb 14 anys per treballar al negoci familiar, la Munira a qui el pare fa deixar l'escola amb 14 anys, la Nora que amb 15 anys acaba la secundària i el Bassirou del Senegal que ha acabat els estudis al seu país.

Alguns comencen a concebre el seu projecte migratori **seguint a algun familiar o a partir de conèixer amics o veïns que han emprès amb èxit el seu trajecte migratori**. És el cas de l'Axabir de Tànger que explica que les primeres idees les comença a concebre quan coneix altres nois que volen anar a Espanya; l'Ibrahim del Senegal a qui els amics li proposen de marxar tots plegats, Mahamadou de Senegal i l'Issa de Mali que segueixen als seus germans, o l'Ousmane del Senegal a qui el seu pare incità a marxar.

Unos amigo vinieron a España y yo también, fue eso... (Said. Marroc. 13/03/2007)

El meu amic, que està a Espanya... era com jo. M'explicava com era Espanya. Jo també pensava que començava a gustar anar. *(Mahamadou. Senegal. 5/07/2007)*

En el cas de les **menors procedents de països de l'Europa de l'Est les idees d'emigrar els sorgeixen de més grans**, amb 16 o 17 anys. En el cas de les noies de la mostra darrera de la decisió d'emigrar **no hi ha una planificació ni una estratègia especialment elaborada**. En general la decisió la prenen després d'haver passat per circumstàncies vitals que les han sacsejades. El temps que passa entre que els sorgeix la idea i el dia que abandonen el seu país en general no és molt gran i abasta entre una setmana i uns quants mesos. Així, per exemple en el cas de la Ana d'Eslovàquia és una amiga qui la convenç, en el de la Zora també d'Eslovàquia concep el seu projecte a partir de conèixer un "xulo" als 17 anys en una discoteca, igual que la Nadia de Romania a qui un noi li proposa; la Lídia de Romania hi havia pensat quan tenia 17 anys però va haver d'aplaçar la decisió després d'una maternitat adolescent no planificada i la també romanesa Gina hi començà a pensar uns 4 mesos abans d'emprendre el viatge.

Yo quería venir con 17 años, antes que me enteró que estaba embarazada, tenía una prima que estaba en España. (Lidia. Romania. 19/04/2007).

(El novio) empezó a decirme que todos sus amigos están aquí. Él era gitano. Que se trabaja bien, que se ha hecho una casa, que se ha comprado un coche. Me ha preguntado si nosotros podemos hacer lo mismo y yo le dije: ¡no sé! Después ha empezado a contarme unas cosas... (Gina. Romania. 10/07/2007)

De les menors romaneses i eslovaques, que després s'ocuparan com a treballadores del sexe a Catalunya, la Lídia de Romania i la Zora d'Eslovàquia saben abans de marcar que la seva ocupació serà en aquest camp, encara que en puguin desconèixer els detalls de les condicions laborals. En el cas de la Lídia després de no aconseguir entrar legalment al Japó s'informa a través de la seva cosina que resideix a Espanya de com treballar venent sexe a Espanya.

(Mis amigas) se iban con contrato legalmente a Japón, o a Australia o a Grecia. (Yo quería ir) con contrato legalmente para no tener problemas, para estar yo segura de que no me va a pasar algo. Es que tenía que tener 18 años, sino no me cogían. Tenía que hacer fotos y desnuda. Y yo estaba un poco tímida. Y digo voy a llamar a mi prima a ver cómo es ahí (en España). (Lidia. Romania. 19/04/2007).

Però també existeixen altres casos, entre els quals **la idea d'emigrar apareix de manera inesperada davant d'unes determinades circumstàncies**, són per exemple el cas de la Rosa de Costa d'Ivori que estant de gira per Europa amb el Ballet Nacional del seu país decideix provar sort.

Finalment, hi ha els casos d'alguns menors que **mai van tenir la idea d'emigrar i que la seva partida va ser decidida per una altra persona**, són els casos de la Sonia de Libèria que va ser traslladada des del seu país d'origen a Londres per l'home que l'havia acollit a casa seva o la Sofia de Bulgària que es desplaça amb la família del seu promès i fins que no és detectada pel circuit d'atenció a la infància i està a punt de ser repatriada no decideix explicar la seva història i restar a Catalunya de manera independent de la seva família.

6.2. Causes i detonants de la sortida

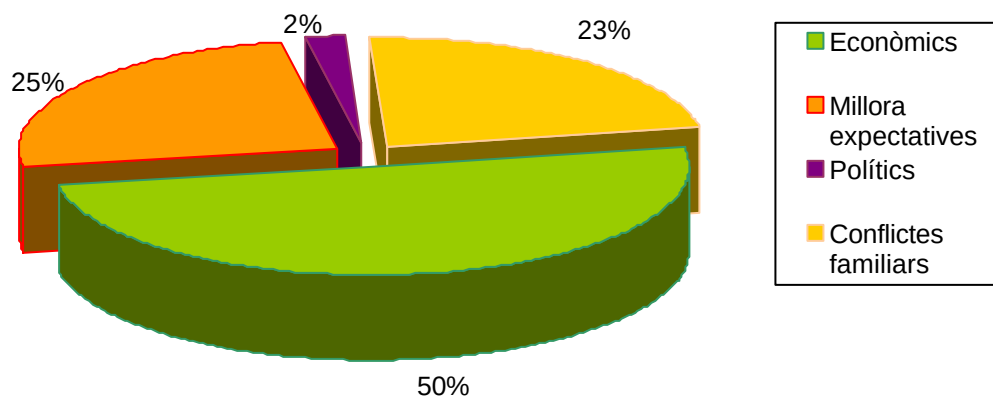
6.2.1. Els motius

Els motius que impulsen els i les MMNA a emigrar són diversos i sovint en un mateix menor es troba una combinació de diferents causes i situacions personals que expliquen el fet que finalment emprengui el viatge, encara que acostuma a sobresortir-ne una com la principal.

L'informe de Quiroga, V; Alonso, A; Armengol, C (2005) de projecte europeu CONRED identificava tres motius principals pels quals els i les MMNA emigren: econòmics, millora de les expectatives socioculturals, i polítics. Entre aquests motius però podem trobar diferents variants i concrecions. Però, a més a més, com a aportació d'aquesta nova recerca, cal afegir-ne un quart motiu, que afecta principalment a les noies i és el de fugir d'unes situacions familiars de conflicte i alliberar-se del rol de submissió de les noies en els seus països d'origen.

A continuació es mostra una aproximació als percentatges que representen cadascun dels motius en els i les menors de la nostra mostra i aprofundim en cadascun d'ells.

Gràfic 32. Motius migratoris dels i les menors entrevistats/es, 2007

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA a Catalunya, 2008

1. Els **motius econòmics** són la causa principal manifestada per la majoria de menors entrevistats, és el motiu principal de la meitat dels menors, però també és un motiu àmpliament adduït per molts dels altres menors que no l'han verbalitzat com el principal.

Para conocer España y para trabajar, para ayudar a mi familia. (Mbaye. Senegal. 15/06/2007)

Molts menors parlen de les dificultats econòmiques familiars i la necessitat que senten d'ajudar a les seves famílies.

(¿Por qué querías irte?) Por lo mismo que mi hermano. Pensaba en ayudar a la familia, es lo que tenía en mi cabeza. Y tener un mejor futuro. (Idir. Marroc. 7/05/2007)

Ahora mal (en Marruecos), no hay dinero, ni trabajo ni nada. (...) Yo voy a trabajar aquí y ayudarlos un poco (a la familia) (...) Mi padre está buscando un trabajo, siempre está esperando alguien que coja pero no viene ninguno, siempre levanta pronto para trabajar y no hay trabajo. (Mhamed. Marroc. 13/08/2007)

A més a més, com ja hem vist, no són pocs els casos en els que l'**absència o la impossibilitat del pare de sostenir econòmicament la família** empeny aquests menors a assumir les responsabilitats pròpies del cap de família, sentint-se amb l'obligació de mantenir la família pels seus propis mitjans.

Porque mi familia no tenía nada. Mi madre me ha dado la vida, yo puedo hacer algo por ella. Pero no trabajaba, no tenía dinero. (Abdou. Senegal. 9/05/2007)

Molts dels menors troben dificultats de trobar feina en el seu país i sobretot de trobar-ne en unes determinades condicions, davant d'aquestes dificultats molts dels MMNA giren els seus caps vers Europa on creuen que podran trobar una feina millor, en millors condicions i millor pagada.

Finalment, també trobem alguns dels menors que davant de les mancances econòmiques dominants en els seus països desitgen poder guanyar diners per poder disposar d'alguns béns personals (cotxes, roba "bona...") que en els seus països d'origen els seria quasi impossible d'aconseguir.

2. L'emigració com una estratègia de **millora de les expectatives socials i culturals** és un altre dels motius esgrimits per alguns dels menors. Encara que aquesta millora té molta relació amb el desig de millorar el nivell socioeconòmic, aquests menors no tan sols busquen treballar i guanyar diners, sinó que també esperen que la seva emigració els hi brindi la possibilitat de poder conèixer una altra classe de vida, viatjar, conèixer un altre món, poder estudiar.

Yo no tenía edad para trabajar. Cuando yo he venido aquí... yo estudiar más, para continuar mis estudios. (Bassirou. Senegal. 15/06/07)

A vegades l'emigració és concebuda com un mitjà per trencar amb una situació d'estancament o un futur que creuen massa previsible en els seus propis països en contrast amb Europa, un continent en el qual es projecta una imatge una mica idealitzada com una terra de prosperitat i d'oportunitats, com hem vist anteriorment. En aquest sentit tampoc cal menysprear en el desig d'emigrar un cert afany d'aventura, de viatjar a un altre país, molt propi de l'etapa adolescent en la qual es troben.

Una **variant d'aquest motiu** que ja ha aparegut en un altre estudi recent "Los y las Menores Migrantes No Acompañados/as en el País Vasco" i que torna aparèixer en aquesta mostra, és el desig de **poder guanyar-se la vida i triomfar esportivament a Europa**. Són molts els esportistes de diferents disciplines esportives procedents d'altres països que juguen en diferents equips esportius europeus i que d'alguna manera es pot dir que han triomfat professionalment a Europa. Aquests esportistes, sobretot futbolistes, són autèntics ídols en els seus països d'origen i exerceixen com a referents per a molts joves.

Són els casos de dos menors senegalesos a Catalunya, l'Ibrahim i Mahamadou en els que els motius migratoris són una combinació entre el desig de treballar i ajudar la família amb el desig de poder continuar dedicant-se a jugar a futbol. O el de dos menors camerunesos al País Basc que en un viatge a Europa amb la selecció juvenil del seu país per jugar una competició de futbol, s'escapen per arribar a Barcelona on juga l'Eto'o un compatriota seu i autèntic ídol al seu país, encara que finalment acaben quedant-se al País Basc.

En aquesta variant d'aquest motiu també hi podríem afegir la ivoriana Rosa que desitja dedicar-se al ball de manera professional. Estant de gira per Europa amb el Ballet Nacional del seu país, veu com no és tractada igual que ballarines d'altres ballets i decideix provar sort com a ballarina a Europa cercant unes millors condicions.

3. Un tercer motiu identificat pel qual els menors emigren és degut a raons polítiques. Davant de certes situacions de conflicte en els seus països d'origen, el propi menor o la seva família busquen la seguretat fora del país. Com ja hem vist, varis són els països emissors que es troben en situacions conflictives, però no hi ha cap MMNA de la mostra de Catalunya que hagi manifestat com a motiu principal fugir d'aquesta situació de conflicte. Encara que podem dir que en el cas de la Sonia, l'emigració de la qual no és desitjada per la menor sinó decidida per terceres persones, la situació personal en la qual es troba és producte del violent conflicte en el seu país, i per tant és una causa directa de la seva emigració.

4. En el cas de les menors podem detectar com un altre motiu principal la fugida de les noies d'una situació familiar de conflicte producte sovint del fet de ser noies i haver de respondre a uns determinats rols de gènere i unes expectatives socials sobre el que s'espera de les nens i les dones en les seves societats d'origen. Encara que **les situacions i històries de les menors marroquines i de les menors procedents de països de l'Europa de l'Est són força diferents, les circumstàncies de gènere tenen relació directa amb l'emigració d'ambdós col·lectius.**

Entre les **marroquines**, com entre la resta de MMNA, no hi ha una sola causa migratòria sinó que n'hi ha varies que s'interrelacionen entre elles, però el desig de fugir d'una situació de conflicte hi destaca. En els casos de la Munira, la Siham i l'Halima tenen pares violents que exerceixen la violència sobre les mares i a vegades sobre les mateixes menors. També en el cas de la Asma ha tingut segurament greus problemes amb el seu pare encara que no n'ha volgut parlar directament a l'entrevista; finalment, la Nora té problemes amb un germà que la pega i la controla. La Munira i l'Halima volen alliberar-se de la pressió del membres masculins de les seves famílies, pares o germans, les dues parlen de poca llibertat. La Munira té por que el seu pare acordi un casament sense el seu consentiment com havia fet amb la seva germana més gran i l'Halima vol continuar estudiant i fent allò que a causa de la seva família no pot fer al

Marroc. La Siham desitja una vida millor; la Asma diu que la seva situació a casa li produeix insatisfacció, que no és feliç.

Para buscar mi vida. Para trabajar, para estudiar, para hacer lo que no puedo hacer en Marruecos. (Halima. Marroc. 20/09/2007)

Porque allí (en Marruecos) no estaba bien, no vivía como los demás. En casa no era feliz. (Asma. Marroc. 20/09/2007)

En el cas de **les menors de l'Europa de l'Est** el motiu principal és escapar d'una situació conflictiva i incòmoda que comporta molta inestabilitat emocional, ja sigui a nivell familiar (maternitat adolescent, fracàs amorós...) o bé a nivell social (descontent amb la vida que es porta). Tanmateix en alguna d'aquestes noies també es dona un cert esperit d'aventura molt típic de l'adolescència en aquelles noies de famílies més benestants, motiu aquest que complementa el motiu principal de la sortida.

En els casos de l'eslovaca Zora i de les romaneses: Lídia, Gina i Nadia i de la búlgara Sofia han viscut situacions conflictives molt diverses relacionades amb la família que els ha generat certa inestabilitat emocional en els moments abans de l'emigració.

La Lídia ha patit violència de gènere per part del seu company i s'ha quedat embarassada sense haver-ho planificat. Després de no interrompre l'embaràs per pressions de la seva mare i ser finalment mare amb 17 anys, la noia es planteja l'emigració per ajudar a la seva família. En aquest cas el naixement del seu fill es convertirà en el detonant que l'empenyerà a accelerar i materialitzar una migració ja desitjada des de feia un any. La Lídia deixa el seu fill a càrrec de la seva mare repetint la història de la seva germana que havia marxat a Turquia per treballar en la indústria del sexe.

Fui a abortar pero me han dicho que tengo que firmar y mi madre también, pero mi madre no quería. (...) yo quería el niño y digo: "voy a hacer cualquier cosa pero yo quiero al niño". El hijo tenía 4 meses cuando lo he dejado. Le he dicho: mamá, para quedarme siempre en casa esperando que tu vuelvas del trabajo, que me traes un helado y para esperar siempre. (Lidia. Romania. 19/04/2007)

En el cas de la Nadia, que és un cas clar de noia romana de classe baixa en situació de risc, viu amb la seva parella i una amiga, el desig d'emigrar sorgeix quan descobreix que la seva parella manté relacions sexuals amb l'amiga. Aquest forta

decepció, unida a la percepció de pèrdua, fracàs i abandonament familiar generada per una situació d'abús sexual del padrastre no reconeguda per la mare de la menor, empeny aquesta menor a voler escapar.

Quería venir a España. No...no tenía a mis padres. Estaba sola. También me quería ir para olvidar. (Nadia. Romania. 20/06/2007)

En el cas de la Gina és la pròpia parella qui li proposa anar a Espanya a treballar, ella es troba enmig entre una relació de parella marcada per violència sexista i uns marcats rols de gènere i l'allunyament de la seva família que rebutja la relació, ja que el noi és d'ètnia gitana.

Me daba miedo decirles que me iba a vivir con él. No sabía cómo decirlo a mi madre. Y bueno, me he ido tres días sin decirle nada. Mi padre fue a la policía y les dijo que me había ido con ese chico y no he vuelto a casa... Le dije a mi madre: "mira mami, este es mi novio y bueno...". Era gitano y a mi madre no le gustan los gitanos porque siempre los gitanos son chulos. (Gina. Romania. 10/06/2007)

En el cas de la Zora d'Eslovàquia la seva família no acceptava que volgués abandonar els estudis i que hagués iniciat una relació afectiva "dubtosa", d'acompanyament segons la noia, amb un home de 50 anys; per aquest motiu prenen un conjunt de mesures educatives de contenció que acaben provocant l'emigració de la menor.

Yo quería el dinero y por eso me fui. Mi madre me daba dinero, ropa, pero yo quería más, claro. Yo me encontré con un novio que era griego, embajador de Grecia, pero ese era muy viejo y yo muy pequeña y mi madre se enfadó conmigo por eso y estábamos enfadadas de hace tiempo y decidí que me voy. (Zora. Eslovàquia. 23/04/2007)

Aquesta relació directa dels motius migratoris d'algunes dones, en aquest cas menors d'edat, amb les seves circumstàncies de gènere ha portat a Dolores Juliano (2004) a introduir el concepte de refugiades de gènere. Segons l'autora, aquestes són dones que busquen trobar la llibertat en aquesta emigració, són dones amb uns estats desvaloritzats en les seves societats d'origen o amb aspiracions incommensurables amb les normes socials tradicionals vigents en els seus contextos. A aquestes dones l'autora les anomena refugiades per motius de gènere i són, entre altres, fugitives de matrimonis indesitjats, repudiades, prostitutes, mares solteres i víctimes o amenaçades d'agressions sexuals.

Finalment, trobem també un menor, en Kofi de Ghana el motiu del qual per emigrar també és el de fugir d'un **conflicte familiar**. En aquest cas, el conflicte no és degut a qüestions de gènere sinó de **religió**. El menor sense que se sàpiga ben bé per què es va anar acostant a una família cristiana fins viure amb ells i abandonant l'islam. Per aquest motiu el pare, un home molt creient, va pegar al seu fill fins enviar-lo a l'hospital i va deixar-li de parlar mentre va viure amb aquesta família, arribant-lo a amenaçar. Aquesta heterogeneïtat de motius pels quals els i les MMNA emigren es troben en les diferents nacionalitats. En totes elles el motiu predominant, i que es troba implícit en menors que tenen altres motius com a principals, és l'econòmic, però es pot observar que aquesta preponderància de les raons econòmiques és més gran entre els MMNA marroquins, mentre que trobem altres motius entre els i les MMNA subsaharians i europeus.

6.2.2. Detonants de la sortida

Malgrat que la idea o el somni d'emigrar poden estar presents molt abans que aquest es materialitzi, inclòs que aquesta idea estigui present des de la infantesa, sovint apareixen algunes circumstàncies personals o familiars, persones concretes o situacions inesperades que desencadenen la sortida del o de la MMNA dels seu país i l'inici de la seva trajectòria migratòria.

A vegades és una situació puntual que apareix o altres vegades es tracta d'una **situació que ja es donava des de feia temps però que es torna crònica**. En aquest darrer cas hi trobaríem el marroquí Bilal que arrossega unes relacions familiars conflictives i que després de treure males notes rep una forta bronca a casa després de la qual decideix emprendre la seva marxa o en Kofi de Ghana que té conflites familiars greus amb el seu pare per haver abandonat la fe islàmica.

A mi antes gustar Ghana ahora problemas con mi papá. "Maybe" mi padre me nira a mi y "pum". Mejor no en Ghana, en otro país (Kofi. Ghana. 4/07/2007)

Una de les circumstàncies més habituals i que ja s'ha mencionat amb anterioritat és la **defunció o malaltia del cap de família, o d'algun altre membre de la família** que pot agreujar la situació socioeconòmica familiar i que el menor se senti encara més pressionat a fer-se càrrec de la família o com a mínim col·laborar en el sosteniment de

la mateixa. És el cas de la Asma la germana de la qual es separa i cau en una depressió, aquesta situació agreuja la situació econòmica de la família que, segons la noia, ha de fer front a una medicació molt “cara”. O el cas de dos germans, per part de pare, senegalesos, en Mbaye i Mahamadou, el pare del qual va morir en un accident de vaixell, i un dels germans decideix emigrar i arrossega a l'altre.

Desde que mi hermana se divorció, se complicó la situación y la medicación era muy cara. Yo no quería ser una carga para mi madre. Mis hermanos también intentaban hacer lo mismo. (Asma. Marroc. 20/09/2007)

Mi hermano me dice de venir. Me dice, mañana vamos. (Mbaye. Senegal. 15/06/2007)

Un altre detonant habitual és l'**abandonament de l'escola**, que tant pot ser desitjat o forçat per les circumstàncies, que enfronta al MMNA al món laboral o al replantejament del seu futur. A vegades aquest abandonament és producte de falta de recursos per continuar estudiant, i per donar-se en contra del desig del menor o la menor que tenia unes altres expectatives, és el cas el cas de l'Idir a qui el pare treu de l'escola perquè ajudi a la xurreria familiar, l'Halima a qui també el pare treu de l'escola perquè no vol que surti de casa sense acompanyar o la Nora la família de la qual no té recursos perquè continuï estudiant; però també a vegades el resultat d'un procés progressiu d'allunyament i desafecció del menor de la institució escolar.

Jo volia estudiar auxiliar d'infermeria, llavors allà, el meu pare no té diners per seguir més i encara que estudiis allà, al final et quedes a casa i jo volia estudiar (...) Quan vaig tenir el títol, el meu pare estic vivint aquí i ens barallem molt... (Nora. Marroc.05/10/2007)

Tomé la decisión con 10 años, iba a estudiar muy poco, cuando tenía que ir a la escuela no iba, me iba al puerto a ver si podíamos meternos debajo de los autocares para cruzar. (Karim. Marroc. 10/09/2007)

A vegades el **contacte amb persones o amics** amb els que planifiquen l'emigració, o que li relaten la seva experiència, encén en el menor no només el desig d'emigrar sinó també que li brinden la informació necessària per fer possible aquest desig. Són el cas de la Lídia de Romania a qui una cosina li explica detalls del món de la prostitució i li presenta als “xulos”, o la Zora d'Eslovàquia que coneix el seu “xulo” i se'n va, o en Bassirou de Senegal que pren la decisió amb un grup d'amics.

Altres vegades, hi ha **terceres persones que decideixen l'emigració del menor o li fan la proposta**. És el cas de l'Axabir del Marroc a qui un senyor franco-marroquí li fa la proposta a la mare del menor de passar-lo sota la seva furgoneta i deixar-li els diners; la també marroquina Nora a qui una coneguda del pare emigrada a Catalunya li proposa que treballi amb ella, l'Axabir del Senegal a qui el seu germà Mbaye li proposa, la Nadia de Romania a qui el seu amic li proposa o la Sonia de Libèria que es portada a Londres per l'home que l'havia acollit a casa seva durant uns anys, al que acaba perdent de vista en el mateix aeroport.

Unos amigos vinieron aquí a España y yo también, fue eso. (Said. Marroc. 13/03/2007)

En el cas d'alguna de **les menors marroquines**, la **falta de llibertat** que arrossegueu des que han entrat a l'adolescència és el que les fa acabar de decidir de marxar. El moment clau per la Munira és quan comença a tenir por que el seu pare la casi en contra de la seva voluntat i en el cas de l'Halima més que haver-hi un detonant es tracta més d'un procés que ella va madurant.

Mis papàs, mi familia, mi hermana están todos muy ... todos problemas. Moha ni trabajo ni nada, muchas broncas, muchos problemas. Todos siempre problemas. Conmigo también (...)No me dejaban escuchar música, ni amigas, y yo al principio: no pasa nada. Pero luego ya... ni instituto ni nada, ni viajar, nunca viajar. No me dejaban pasarlo bien, sólo salía para comparar algo, sino, no. Un día después de pelear por esto me enfado mucho, sólo quiero salir de casa, sola mejor, me voy. (Munira. Marroc. 20/09/2007)

Finalment, en altres ocasions, les que menys, l'emigració es fa **quasi improvisada**, apareix l'oportunitat i s'aprofita, com el cas que ja hem vist de la ivoriana Rosa que trobant-se de gira per Europa amb el Ballet Nacional decideix provar sort sola.

6.3. La decisió d'emigrar i les estratègies emprades

6.3.1. La implicació de la família en la decisió d'emigrar.

La implicació de la família en el projecte migratori no es pot entendre si no es tenen en compte els motius que empenyen el menor ha migrar. Bàsicament, trobarem **dues posicions centrals al voltant del projecte: que hagi estat una decisió familiar o bé que sigui una decisió de caràcter individual**. En aquest últim cas, la família pot ser,

o no, desconixedora de la intenció del menor d'emprendre viatge cap a l'Estat Espanyol; a vegades, la pròpia família no es partidària que el menor emprengui el viatge i, en altres casos, accepta la voluntat del menor, tal com reflexa la taula:

Taula 28. La implicació de la família en el projecte migratori.

Zones	Països	Total	Decisió individual			Decisió familiar	Sense informació
			No ho saben	Ho saben i no hi ha recolzament	Ho saben i hi ha recolzament		
Magrib	Marroc	19	4	2	5	1	7
Àfrica subsahariana	Ghana	1	-	-	-	-	1
	Libèria	1	1	-	-	-	-
	Costa de Marfil	1	1	-	-	-	-
	Malí	3	1	-	1	-	1
	Senegal	9	3	-	6	-	-
Altres	Eslovàquia	2	-	-	2	-	-
	Romania	3	1	1	1	-	-
	Bulgària	1	-	-	-	1	-
Núm.		40	11	3	15	2	9
(%)		100	27.5	7.5	37.5	5.0	22.5

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA a Catalunya, 2008.

En termes generals, podem dir que **la majoria dels MMNA que hi ha a Catalunya han pres individualment la decisió d'emigrar i, si no ha estat així, han acceptat ràpidament la idea (72%)**. Però si descomptem els nou casos sobre els que no tenim informació, aquest percentatge **augmenta fins a el 93%**. Aquesta preeminència sobre la individualitat de les decisions per damunt de les opinions familiars ja s'observava en un estudi anterior de Violeta Quiroga i Marta Comas que, assenyala el 84% (2005:105) de casos on, la decisió d'emigrar, ha estat presa de manera individual pel menor, aspecte que es reafirma en altres llocs de l'Estat Espanyol i que analitzarà Mercedes Jiménez (2003). Cal destacar que, si **ha estat la família la inductora de la idea del viatge**, no s'ha trobat cap cas en que el menor hagi estat obligat a portar-la a la pràctica sinó que els menors han tirat endavant amb la proposta. Destacaríem el cas del menor marroquí, Ismael; és la mare qui proposa l'emigració però la proposta és la de marxar a una ciutat més gran a buscar feina (Tànger), no a sortir del país.

En relació a la decisió individual, els arguments al·legats tant pels nois com les noies menors alhora de no donar a conèixer el seu projecte migratori té a veure amb

l'oposició dels pares davant aquesta idea i la por dels progenitors enfront els riscos que presenta un viatge d'aquesta magnitud, tot i que, no aprofundeixen massa en aquest tema. En situacions de precarietat econòmica, sovint, el menor es fa co-responsable d'aquesta situació adversa i s'erigeix com a protagonista d'un possible canvi de la situació familiar a través de la seva partida a Europa, com serà el cas de la majoria de nois marroquins i d'aquells menors de l'Àfrica subsahariana amb situacions socioeconòmiques en origen similars a la dels marroquins, i, sobretot, un futur millor per a ells mateixos. També s'observa que, tot i existir una oposició familiar, els pares acaben fent els ulls grossos enfront les expectatives dels fills.

"Porqué mi familia no tenía nada. Mi madre me ha dado la vida, yo puedo hacer algo por ella. Pero no trabajaba, no tenía dinero". (Abdou. Senegal, 09/05/07).

"(Preguntat el menor pel seu desig de marxa). Por lo mismo que mi hermano. Pensaba en ayudar a la familia, es lo que tenía en mi cabeza. Y tener un futuro mejor". (Idir. Marroc, 07/05/07)".

Tot i que el percentatge de casos de menors **que no han informat a les seves respectives famílies** de la seva intenció de marxar és del 27%, si refem la mirada tot descomptant els casos dels que no tenim informació, aquest percentatge augmenta fins el **35%** el familiar que desconeixen les intencions migratòries dels fills.

"No, ni mi padre ni mi madre, me fui.(...). Nada (no va dir res)". (Ibrahim. Senegal, 09/04/07).

Després, hi ha el 7%, que, descobertes les intencions dels fills, **s'oposa al projecte migratori i no ofereixen cap tipus de suport**, percentatge que acaba convertint-se en el **10%**, si s'exclou del càlcul, el nombre de menors sobre els que no es té informació. És el cas de Hicham del Marroc, que, degut als nombrosos intents per arribar a l'Estat Espanyol, els pares acaben assabentats de les seves intencions i s'hi oposen, sobretot el pare:

"Si, cuidado que no te quiero ver en España, que aquí estás bien, que yo conozco España, porque ha estado con los españoles, y allí no hay nada, ahí lo mismo que aquí". (Idir. Marruecos. 07/05/07).

"Mi madre tampoco no.(...) No quiere También le digo a ella que si no voy a ir a España, el año que viene no voy a ir al colegio". (Mbaye. Senegal, 15/06/2007).

Sovint, el descobriment dels plans migratoris del fill, sobretot dels nens marroquins, es fan després que aquest hagi estat detingut per la policia marroquina i retornat a casa o bé que siguin els mateixos pares qui el vagin a treure de la comissaria.

Observem, però, que sovint es rep el suport de familiars que ja han iniciat un procés migratori i que es trobem fora del país d'origen. És el cas del germà d'Hicham, que viu a la ciutat de Terrassa tot i que tampoc té la situació legalitzada, cosa que dificultat el procés d'Idir o el cas d'Amadou de Senegal:

"Mi tío me ayudó. Mi tío está aquí, en Almería". (Amadou, Senegal 15/06/2007).

Troblem algun cas, on són els mateixos progenitors els que proposen la idea als seus fills, com podria ser el cas d'Axabir del Marroc on, la seva mare, coneix a una persona que el pot ajudar a creuar.

També podem observar que la resistència dels pares al viatge va minvant a mesura que se succeeixen els intents:

"Mi madre nunca me pegó por desaparecer e intentar ir a Europa. Mi padre lo hizo en alguna ocasión. Por otra parte, mi padre, que conocía la vida en Europa y las dificultades para vivir allí, me advertía de que debía ir con un contrato de trabajo o con alguna cosa segura. (Karim. Marroc, 10/09/2007).

El nombre de menors que reben ajut i suport familiar és del 37%, tot i que, restant el nombre de casos que no tenim informació, trobem que el **48%** dels casos, la família està al corrent de les intencions del fill i ofereix **totes les eines necessàries, sigui des del suport emocional al préstec de recursos econòmics**. La família busca recursos econòmics i empra estratègies (préstecs, lloguers) per tal de reunir els diners necessaris perquè el menor pugui emprendre el viatge. És el cas de Kofi de Ghana que, mitjançant el lloguer d'habitacions de la casa familiar, la mare aconsegueix reunir l'import necessari per a realitzar la marxa.

El cas de Lidia de Romania és curiós perquè la mare demana un préstec perquè ella pugui emprendre el viatge migratori, però ella l'enganya a l'hora d'explicar-li de què

treballaria quan arribaria a l'Estat Espanyol: li diu que serà treballadora nocturna però, realment ve a exercir la prostitució.

En relació a la decisió familiar de marxar només la trobem en el 5% dels MMNA que ha marxat del seu país d'origen **arran d'una decisió consensuada per la totalitat de la família i que respon a una estratègia determinada**, percentatge que augmenta si el càlcul es fa sobre els casos que tenim informació al **6%**.

A través d'altres investigacions, com ara la CONRED (Quiroga, Alonso i Armengol, 2005), sabem que quan aquesta decisió és presa de manera conjunta per la família, és resultat de diverses casuístiques, que assenyalen, aquí, breument:

1. L'emigració és una estratègia **que protegeix al fill/a**. Les famílies volen protegir als seus fills de situacions de conflicte polític o bé una protecció de normes tradicionals del país d'origen que poden perjudicar a la menor; és el cas de Nora del Marroc.
2. L'emigració és una estratègia **de millora col·lectiva**, sobretot quan hi ha una situació de precarietat econòmica i s'observa, sobretot, en l'Àfrica Subsahariana:.

" Mi padre me dijo si yo quería irme para Europa (...) yo si quería venir (...)Para trabajar y porque así tendríamos mejor vida". (Ousmane. Senegal.09/05/07).

3. L'emigració és una estratègia **d'inversió en el futur del menor**, normalment vinculat amb enviar al fill a estudiar a Europa. Aquest podria ser el cas de Nur, que, arran d'unes vacances a Catalunya a casa d'una tia materna, ella i la seva germana, per decisió familiar, es queden a viure a Barcelona. L'excusa és que es queda per tal de poder estudiar tot i que, la realitat, acaba esdevenint una altra:

"(...), el mes de vacaciones de mi padre. Y nos quedamos, no convencidos, pero nos quedamos para estudiar (ella i la seva germana). Claro, nos ha ido muy mal, estuvimos 1 año, casi dos años con ella (amb la tia)"..(Nur. Marroc. 05/02/2007)"

La realitat és que, la nena i la seva germana, acaben esdevenint criades de la seva tia, realitat que s'observa en altres casos de nenes menors:

“Yo cuando vine aquí, no sabía ni servir un vaso de agua, no sabía coger una fregona, no sabía hacer la comida. Cuando estuvimos con ella, tuvimos que hacer todo y con malos tratos. Eso, cuando ya se habían ido mis padres. Había días que no nos dejaba ir al colegio, que teníamos que limpiar, no nos dejaba llevar el bocata al colegio” .(Nur. Marroc. 05/02/20007).

Tradicionalment al Marroc, i encara amb més intensitat en l'àmbit rural, les noies d'entre 5 i 15 anys arriben a les ciutats marxant de la pobresa del camp. Els pares moltes vegades, sense tenir coneixement del que passa després, confien les seves filles a una família marroquina de la ciutat amb l'esperança que millorarà el seu benestar; a canvi que la noia treballi en el servei domèstic. Aquest **fenomen, molt conegut al Marroc**, és anomenat **“petites bonnes” (petites minyones)**. Aquestes noies treballen jornades laborals de més de 12 hores diàries, sobreviuen menjant les restes que deixen la família, i moltes vegades dormen en un matalàs a terra. És un fenomen acceptat socialment, i que actualment, s'està produint no només del camp a la ciutat sinó que s'està reproduint entre les famílies marroquines que viuen a Europa.

Destacar també el cas de la Rosa de Costa de Marfil que aprofita la seva professió de ballarina per sortir del seu país tot aprofitant un “bolo” del grup a Bèlgica. Un cop a Europa, un conegut que resideix a l'Estat Espanyol li proposa de formar part d'una companyia de dansa i la noia i el seu company decideixen de traslladar-se a Catalunya per formar-hi part.

Creiem necessari tractar, encara que sigui de manera breu, els **casos de les noies marroquines** que marxen de casa: és evident que hi ha un desig de millora personal, com en els casos dels barons però també hi ha una intenció de canviar una situació social i cultural: arran de les entrevistes, observem que algunes menors viuen situacions complicades a casa seva. La violència del progenitor, tant amb la filla, com amb l'esposa i la resta de membres de la família, o bé la violència dels germans barons envers les germanes es tradueix, en el cas de Asma o Siham, en una fugida. Assenyala Siham que:

“ Porqué no me gusta esta vida.(...). Con 12 años (ya) no puedo aguantar vivir así, por eso salí de casa (...)Por mi padre, porque pegaba a las dos(a ella i a la seva mare)”. (Siham . Marroc. 04/10/07).

Però també hi ha la controvèrsia entre l'educació dels pares, de caire tradicional, i el que les menors desitgen:

“No me dejaban escuchar música, ni amigas, y yo, al principio: no pasa nada. Pero luego ya... ni instituto ni nada, ni viajar, nunca viajar (...) mis padres... otras chicas tienen los padres más abiertos que pueden hablar con ellos”. (Munira. Marroc, 20/09/07).

“(Vine) para buscar mi vida. Para trabajar, para estudiar, para hacer lo que no puedo hacer en Marruecos. (...) Bueno primera cosa que mi padre no me dejaba seguir estudiando, porque él no trabaja bien y quiere que yo también empiece a trabajar, para darle dinero y yo no quiero eso. También porque me pegaba mucho y porque hay muchos problemas, todo el día problemas, problemas,... mi padre con todos”. (Halima. Marroc. 20/09/07).

Algunes de les noies reconeixen **no ser felices en aquest ambient familiar**. Però aquesta situació s'agreuja quan les noies MMNA comencen a ser pre-adolescents i adolescents. Com hem vist anteriorment, estem en una societat patriarcal, on els pares i germans ostenten l'autoritat familiar, i on les dones es mantenen en l'àmbit privat o domèstic. No obstant, actualment la majoria de les noies de les ciutats tenen accés a l'educació, i per tant, en aquests moments la noia accedeix a l'espai públic autoritzat. A mesura que la noia creix, aquesta visibilitat de la noia comença a produir conflictes entre aquestes i els homes de la casa. Així, és comú que en aquestes edats comencin conflictes fruit d'aquesta situació i de les petites transgressions d'aquestes noies producte de l'etapa evolutiva de l'adolescència. D'aquesta manera, gradualment comencen els **conflictes intergeneracionals entre filles i pares**, citats pel 80% de les noies entrevistades. Les mares en moltes ocasions reforcen les actituds controladores dels pares.

En dos dels casos, el de la Nora i el de la Munira, **els germans** (en un cas és el germà gran, però en un altre és el germà més petit) també prenen aquest **paper controlador**. Els germans assumeixen les funcions parentals cap a la germana en absència del pare. Les dues noies ens assenyalen que són maltractades per aquests. A més ens indiquen també com pateixen una **manca de llibertat** en general.

“No me dejaban escuchar música, ni amigas, y yo al principio: no pasa nada. Pero luego ya... ni instituto ni nada, ni viajar, nunca viajar. Solo me dejaban salir para comprar algo, si no, no. (...) Si tengo alguna amiga para salir o algo, no me deja salir mi padre, no me dejan hacer nada. Cuando hago algo mis padres le dicen a mi hermano que me pegue. (...) Hay otras chicas que sus padres son más abiertos que pueden hablar con ellos”. (Munira. Marroc. 20/09/07).

En arribar a aquestes edats, algunes de les noies ens comenten que les seves sortides al carrer són molt controlades pels pares i germans.

Hi ha altres factors que influeixen directament en les males relacions de les noies amb les seves famílies, com els **costums imposats pel model de les famílies més tradicionals**. Per exemple, la Munira ens indica els **matrimonis pactats amb homes més grans**. Ella ens verbalitza que si no hagués emigrat estaria casada com la seva germana.

Mi hermana esta está casada, vive en la casa desde hace 8 meses, está casada con un hombre de 47 años. (...) Tienen problemas. (...) No, se ha separado no, pero tienen problemas... a veces viene a veces no. No están juntos ni separados.. (...) Mi padre quiere que sus hijas se casen con un hombre mayor. Si yo no hubiera venido hubiera tenido que casarse con un hombre". (Munira. Marroc. 20/09/2007).

En el cas de les nenes de l'Europa de l'Est, la majoria de les relacions amb les famílies tenen algun punt de conflictivitat (alcohol d'algun progenitor, abusos per part del padrastre...), a més de percebre la migració com un mecanisme per trencar amb una situació d'estancament i un certa afany d'aventura. La decisió d'immigrar potser una decisió individual i autònoma però, generalment, és, en menor mesura que en els casos de nenes marroquines, induïda per tercers (la parella, una amiga) i l'entrada en el món de la prostitució ho és d'individual, tot i que no deixa d'ésser una opció que està entre la voluntarietat i la coacció.

Per concloure, direm que, ara per ara, sobre la decisió d'immigrar, sembla difícil d'establir cap relació entre la nacionalitat del MMNA amb el grau d'implicació de la família, tot i que, algunes dades assenyalen una tendència on, els fills d'aquelles **famílies que han pres la determinació de fer migrar el fill es vinculen amb motivacions polítiques o de millora d'expectatives socials**; en canvi, quan el projecte migratori s'ha pres de manera individualitzada, s'observa unes raons de tipus econòmic.

6.3.2. La migració en companyia o en solitari.

Com s'ha pogut observar en el capítol anterior, la informació que circula sobre "l'emigració vers Europa" en els països d'origen està molt present i juga un paper fonamental per comprendre l'emigració dels menors. En la taula següent podem observar qui empen el projecte migratori.

Taula 29. Companys de viatge.

Zones	Països	Total	Sol	Amb Amics	Amb la família	Referent Adult		Sense informació
						Intermediari	Conegut	
Magrib	Marroc	19	5	5	2	1	2	4
	Ghana	1	-	-	-	-	-	1
Àfrica subsahariana	Libèria	1	-	-	-	1	-	-
	Costa de Marfil	1	-	1	-	-	-	-
	Mali	3	3	-	-	-	-	-
	Senegal	9	2	4	3	-	-	-
	Eslovàquia	2	1	-	-	1	-	-
Altres	Romania	3	-	1	-	2	-	-
	Bulgària	1	-	-	1	-	-	-
Núm.		40	11	11	6	5	2	5
(%)		100	27.5	27.5	15.0	12.5	5.0	12.5

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA a Catalunya, 2008.

Entre els MMNA s'observen diferències rellevants pel que fa als acompanyants en el viatge migratori. **La distribució està desequilibrada**, i enfront **el 27% de MMNA que marxa de viatge sols**, trobem **el 60% de MMNA que ho fa acompanyats; la majoria pels seus iguals i en percentatge molt inferior per algun familiar (el 15%) o amb algun tipus de referent adult (17%)**. D'aquest nois i noies que decideixen de viatjar sols, ho fan, sobretot, els menors de l'Àfrica Subsahariana i del Magrib. Aquests percentatges varien lleugerament si el càlcul es fa amb la totalitat de menors entrevistats, tot i que no es tingui tota la informació. Així passem a tenir el 31% de nanos que emigra sols, enfront el 69% que ho fa en companyia.

Entre **els MMNA marroquins la distribució està molt igualada**. Dels 19 casos, el 26% viatja amb el grup d'iguals i un altre 26% ho fan sols (hi ha 4 casos dels que es desconeix aquesta informació, que representa el 21%). Després hi ha aquells que

viatgen acompanyats de familiars (10%) o aquells que ho fan acompanyats d'un referen adult que no és familiar (15%). Dels que ho fan **sols**, la majoria **procedeixen de la zona centre i sud del Marroc**, fet important de destacar ja que seran els menors de la ciutat de Tànger qui, majoritàriament, planifiquen el viatge amb iguals, donat que aquesta ciutat esdevé porta de sortida vers Europa. Això demostra que la informació i les dinàmiques migratòries estan absolutament assentades en la vida dels menors i joves de Tànger i, serà en les llargues estones d'oci (resultat de l'abandonament de l'escola i la falta de feina), i conjuntament amb el grup d'iguals, quan les xerrades giraran entorn l'emigració i les activitats vinculades a la marxa: baixar al port, vigilar l'entrada i sortida de camions i autobusos i controlar els turistes que arriben en ferry . Com assenyala Ayoub:

EN: ¿ Quien os dice que tenías que ir hasta Tànger?

ME: Mi cabeza. Lo estuve pensando. Hay muchos que suben a Tànger, todos los chicos, porque está más arriba, cerca del mar...(Ayoub, Marroc, 24/07/2007)

Quan el projecte migratori s'executa amb el grup d'iguals, normalment també s'observa una planificació plegada, tot compartint les estratègies de sortida en col·lectivitat que, en algun moment del viatge, els companys d'"aventura" emprendran camins diferents un cop arribin a territori de l'Estat Espanyol, fet que no es traduirà en cap trencament traumàtic perquè, tot i que l'estratègia i el seu desenvolupament s'han realitzat de manera col·lectiva, en definitiva, el projecte és individual. S'observa la importància del grup alhora de transmetre informacions i coneixements: Abdelkarim del Marroc, per exemple, rep l'ajut d'amics per tal de trobar habitació i feina a les ciutats grans del Marroc, per tal d'estalviar per poder viatjar: Finalment, a l'arribar a Tànger, comença l'espera i l'observació dels camions i autobusos viurà de les almoines

Dels 15 menors de l'Àfrica Subsahariana cal assenyalar que **el 33% ha fet el viatge tots sols**; el 33% ho ha fet amb amics i el 20% ho fa acompanyats d'algun familiar. Aquí destacaríem el cas de la nena de Libèria, que és trasllada a Londres, via aèria, per un amic adult que, durant anys, la va amagar per salvar-la de la guerra que vivia aquest país.

Les menors de l'Europa de l'Est viatgen majoritàriament acompanyades d'un referent adult (50%), que no és ni familiar ni igual; sovint és la seva parella sentimental que acaba esdevenint el seu proxeneta. Dels sis casos entrevistats, quatre (67%) acaben en el món de la prostitució a través d'una organització migratòria que les enganya, ja sigui en les condicions del treball que van a realitzar (la prostitució) o en el treball que van a realitzar (les ofertes laborals són enganyoses).

Destacarem el cas de Zora d'Eslovàquia, que empren el viatge com a opció individual tot i sabent que la persona que l'ajudarà serà el seu proxeneta i que la seva única opció serà la prostitució:

Yo tenía 17 años y dejé colegio, y el viernes yo le conocí a él y él me habló así como... Y yo sabía que él tiene chicas trabajando aquí en España y yo sola fui y dije mira yo quiero ir y no, no mentí, me fui con el primer chulo". (Zora, Eslovàquia. 23/04/09).

6.3.3. Intermediaris i organitzacions migratòries.

Com s'ha assenyalat en el marc teòric, l'entrada a territori espanyol d'una persona estrangera no comunitària queda regulada per la Llei d'Estrangeria 4/2000, modificada per les LO 8/2000 i 14/2003, que és la norma espanyola que regula l'entrada i estada dels estrangers extracomunitaris en el territori de l'Estat Espanyol. Amb aquest marc, els estrangers troben dificultats alhora de poder establir una estada o residència de forma regular en el nostre territori. La política restrictiva obliga les persones foranes a accedir a les nostres fronteres a través d'organitzacions migratòries que organitzen i gestionen el viatge entre els diferents països implicats fins arribar a territori de l'Estat Espanyol. Aquesta política també afectarà els menors, com podem observar en la taula següent:

Taula 30. Implicació d'una organització migratòria en el viatge.

Zones	Païses	Total	Organització Migratòria		
			Sí	No	Sense informació
Magrib	Marroc	19	-	11	8
Àfrica subsahariana	Ghana	1	1	-	-
	Libèria	1	-	1	-
	Costa de Marfil	1	-	-	1
	Malí	3	1	-	2
	Senegal	9	6	2	1
Altres	Eslovàquia	2	2	-	-
	Romania	3	2	1	-
	Bulgària	1	-	1	-
Núm.		40	12	16	12
(%)		100	30	40	30

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA a Catalunya, 2008.

Dels menors entrevistats, i exclouent aquells dels que no tenim informació, **el 57% no va utilitzar els serveis d'intermediaris o de xarxes per arribar a territori espanyol, davant el 43% que sí ho va fer**⁴⁶. Cal destacar entre xarxes de caire més organitzades de aquells intermediaris que ajuden o faciliten la sortida sense necessitar de grans infraestructures. Són aquells menors immigrants procedents de l'Àfrica Subsahariana, i les nenes procedent de l'Europa de l'Est, els que més usen les xarxes més organitzades ja que el viatge és més llarg i implica, sovint, els passar dies al mar o per carretera. Així, observem que les nenes marroquines s'ajuden d'intermediaris i les de l'Est es vinculen a xarxes migratòries més o menys complexes. En el cas de les dues nenes subsaharianes, cap d'elles empen xarxes, tot i que són casos excepcionals ja que altres investigacions corroboren que venen a través d'organitzacions migratòries⁴⁷.

En aquest aspecte, sí **existeix una diferència molt clara entre els menors magribins i els de l'Àfrica Subsahariana**. Majoritàriament, podem afirmar que los menors del Magrib no utilitzen aquests tercers intermediaris migratoris (organitzacions)

⁴⁶ Valorant la totalitat dels menors entrevistats, el 30% empen alguna mena d'organització migratòria davant un 40% que no ho fa, assenyalant, també, que hi ha un 30% dels menors que no donen aquesta informació.

⁴⁷ Womens Link World Wide (2008) *Los derechos de las mujeres migrantes: una realidad invisible*.

per arribar a l'Estat Espanyol. Pel contrari, i com s'ha assenyalat, els menors de l'Àfrica Subsahariana si les empen fet que respon al mitjà de transport utilitzat per fer el viatge.

Entre **els nens marroquins, no trobem cap mena d'organització migratòria per a dur a terme el trajecte:** viatgen de forma clandestina, ja sigui en els baixos dels camions o com a polissons dels vaixells o ferrys i la única infraestructura organitzada que fan servir te a veure amb la seva picaresca i les seves habilitats, claus per assolir l'èxit. I aquest intents es poden repetir de manera continuada fins a aconseguir l'objectiu.

“Siempre, debajo de un camión, debajo del autobús y dentro del barco andando. 2 veces debajo de camión, 1 vez debajo del autobús y casi todas dentro del barco andando. La última vez me fui andando y salí a las 3 de la noche andando de Algeciras”. (Idir. Marruecos. 07/05/07)”.

Tot i així, trobem casos de persones que, tot i no poder ser considerades una “xarxa migratòria”, ajuden a alguns menors a creuar la frontera, sobretot en el cas de les nenes marroquines. En relació a les noies marroquines hem comprovat que és bastant comuna aquesta figura **d'intermediaris, en el 75% de les noies** entrevistades. Entenem per **intermediaris** “alguna persona que a títol individual” pacta amb el noi o la noia, amb un adult o amb un família, el pas de frontera fins a la península. Aquest pas pot ser remunerat amb una quantitat de diners acordada o remunerat en espècie, a través de favors personals entre família- intermediari o adult-intermediari; de favors sexual, etc. Hi ha dues modalitats d'intermediaris característiques del fenomen de les noies MMNA d'origen marroquí:

- a) **Un conductor de camió.** En aquests casos comprovem que **el pas pactat amb un conductor de camió com estratègia migratòria augmenta les possibilitat d'èxit.** No obstant, volem constatar la vulnerabilitat d'aquestes noies davant d'aquest procés, tant si ho pacten elles soles com si ho fa un adult per elles. En tots el casos es troben desprotegides, i és fàcil el seu abús sexual durant la preparació de la sortida o durant el recorregut.

b) Una família marroquina. Aquesta segona modalitat l'hem pogut comprovar també en la recerca que estem realitzant a la resta de l'estat espanyol. És una nova modalitat de pas, no esmentada en anteriors recerques, la qual apareix a partir del 2004, segons els informants claus entrevistats. Aquesta nova modalitat s'està donant tant en noies com en nois, malgrat que en aquests últims de forma més minoritària. En el cas de les noies hi ha un component de gènere i cultural que ho explica.

En aquesta última modalitat, trobaríem el cas de la Nora, una noia marroquina, per les particularitats distintives que presenta la manera com accedeix a l'Estat Espanyol, que es gestionat per una coneguda de la família. La Nora passa la frontera terrestre espanyola fent-se passar per la seva filla, tot i que ella no explica com va passar la frontera amb el seu passaport tot al ser preguntada per una possible falsificació. Les dades i la informació recopilada (l'informe "Nenes i adolescents invisibles" presentat a l'Institut Català de la Dona de la Generalitat de Catalunya, i a València, amb els primers resultats del treball de camp- també coincideixen a assenyalar la utilització d'estratègies diferenciades per tal d'accedir a territori espanyol en les migracions protagonitzades per menors de sexe femení de nacionalitat marroquina). En properes investigacions –entre les que hi ha l'informe estatal que es publicarà durant l'any 2009– s'haurà de tenir en compte aquesta variable, ja que sembla que mostra un nou mètode de viatge que redueix considerablement els riscos.

Els nois del nord i centre del Marroc es traslladen a la península principalment com a polissons dels camions o dels autobusos i els nois del sud arriben principalment en pasteres (V.Quiroga, 2003; M. Comas i V. Quiroga, 2005). En canvi, **les noies utilitzen altres mitjans de transport més minoritaris en els nois.**

Els mitjans de transport més utilitzat per les noies marroquines són: amagades dins d'un camió, com a passatgeres dins d'un autobús, amagades sota d'un camió i com a passatgeres dins d'un cotxe.

De les cinc noies entrevistades, **el 80% d'elles aconsegueix el pas de frontera en el seu primer intent.** No obstant, aquest fet no és casual, ja que les tres primeres han

pactat (elles mateixes o un adult) el pas de frontera: en dos casos amb un camioner i en un cas amb una família marroquina. La quarta passa amb la seva família. Aquest fet augmenta considerablement les possibilitats d'èxit. Només la Asma ho aconsegueix **al tercer intent**, i després també de pactar amb un camioner. En el segon intent és retornada⁴⁸ des del port d'Algesires.

En d'altres recerques ens agradaria comprovar la hipòtesi que moltes noies que s'escapen de casa al Marroc, i que no tenen l'oportunitat d'emigrar, acaben en el món de la prostitució. Durant més de 5 anys, en diferents estades de treball de camp a Tànger, vam descobrir com moltes noies menors d'edat es prostitueixen en els hotels de luxe de la ciutat, en les discoteques o en els bars musicals del passeig marítim.

Entre els **menors de l'Àfrica Subsahariana** el **53% ho fa amb el suport d'una organització migratòria**, principalment perquè utilitza pasteres o caiucos per arribar a les costes espanyoles tot i que també ho fan per frontera terrestre en cotxe, sobretot per apropar-se al lloc des d'on parteix la barca, tant per cent que augmenta si descomptem el número de casos de subsaharians dels que no tenim aquesta informació (73%). A grans trets, el viatge migratori d'Ousmane de Senegal, molt semblant al d'altres menors subsaharians, va començar en cotxe des de Dakar i va acabar en vaixell, tot i que s'observa tota una organització abans de pujar al caiuco: en el relat d'Ousmane de Senegal, veiem com un dels homes s'encarrega d'hostatjar-los i, l'altre, s'encarrega de buscar la pastera.

"Hay un señor que trabaja en esto. Tu pagas y...(...) El tiene un amigo que está en Mauritania. Él busca clientes. Y luego le paga él el dinero. Y la gente va en los coches a Mauritania". (Amadou. Senegal, 18/05/2007).

Sovint, i tot i necessitar el suport d'una organització, també emprenen la marxa en companyia d'amics o coneguts, com és el cas d'Amadou del Senegal o Daouda de Mali, amb els que arriben a lloc on surt la pastera o per entrar al Marroc.

En relació a les MMNA de l'Europa de l'Est, el **80 % ha utilitzat una organització migratòria de caràcter criminal** per immigrar i per accedir al món de la prostitució i

⁴⁸ El retorn, contemplat en l'article 60 (Llei orgànica 8/2000), equival a la denegació d'entrada en ports i aeroports. En aquests casos, com la persona ja es troba en territori de jurisdicció espanyola, cal treure-la del país de forma voluntària o forçosa.

només en el cas de la Lídia, no ha estat així. Per altra banda, **també en el 80 % dels casos es va produir algun tipus d'engany, ja sigui en les condicions laborals o en el treball a realitzar.**

“Después que me he marchado de la casa de mi madre he conocido a un chico que me dice “vamos a España a trabajar de camarera”. Era un amigo de siempre. Yo vengo aquí, y es aquí que yo vengo a prostituirme”. (Nadia. Rumania, 20/06/2007).

6.3.4. La despesa del viatge i el seu pagament

El finançament del viatge pot tenir costos diferents i depèn, fonamentalment, del grau d'implicació que tingui una organització migratòria en el trasllat i el transport emprat pel menor.

Entre els menors del Magrib, **els menors marroquins** són el grup que **menys han tingut que invertir en el viatge a l'Estat Espanyol** perquè, com ja hem assenyalat, ja que, la majoria, planifica i organitza el seu viatge migratori, utilitzant els recursos al seu abast: baixos de camions o autocar, amagats als vaixells o als remolcs dels firaires o acompanyant famílies nombroses que creuen l'Estret.

Acostumen a pagar-se ells mateixos els viatge. Els de Tànger acostumen a necessitar pocs diners i, tot sovint, assenyalen que no tenen diners a les butxaques quan comencen el pelegrinatge. Pel contrari, els nois del centre i del sud del Marroc han tingut que estalviar perquè han necessitat de recursos extres per tal de poder emprendre el viatge: treballant en llocs poc qualificats per tal de poder pagar-se el viatge a Tànger. És el cas d'Abdelkarim de Marroc que s'ha de desplaçar des del seu poble i serà el pare qui li prestarà diners per començar el periple fins a Tànger. El noi buscarà feina de paleta a Casablanca per tal de poder seguir estalviant per emprendre el viatge. Aquest també és el cas d'en Rachid:

“(Va anar a Tánger) en el autocar (i va pagar el bitllet) Pues como ayudé en el campo, yo, mi hermano no estaba, iba por las cosas y no venía y..)”. (Rachid. Marroc. 24/07/07) “

Només aquells menors que procedeixen de zones interiors o del sud del Marroc han de fer despesa per pagar el transport (autocar) i per poder subsistir a Tànger fins a la marxa. Pel que a les nenes marroquines, no tenim cap cas que les nenes, o els adults que han pactat la seva sortida, hagin desemborsat cap quantitat monetària (com seria el cas d'una mare d'una MMNA al País Basc). Sospitem, però, d'un "pagament en espècies" en el cas de la Munira:

"Yo quiero irme, si hay problema no pasa nada. Yo no consultar nada, salir de mi familia y ya está. Yo llamo a amigo. El vive en Tánger, le conozco y ya está. Amigo familia (...). Estoy 3 o 4 semanas, 1 mes en su casa. Es mayor, tiene 47 años, no está casado. Mientras estaba con él todos los días comíamos fuera, íbamos a restaurantes, tiene dinero.(...) Mi amigo me respetó, no me violó. Sólo ir a restaurantes a comer, acompañarle, yo tranquila, él también tranquilo. No pasó nada, nada, él se portó bien. No se pasó por abajo, sólo por arriba (assenyala els pits, la vulva i que li feia petons) (...) Soy virgen)". (Munira. Marroc, 29/10/200)".

En comparació amb els marroquins, entre els menors de l'**Àfrica Subsahariana**, un dels aspectes característics del seu trasllat a l'Estat Espanyol es la utilització d'organitzacions migratòries, fet que implica una despesa superior en el finançament del trajecte. Aquells **que han arribat en pastera a l'Estat Espanyol acostumen a abonar entre 1.000 i 1.800 euros**, tenint en compte que, a les despeses de la pastera, cal afegir-li els cost dels bitllets d'autobús fins arribar a les ciutats costaneres des d'on surten aquestes embarcacions i que, acostumen a ser, viatges llargs i feixucs. Es el cas d'Ousmane de Senegal

Crida l'atenció que tres dels menors subsaharians que han arribat en pastera no han tingut que abonar el viatge, ja que els intermediaris responsables de les pasteres formen part del seu cercle de relaciones socials en origen (el germà, com és el cas de Bahore de Malí o de l'amic del germà de Bassirou de Senegal). Trobem, en canvi, el cas d'Abdou del Senegal que, a falta de recursos, es cola al caiuco:

"(En relació al pagament del viatge) Porque no tenía nada. (...) Me colé, por la noche". (Abdou. Senegal.09/05/07).

Tot i reconèixer que els altres nois que van emprendre el viatge varen pagar diners:

"(Els amics d'Aliome paguen) 50 mil." (Alioume. Senegal.09/05/07).

Pel que fa al cost del viatge, aquest pot ésser assumit pels pares o familiars que viuen a Europa o bé pels propis menors. En els casos dels menors de l'Àfrica Subsahariana que es veuen obligats a desplaçar-se a tercers països per tal d'arribar al lloc des d'on se sortirà en pastera, es freqüent que **realitzin treballs temporals de molt baixa qualificació per tal d'obtenir els diners suficients per abonar el lloguer de la pastera** (carregar i descarregar camions, netejar cases o realitzar labors de venedor ambulant o paleta). Cal assenyalar que aquesta estratègia de finançament, com ja hem vist, també es repeteix entre els menors del centre i del sud del Marroc per tal de subsistir:

"Si, allí trabajar (...) De coger las cosas (dels), turistas". (Said. Marroc, 13/03/07)".

Mereix que ens aturem en el casos de les menors subsaharianes i el cost que el viatge té per aquestes noies⁴⁹. Tot i que els casos de la nostra mostra són atípics, farem una breu ressenya de la informació apareguda a *El País Semanal*⁵⁰. En aquest article, que porta per títol "*Mujeres Invisibles*", les noies expliquen quin és el preu del viatge, un preu que té a veure amb despesa econòmica però, també, amb despesa personal. Elles parlen del viatge com a "camí", un camí llarg en el temps, que es fa en camió a peu, travessant diversos països fins arribar al Marroc, on comença l'espera per passar la frontera. Durant el viatge algunes s'uneixen al que anomenen "marits de camí", homes que els hi fan de marit, amb tot el que això comporta, per "protegir-les" d'altres homes i dels perills del viatge. Sempre acaben essent abandonades: els homes prefereixen seguir sols ja que així tenen més opcions d'èxit. Altres viatjaran amb la protecció d'"esponsors", traficants amb qui adquireixen grans deutes econòmics, com també veurem en algunes de les menors de l'Est, i que s'anirà abonant mitjançant els guanys que genera l'activitat sexual, ja sigui en el país o països pels que es transita com en el país de destinació final.

⁴⁹ Els nostres casos, com s'ha assenyalat són atípics: tant pel mitjà de comunicació emprat (l'avió) per entrar a Europa com per les raons que indueixen a emprendre el viatge (fugint de la guerra ajuda per un europeu o sortint del país amb visat per anar a actuar a un país europeu).

⁵⁰ L. Huete Machado a *El País Semanal*, nº1.690, 15/02/2009, article basat en l'informe de Womens Link World Wide (2008) *Los derechos de las mujeres migrantes: una realidad invisible*.

6.3.5. Documentació en ruta

La totalitat dels menors varons no han aportat informació referent a la documentació que portaven en el viatge tot i que, s'intueix, que arriben sense cap mena de document. En general, els menors marroquins i subsaharians que han entrat a l'estat Espanyol ho fan de forma irregular, i, per tant, clandestinament, al nostre país –en caiuco, sota d'un camió o autobús o com a polissons de vaixell, no porten cap mena de documentació al damunt i, en canvi, els que ho fan de manera regular –com a passatger d'avió o vaixell, sí que porten ja que ho requereix la pròpia normativa de viatge. No podem oblidar, tampoc, els suborns a les autoritats competents, sobretot en països fronterers, com ara Marroc:

“Otras personas (l'amo del caico) pagaron dinero a la policia para que pasaramos”. (Amadou. Senegal. 18/05/07).

El cas de les nenes de la nostra mostra és diferent: algunes noies marroquines, algunes subsaharianes i de l'Europa de l'Est arriben amb documentació. Les menors marroquins acostumen a entrar amb documentació a l'Estat Espanyol, ja sigui falsificant la pròpia o fent servir la d'una tercera. Els casos de les menors subsaharianes d'aquest informe són casuais: una arriba amb documentació de refugiada a l'Estat Espanyol (entra amb documentació falsa al Regne Unit i tramita l'estatut de refugiat), l'altra ho fa amb un visat. La realitat, però, és ben diferent ja que, majoritàriament, arriben a través de xarxes (que, prèviament, han aconseguit autorització paterna o falsificant la documentació) o pels seus propis mitjans (en pastera via Canàries). Finalment, les noies de l'Europa de l'Est porten documentació falsejada pròpia (l'edat) o en la totalitat del document (passaport), tot i que aquestes menors, al ser ciutadanes europees, tenen més dificultat alhora de creuar fronteres.

Claus del capítol

- En tots els casos abans que els MMNA emigressin a Catalunya va haver-hi altres compatriotes seus que ho havien fet abans i que d'alguna manera havien obert el camí fent de pioners. Però **no totes les nacionalitats estrangeres presents a Catalunya emeten MMNA a Catalunya**, sinó que aquests procedeixen d'unes determinades zones geogràfiques.
- **El 60% dels MMNA de la mostra té referents migratoris de la seva pròpia família i la meitat dels MMNA tenen referents migratoris en el seu grup d'iguals, veïns i coneguts.** Per nacionalitats els MMNA marroquins són els que tenen més referents familiars, per sexes les noies en general tenen menys referents familiars.
- Un dels factors d'atracció del país de destí són: les **percepcions que tenen els MMNA d'aquest país com un lloc on preveuen que tindran millors oportunitats que en el país d'origen**; les imatges sovint idealitzades que tenen de l'Europa Occidental a través dels mitjans de comunicació de masses i la imatge dels immigrants que els han precedit com la d'una persona que obté l'èxit.
- **Els principals motius de la immigració dels MMNA ja identificats són: econòmics, de millora de les expectatives socials i culturals, i polítics**, al que s'ha d'afegir un quart motiu en el cas de les noies que és la **fugida d'una situació familiar de conflicte** producte sovint del fet de ser noies i haver de respondre a uns determinats rols de gènere i unes expectatives socials.
- **La idea d'emigrar pot estar present des de molt joves i planificar-se amb antelació, però també sorgir de manera menys planificada davant unes determinades circumstàncies o situacions.** Els detonants de la sortida poden ser la defunció o malaltia d'algun membre central de la família, l'abandonament desitjat o no de l'escola, el relat de persones que han viscut una experiència migratòria d'aparent èxit, la proposta de terceres persones o la fugida d'una situació conflictiva insostenible en el si de la família.

- Trobarem **dues posicions centrals al voltant del projecte migratori dels menors entrevistats: que hagi estat una decisió familiar (6%) o bé que sigui una decisió de caràcter individual, opció que és majoritària en el cas dels MMNA que arriben a Catalunya (93%)**. Si la decisió ha estat presa individualment, la família pot ser, o no, desconixedora de la intenció del menor d'emprendre el viatge. Aquest percentatge augmentarà si fem l'operació sense tenir en compte els casos sobre els que no tenim informació.
- **En relació a la decisió individual**, el **35%** dels menors **entrevistats no ha informat a les seves famílies** de la seva intenció de marxar; el **10%**, dels pares **s'oposa al projecte migratori i no ofereixen cap tipus de suport**. Sovint, el descobriment dels plans migratoris del fill, sobretot dels nens marroquins, es fan després que aquest hagi estat detingut i retornat a casa o bé que siguin els mateixos pares qui el vagin a treure de la comissaria. En el 48% dels casos, la família està al corrent de les intencions del fill i ofereix **totes les eines necessàries, sigui des del suport emocional al préstec de recursos econòmics**.
- **Pel que fa a la decisió vinculada al nucli familiar**, el **6% dels menors de la mostra que marxa és arran d'una decisió consensuada per la totalitat de la família i que responen a diverses estratègies: protecció del menor** (raons polítiques o socials), **millora col·lectiva de la unitat familiar o inversió cara el futur del menor**.
- És difícil establir cap relació entre la nacionalitat del MMNA amb el grau d'implicació de la família, tot i que, algunes dades assenyalen que quan **la família pren la decisió ho fa per motivacions polítiques o de millora d'expectatives socials; en canvi, quan el projecte migratori s'ha pres de manera individualitzada, s'observa unes raons de tipus econòmic**.
- **El tant per cent de menors que viatgen ho fan sols és el mateix que els que ho fan acompanyats per iguals (31%)** o el 17% per algun familiar. D'aquest nois i noies que decideixen de viatjar sols, ho fan, sobretot, els menors de l'Àfrica Subsahariana i del Magreb.

- **El 57% dels menors de la mostra no va utilitzar els serveis d'intermediaris o d'organitzacions migratòries per arribar a territori espanyol, davant el 43% que sí ho va fer.** Majoritàriament, els marroquins no fan servir intermediaris o xarxes, al contrari que els menors subsaharians (53%) i de l'Europa de l'Est. Això és degut a la necessitat d'un major infraestructura per arribar al nostre país: un llarg viatge marítim en el cas dels subsaharians i falsificació documental en el cas de les nenes menors d'edat de l'Europa de l'Est (organitzacions migratòries de caràcter criminal)
- **Els menors marroquins són el grup que menys han tingut que invertir en el viatge a l'Estat Espanyol** perquè el viatge és menys complex que el dels menors subsaharians, els quals, sovint, es veuen obligats a **realitzar treballs temporals de molt baixa qualificació per tal d'obtenir els diners suficients per abonar el lloguer de la pastera.**
- En el **80%, les nenes de l'Europa de l'Est entrevistades han utilitzat una organització migratòria de caràcter criminal** per immigrar i per accedir al món de la prostitució. Per altra banda, **també en el 80% dels casos es va produir algun tipus d'engany, ja sigui en les condicions laborals o en el treball a realitzar.**

7. Durant el trajecte. Rutes i condicions del viatge

7.1. Del país d'origen fins la frontera de l'Estat Espanyol.

7.1.1. Els intents.

En general, el dia que la idea de fer el “salt a Europa” es posa en pràctica s'articularà de maneres molt distintes en els menors del Marroc i per a la resta de menors d'altres nacionalitats. Molts coneixen l'Estat Espanyol a través de familiars, amics o veïns que han iniciat, prèviament, el periple migratori; mitjançant aquells que retornen a casa de vacances. O bé a través de relats telefònics tot i que, com assenyala Karim, sovint són miratges per fer creure que l'emigració té més d'aventura que una dura realitat ja que els que retornen, ho fan carregats de regals, de cotxes grans i són pocs els qui expliquen la dura realitat viscuda al país d'acollida.

“(...) yo pensaba en Barcelona mucho, porque Barcelona es una ciudad fantástica, luego está Marruecos, Barcelona, equipo Barcelona”. (Karim. Marroc. 21/07/07).

És el cas de la majoria dels nois marroquins i Europa de l'Est i d'alguns de l'Àfrica Subsahariana. Alguns nois marroquins escolliran Catalunya no pas per temes de contacte o xarxa social sinó perquè associen la ciutat de Barcelona amb l'equip de futbol del Barça. Molts dels nanos, procedents de la zona subsahariana, només tenen referències de casa nostra per la televisió.

Per als **nois marroquins**, acomplir el somni europeu comporta, la majoria de les vegades, el dur a terme **nombrosos intents que es veuran frustrats contínuament**. Tots els nois manifesten que han invertit molt de temps en aconseguir colar-se en el camió o el vaixell escollit, només l'Ayoub i Lahcen ho aconseguiran en el primer intent. El temps que els nois passen entre intent i intents s'ha de contemplar com una inversió a llarg termini; en cada intent frustrat hi ha un aprenentatge que repercutirà en el proper intent, a més d'esdevenir una competició-joc entre iguals per veure qui ho aconsegueix abans, com explica Karim del Marroc:

“Los menores competían a ver quien era capaz de migrar y conseguir una vida mejor, ya que con 12 años tenían claro que en Marruecos no tenían futuro”. (Karim. Marroc 10/09/07).

El període entre la decisió de marxar i els nombrosos intents per aconseguir-ho, sol ser llarg i molt variable. Depenent de la perícia del menor; així com de la sort, poden transcórrer entre un mes a 4 anys en el cas dels marroquins. A partir del moment que aquests menors prenen “la decisió”, que s’ha pres de manera gradual, totes les activitats i accions quotidianes giren absolutament al voltant del context de l’emigració; així, tot el seu temps i les relacions que estableixen estan directament relacionades amb la idea de sortir o aconseguir sortir.

“ (...) tomé la decisión con 10 años, iba a estudiar muy poco, cuando tenía que ir a la escuela no iba, me iba al puerto a ver si podíamos meternos debajo de los autocares para cruzar. (...) a lo mejor de esos dos años me pillaron 1000 veces por decir, en las aduanas, no sé qué, y sufrimiento, ¿no?. Y intentando, intentando a ver, iba a estudiar, a veces no iba, a veces iba a trabajar... quería salir de ahí, porque claro al ver que hay gente que viene de fuera, de Europa, verlos que como... porque hay mucha gente que engaña también, porque viene aquí, trabaja todo el año, ahorra y se compra un coche que vales 3000 euros o 4000 euros, pero si tú claro viniendo de ahí tú piensas que hay trabajo, que hay dinero, realmente todo eso es un engaño para los demás (...)” (Karim. Marroc. 10/09/07).

Per tal d’aconseguir-ho, cal posar en pràctica un conjunt d’estratègies, i la persistència, la paciència i l’enginy seran atributs fonamentals sempre presents en aquest procés d’aconseguir l’objectiu per assolir el somni. Alguns ja posen en pràctica alguna estratègia, abans d’arribar a Tànger i començar el periple, com, per exemple, viatjar en autobús d’amagat des dels seus pobles d’origen,

EN: O sea que tú sabías que todos los chicos suben a Tànger. Os fuisteis a Tànger, ¿de el Kelaa a Tànger que fuisteis en autobús o como?.

ME: Autobús (el viatge durava) mucho, 8 horas (i viatjava)., debajo (del camió”). (Ayoub. Marroc. 24/07/07)

“(...) pero antes (en referència a l’autocar) cuando sale hacia la ruta ya lo ves, lo sabes por los nombres, estudiábamos dónde hay que meterse y donde no, porque depende de que sitio te puede matar.” (Hamid. Marroc. 10/09/07)

Entre aquests intents fallits, a vegades s’aconsegueix d’arribar a Algesires tot i que, una vegada en aquesta ciutat del continent, sovint, són detectats i se’ls retorna al Marroc.

*“ Yo he ido a Algeciras 7 veces, a Málaga 2 veces y a Barcelona 1 vez.
EN: Tienes un buen recorrido. ¿Todas esas veces que dices, te devolvieron?
ME: Sí. En Barcelona ya me pude quedar”. (Idir. Marruecos. 07/05/07)*

Nombroses són les publicacions i les organitzacions que han denunciat les irregularitats i l'incompliment de la llei en relació a la repatriació⁵¹ d'un menor estranger en situació de desemparament (Arce, 1999; PRODEIN, 2001; Quiroga, 2002; Jiménez, 2003; Amnistia Internacional; Save the Children). L'advocada Elena Arce (1999) assenyala que el govern està incomplint les seves competències en el moment que un menor estranger indocumentat es retornat a origen, s'està produint una “devolució” en frontera i no un tràmit de reagrupació familiar. Per poder efectuar la devolució, la policia es persona en el Consolat del país del que es originari el menor, i a partir de la confecció d'un document denominat *laissez passer*, el menor queda a mans de la policia marroquina. El procediment d'*expulsió i devolució* s'executa amb les persones estrangeres majors d'edat *“que pretenguin entrar il·legalment en el país”* i està regulat per l'article 53 de la Llei Orgànica 4/2000 però no pot efectuar-se amb els menors d'edat.

Un dels aspectes mes dramàtics d'aquests intents és el paper que exerceix, sobretot, la policia marroquina. Els menors descriuen amb detall el tracte inhumà que la policia del seu país els dispensa: les humiliacions, els cops o les pallisses a comissaria durant alguns dies si són descoberts. Fins el punt que davant aquesta adversitat, s'han generat llegendes urbanes per les quals existeix la superstició entre els mateixos menors que si un gos policia els mossega durant la persecució, l'èxit al creuar està assegurat. El maltracte i l'ús de cans per repel·lir els intents de fugida s'observa a l'entrevista d'en Hamid o d'en Abdelkarim, ambdós del Marroc:

“(Explicant el tracte de la policia marroqu’) Sí, con un palo, hay... perros, todo. Hay un chico que mordió un perro” (Abdelkarim. Marroc. 24/ 07/07)

En canvi, les opinions sobre la policia espanyola són bastant millors, com assenyalen Ousmane o Bassirou del Senegal.

Són diversos els organismes internacionals que han denunciat aquesta situació, com ara Amnistia Internacional, UNICEF o Save the Children. En l'informe de l'UNICEF-

⁵¹ Retorn en frontera

Marroc, col·laborador en la publicació duta a terme a Catalunya per la Fundació Jaume Bofill (Comas, Quiroga, 2005), s'assenyala que els maltractaments als menors marroquins és una situació freqüent, fet molt preocupant. Dels 41 casos entrevistats per aquest informe, EL 7 % dels menors d'origen marroquí verbalitza haver rebut un tracte “dolent” o “molt dolent” de la policia del Marroc, i no es menciona cap cas ocorregut amb la policia espanyola.

Pel que fa al cas de les nenes marroquines, només hi ha una nena que fa múltiples intents de creuar la frontera amb els sistemes emprats pels nois però, finalment, ho aconsegueix amagada dins d'un camió. **Les estratègies femenines tenen a veure amb el pacte: al que arriben elles mateixes o a través d'un adult.** En els casos de l'informe, es comprova que el pas està pactat amb el conductor del camió, augmentant les probabilitats d'èxit, alhora que augmenta, també, la vulnerabilitat de les noies davant un possible abús sexual. Nens i nenes alguns repeteixen models migratoris d'adults; algunes noies copien, també, patrons de germans que han marxat prèviament o bé acompanyen en el viatge al seu germà.

En els **casos dels menors procedents de l'Àfrica Subsahariana**, la informació de la que disposem sobre els intents i les estratègies de fuga és menor, tot i que sempre són tractes llargs i dificultosos des del lloc d'origen fins al lloc on s'agafarà el caiuco, principal mitjà de transport d'aquests menors. El viatge acostuma a tenir dues parts: una primera part que s'acostuma a fer en cotxe (principal mitjà de transport emprat per aquests menors) o a peu des de el lloc d'origen fins a la zona on s'embarcarà i una segona etapa que serà el viatge marítim. Els viatges dels menors subsaharians, que han escollit els caiucos com a transport, no requereixen d'una planificació tan detallada per part dels menors ja que és la mateixa organització migratòria la que s'encarrega de tot el tema logístic i els menors es responsabilitzen de l'avituellament: comprar el menjar o portar aigua pel trajecte o roba impermeable (normalment bosses). En les diverses entrevistes s'assenyala que els caiucos porten, en alguns casos, GPS o motors de recanvi:

“(la patera) estaba bien. Tenían otro (motor) por si se rompe (el motor que portaven posat)”. (Ibrahim. Senegal. 09/04/07).

“ Una vez, dos veces el motor se rompió (...) Pusimos otro motor. (Portaven)12 (motors de recanvi)”. (Ousmane. Senegal. 09/05/07).

No hem trobat , en el cas de Catalunya, cap menor polissó en un vaixell gran (si que hi ha algun menor que explica que s'ha amagat al caiuco per no pagar) però les estratègies per entrar al buc són molt similars a les emprades pels nois que es colen en els baixos dels camions i els autocars. En canvi, si que hem trobat casos de polissons en les entrevistes fetes al País Basc i a la Comunitat Valenciana.

7.1.2. Els Transports utilitzats

En general, l'opció mes habitual per arribar a l'Estat Espanyol **és l'entrada irregular, sense cap tipus de documentació o amb documentació falsificada. El 85 % dels MMNA d'aquest estudi ha entrat irregularment, i, en molt casos, d'amagat: El 30% sota d'un camió o un autocar, el 7% amagat en la cabina o interior del camió. El 18% ha entrat irregularment, sense amagar-se: en caiuco (32%), en un cotxe o autocar (12%), i el 2% ho ha fet en avió.** Comptabilitzem com a irregular aquelles entrades que, tot i fer-se amb documentació, aquesta ha estat falsificada.

Hi ha el 7% dels menors que ha arribat regularment, ja sigui en cotxe o furgoneta (5%) i el 2% que ho ha fet per via aèria. Les menors que han arribat en cotxe, són ciutadanes de la Unió Europea, entrant amb el seu propi passaport tot i falsificant l'edat, en alguns casos. Una menor ha entrat amb el seu propi passaport i una autorització paterna; la resta han entrat falsificant la documentació tot i que les menors no detallen aquest fet. Hi ha el 7% dels menors sobre els que no tenim informació de com ha estat l'arribada, tot i que, per context de l'entrevista, creiem que ho ha fet en camió (els marroquins) i amb autobús o furgoneta les noies de l'Europa de l'Est.

Taula 31. Transport utilitzat per entrar a territori espanyol.

Zones	Països	Total	Entrada irregular					Entrada regular		No informació
			Baixos camió/ autocar	Amagat Cotxe/ Camió	Pastera Caiuco	Cotxe/ Autocar	Avió	Cotxe	Avió	
Magrib	Marroc	19	12	3	-	-	-	1	-	3
Àfrica Subsahariana	Ghana	1	-	-	1	-	-	-	-	-
	Libèria	1	-	-	-	-	1	-	-	-
	Costa de Marfil	1	-	-	-	-	-	-	1	-
	Malí	3	-	-	3	-	-	-	-	-
	Senegal	9	-	-	9	-	-	-	-	-
Altres	Eslovàquia	2	-	-	-	2	-	-	-	-
	Romania	3	-	-	-	3	-	-	-	-
	Bulgària	1	-	-	-	-	-	1	-	-
	Núm.	40	12	3	13	5	1	2	1	3
	(%)	100	30.0	7.5	32.5	12.5	2.5	5.0	2.5	7.5

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA a Catalunya, 2008.

La **majoria dels menors marroquins** que han arribat a l'Estat Espanyol ho fan irregularment (79%), amagats en els baixos o en alguna altre lloc d'un camió, autocar o furgoneta o bé suplint l'identitat d'una altra persona, davant una minoria (5%) que ho fan legalment, com és el cas d'una menor que viatja amb la seva família de vacances a Espanya. Dels que entren irregularment, hi ha tres menors que entren fent conxorxa amb adults: dos menors (nen i nena) que viatgen amagats en un camió i en una furgoneta, i una nena que es fa passar per la filla d'una dona que creua la frontera legalment⁵². No trobem cap menor marroquí que hagi emprat el vaixell o el caiuco per entrar al país.

Entre les nenes marroquines, els mitjans emprats són els camions (dins o sota del vehicle), com a passatgeres d'un autocar, acompanyant una família marroquina que resideix a l'estranger, en algun vaixell de càrrega, com a passatgera d'un ferry o en un cotxe.

Si entre els marroquins, el transport per excel·lència són els baixos d'un camió o autocar, **entre els menors de l'Àfrica subsahariana és el caiuco o pastera, amb el 100% dels casos masculins**. En el cas de les **subsaharians**, les dues noies entren a Europa per via aèria i després arribaran a Espanya: la Jennifer fugit de Libèria en avió de manera irregular (falsificant documentació). A l'Estat Espanyol hi entra regularment,

⁵² En altres entrevistes, hem trobat dos casos més de nenes que entren al país fent-se passar per una altra persona.

amb documentació anglesa permís de residència). La segona, la Rosa de Costa de Marfil, entra per un país europeu amb visat, ja que ve amb una companyia de dansa tradicional i un germà la portarà cap aquí tenint el document en vigor. La resta, tots nois, venen en caicuo i són de Senegal, de Mali i un noi de Ghana i utilitzen l'embarcació per arribar a costes marítimes de les Illes Canàries o Andalusia. De totes maneres, els dos casos femenins tenen característiques diferents a les dels barons ja que el periple migratori es fa en companyia d'adults i no implica risc per a la seves vides durant el viatge.

Per últim, dels casos que disposem de **MMNA de sexe femení que han arribat des de països de l'Est**, procedents de Romania, Bulgària i d'Eslovàquia, els mitjans de transport més utilitzat són el cotxe del "xulo" (on hi poden viatjar a tres o quatre noies) i l'autocar de línia. Amb cotxe, el viatge és menys pesat i no tant llarg, tot i fer parades pel camí. Existeixen altres mitjans de transports utilitzats esporàdicament com poden ser els minibusos, l'avió o bé el tren. Ho fan a mans d'una organització migratòria que **falsifica la seva identitat per tal de poder passar la frontera espanyola** i només un dels casos passa amb documentació original. No hi ha una preparació tan acurada com amb els menors marroquins o subsaharians sinó que la decisió de marxar i la manera de fer-ho sembla, per les paraules de les noies, més senzilla (entrar en contacte amb algun proxeneta o relació amb un novio-proxeneta). Tampoc hem d'oblidar que Romania i Bulgària pertanyen a la Unió Europea, fet que facilita l'entrada a l'Estat Espanyol. Al ser noies menors d'edat, es fa necessari falsificar la documentació (partida de naixement, passaport...) per amagar aquesta pretesa minoria d'edat, una tasca assumida per la mateixa organització.

En propers estudis caldrà estar atents a les menors per tal d'observar si aquestes utilitzen les mateixes modalitats de transport que els nois o bé innoven en noves metodologies. Dues de les nenes marroquines que han fugit del seu país ho han fet acompanyades d'homes majors d'edat: un de marroquí (Munira) i un d'espanyol (Siham) però no queda clara la relació que hi ha entre les nenes i els homes ja que les menors no ho acaben d'aclarir, tot i que s'intueix un pagament amb favors sexuals. També hi ha el cas d'una nena marroquina, Fouad, que entra a Espanya fent-se passar per la filla de la dona amb la que viatja i, pel que sembla, amaga una situació de treball domèstic irregular (al Marroc és usual que les nenes de famílies pobres o de zones rurals treballin

de minyones en alguna família). Les nenes de l'Europa de l'Est ho fan a través de companys sentimentals o de les famílies d'aquests.

7.1.3. Països i ciutats de pas

Una de les diferències entre els menors del Magrib i els de l'Àfrica Subsahariana és la proximitat dels seus respectius països amb la frontera espanyola: els menors marroquins no han de creuar cap país per tal d'arribar a territori espanyol, si no que la via és més directa.

Si prenem com exemple els **menors del Marroc**, veurem les diferències que apareixen segons les zones de procedència, les quals també observarem en el cas de les nenes. Normalment, els menors del centre i el sud han de desplaçar-se a altres ciutats per agafar el transport escollit. Els menors procedents de les zones d'El Kelaa o Zagora ho fan des de Tànger. En general, aquests desplaçaments es fan en autobús de línia, però alguns d'ells ja posen en pràctica les seves dots gimnàstiques i ho fan als baixos o en la part alta dels autobusos, sense abonar el bitllet. Tot i que en la nostra investigació no hem trobat cap cas de menors marroquins que hagin agafat pasteres per desplaçar-se des del sud del país fins arribar a l'Estat Espanyol, si que se n'han trobat en el treball de camp en altres comunitats..

En canvi, els **menors entrevistats de l'Àfrica Subsahariana**, creuaran per un altre país per, finalment, utilitzar el transport –caiuco- que els transportarà fins a les Canàries o Andalusia i acostumen a tardar, entre el viatge terrestre i el marítim, entre un mes i set mesos per arribar a les costes espanyoles. Els menors subsaharians solen escollir el Senegal com el país on abordar el caiuco (casos dels nois de Mali i Ghana). Acostumen a sortir de Dakar, Ziguinchor, Madibul o Nouadhibou, entre altres ciutats, després d'haver creuat els seus països.

EN: ¿Cuándo tienes 15 tú te vas a Mauritania?

ME: Sí

EN: ¿Fuiste solo a Mauritania?

ME: Con un amigo, fuimos a Mauritania a coger patera y trabajamos 1 año" (Ibrahim. Senegal. 09/04/07)

Es habitual que els nois d'Àfrica Subsahariana, que es veuen obligats a realitzar llargs recorreguts fins arribar a territori espanyol, sobrevisquin realitzant algun tipus de feina per tal de pagar-se les despeses del viatge, tot i que, n'hi ha que el viatge els hi surt gratuït perquè són familiars o amics del responsable del caiuco o bé perquè, simplement, hi van de polissons. Les feines són de molt baixa qualificació: netejar cases, càrrega i descàrrega de camions dels ports o bé la venda ambulat. Els menors marroquins també faran feinetes per tal de subsistir i trobarem el cas d'un menor marroquí que, abans d'arribar a Catalunya, treballa a diversos llocs de l'Estat Espanyol tot i no tenir els papers en regla per tal de seguir el seu projecte:

“ Para trabajar en Castilla-La Mancha, allí es la temporada de la uva y yo voy allí a trabajar(abans passa per Madrid) par coger el autobús a Castilla-La Mancha. (...) tengo amigos en ese pueblo, “Pedroñeras” (...): Esos (els amics del Marroc)de mi pueblo, también”. (Said. Marroc. 24/07/2007)

Pel que fa a les menors de l'europea de l'Est, procedents de Romania, Bulgària i d'Eslovàquia, i que viatgen en autobús de línia o furgoneta des dels seus països fins a Barcelona, suposem que faran algunes parades durant el viatge però, en les entrevistes, aquest detall no queda confirmat.

Com a conclusió, dir que el grau del risc en el viatge migratori és paral·lel a la llunyania del país del menor amb l'Estat Espanyol i del nombre de canvi i transports diversos que calgui agafar fins arribar a destí. Molts nanos fan referència al temps que han estat viatjant com un moment en les seves vides de gran duresa. **En casi tots els casos, el menor ha viscut al carrer durant algun temps, ja siguin poc dies o alguns mesos.** Aquesta etapa es comparteix amb nois de la seva mateixa condició, nois preparats per donar el salt a Europa, però també és habitual que els nois que volen emigrar es mesclin amb els “nens del carrer” dels països per els que passen i, amb els que, fonamentalment, aprenen a buscar-se la vida i es donen suport,

EN: *¿Había chavales como vosotros por la calle, en Ceuta?*

ME: *Sí, hay muchos”. (Bilal, Marroc. 06/07/07)*

ME: *Sí, en Almería hay muchos chicos marroquíes*

EN: *¿Dónde paró en Almería, en la estación de servicios de la autopista?*

ME: *Un parking no sé. En una autopista, para gente descansar ahí*

EN: *Y ahí había muchos chicos marroquíes que te ayudaron y todo*

ME: Sí". (Ayoub. Marroc. 24/07/07)

EN: ¿Y con los chicos bien, tenías buena relación? (nois de Tànger del carrer)

ME: Sí, pero sólo por las noches. Ellos estaban con la cola

EN: Pero tú no ¿verdad?

ME: No, yo no

EN: ¿Y que hacían fumaban hachís?

ME: Sí, esto sí". (Axabir, Marroc, 16/05/2007)

Però també corren el risc d'aprendre altre tipus d'activitats com ara iniciar-se en el consum de drogues o en el robatori, com ens assenyala Karim del Marroc:

" (...) porque al llegar aquí debajo de un autocar lo primero que conoces son los niños de la calle, a lo mejor tú vienes de una familia que no robabas, que no te metías en problemas, pero cuando llegas aquí pues conoces a ese círculo de niños como tú y empiezas a robar cosas, a lo mejor empiezas a traficar con cosas, no se, y te comportas mal ¿sabes?, vas por ese camino primer año, segundo año pero tienes centros y tal pero siempre estas..." (Karim. Marroc. 10/09/07).

I tampoc podem deixar de fer referència al cas de les nenes menors i el risc d'abús sexual que plana sobre elles, risc que es donarà de manera continuada per la seva condició de gènere.

7.2. Per l'Estat Espanyol fins a Catalunya.

7.2.1. De comunitat autònoma en comunitat autònoma i primeres experiències en els centres.

Primera ciutat d'arribada.

L'entrada a territori espanyol es fa, principalment, per la **Comunitat d'Andalusia, amb El 41% dels MMNA que ho fa per aquest accés**, a través d'Algesires. La totalitat dels nois que entren per aquesta via són del Marroc, excepte un cas d'un noi de Ghana. El **31% dels nois accedeix a l'Estat Espanyol per alguna de les illes de Canàries**, la majoria de l'Àfrica Subsahariana. Passen un temps a algun centre de les illes, i després són traslladats a la península. La resta entren per altres països europeus. La resta de menors, fins arribar al 100%, entre per la comunitat de Madrid (via aèria) o per Catalunya (via terrestre).

La majoria de nanos entrevistats arriben a Catalunya de manera directa, essent el cas de la **majoria dels marroquins** ja que molts tenen com a objectiu arribar a aquesta comunitat perquè hi tenen familiars o coneguts. Alguns hi han arribat de manera fortuïta, però són els menys. Cal destacar que, tot i desconèixer Catalunya, per a tots és un punt de referència: ja sigui pel fet de tenir-hi família o coneguts, per tenir un equip de futbol conegut internacionalment (i molt reconegut al Marroc) o bé per la projecció que té aquesta comunitat i, sobretot, Barcelona i la seva àrea metropolitana entre la comunitat marroquina.

"(...) No, nosotros, nuestro equipo preferido es el Barça, como es mi equipo preferido, prefiero ir a Barcelona, como no conozco ningún sitio, pues la idea es irte a Barcelona primero". (Idir, Marruecos. 07/05/07).

Els **menors subsaharians** arriben a Catalunya des de les illes Canàries per l'autoritat administrativa, només un dels menors arriba directament, seguint el mateix camí dels menors marroquins.

Primeres experiències en els centres.

Una vegada han arribat a territori espanyol, podem observar dues trajectòries molt diferents segons si el menor entra en contacte amb la xarxa de protecció d'alguna de les comunitats autònomes.

Taula 32. Contacte amb xarxes de protecció al menor abans d'arribar a Catalunya.

Zones	Països	Total	Han passat com a mínim per un centre	No han passat per un centre	Han passat per un centre d'internaments d'estranger
Magrib	Marroc	19	3	16	-
Àfrica subsahariana	Ghana	1	-	1	-
	Libèria	1	1	-	-
	Costa de Marfil	1	-	1	-
	Malí	3	3	-	-
	Senegal	9	9	-	-
Altres	Eslovàquia	2	-	2	-
	Romania	3	-	3	-
	Bulgària	1	-	1	-
<i>Núm.</i>		40	16	24	-
<i>(%)</i>		100	40	60	-

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA a Catalunya, 2008.

Per una banda, tenim a un **primer grup de menors que no han accedit a cap recurs de protecció fins arribar a Catalunya; aquest grup representa el 60% del total de menors. Són menors, majoritàriament marroquins, que creuaran l'estat Espanyol, acompanyats o no**, fins arribar a Barcelona, però sense tenir cap mena de contacte amb l'administració. Aquest percentatge és molt alt si tenim en compte anterior recerques, i demostra que els menors tenen molt clar, en el moment de la seva sortida d'origen, quin és el seu objectiu final.

Fonamentalment, el que s'observa és que els menors marroquins, que no han tingut que fer un viatge tan llarg i complicat, no passen, en la seva majoria, per cap centre abans d'arribar a Catalunya i els que ho fan és perquè s'han escapat de centres d'altres comunitats. En els cas dels **menors marroquins** coincideix que, en termes generals, aquells que no accedeixen a cap recurs de protecció tampoc disposen de cap familiar a l'Estat Espanyol i la seva finalitat és arribar a Catalunya, sense que molts tinguin un gran coneixement d'aquesta comunitat des de l'origen. normalment després que algú els parli d'aquesta comunitat com a una comunitat on li oferiran suport (la rumorologia en origen és important, molta de la qual parteix dels mateixos menors que ja estan aquí). Aquests menors, al contrari que els que es dirigeixen a altres comunitats, no solen passar grans estades a altres comunitats; alguns dies a Algesires o Màlaga cercant diners per poder viatjar a Catalunya mitjançant donacions de compatriotes o de coneguts o gent de nacionalitat espanyola que els hi ofereix algun tipus de suport, com veurem més endavant.

Només un menor subsaharià ha arribat per Andalusia i no ha passat per cap centre així com la noia de Costa de Marfil que va entrar amb visat, acompanyada d'un germà. Recordem que la noia de Libèria va fugir d'aquest país i entrà de manera il·legal a Anglaterra, entrant en un centre on li tramitarien la documentació amb la que, més tard, i acompanyada 'una dona que es feia passar per amiga seva, entraria legalment a través de l'Aeroport del Prat.

Entre les menors de l'**Europa de l'Est**, el més freqüent és que fins a la seva arribada a Catalunya no hagin ingressat en cap centre, ja que, majoritàriament arriben amb familiars o amb acompanyant, en el cas de les noies, amb el proxeneta que les ha

introduït al país i no són detectades, com s'observa en el nostre treball de camp. Algunes són detectades en el moment que hi ha xarxades.

No s'ha detectat cap cas de menors no acompanyats que han estat detinguts en "centres d'internament per a estrangers" (C.I.E.)⁵³, com s'observa en altres comunitats, com ara País Basc. El fet d'internar un menor al C.I.E. és particularment greu donat que la legislació vigent assenyala que "els menors estrangers no podran ser ingressats en aquests centres, sinó que hauran de ser posats a disposició dels serveis competents de Protecció de Menors, excepte en aquells casos que el Jutge de Menors ho autoritzi, previ informe favorable del Ministeri Fiscal, dels seus pares o tutors, si es troben ingressats en el mateix Centre. Per això, el protocol d'actuació hauria de realitzar proves de determinació d'edat davant qualsevol mínima sospita de trobar-se davant d'un menor d'edat, independentment de l'edat assenyalada pel menor, amb la finalitat de beneficiar al màxim al menor.

Una de les característiques d'algun menor, com és el cas de Hafid, és que mentre es troben en ruta accedeixen a algun tipus de feina temporal, de setmanes o dies, amb freqüència de qualificació molt baixa com ara treballant en la recollida de la fruita.

" De recoger sandías, tomates... (...) pero allí puedes trabajar sin papeles (...) Sí, sí trabajas bien y ganabas bien". (Said. Marroc. 13/03/07).

Un segon grup de menors, el conformen aquells que sí han accedit a algun recurs de protecció al menor abans de la seva arribada a Catalunya, un total del 40 %. La majoria d'aquest col·lectiu el conformen menors subsaharians (86%), que entren en contacte amb un primer centre a l'arribar a les illes Canàries, quan són descoberts pels cossos de seguretat. Els menors subsaharians desconeixen totalment els sistema de protecció vers la infància, al contrari que els menors marroquins que, tot i no accedir

⁵³ La Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social, reformada por las Leyes Orgánicas 8/2000, de 22 de diciembre, 11/2003, de 29 de septiembre, y 14/2003, de 20 de noviembre, establece, como medida de carácter preventivo o cautelar, la posibilidad de acordar judicialmente el ingreso en un centro de internamiento de aquellos extranjeros que, bien se hallen incurso en determinadas causas de expulsión, mientras se sustancia el correspondiente expediente, bien cuando sobre los mismos se haya dictado acuerdo de devolución y éste no se pudiera ejecutar en el plazo de setenta y dos horas, e, incluso, para garantizar la efectividad de la medida de retorno respecto de aquellos a los que en frontera se les hubiese denegado la entrada.

directament a un centre, si que tenen un cert coneixement del sistema administratiu de protecció. I si ho saben ells, si que ho saben els compatriotes o familiars, fet que els hi facilita que, un cop arribats a Catalunya, passin poc temps al carrer o amb familiars o coneguts que no els poden mantenir.

Aquestes dades sobre el coneixement de com funciona l'aparell administratiu és conegut per molts menors: Ho assenyala Idir, el noi marroquí quan, a l'entrevista, comenta que es va personar a la fiscalia de menors ja que sabia com funcionava el tema dels centres perquè altres nois li ho havien explicat.

Són els menors marroquins els que han passat per algun altre centre d'altres xarxes de protecció autonòmica, com queda reflexat en altres recerques realitzades sobre aquest tema. No obstant, en la nostra mostra, només el 19% dels menors marroquins ho ha fet. Aquells menors que tenen com a primer recurs el centre de Algesires passen després a altres xarxes de protecció d'altres comunitats autònomes, desplaçant-se a Catalunya, o d'altres comunitats, com ara el cas de Bilal. Són menors que **deambulen de centre en centre i es mouen a “cop d'ordre de reagrupació” (dictada i/o executada, en esclats de Madrid) o fugin de les condicions del centre** (excés de control, excés de menors, dificultats de convivència, etc.), o sigui que abandonen el centre quan ja se'ls hi ha dictat-ho una mesura de repatriació o bé intueixen que aquesta mesura és pròxima, com veurem en el *Capítol 8*:

“Vuelvo a intentar ir a España pero la policía siempre me detecta bajo el autocar, he logrado llegar a Algeciras en alguna ocasión, pero siempre me encuentran. Después de un mes en Tánger, David, un educador, me informa de que tiene mis papeles en un centro que hay en Chard Ben Dibane y voy a recogerlos. Consiguo la residencia gracias a las ayudas de los educadores de España. El tiempo que estoy en Tánger lo paso mal y quiero volver a España, mi familia no está de acuerdo porque puedo morir en el intento, pero. sigo intentándolo y duermo en un parque cercano al puerto, me levanto cada día a las 4 de la mañana para intentar colarme en los bajos de algún autocar. A mis padres los engañan para que pidan que yo vuelva a Marruecos”. (Hamid. Marroc. 21/07/07).

Crida l'atenció que els perfils de menors que conformen aquest grup coincideixen: molts d'ells procedeixen de Tànger, tot i que, cada vegada més, hi ha menors que venen de ciutats del sud, emprenent periples mes llargs. I tots també escullen la província de Barcelona (la ciutat de Barcelona i àrea metropolitana) com a destinació final, potser perquè és aquesta província la que té la fama de fer sortir més ràpidament els papers:

“Me llama un amigo que está en Barcelona. Mejor aquí. Los papeles en Madrid tardan mucho”. (Bilal. Marroc. 06/07/07)

“Sí, que había tal, porque a veces te dan para guiarte un poco y llegué ahí (...)”. (Karim. Marroc. 10/09/07)

Després trobem aquells casos en que els menors només han passat per una única xarxa de protecció d'una altra comunitat autònoma abans de Catalunya. Generalment, els menors marroquins han passat per algun centre andalus.

Tot i que cap menor ho comenta directament, hi ha un fet que surt a la llum en menors que, procedents de Catalunya, han estat entrevistats en altres comunitats, com ara el País Basc, i que cal tenir en compte per la seva importància. **Els menors relaten com una pràctica freqüent la recomanació dels professionals d'atenció** (educadors, treballadors socials, etc.) **de canviar de comunitat**, en aquest la de Catalunya, davant l'amenaça directa o indirecta de reagrupació dictada. Els desplaçaments de molts d'aquests menors a altres comunitats buscant un sistema de protecció “menys perjudicial” estan plens d'aquestes històries. Davant aquest fet, és evident que ens trobem davant d'una **dobla forma d'atendre a aquests menors**, una d'oficial i, l'altre, de caire informal, **que no beneficia ni a l'interès superior del menor ni al propi sistema protector perquè es caracteritza per una incoherència intrínseca**. Aquest sistema oficial és deslegitimant pels propis membres que el conformen. Quan el sistema oficial d'atenció a aquesta població falla – quan s'obre un expedient de reagrupació familiar, se l'ingressa en un recurs que s'allunya de les seves expectatives, o es posa en marxa una mesura considerada com a “injusta” pel menor- es posa en funcionament un sistema informal d'atenció i protecció al marge de l'oficial que té com a objectiu el garantir la protecció real dels menors. **Davant aquesta duplicitat de sistemes i de discursos, els menors acaben perdent-se entre aquest laberint i els costa de trobar un sentit davant procediments i missatges que es contradueixen.**

El cas particular de la xarxa de protecció de les Illes Canàries és necessari que sigui analitzat de forma més detallada. Segons la Direcció General de Protecció del Menor i la Família del Govern de Canàries, la xifra de menors immigrants rebuts en el 2006 fou de 928 i en el 2007 s'havien rebut 698 menors fins a la data, una xifra que representa un descens respecte al nombre de 2006 (El Día, 14/12/07). Els menors parlen de problemes als centres de Canàries, sobretot per la masticació (Centro La Esperanza) i

per la varietat de procedències que fa que hi hagin moltes baralles, dificultant la convivència.

Des de finals del 2007, el Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales acordà amb les comunitats autònomes el trasllat de MMNA per ajudar a disminuir la sobresaturació que vivien les Illes Canàries. Des d'octubre del 2006 fins el 2007, 323 foren traslladats de Canàries a altres comunitats autònomes. A Catalunya, entre octubre i novembre de 2006 es traslladen, oficialment, quaranta menors subsaharians.

Tots els nois entrevistats que han entrat a l'Estat Espanyol per Canàries que es troben a Catalunya – 12 subsaharians – no fan referència a gestions relatives a la documentació com a menor estranger en els centres. Com a molt, s'observa que els fan enviar la partida de naixement des del seu lloc d'origen:

“(…), pero yo ahora tengo papeles aquí. Fotocopia papel de mi padre y todo está aquí ahora”. (Ibrahim, Senegal. 09/04/07)

També és interessant d'assenyalar que molts menors, no exclusivament els marroquins, com es venia observant en alguns estudis, ja saben que venen a un centre, que l'objectiu final és arribar a aconseguir els papers a través de l'estada en un centre i tot el que això comporta. A més, denota que la informació circula⁵⁴, ja sigui entre amics o entre la família:

“(El menor decideix emigrar) Porque mi cabeza no está. Yo sé cuando vine que iba ir en un centro (perquè) mi amigo me había dicho antes”. (Mor, Senegal. 15/06/07)

“(Els menor s'intercanvien informació sobre els centres) Uno, uno, uno. Uno estaba allí en el centro de SAAEMI (i ara) Ya está en su piso”. (Ayoub, Marroc. 24/07/07)

7.2.2. Recolzaments en ruta.

Abans d'emprendre la ruta, molts dels menors ja reben suport, de manera directa o indirecte, d'algun familiar o conegut que ja va iniciar el projecte migratori anteriorment. Això ho podem observar, per exemple, en el cas de menors tant marroquins de l'Àfrica

⁵⁴ Fàtima Mernissi assenyala el paper de les antenes parabòliques i de la revolució mediàtica que hi ha al món àrab, que s'estén a d'altres llocs i que ajuda a que la informació arribi arreu.

Subsahariana o de l'Europa de l'Est: així, Daouda, de Mali, assenyala que els diners per al viatge els rep d'un germà:

EN: ¿Y de dónde sacaste el dinero?

ME: De mi hermano.

EN: Pero tu hermano es mas pequeño que tú.

ME: No hermano aquí, en España...". (Daouda Mali. 18/05/07)

Quan els MMNA fan la seva ruta per Espanya, podríem dir que, en realitat, no estan totalment sols com podem observar en la següent taula.

Taula 33. Xarxes de recolzament en trajecte per territori de l'Estat Espanyol.

Zones	Països	Total	Recol. familiars	Recolzaments no familiars		Cap recolzament	Sense informació
				Coneguts d'origen	No coneguts de la comunitat		
Magrib	Marroc	19	2	3	8	1	4
Àfrica subsahariana	Ghana	1	-	-	-	-	1
	Libèria	1	-	-	1	-	-
	Costa de Marfil	1	-	-	1	-	-
	Mali	3	2	-	-	-	1
	Senegal	9	6	1	-	-	2
Altres	Eslovàquia	2	-	1	-	1	-
	Romania	3	1	-	-	2	1
	Bulgària	1	1	-	-	-	-
Núm.		40	12	5	10	4	9
(%)		100	30	12.5	25	10	22.5

Font: Elaboració pròpia a partir de les 40 entrevistes realitzades a MMNA a Catalunya, 2008.

El 67% dels menors verbalitza que han rebut recolzament i ajut com a mínim d'una persona des de que entren a l'Estat Espanyol fins que aconseguixen arribar a Catalunya. En el 30% aquest suport ve d'un familiar que te establerta la seva residència a l'Estat o a la resta Europa, en el 12% prové d'alguna persona amb algun tipus de vincle en origen i en el 25% l'ajut ve d'algun membre de la seva mateixa nacionalitat resident a l'Estat Espanyol. El 10% no rep cap mena d'ajut i no tenim informació del 22%. Si no tenim en compte aquest percentatge, del que no tenim informació, el tant per cent augmenta i el suport que reben **els menors puja fins el 87%.**

Aquestes xarxes de suport es constitueixen com una via informal d'informació i de satisfacció de necessitats, serveis que no s'aconsegueixen a través de les estructures oficials degut a la poca atenció prestada als immigrants, la inacabable burocràcia, la inversió de temps, etc. **Els canals informals, com la xarxa, s'han convertit en mecanismes molt eficaços i útils a l'hora d'assignar recursos depenent de les necessitats de cada individu**, i es materialitza *"com una font molt important de companyonia, suport i ajuda mútua"*⁵⁵.

Si entrem a comparar aquest recolzament tenint en compte les diferents nacionalitats dels MMNA que resideixen en l'actualitat a Catalunya, les diferències són molt visibles. Els que més suport no familiar reben són els marroquins (27%, sobre la totalitat., xifra que augmenta si descomptem els casos sense informació al 35%), al costat dels subsaharians que només reben el 7% (10% si no tenim en compte els casos sense informació). Entre els marroquins es confirma que en el **10% dels casos, un familiar resident a l'Estat** ha facilitat algun tipus de suport, mentre que entre els subsaharians és superior aquest recolzament (57%).

Aquest tipus de suport no familiar **és menor en els casos de menors procedents de l'Àfrica Subsahariana**: alguns reben suport (econòmic) de familiars per emprendre el viatge però es desconeix la relació posterior, un cop arribats a l'Estat Espanyol. El suport no familiar té a veure amb la situació dels compatriotes en el país d'acollida, sovint força precària. Únicament tenim alguna referència d'algun familiar a l'Estat Espanyol que, segurament, tampoc té estan en situació regular, al contrari dels marroquins que ja tenen familiars documentats:

"Mi tío me ayudó. Mi tío está aquí, en Almería (...) El que me ayudó es mi tío, el de Almería. Él se va primero, una semana". (Amadou. Senegal. 18/05/07)

Trobem algun cas on el menor rep ajut d'un compatriota desconegut des del país d'origen. És el cas d'Axabir (Marroc. 16/05/07) que ve a l'Estat Espanyol amagat al cotxe d'un francès d'origen marroquí que coneix a Tànger quan li netejava la furgoneta. El desconegut li dona el seu telèfon i Ismael aprofita l'oportunitat. L'home també li dona diners. El noi entra a l'Estat amagat entre l'equipatge. S'observa, el suport que rep d'algú que, en algun moment, també va emigrar i que sembla comprendre la necessitat

⁵⁵ Requena (1990: 108).

de marxar del noi per trobar una vida millor. Quan el suport ha vingut a través d'alguna persona que no és membre de l'estructura familiar del menor, **la comunitat d'origen establerta a l'Estat Espanyol intervé en algun moment i juga un paper "estabilitzador"** en casi tots els menors entrevistats, però també hi ha el suport que rep Karim, tant d'una dona que el veu amagat a l'autocar o com Abdelkarim que és ajudat per un paisà que li ofereix menjar i roba i li diu que vagi a un centre.

En els casos dels **menors marroquins, en el 20% dels casos**, l'ajuda sol venir de **membres anònims de la seva comunitat d'origen** més que de coneguts d'origen, i aquest ajut sol aparèixer en els espais de reunió habituals entre els marroquins, com ara les mesquites o els restaurants. Els ajuts van des d'oferir àpats a finançar els bitllets d'autobús o tren o inclòs l'acolliment residencial (sobretot en el cas de les noies):

"Sí, una mezquita por favor, y allí en la mezquita un poco de dinero, pero un señor me dice mejor te vas a Barcelona... y cuando he hablado con él me dijo mejor te vas a Barcelona para buscar trabajo, que allí hay industria para chicos.(del Marroc) Sí, tengo 2 euros de Marruecos y llevar aquí.

EN: Y te fuiste a la mezquita ¿y te dieron dinero?, ¿mucho dinero?

ME: Sí, no me acuerdo mucho, pero... 80 euros, sí 80 euros...". (Abdelkarim Marroc. 24/07/07)

"(Parlant d'un bar de Santa Coloma) porque hay bar que es de marroquíes y allí me encontré un chaval de mi barrio (d'origen) (i que li va explicar) que había tal, porque a veces te dan para guiarte un poco y llegué ahí". (Karim. Marroc. 10/09/07)

En canvi, entre els **menors subsaharians, aquest suport és menor**. El tipus d'ajut que reben aquests menors procedeixen, majoritàriament, de la xarxa de relacions socials generada en origen, amics de familiars o amics o bé amics d'amics i es dona al principi de l'aventura migratòria, després hi ha un suport marcat per la pròpia situació dels amics i familiars, que també es precària. Sobretot, hi ha préstec de diners per poder trucar als familiars.

"(El menor truca a la seva família) Desde el centro (...) Un amigo (del centro) me lo regala (els diners per trucar)". (Mbaye. Senegal.15/06/2007).

Només Kofi de Ghana assenyala que un home de la mateixa nacionalitat que coneix a l'autobús li dona diners per viatjar de Màlaga a Barcelona. Aquest és l'únic cas d'un menor subsahariana que no entre a través de les Illes Canàries sinó que creua pel Marroc.

La comunitat d'immigrants originària del Marroc establerta a l'Estat Espanyol, és una comunitat amb una presència històrica en el nostre país, fet que es tradueix en una major consolidació i una major extensió pel territori espanyol que no la de l'Àfrica Subsahariana, que és molt més recent i molt més diversa en quan a nacionalitats. Hem de recordar que un de dinou menors marroquins entrevistats, 13 tenen algun parent a Catalunya o a l'Estat Espanyol. Entenem "parent" com la parentela pròxima i no tant pròxima, fent-se extensiva als coneguts de la família. Fins ara, aquest fer era predominant entre els menors marroquins enfront els subsaharians, però aquesta dada està canviant, com hem dit, ja que 15 menors subsaharians entrevistats, vuit assenyalen tenir algun familiar a l'Estat Espanyol, sobretot els d'origen senegalès i malinès, esdevenint dues nacionalitats importants alhora de definir el patró migratori africà.

Les menors d'Europa de l'Est, les noies d'Eslovàquia i Bulgària, utilitzen les xarxes de coneguts de les que disposen al país d'origen per poder arribar a Catalunya o mitjançant el contacte amb un proxeneta (sabent o no, elles, aquesta informació). Aquests familiars o coneguts o bé el mateix proxeneta (amb el que es pot mantenir una relació sentimental) seran el punt de referència de les noies.

L'ajut que se'n deriva de la intervenció de la comunitat immigrant acostuma a resoldre les situacions de les primeres setmanes o mesos fins que arriba la informació, per algun canal, de l'existència d'un sistema de protecció als menors i s'opta per aquest circuit per tal de resoldre la situació, que moltes vegades es troba en un punt mort, amb un cert estancament. Els menors es troben sense feina, sense res que fer durant tot el dia i amb una sensació d'abatiment important. A aquest estat, cal afegir-hi que, en ocasions, les persones que ofereixen recolzament als menors es troben, també, en situacions difícils, sense documentació, treballant de forma irregular o amb la idea de viatjar per tal de millorar la seva pròpia situació. És el cas d'Ildir del Marroc, que arriba a Barcelona i l'acull un germà de viú a Terrassa però tampoc té papers i, després de 3 dies, decideix anar a Fiscalia perquè el germà tampoc viu en condicions per acollir-lo.

Tot i que, majoritàriament, l'ajut que reben els menors prové dels membres de la seva pròpia comunitat immigrant, també les persones "autòctones" ofereixen suport i ajut quan es troben a aquests nois al carrer, sobretot en els primers dies que es troben a l'Estat Espanyol: els paguen el bitllet d'autobús o els conviden a menjar.

En els relats dels nois, apareixen també imatges de moments compartits amb d'altres nois migrants no acompanyats que també estan buscant el seu somni particular a l'Estat Espanyol i que es van retrobant en algun moment del seu trajecte i que estan en les mateixes condicions.

Com a conclusió, podríem dir que aquest **suport i recolzament informal** que es dona **a través de les xarxes** en algun moment del trajecte per l'Estat, és fonamental perquè **evita** que molts d'aquests menors visquin **situacions de marginació i exclusió de gravetat** i moltes vegades es constitueix com el principal mecanisme que **atorga una certa "seguretat" als menors**, alhora que **facilita una primera acomodació en la societat d'acollida**. També, aquestes persones es configuren com a referents adults del menor que, en substitució de la família, poden desenvolupar funcions de contenció i posar els límits a situacions de "crisi" per les que, en ocasions, pot passar un menor migrant.

Per finalitzar, cal fer notar que, en alguns casos, menors no utilitzen de forma expressa la xarxa de suport familiar establerta a l'Estat Espanyol. En aquests casos, els menors expressen el seu desig d'intentar de "resoldre per ells mateixos" una situació, provar si són capaços de sortir endavant. Aquesta actitud, tan pròpia de l'etapa adolescent, es configura com un repte per a un mateix, on poder-se provar a si mateix, alhora que s'anhela la independència.

7.2.3. Sentiments i vivències en la ruta.

No volem acabar sense mencionar les conseqüències i els efectes que a nivell psicològic poden tenir aquest viatge en els menors. Les condicions del viatge són extremes en molts moments. Entre els factors que poden conduir a situacions de duresa, es troba la duració del viatge migratori, el transport que han escollit o la utilització d'una organització migratòria per aconseguir el somni europeu. En molts moments, les vivències i els sentiments són molt intensos.

Normalment, els riscos més grans es produeixen quan els menors pugen a algun tipus de transport per emprendre el viatge. En els transports terrestres –com ara poden ser els baixos d'un camió o autocar – els nois menors fan referència al calor sufocant que hi ha

a l'interior de les caixes, a la immobilització durant un llarg període de temps, la por a les amputacions, el dolor al cos o al cruiximent de les mans (el cos queda entumit).

"(...) porque era un depósito de gasolina a veces te tumbabas así ponías el pecho, y a veces te dabas la vuelta, pero cuando dabas la vuelta veías la carretera, ¿sabes las rallas blancas discontinuas? Pues claro cuando las veías a lo mejor de te mareabas un poco ¿no?, que podías ir así o así, pero había sitio pero...(...) Sí, cuando (en la) Estación del Norte, cuando salí no podía levantarme por propio pie o sea me quedaba como un niño cuando va..." (Karim. Marroc. 10/09/07).

No obstant, el viatge en el caiuco és una de les experiències més extrema que verbalitzen els menors. Les condicions són dures: molts dies de viatge, moltes persones apretades, fred intens, desorientació, incertesa, tenir set i gana en molts moments del viatge.

"(Parlant del viatge) Pues que no había nada de comer. Sí, y no dormía. (...) No podía dormir en el barco. Y en el barco huele mucho (...)De todos, sí.(feien les seves necessitats en el vaixell) y no teníamos manta". (Ousmane. Senegal. 09/05/07).

Altres han vist com emmalaltien companys de caiuco, o inclòs com arribaven a morir (Abdou, de Senegal, assenyala que deu dels companys de caiuco moren durant la travessa, com s'ha recollit en alguns relats del País Basc). A tot això, cal afegir que els menors, al tenir poc pes, són col·locats sobre la proa del caiuco on, es percep, més inseguretat i, creiem, el risc de caiguda és major. Mahamadou, del Senegal, assenyala que a, a l'altura del Senegal, el mar està tranquil però que, a mida que s'apropen a l'Estat Espanyol, el mar es va agitant fet que atemoreix als companys de caiuco. S'observa doncs, una doble preocupació: abans i durant un viatge que amaga molts perills

"Sí, había varios en el grupo (en la patera) que decían que dentro del mar hay muchos peligros (perquè) ya había gente de lau patera que ya lo había intentado antes". (Ousmane. Senegal. 09/05/07)

Els menors subsaharians apunten la por, la soledat, la tristesa, la incertesa, el fred i la gana com a sentiments més habituals en tot aquest trajecte. Mbaye, del Senegal, explica que durant el viatge havien passat gana perquè no hi havia menjar per a tot. El

vent els dificultava que poguessin cuinar i hi havia dies que no menjaven. A més, cal afegir la por durant tot el viatge, no només d'ell sinó dels seus companys.

En alguns casos hi ha penediment d'haver vingut i no repetirien aquesta experiència però, en la majoria dels casos, els menors donen vertaderes mostres de coratge i valor i, tot i haver viscut situacions negatives, es reafirmen en la seva decisió migratòria.

“Si yo hubiera sabido que aquí tenía que estar en un centro yo no hubiera venido a España, me hubiera quedado en Senegal”. (Ibrahim. Senegal.09/04/07).

“Luego pienso que con mi familia mejor, mejor con familia que estar sola y pensé en volver. (Tenia)Miedo, no sabes nada, ni idioma, ni gente ni nada”. (Munira. Marroc. 20/09/07).

Un cop arribats a territori espanyol, expressen que han d'estar en constant alerta per tal de prevenir no ser “enxampats” per la policia i això els genera molta angoixa: confonen els taxis amb els cotxe de la policia, els vigilants de seguretat amb la policia. Com s'ha apuntat en aquest apartat, alguns dels menors han passat un període de temps vivint al carrer, ja sigui setmanes o mesos. I aquesta situació els produeix molta indefensió.

Des d'aquest estudi es vol fer força en la dimensió psicològica i els seus efectes en els menors. Quan es fa referència a la necessitat d'una atenció psicològica en aquests menors, es pensa exclusivament en los menors amb un perfil de refugiat polític o que han viscut situacions d'extrema violència. Per això, creiem que seria necessari no oblidar que alguns menors s'han pogut produir experiències “traumàtiques” que haurien de ser preses en consideració en el moment de realitzar l'acollida a aquests menors i garantir un adequat suport psicològic.

Claus del capítol

- La pràctica del **“salt a Europa”** és presenta de **maneres molt diferents per als menors de Marroc i per als menors de la resta de nacionalitats. També existeix una diferent estratègia segons el gènere.**
- Els menors, majoritàriament marroquins, que creuen en **transport terrestre realitzen múltiples intents fallits** abans d'aconseguir poder creuar els controls fronterers; en canvi, els menors que viatgen en pastera, principalment subsaharians, no requereixen d'una planificació tan detallada, ja que uns tercers (xarxa migratòria se n'ocupa).
- **La situació més habitual per aconseguir d'arribar a l'Estat Espanyol és de manera irregular.** El 85% dels MMNA de la mostra ha entrat d'aquesta manera: el 30% sota un camió o un autocar, el 7% amagat en un cotxe o camió i amb el beneplàcit del conductor, el 32% pastera/caiuco. Els que ho fan irregularment, amb documentació falsa, ho fan en cotxe o autocar (12%) o en avió (2%) i són, sobretot, noies.
- **Entre els menors del Marroc entrevistats, el 63% ho fa en els baixos del camió o l'autocar,** el 16% viatgen amagats i en conxorxa amb el conductor. De forma regular, arriben el 5% dels menors.
- **Els menors d'Àfrica subsahariana entrevistats ho fan en pastera,** el 87% en vaixell (pastera o caiuco) i el 13% utilitza l'avió com a transport d'entrada (de manera regular o irregular).
- **Els casos de que disposem de MMNA de sexe femení han arribat, bàsicament, en transport terrestre (85%) i dues amb avió (15%);** en pròxims estudis caldrà estar atents a si les menors de sexe femení utilitzen les mateixes modalitats de transports que els nois o bé innoven en noves metodologies.

- **Les rutes dels menors del Magrib són molt més accessibles, curtes i fàcils que les dels menors de l'Àfrica Subsahariana**, perquè no han de creuar un altre país per aconseguir la frontera espanyola.
- Els **menors de l'Àfrica Subsahariana han de creuar múltiples països**, solen tardar, aproximadament, entre un mes i set mesos en el viatge i passen temporades realitzant algun tipus de treball de baixa qualificació per costejar-se les despeses del viatge. **Sovint hi ha una xarxa que els ajuda a fer aquest camí.**
- **Durant la ruta, en gairebé tots els casos, el menor ha viscut al carrer per un període de temps**, ja siguin dies o mesos.
- El **grau de risc en el viatge migratori és paral·lel a la llunyania del país del menor d'Espanya** i del nombre de canvis i transports diversos que s'han d'utilitzar. Entre les nenes, el risc augmenta, doncs són susceptibles de patir abús sexual.
- L'entrada a **territori espanyol es fa**, principalment, per la **Comunitat d'Andalusia**, amb el 41% dels MMNA de la mostra que utilitzen aquest accés i el 31% dels nois accedeix per alguna de les illes de **Canàries**. La resta ho fan per Catalunya i la Comunitat de Madrid.
- Una de les característiques d'un grup de menors, de nacionalitats diverses, és que **mentre es troben en ruta accedeixen a algun tipus de treball de qualificació molt baixa, irregular** i amb una durada de poques setmanes o dies.
- El **60% dels menors entrevistats no han accedit a cap recurs de protecció fins a la seva arribada a Catalunya** i el 40% de menors sí ho ha fet.
- **Alguns d'aquests menors deambulen de centre en centre** i es mouen a cop de "ordre de repatriació", abandonant els centres quan intueixen que aquesta mesura està pròxima o bé ja se'ls ha dictat una mesura de repatriació.

- Hi ha **una doble forma d'atendre a aquests menors**, una d'oficial i **una altra d'informal**, que no beneficia ni a l'interès superior del menor ni al propi sistema protector perquè es caracteritza per una incoherència intrínseca. Aquesta pràctica s'ha detectat en menors que, procedents de Catalunya, s'han traslladat al País Basc.
- El **87% dels menors verbalitza que han rebut suport i ajuda com a mínim d'una persona des que entren a Espanya fins que aconseguixen arribar a Catalunya, on, alguns, també reben suports**: En el 39% aquest suport prové d'un familiar que té establerta la seva residència a l'Estat Espanyol o a Europa, en el 16% prové d'alguna persona amb algun tipus de vincle en origen i en el 32% l'ajuda ve d'algun membre de la seva mateixa nacionalitat resident a Espanya.
- La **comunitat d'origen establerta Espanya juga un paper "estabilitzador"**; **aquest suport i suport informal** que es dona a través de les xarxes és fonamental perquè evita que molts d'aquests menors visquin situacions de marginació i exclusió de gravetat i moltes vegades es constitueix com el principal mecanisme que atorga una certa "seguretat" als menors alhora que facilita una primera acomodació en la societat d'acollida.
- Alguns menors no utilitzen de forma expressa la xarxa de suport familiar establerta a l'Estat Espanyol motivats pel seu desig d'intentar "resoldre per ells mateixos" la seva situació.

8. L'arribada i la integració

L'elecció **d'escollir Catalunya** com a comunitat de residència sol ser resultat del rumor - des del país d'origen o una vegada ja han arribat a l'estat espanyol- que aquesta comunitat és una zona de referència pels emigrants, ja sigui des de la perspectiva de la regularització administrativa com de les possibilitats d'inserció laboral. Aquesta **informació circula a través de les persones amb què es troben els menors**: altres menors, adults de la seva mateixa nacionalitat o els mateixos professionals dels centres de protecció d'altres comunitats autònomes.

Quan els menors arriben a Catalunya, molts d'ells –majoritàriament nois i de nacionalitat marroquina- **es personen** directament a **la comissaria de policia de Mossos d'Esquadra**, doncs tenen un coneixement previ del sistema de protecció i els seus avantatges. D'altres arriben a dependències policials **acompanyats** per un amic, un compatriota o bé un/a ciutadà/ana catalana. Per últim, hi ha una part d'aquests menors, principalment procedents de l'Àfrica sub-sahariana, que accedeixen al sistema de protecció derivats des del govern de les Illes Canàries.

Al costat d'aquest grup, trobem un segon grup de menors que una vegada arriba a territori català no ingressa directament als centres del sistema de protecció de menors. Alguns d'aquests menors poden passar els primers dies o setmanes en d'altres situacions. Les situacions que s'han pogut detectar són aquestes:

1. Al carrer
2. Al domicili d' un familiar
3. Al domicili d' un/a compatriota
4. Al domicili d'un/a ciutadà/ana espanyola
5. Al club o al carrer exercint el treball sexual

Els període de residència al carrer és molt variable - des dels dos dies fins a setmanes o mesos - i depèn dels menors i de la xarxa que puguin disposar a Catalunya. Altres han residit a casa d'un germà o a casa de compatriotes, alguns després de passar alguns dies al carrer.

Entre les noies marroquines arribades a Catalunya, s'han detectat casos de noies en situacions d'explotació laboral intensa com a servei domèstic acollides per algun membre de la família extensa. També s'han pogut detectar casos de menors acollits per persones espanyoles; és el cas d'una menor marroquina que no va accedir a la DGAIA fins passat un mes, que és el temps que va estar acollida per una família espanyola. Quan no és el menor que es presenta a les dependències policials, aquests solen ser detectats a arrel d'una detenció o un control policial o bé a través dels serveis socials d'atenció primària. I d'altres menors no arriben a accedir mai al circuit de protecció.

Per últim, existeix un petit grup, principalment format per MMNA de sexe femení, que són detectades exercint el treball sexual en clubs o bé al carrer, normalment a arrel de la intervenció de les forces policials (redada o control d'estrangeria). Malauradament, quasi bé no disposem de dades. L'única dada a la que s'ha pogut accedir indica que dels 29 casos de MMNA de sexe femení l'any 2006 i 2007⁵⁶ detectats per la DGAIA (només província de Barcelona), el 24% varen ser detectades exercint la prostitució⁵⁷. De forma general, l'accés als sistemes de protecció per part d'aquestes noies és molt limitat.

Més endavant en mateix capítol, dediquem un apartat, el 8.4., als Menors Invisibles i allà es presenta una descripció més extensa de les característiques principals d'aquesta població conjuntament amb altres perfils de menors que no accedeixen als circuits de protecció.

8.1. Evolució de la xarxa de recursos

La Llei Orgànica 6/2006, de 19 de juliol, de reforma de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, estableix la competència exclusiva de la Generalitat de Catalunya en matèria de protecció a la infància i a l'adolescència, i entre aquesta població també s'inclouen els menors migrants no acompanyats.

⁵⁶ Fins el juny, a partir del buidatge d'expedients de MMNA de la DGAIA de la Província de Barcelona.

⁵⁷ La resta de casos (22) tenen com a motiu principal d'ingrés a la DGAIA: el 10% per maltractaments a origen, el 10% per fugida de matrimoni forçós, el 7% per robatori, el 7% per motius econòmics, el 3% per ser utilitzades com a "petites bones" i el 27% s'han descartat (el 3,4% per ser majors d'edat i en el 24% restant no consten els motius).

Fins a l'any 2005, la Direcció General d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència (DGAIA), vinculada al Departament de Benestar i Família, era l'organisme que s'ocupava exclusivament de l'atenció de la infància i l'adolescència amb risc social. A partir del 2006, amb l'entrada en vigor del Decret 243/2005, de 8 de novembre, de modificació parcial de l'estructura del Departament de Benestar i Família, la DGAIA amplia els seus àmbits d'actuació al col·lectiu d'infants i adolescents en general, inclosos els que no són de risc social.

Així mateix, un altre dels canvis més significatius quan entra en vigor el Decret 243/2005 és la descentralització de la gestió de la DGAIA, potenciant els òrgans adscrits als *Serveis Territorials* del mateix Departament a partir d'uns *Equips Funcionals d'Infància* (EFI). Els Serveis Territorials es divideixen en 6: Barcelona Ciutat, Barcelona Comarques, Girona, Lleida, Tarragona i Terres de l'Ebre.

Al voltant de l'any 1992 es detecten els primers MMNA que arriben a Catalunya segons els professionals de l'actual Servei Territorial de Girona. Els primers MMNA són detectats pels cossos policials als controls fronterers: els primers casos de MMNA marroquins que fugien d'altres països europeus, com França, Holanda i Itàlia.

Entre el 1998 al 2001 l'arribada de menors anava augmentant any rera any, arribant a col·lapsar el circuit de protecció, que no estava preparat. Precisament l'any 1998 es creen els primers recursos especialitzats per MMNA. Al 2002 el nombre de menors s'incrementa de forma molt significativa amb un total de 1.139 menors, amb un increment anual de 380 efectius, i aquest és l'any que representa un punt d'inflexió a Catalunya. Aquesta pujada en volum de menors provoca una sobresaturació dels recursos existents on es derivaven als MMNA, majoritàriament recursos pertanyents a la xarxa de protecció normalitzada per a menors del territori. És llavors, com veurem a continuació, que es creen centres i serveis especialitzats per a menors de gènere masculí d'aquest col·lectiu. A partir de l'any 2003, es produeix una davallada important, i el nombre de menors any rera any va disminuint i s'estabilitza amb la xifra de 590 menors acollits al 2007. En canvi, les noies MMNA s'atenen des del circuit normalitzat, en ser un fenomen molt més reduït, el 8% al 2006 (49 casos).i el 5% al 2007 (23 casos).

És important tenir en compte que, des dels recursos de la DGAIA en l'atenció als MMNA –només per aquells de sexe masculí-, s'han establert **clares diferències entre Barcelona Ciutat i la resta de províncies de Catalunya**. El motiu principal el trobem en que a Barcelona ciutat és el territori que ha rebut l'impacte més fort en quan a arribades de menors estrangers sense referents adults i això s'ha traduït en la creació d'un circuit específic amb una xarxa especialitzada de recursos per a fer efectiva l'acollida d'aquests menors. Tanmateix aquesta especialització, com veurem més endavant, s'està deixant d'aplicar per la progressiva implementació d'una xarxa d'acollida compartida amb la resta d'infants i adolescents atesos per la DGAIA.

En canvi, a Girona, Lleida i Tarragona, no s'han creat centres específics per aquesta població sinó que s'han inserit en la xarxa de protecció ja existent.

L'atenció que ha dispensat la DGAIA a aquesta nou col·lectiu en risc ha anat variant al llarg dels anys i l'evolució que ha experimentat el sistema de protecció a la província de Barcelona⁵⁸: en relació als MMNA es pot dividir en diverses fases⁵⁹:

1a Etapa (De 1992 al 1998): Acollida en els recursos de protecció normalitzat

En aquests anys comencen a arribar els primers MMNA. Els casos detectats són minoritaris i anecdòtics en comparació amb el volum que vindrà després i són ingressats a la xarxa de centres de protecció existents de la DGAIA, normalment als centres d'acolliment, com *Estrep* o *Roure*, centre que obre les seves portes l'any 1995 per fer front a la creixent arribada de MMNA. A Girona també arriben els menors, el primer registrat l'any 1994 i es produeix un degoteig continuat.

2a Etapa (De 1998 al 2000): Obertura dels primers recursos especialitzats

Fins el 1998, els menors estrangers sense referents familiars detectats per la DGAIA eren derivats a la xarxa de centres existents. És a partir d'aquest any quan es comencen a obrir els primers serveis específics pensats exclusivament per els MMNA. Al 1998, *SAAEMI* i el primer centre de dia, *Alqàntara*, gestionat per Càrites de

⁵⁸ Les tres primeres fases s'han basat en l'evolució establerta per Comas i Quiroga en l'estudi de la Fundació Jaume Bofill del 2005.

⁵⁹ En aquesta evolució manquen referències a les MMNA de sexe femení degut a les dades no estan disponibles des de l'any 1992.

Barcelona. Al 1999 s'obren dos centres de dia més (Projecte *Marhaba* al Casal dels Infants del Raval i el Centre Obert Joan Salvador Gavina), es creen serveis d'educadors de carrer a Santa Coloma i a Barcelona s'obre el centre d'urgències *Lledoners* dissenyat per alleugerar la sobresaturació d'altres centres de la xarxa. El principal problema d'aquesta època és el desconeixement absolut vers aquest col·lectiu, l'efecte embut en els centres urgència i els d'acollida per la manca de places als centres residencials d'acció educativa (CRAEs), períodes molt llargs d'espera de l'assumpció de tutela i de la regularització de la situació com a com a estranger i un gran desajust entre les expectatives dels menors i els objectius dels programes educatius ofertats per l'administració. Aquests dèficits tenen com a conseqüència un volum d'escapoliments dels centres molt alt i l'aparició de conflictes i episodis de violència entre menors i educadors⁶⁰.

3a Etapa (2000-2002): Desbordament i obertura dels centres nocturns⁶¹

Els anys 2001 i 2002 són els anys de màxima aflluència de MMNA a Catalunya. La presència de nens dormint al carrer de Barcelona, en part fruit dels escapoliments, fa que al 2000 els menors que durant el dia eren atesos per recursos diürns són atesos també en dos centres nocturns de baixa exigència de nova creació: *Alcor* (amb 30 places i al 2002 s'amplia a 50) al barri de Poble Nou i *l'Alberg de la Creu Roja* (16 places). Tot i l'augment de places, l'existència de la sobresaturació en els centres i els llargs temps d'espera es consoliden, l'administració es percep com desbordada en molts moments i es mantenen les fuges per part d'alguns dels menors. Una de les novetats d'aquest període resideix en l'obertura d'expedients per delictes en alguns d'aquests menors i en l'acompliment de mesures judicials en la xarxa catalana de centres de justícia juvenil.

Les informacions sobre les noies són molt limitades i molt poc precises. L'única dada de la que disposem és que Talaia comença atendre els primers casos de MMNA a l'any 2000. A Girona es detecten les primeres MMNA de sexe femení l'any 2001, amb un perfil molt diferenciat al dels nois: nacionalitat romanesa i dedicades al treball sexual, les quals s'escapolien en la majoria de casos.

⁶⁰ En aquests anys es van traslladar varis menors al CRAE *Castanyers* després d'haver-se produït conflictes amb violència en els centre d'urgències.

4a Etapa (2003-2004): Obertura dels recursos d'inserció socio-laboral

Aquesta etapa es caracteritza per la reconversió d'alguns centres en centres d'inserció sociolaboral, com *Lledoners* i *Vilana*, els quals tenen per objectiu la regularització administrativa, la formació i la inserció laboral del menor en el mercat ocupacional català. El centre de dia *Marhaba* es reconverteix en un centre de formació prelaboral. Tot i que aquest canvi de programari educatiu s'adequa més a les necessitats dels MMNA, continuen existint punts febles en el circuit de protecció, com l'estada als centres nocturns, l'augment de les repatriacions dictades o la desprotecció dels nois/noies una vegada arribats als 18 anys, la majoria d'edat legal per la qual deixen d'estar sota la tutela protectora de l'administració.

5a Etapa (2005-2007): Creació d'una secció específica per a MMNA

L'any 2005 el Servei Territorial d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència de Barcelona Ciutat de la DGAIA consolida una xarxa especialitzada de recursos i professionals per a MMNA amb la creació de la Secció d'Atenció de Menors Estrangers Sense Referents Familiars, separant-la de la ja existent Secció d'Atenció de Menors de Barcelona Ciutat⁶². Els recursos que es destinen específicament per aquesta població són els Centres de Primera Acollida i els Recursos d'inserció sociolaboral. Durant aquest any 2005 es creen tres nous recursos específicament destinats a atendre els menors estrangers no acompanyats. Primerament, tres centres de Primera Acollida d'atenció 24hores, *Can Mas* (actual *Mas Pins*) amb 30 places, *CESEMI* (Centre de Suport Educatiu per a Menors Immigrants) amb 20 places i *El Castell* amb 24 places, amb la voluntat de descongestionar el centre *Alcor* del barri de Poble Nou de Barcelona. Per altra banda, també es reconverteix el *SAT El Bosc* en un centre diürn orientat a la formació prelaboral (24 places). Al 2006, s'obre el quart centre de primera acollida *Verge del Mar*, amb l'objectiu d'acollir els menors de l'Àfrica Subsahariana derivats de les Illes Canàries fruit de l'acord entre les autonomies i el govern central.

⁶¹ Per informació detallada sobre el circuit fins l'any 2002, veure la tesis de Quiroga V(2003) pàg.313.

⁶² Els anys anteriors els MMNA nois eren atesos també des d'una xarxa especialitzada, constituïda pels programes següents: *Servei d'Urgències 24 hores*, *Serveis de Primera Acollida* (Alcor i Creu Roja), *Centres d'Estada Limitada* (Lledoners, Vilana, CEL Al-Qantara), *SAEEMI*, *centres educatius diürns* (Servei d'Atenció Transitòria El Bosc i Casal d'Infants del Raval). i *Ludoteca*.

6a Etapa (2008): Reestructuració del circuit i retorn al circuit general

A finals de l'any 2007 i durant tot l'any 2008 es produeix un canvi molt important en els principis que inspiren el circuit d'atenció a MMNA. De fet es podria dir que hi ha un retorn als orígens doncs s'aposta pels centres compartits entre menors en risc social i MMNA, establint el risc social per sobre de la condició d'immigrant com a criteri determinant en l'atenció a als menors. D'aquesta manera, la majoria de centres fins ara especialitzats i específics només per a MMNA es transformen per a poder acollir a joves i adolescents en risc en general. Així molts dels centres concebuts com de "primera acollida" passen a ser "d'acolliment" (*SAT El Bosc, El Castell i Mas Pins*) o bé es transformen en CRAEs (*Verge del Mar, CESEM*), com veurem més endavant, i l'únic centre de primera acollida que resta obert és *Alcor*.

En aquest informe volem cridar l'atenció sobre la importància que cal donar-li a l'hora de decidir la ubicació dels recursos educatius ja que en moltes ocasions aquesta tipologia de centres generen desconfiança, recel, alerta i/o rebuig en l'entorn social del barri⁶³ que incideixen en les situacions de risc social entre aquesta població i en la imatge que els menors perceben de la societat receptora. A continuació assenyalarem de forma resumida la diversitat d'opcions en quan a l'ubicació:

- Recursos situats en barris de grans ciutats (Barcelona, etc.) que aglutinen dinàmiques d'exclusió social (pobresa, venda i ús de substàncies tòxiques, robatoris, prostitució, etc.). Aquesta ubicació espacial i les dinàmiques que genera al seu voltant poden dificultar el procés d'inserció social dels menors ingressats en aquest centre (*Alqantara i Dolors Aleu*).
- Centres situats en barris residencials de grans ciutats. Aquest tipus de població en risc social suposa una ruptura amb la dinàmica habitual del barri i genera un impacte social important. Aquest impacte es tradueix, en ocasions, en una confrontació social explícita per part dels veïns i en una percepció per part dels menors de rebuig social⁶⁴. Ambdues circumstàncies dificulten la integració del menor en el medi on resideix (*Talaia, SAT El Bosc i Vilana*).

⁶³ És el que ha ocorregut amb el centre Vilana, el centre Alcor o SAT El Bosc.

⁶⁴ "Més de 120 veïns tallen l'avinguda de Vallvidrera mitja hora en protesta pels centres de menors". El Periòdic, 24/11/2008.

- Centre situat en un municipi petit en una urbanització aïllada amb poc accés als mitjans de transport: Afecta de forma negativa ja que la manca de mitjans de transport i el temps que han d'invertir en els desplaçaments dificulten la dinàmica del centre i l'accés als recursos comunitaris formatius i de lleure així com als serveis bàsics (Estrep, Mas Pins, El Castell, Lledoners i Alt Penedès).

Com s'ha pogut observar, l'emplaçament dels recursos educatius pot influenciar de forma positiva (entorns amb espais independents per a les activitats dels menors, poble petit on tothom es coneix i es relaciona, col·laboració i suport de certs veïns i serveis municipals) o de forma negativa (falta de serveis i recursos tant formatius com d'oci i temps lliure, conflictivitat i hostilitat amb certs veïns, etc.) en els processos educatius dels menors. En definitiva, des d'aquest creiem que desenvolupar estudis **previs d'impacte dels emplaçaments i els barri on es preveu ubicar el recursos educatius** es constituiria com una eina molt útil ja que els processos d'integració dels menors estan relacionats també amb aquest factor.

En resum, **la xarxa de recursos de protecció** per a MMNA a Barcelona **presenta un doble viratge**. En els primers anys d'arribada de MMNA, es passa d'una xarxa única de recursos, compartida per menors nacionals i per MMNA a una d'específica, pensada i dissenyada exclusivament per els MMNA. **Després de 10 anys d'experiència en l'atenció de MMNA, el sistema de protecció es torna a orientar, com en els inicis, cap a una xarxa de recursos el menys especialitzada possible**, deixant de crear recursos exclusius per aquest nou col·lectiu d'infància en risc i **pensant en recursos que puguin integrar de forma genèrica els adolescents en risc**.

8.2. La resposta institucional actual

En l'atenció i l'acollida als menors migrants no acompanyats intervenen diversos organismes i múltiples professionals. Aquest procediment inclou quatre dimensions que s'interrelacionen de forma simultània: la jurídica, l'administrativa, l'educativa i la social.

El procediment d'atenció a un MMNA relacionat amb la dimensió jurídica i l'administrativa és el següent (2009):

Taula 34. Procediment jurídic i administratiu en l'atenció a un MMNA a Catalunya, 2009

Fase	Organisme	Actuació	Temps
1) Detecció	Mossos d'Esquadra	Identificació del menor i obertura de la fitxa de registre	1 dia
2) Estudi del cas i Avaluació	DGAIA (centre d'acolliment o centre primera acollida)	Identificació del Menor	Entre 15 i 21 dies
	DGAIA	Declaració de la situació de desemparament	Un cop finalitzada la identificació
	DGAIA	Tutela administrativa Provisional	Assumpció automàtica amb la declaració de desemparament
	DGAIA (Centre d'acolliment o centre Primera acollida)	Diagnòstic de la situació del menor	3 o 4 mesos
3) Proposta de mesura	DGAIA	1)Repatriació/retorn voluntari 2) Acolliment institucional en recurs residencial 3) Acolliment en família extensa 4) Derivació a ASJTET	Fins els 18 anys

Font: DGAIA, 2009. Elaboració pròpia

La DGAIA divideix aquest procediment en tres fases:

1. *La Detecció*: Després de la identificació i de l'obertura d'un registre si és una nova presentació a l'Oficina d'Atenció al Menor dels Mossos d'Esquadra, el menor ingressa en un centre de primera acollida o d'acolliment, depenent de la disponibilitat dels centres. En aquest recurs es du a terme un procés d'identificació del menor i un cop finalitzat aquest procés es fa efectiva la *declaració de la situació de desemparament* que comporta l'assumpció automàtica de la *tutela administrativa provisional*. Segons DGAIA, **el temps** transcorregut entre que es detecta el menor i es **tutela provisionalment** és d'entre **15 i 21 dies**.
2. *L'Estudi del cas, l'avaluació i la proposta de mesura*: Aquesta avaluació es realitza en un centre d'acolliment o de primera acollida i té una duració

aproximada d'entre 3 i 4 mesos. Com s'ha assenyalat en la taula les propostes de mesura poden ser quatre. La primera mesura que s'estudia, per defecte, és la repatriació al país d'origen⁶⁵. En el cas que aquesta proposta es descarti per no ser adequada pel cas del menor, es proposa l'acolliment en família extensa (en el cas que existeixi i aquesta ho accepti) o bé l'acolliment institucional en un recurs residencial, essent aquesta la mesura més habitual en els MMNA. Quan la mesura és l'acolliment institucional la DGAIA tramita la *tutela administrativa definitiva*⁶⁶. La quarta mesura és l'accés als programes de l'Àrea de Suport als Joves Tutelats i Extutelats (ASJTET), adreçats a un perfil de menor d'entre 16 i 18 anys, que poden estar tutelats o bé en estudi (diligències informatives).

3. *L'Aplicació de les Mesures de protecció*: Una vegada s'ha resol la mesura que la DGAIA considera més adequada, l'aplicació d'aquesta mesura no sempre sol ser immediata i automàtica. En el cas de l'acolliment en recurs residencial depèn de la disponibilitat de places i en el cas de les repatriacions el procediment és molt llarg i com veurem en l'apartat específic per aquesta mesura, la mesura pot tardar mesos en ser aplicada.

Com ja s'ha assenyalat, la DGAIA ha descentralitzat les seves actuacions i això afecta en que la província on sigui detectat i acollit el menor marcarà la forma en com aquest menor serà atès. Si fins el 2007 els MMNA de la província de Barcelona rebien un tractament diferenciat fruit de l'existència d'un circuit més especialitzat que diferia de la resta de províncies, a partir del 2008 es produeix un canvi i les actuacions protectores i educatives tendeixen a homogeneïtzar-se sota la forma d'un mateix circuit, tot i que la gestió i l'organització continua essent descentralitzada.

La descripció de l'actuació institucional actual es realitzarà seguint el criteri de territorialitat: en un primer apartat s'explorarà el circuit de la Província de Barcelona, i en segon terme, el circuit de les províncies de Girona, de Lleida i de Tarragona. No s'ha

⁶⁵ En el cas dels marroquins, la idoneïtat de la repatriació és fa mitjançant trucades telefòniques a la família per part de dos traductors marroquins de la DGAIA. Quan l'any 2007 entra en funcionament el Programa Catalunya Magrib, els equips d'atenció al menor de Tànger d'aquest programa donen suport a aquesta tasca d'observació (ST DGAIA.23/07/2007).

⁶⁶ Segons la Llei 9/1998, de 15 de juliol, del Codi de família.

inclòs un apartat per les Terres de l'Ebre ja que en els anys 2006 i 2007 no varen registrar cap MMNA en el seu territori⁶⁷.

8.2.1. Província de Barcelona

Segons el nou model de gestió territorial impulsat pel Decret 243/2005, de 8 de novembre, de modificació parcial de l'estructura del Departament de Benestar i Família, els *Serveis Territorials* de Barcelona es divideixen en dos òrgans per als àmbits de Barcelona Ciutat⁶⁸ i de Barcelona Comarques.

De la Subdirecció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència en depenen quatre serveis⁶⁹, entre aquests ens interessa destacar el *Servei d'Atenció a la Infància i l'Adolescència* de Barcelona Ciutat. Aquest servei està dividit en la *Secció d'Atenció a menors de Barcelona ciutat* i la ***Secció d'Atenció a menors estrangers sense referents familiars***⁷⁰, que és la que s'ocupa dels MMNA.

La *Secció d'Atenció a menors estrangers sense referents familiars* té les funcions següents⁷¹:

- Prestar atenció directa i immediata de primera acollida als menors estrangers sense referents familiars en l'àmbit de Barcelona.
- Avaluar la seva situació personal i sociofamiliar, formular les propostes d'actuació que s'escaiguin d'acord amb la legislació vigent, i gestionar-los la documentació necessària.
- Tramitar-los les autoritzacions previstes en la legislació d'estrangeria que s'hagi de sol·licitar en interès d'aquests.

⁶⁷ Segons les dades facilitades pel Servei Territorial de Terres de l'Ebre.

⁶⁸ Fins a la posada en marxa del *Consorci per a la gestió dels serveis socials* del municipi de Barcelona el *Servei Territorial* de Barcelona Ciutat dependran orgànica i funcionalment de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'adolescència de l'àmbit territorial de Barcelona ciutat, tal com està decretat en el Decret 243/2005.

⁶⁹ El Servei de Suport Jurídic, el Servei de Planificació i Avaluació, el Servei de Gestió Administrativa i el Servei d'Atenció a la Infància i l'Adolescència de Barcelona Ciutat.

⁷⁰ Aquesta secció s'equipara amb l'Equip Funcional d'Infància 1(EFI 1), integrada per 1 jurista, 3 tècnics, 2 educadors, 3 tècnics (ambulatoris) i 2 administratius(traductors)

⁷¹ Informació extreta de www.gencat.cat/benestar/dgaia. Consulta realitzada el 26/11/2008.

- Fer el seguiment i control dels recursos i dels centres de primera acollida i donar-ne l'assessorament, orientació i informació adients.
- Informar sobre la necessitat de recursos i, si s'escau, formular les propostes adients de recerca i de concertació de places.
- Elaborar les dades estadístiques i els informes sol·licitats per la Direcció General.
- Qualsevol altra funció de naturalesa anàloga que li encomani l'òrgan superior.

Aquesta secció compta amb **un circuit dissenyat per atendre les necessitats específiques dels MMNA** Quan el menor és detectat, és ingressat en algun dels centres d'acolliment o de primera acollida existents, que estan “destinats als menors acabats d'arribar que requereixen d'un període d'adaptació i valoració del seu itinerari migratori, de la situació de desemparament i de la idoneïtat de romandre al nostre país”⁷².

A. Centres d'acolliment i de primera acollida

Fins l'any 2007, la majoria de MMNA no acompanyats que eren detectats per la DGAIA eren ingressats als recursos específics de “primera acollida”, on se'ls hi donava una atenció immediata, es valorava la situació de cadascun d'ells i es feia la proposta més adequada. A dia d'avui, l'any 2009, quatre dels centres de primera acollida han estat reconvertits en centres d'acolliment i un resta en procés de fer-ho. L'únic centre que es manté amb aquestes característiques de centre de Primera Acollida és el centre *Alcor* del barri de Poblenou.

Per tant, els centres que fan la primera acollida als MMNA són els **centres d'acolliment**, que són “serveis residencials d'estada limitada, que tenen per objecte l'observació, el diagnòstic, la guarda i l'educació en l'atenció immediata i transitòria en les situacions d'urgència dels menors en alt risc social per tal d'elaborar la corresponent proposta de mesura”⁷³.

⁷² DGAIA (2007) *Guia básica*. Consultada el 15/10/2008.

⁷³ Informació extreta de www.gencat.cat/benestar/dgaia. Consulta realitzada el 26/11/2008.

A continuació presentem una taula amb el llistat de centres d'acolliment i primera acollida:

Taula 35. Xarxa de centres d'acolliment i recursos de primera acollida a la Província de Barcelona per a MMNA (2009)⁷⁴:

Nom	Any Obertura	Any Atenció MMNA	Tipologia recurs	Província /Municipi	Titularitat	Gestió	Places	Places MMNA Qüestionari 2007	Carat. usuaris
Centre Alcor	2000	2005	Centre de primera acollida (nocturn)	Poble Nou- Barcelona	Concertat	APIP	50	Sense resposta (exclusiu MMNA)	Mixte 12-18a
SAT El Bosc	2002	2002	Centre d'acolliment (diürn)	Sarrià- Barcelona	Gestió delegada	ACISJF	70	63	Nois 12-18a
El Castell	2005	2005	Centre d'acolliment	Santa Perpètua Moguda/ Barcelona	Concertat	Gedi s.c.c.l.	32	Sense resposta (exclusiu MMNA)	Nois 12-18a
Mas Pins	2005	2005	Centre d'acolliment	Torrelles de LL./ Barcelona	Concertat	Ciutat i Valors	30	30	Nois 14-18a
Estrep	1996	1996	Centre d'acolliment	Sant Salvador de Guardiola/ Barcelona	Concertat	Fun. Mercè Fontanilles	40	19	Nois 13-18a
Talaia	2001	2001	Centre d'acolliment	Barcelona /	Gestió delegada	EDUVC s.c.c.l.	32	4	Noies 13-18a
Total							294	116	

Font: DGAIA, 2009. Elaboració pròpia

Les **places de centres de primera acollida** es comptabilitzen entre **50 i 70** ja que la població que pernocta al centre *Alcor* és la mateixa que és atesa per *SAT El Bosc* en horari diürn. Si ens fixem en el nombre de places, s'observa que hi ha una diferència de 20 places de més ateses des de *SAT El Bosc*. L'explicació rau en la sobresaturació del centre *Alcor*, que segons fonts consultades habitualment està sobreocupat amb unes 20 places, passant de 50 a 70 places. Aquest desdoblament de recurs es troba en procés de canvi i les intencions manifestades per la DGAIA és que aquesta tipologia de recurs nocturn a la llarga, desaparegui.

El Centre *Alcor* va obrir les seves portes l'any 2000 en règim de concert per l'entitat APIP fruit de la pressió mediàtica, política i veïnal en relació als menors marroquins que delinquen i malviven als carrers. Inicialment, les 50 places estaven destinades a MMNA però a finals del 2006 aquest centre també va començar a atendre els MMNS subsaharians derivats des de les Illes Canàries, i a menors de sexe femení, romaneses i catalanes principalment. Les situacions de sobresaturació eren constants i les baralles i els conflictes continuats al centre varen alarmar els veïns, situació recollida pels mitjans de comunicació⁷⁵. Aquest fet va motivar que el Síndic de Greuges dugués a terme una avaluació de les condicions del centre, i la recomanació, al febrer del 2006, de tancar aquesta instal·lació i reconvertir-la en un centre de 24 hores de caràcter permanent⁷⁶. El Departament de Benestar i Família va assegurar que tindria en compte aquesta recomanació i al 2007 el centre *Alcor* va tornar a ser un centre exclusivament per MMNA amb 50 places, tot i que diverses fonts consultades⁷⁷ coincideixen en assenyalar que la sobreocupació és un fet que es dona de forma continuada

SAT *El Bosc*, a dia d'avui, realitza les funcions d'acolliment però sense disposar de la infraestructura residencial. De fet, podria dir-se que sumat al centre *Alcor* es dibuixa com un centre d'acolliment sense ser-ho ja que disposa d'un servei tècnic de diagnòstic. La DGAIA està cercant un espai en el que poder ubicar també la dimensió residencial i llavors ja passaria a ser un centre d'acolliment.

Les **places d'acolliment** disponibles destinades exclusivament a MMNA sumen un **total de 62**. La resta de places depenen dels nombre de casos de MMNA i varien de mes en mes segons el nombre d'ingressos.

El quatre centres que assumeixen funcions de centre d'acolliment són:

⁷⁴ Metodològicament, cal deixar constància que en el moment de respondre al qüestionari els centres SAT *El Bosc*, *El Castell* i *Mas Pins* estaven classificats com centres de primera acollida i no centres d'acolliment, la classificació actual.

⁷⁵ Blanchar Clara, "El Poblenou alerta de la presencia de un grupo de menores violentos". El País, 05/07/2005. http://www.elpais.com/articulo/cataluna/Poblenou/alerta/presencia/grupo/menores/violentos/elpepuespcat/20050705elpcat_15/Tes.

⁷⁶ Síndic de Greuges de Catalunya (2006) Informe extraordinari: La situació del menors immigrants sols. Pàg. 26.

⁷⁷ Menors entrevistats, ACPE, educadors de carrer, DGAIA.

- *Estrep*: El centre d'acolliment *Estrep* va obrir les seves portes l'any 1991 a un poble proper a la ciutat de Manresa, com un servei d'atenció a la drogodependència en exclusivitat. L'any 1991 es reconverteix en centre per a adolescents i joves de la DGAIA. El primer MMNA atès des d'aquest centre està registrat al 1996 i, segurament, *Estrep* és un dels primers centres a atendre MMNA a Catalunya, conjuntament amb el centre d'urgències *Roure*. La població destinatària són adolescents en risc social de sexe masculí.
- *Talaia*: És l'únic centre d'acolliment per a adolescents de sexe femení i també és l'únic centre d'acolliment ubicat a la ciutat de Barcelona. Aquest centre obre les seves portes l'any 2001, el mateix any que comença a atendre a MMNA. Té una disponibilitat de 32 places per a noies adolescents en risc social, entre les quals també es poden comptar places per a germans/nes de noies ingressades.
- *Mas Pins*: Aquest centre va iniciar la seva activitat el setembre del 2005 com un centre de primera acollida 24 hores amb 30 places sota el nom de *Can Mas*, i va tenir una primera ubicació provisional a Vidreres (Girona) i després es va traslladar a Torrelles del Llobregat, el seu emplaçament definitiu. Al juny del 2008 aquest centre modifica la seva funcionalitat i es reconverteix en un centre d'acolliment, al qual se li canvia també el nom i ara s'anomena *Mas Pins*. Aquest centre està destinat exclusivament exclusiu per població menor migrada no acompanyada de sexe masculí.
- *El Castell*: Centre que es posa en marxa al 2005 com a centre de primera acollida amb 24 places i que al 2008 es reconverteix amb un centre d'acolliment i augmenta a 32 places. Aquest centre està destinat exclusivament població menor migrada no acompanyada de sexe masculí.

Dels 6 recursos d'acolliment i primera acollida, **quatre** són de **titularitat concertada** i **dos** són propis **amb la gestió delegada**.

Pel que fa a la situació geogràfica dels centres, tres dels recursos es troben situats a Barcelona, una al barri de Poble Nou i els altres dos en en barris residencials del

Districte de Sarrià-Sant Gervasi. La resta de recursos s'han ubicat en municipis petits de la perifèria de la ciutat de Barcelona i/o de Manresa.

El volum total dels centres es situa al voltant de **35 places**, amb l'única excepció del centre nocturn *Alcor* i SAT *El Bosc*. El centre *Alcor* disposa de 50 places, i com hem ja avançat, és un dels pocs centres que es troba sobreocupat de forma continuada amb unes 20 places aproximadament i segurament l'explicació la podem trobar en el fet que sigui la porta d'entrada al circuit de protecció dels MMNA. Aquesta sobreocupació afecta considerablement a l'atenció dels menors, el treball educatiu dels professionals del centre i les relacions amb el veïnat, com ja s'ha assenyalat.

En relació als perfils dels usuaris dels centres, quatre dels recursos estan destinats exclusivament a menors migrants no acompanyats i només dos recursos atenen a població amb perfils i problemàtiques diverses, ja siguin menors nacionals o estrangers. Aquest és un canvi que s'ha produït entre el 2007 i el 2008, la DGAIA ha canviat la seva orientació en relació a l'especialització dels recursos educatius. Aquest és un aspecte important ja que molts dels agents que intervenen amb aquests menors –inclosos els d'altres comunitats autonòmiques, que es recullen en els informes autonòmics - coincideixen en el fet que la barreja de perfils, estrangers i nacionals, en els recursos educatius es considera un requisit per dur a terme una integració sociolaboral amb èxit⁷⁸.

En relació a l'edat i el gènere dels menors que atenen aquests centres, tots els centres són horitzontals i cobreixen la franja de població adolescent, des dels 12 fins als 18 anys. Dels sis recursos d'acolliment, no n'hi ha cap que tingui un caràcter mixte i només un dels centres és un centre destinat a població de sexe femení.

Les dades semblen indicar que quant majors són les dimensions del centre de primera acollida i d'acolliment major és el grau d'insatisfacció en relació al projecte educatiu i de conflicte. L'exemple que millor il·lustra aquesta situació és el centre *Alcor*.

Els menors entrevistats també han verbalitzat el seu descontent amb relació a aquests centres. Molts d'ells s'han referit a la sobreocupació d'aquests centres i als

inconvenients que això ocasionava. Un altre dels aspectes en què coincideixen molts dels menors és en l'alta freqüència de conflictes que es viuen en aquests centres, ja sigui entre els propis menors o entre menors i educadors. Els menors perceben clarament les situacions de sobreocupació quan aquestes es produeixen, es queixen perquè les condicions del centre són deficitàries, han de dormir en matalassos al terra i amb un nombre molt elevat de menors en cada habitació i a vegades amb àpats poc adequats.

Per últim, alguns dels menors entrevistats s'han referit a la queixa de que en aquests centres “no es feia res, només dormir i menjar”. El fet de “no poder fer res” es valora molt negativament ja que els menors indiquen que la seva emigració a Espanya està lligada a un projecte laboral –en la majoria de casos, com hem vist en el capítol 5- i el fet d’ “estar perdent el temps” en un centre els crea molta incertesa i incomprensió sobre el circuit d'atenció.

Com veiem, els aspectes negatius es deriven de les limitacions i els dèficits que resulten de la tipologia d'un recurs amb la finalitat educativa que presenta.

B. Recursos residencials

Els centres residencials d'acció educativa (CRAE, en endavant) són recursos que tenen per funció oferir a l'infant un recurs alternatiu a un medi familiar inexistent, deteriorat o amb greus dificultats per cobrir les seves necessitats bàsiques. D'aquests centres, uns són de titularitat pròpia de la DGAIA i uns altres pertanyen a entitats d'iniciativa social concertats amb la DGAIA.

La següent taula recull els centres i serveis de protecció residencials que habitualment atenen a MMNA⁷⁹.

⁷⁹ IFAM, Informe País Basc, pàg. 317.

Taula 36. Xarxa de CRAE a la Província de Barcelona

Nom	Any Obertura	Any Atenció MMNA	Tipologia recurs	Municipi	Titularitat	Gestió	Places	Places MMNA Qüestionari 2007	Carat. usuaris
Alqantara	2000	2000	CRAE	Barcelona	Concertat	Càrites Fun.	12	12	Nois 16-18a
Lledoners	1999	1999	CRAE	Sant Cugat/ Barcelona	Concertat	Mercè Fontanilles Fun.	16	5	Nois 12-18a
Vilana	2005	2005	CRAE	Sarrià/ Barcelona	Concertat	Mercè Fontanilles	40	40	Nois 12-18a
Verge del Mar	2006	2006	CRAE (només per MMNA)	Montgat/ Barcelona	Concertat	AMICS	10	10	Nois 12-18a
Alt Penedès	2005	2005	CRAE	Avinyonet del Penedès/ Barcelona	Concertat	ACTUA SCCL	20	5	Nois 12-18a
CESEMI Dolors Aleu	2001	2005	CRAE	Barcelona	Concertat	Creu Roja	20	Sense resposta (18)	Nois 14-18a
Total	2007	2007	CRAE	Barcelona	Concertat	APIP	10	3	Noies 14-18a
							128	93	

Font: DGAIA, 2009. Elaboració pròpia

La mitjana de places ocupades per MMNA en recursos residencials és una dada que no es pot conèixer ja que no existeix un nombre fixe de places reservades exclusivament per MMNA, com sí que és dóna al sistema de protecció del País Basc, per exemple.

L'única aproximació estadística que ens pot resultar útil és la informació extreta dels qüestionaris omplerts pels directors/eres de recursos que es va realitzar al 2007⁸⁰.

⁷⁹ Només s'han considerat com a vàlids aquells CRAE que, com a mitjana anual, el 20% dels menors que atenen són MMNA; han quedat descartats els CRAE que van respondre al qüestionari però que no arriben a aquest 20% (CREI El Pedrenyal).

⁸⁰ Es van enviar qüestionaris a 23 recursos de la xarxa de la DGAIA dels quals es va obtenir resposta de 16 entre els mesos de gener i juliol del 2007. D'aquests, 10 es corresponien amb CRAEs, i d'aquests només 6 es van considerar vàlids ja que com a mínim tenien un 20% de places ocupades per MMNA. CESEMI no va respondre al qüestionari.

Aquests resultats que se'n extreuen, però, caldrà analitzar-los amb cura ja que metodològicament existeixen diversos esbiaixos ⁸¹.

Una vegada conegudes les limitacions de les dades analitzades, si comptabilitzem els 21 CRAEs⁸² que podrien acollir a MMNA podem aproximar-nos al nombre de places ocupades per MMNA, tenint en compte les respostes del qüestionari realitzat l'any **2007**. L'any 2007 les places disponibles totals per menors en risc social sota l'emparament de la DGAIA **sumaven 377 places, de les quals 93 estaven ocupades per MMNA** en el moment que es va realitzar el qüestionari (2007). Aquest volum representa quasi bé **el 25% de les places per menors totals disponibles en centres residencials de la xarxa de la DGAIA**.

Els CRAE on majoritàriament són ingressats els MMNA, estan constituïts pels centres *Alqantara*, *CESEMI*, *Lledoners*, *Alt Penedès* i *Dolors Aleu* (només per nenes), que són centres residencials de la xarxa de protecció ordinària. Els únics centres que s'han especialitzat en l'atenció educativa a MMNA a dia d'avui són *Vilana*, *Alqantara* i *Verge del Mar*.

Alqantara: És el primer recurs de caràcter residencial a Catalunya que s'activa per atendre específicament a MMNA en procés d'autonomia i d'inserció, seguint els passos de SAAEMI. Aquest centre es crea l'any 1998 gestionat per Càrites Diocesana de Barcelona com a centre de dia però l'any 1999 es reconverteix en el "centre d'estada limitada"(CEL) *Alqantara*, que a la pràctica fa les funcions d'un centre residencial de llarga estada i l'any 2003 es transforma en CRAE.

Lledoners: Centre que obre les seves portes l'any 1999 com a centre d'urgències. L'any 2002 reorienta les seves funcions i es transforma en un centre residencial d'inserció sociolaboral.

⁸¹ En primer lloc, cal citar que les dades ens aporten únicament una fotografia fixa del moment en el que es va respondre aquesta enquesta. En segon lloc, només s'han inclòs en el llistat aquells recursos i centres que atenen, com a mínim, el 20% de MMNA dins de la totalitat de places.

⁸² Residència Kairós, Can Rubió, Els Castanyers, Elima, Coll de l'Alba, Maternal Antaviana, Centre Dolors Aleu, Centre Vilana, Centre Alcántara, Habitatge Alba, Els Lledoners, Colònia Agrícola Santa Maria del Vallès, El Mas, El Pedrenyal, Santa Agnès, Llar d'Igualada, Alt Penedès, Residència Juvenil de Manresa, Llar Betània, CESEMI i Verge del Mar. Com a criteris,

Vilana: Des del 1997, aquest centre era un centre d'acollida per menors de sexe femení tutelades per la DGAIA. L'any 2002 es tanca el centre per noies i aprofitant les instal·lacions s'obre un centre d'inserció sociolaboral adreçat a MMNA de sexe masculí⁸³.

Alt Penedès: S'inaugura l'any 2005 amb 20 places.

Dolors Aleu: S'inaugura l'any 2007 amb 10 places com a CRAE. En els anys anteriors era un centre d'acolliment però a arrel de l'aparició de múltiples conflictes en el centre, es va derivar en la dimissió de tot l'equip educatiu i la reconversió en CRAE.

CESEMI: Va obrir les seves portes al 2001 com a centre nocturn amb 18 places (dues eren d'urgència) fruit de la pressió mediàtica en relació als menors que vivien als carrers de Barcelona, gestionat per Creu Roja. L'any 2008 es reconverteix en un CRAE.

Verge del Mar: Centre gestionat per AMICS que es crea a finals del 2006 amb l'objectiu d'acollir als MMNA subsaharians vinguts de les Illes Canàries com a centre de primera acollida amb 20 places. Al 2007 es reconverteix en CRAE només per MMNA. Al 2008 deixa d'atendre específicament a menors subsaharians i incorpora noves nacionalitats però redueix el nombre total de places en 10.

Dos dels recursos es posen en funcionament amb les primeres arribades de MMNA a Catalunya i els altres cinc són de creació relativament recent, entre el 2005 i el 2007. **Tots els 7 centres són concertats amb l'administració** (dos d'ells gestionats per la mateixa entitat).

Pel que fa a la situació geogràfica dels centres, quatre dels recursos es troben situats a la ciutat de Barcelona, dos a municipis propers i el darrer es troba a uns 50 quilòmetres de Barcelona. La diversitat en les ubicacions d'aquests tres recursos i les

s'han exclòs els CRAE verticals i només s'han comptabilitzat aquells que atenen, com a mínim, a menors de 12 anys

⁸³ Coincidint amb la cimera de caps d'estat i de govern de la UE a Barcelona el març del 2002.

problemàtiques associades a aquesta ubicació il·lustren, de forma molt entenedora, la importància de la ubicació dels recursos educatius.

En general, la valoració de **les condicions del centre** per part dels directors/eres d'aquests sis recursos són més aviat bones, exceptuant dos dels centres (*Vilana*, *Alcantara*) que ho han fet de forma negativa, referint-se principalment a l'estat precari de les seves instal·lacions.

Les places dels centres difereixen entre si però el centre tipus sol ser un centre d'entre 10 i 20 places. Hi ha una franja entre les 10 a les 12 places de Dolors Aleu, Verge del Mar i Alcantara. Després una segona franja de 16 a 20 places com Lledoners, CESEMI i Alt Penedès i, per últim, l'única excepció a aquest model la trobem en el centre Vilana, amb 40 places.

En general, en els recursos residencials no pateixen episodis de sobreocupació i el volum de menors coincideix amb el número de places.

En relació a **l'edat dels menors** que atenen cinc dels centres acullen menors de 14 a 18 anys, el sisè de 12 a 18 anys i un últim de la franja de 16 a 18 anys.

En relació **al gènere, cap** dels set recursos residencials presents en la taula és **mixte**, i només un (*Dolors Aleu*) està destinat a població de sexe femení (i a germans menors de 12 anys).

Un fet positiu és que dels set recursos, només Dolors Aleu no compta amb un educador/a o mediador/a que desenvolupa tasques de mediació, la resta de centres han incorporat un professional d'aquestes característiques amb un mínim de dos i un màxim de sis. Coincidint amb el volum de menors que atenen, els professionals que desenvolupen aquesta funció són majoritàriament de nacionalitat marroquina, excepte l'únic cas de Verge del Mar, procedent de Senegal.

En relació a la **tipus de contractació** de l'equip educatiu, tres dels centres tenen a quasi la majoria de professionals de l'equip educatiu amb contractes indefinits (*Lledoners*, *Vilana* i *Alt Penedès*), *Alcantara* combina els contractes indefinits amb els

contractes temporals i *Dolors Aleu* i *Verge del Mar* té tots els professionals en règim temporal.

Quatre dels responsables dels centres valoren que la **rotació de l'equip educatiu** afecta bastant als menors, ja que dificulta la creació i manteniment de vincles afectius des dels quals treballar ja que l'educador pretén ser una figura referent i d'afecció i, perquè en els casos d'abandonaments repetits al llarg del cicle vital d'un menor, aquests canvis es converteixen en pèrdues i generen molta desconfiança i tot plegat desestabilitza el menor. Un dels centres ha manifestat que malgrat es dona aquesta inestabilitat de referents, el centre té la capacitat d'ajustar-se amb rapidesa als canvis de personal. El darrer centre ha expressat que en aquesta tipologia de menors no els afecta la pèrdua de llaços afectius ja que saben que es troben en una situació de trànsit.

Molt lligat a aquesta rotació dels equips educatius, en els 7 centres residencials les dades indiquen que en la majoria dels casos els professionals no arriben a finalitzar els seus contractes com a conseqüència d'una baixa voluntària. De la mateixa manera, les baixes per estrès o patiment psicològic tenen molt poca incidència. En properes recerques, caldria veure perquè els professionals no presenten un grau de satisfacció alt del seu lloc de treball tot i inclòs d'aquells que tenen contractes indefinits, i quins són els motius que presenten, ja siguin raons centrades en les condicions econòmiques o bé en la tipologia i qualitat de la feina.

Per acabar volem assenyalar que la **valoració dels centres en relació a l'aplicació del projecte educatiu de grup, de centre o similar**, segons els directors dels centres, estan tots en **l'escala positiva** del qüestionari. Tres dels centres presenten una valoració de satisfacció (grau més alt de l'escala), i només quatre centres estan més aviat satisfet (*Alqantara*, *Lledoners*, *Verge del Mar* i *Dolors Aleu*).

Assenyalar que aquestes apreciacions sobre els recursos residencials, concorden bastant amb les dels menors entrevistats. Si els centres amb caràcter d'urgència són valorats de forma poc satisfactòria per part dels menors, **els recursos amb un caràcter residencial a llarg termini i amb uns objectius sociodeducatius clars són altament valorats pels menors**. En la seva gran majoria, els menors valoren positivament les

activitats que tenen com a objectiu la inserció sociolaboral del menor, principalment els recursos de formació prelaboral, com són els cursos professionals.

La vida en un recurs residencial, ja sigui pis o centre, també inclou aquelles activitats d'oci. En general, les dades apunten que les relacions socials i d'oci dels menors solen produir-se amb persones de la seva mateixa nacionalitat i del mateix centre. En el cas dels marroquins, és habitual que es relacionin amb d'altres marroquins del seu propi centre o d'un altre. En canvi, entre els menors de la regió d'Àfrica Subsahariana, com el nombre de menors del mateix país és menor aquests es relacionen amb menors de la seva mateixa nacionalitat o de nacionalitats pròximes, preferentment de la seva mateixa àrea geogràfica.

8.2.2. Províncies de Girona, Lleida i Tarragona

Com ja s'ha esmentat a l'inici d'aquest capítol, l'entrada en vigor del Decret 243/2005 es tradueix en una descentralització de la gestió de la DGAIA, potenciant els òrgans adscrits als *Serveis Territorials* del mateix Departament a partir d'uns *Equips Funcionals d'Infància*. Recordar que els Serveis Territorials es divideixen en 6: Barcelona Ciutat, Barcelona Comarques, Girona, Lleida, Tarragona i Terres de l'Ebre.

Si bé l'atenció i l'acollida de la població estrangera menor d'edat sense referents adults que arriba a la DGAIA de la província de Barcelona s'ha especialitzat a través de la creació de la *Secció d'Atenció a menors estrangers sense referents familiars*, a la resta de províncies catalanes el procediment, en general, és la incorporació d'aquests menors a la xarxa de protecció ordinària.

Tal com s'ha descrit en el capítol 4, els MMNA detectats per les províncies de Tarragona, Lleida i Girona representen entre el 17 i el 18% (segons dades pel 2006 i 2007), un volum de menors molt baix en comparació amb el volum que es realitza des de la província de Barcelona, al voltant del 81% pels mateixos anys.

Tarragona

El *Servei Territorial d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència* de Tarragona és l'organisme responsable de la detecció de MMNA detectats i està constituït per dos

Equips Funcionals d'Infància (EFI). Segons les dades facilitades per aquest Servei Territorial, el nombre de MMNA que s'han atès l'any 2007 és de 47 (39 nois i 8 noies, del Marroc i Romania, majoritàriament), el 10,1% del total a Catalunya.

A continuació indiquem la xarxa de recursos actual disponible per aquesta població:

Taula 37. Xarxa de recursos Província de Tarragona (2009)

Nom	Any Obertura	Any Atenció MMNA	Tipologia recurs	Municipi	Titularitat	Gestió	Places	Places MMNA Qüestionari 2007	Carat. usuaris
Garbí	Agost 2008	2008	Centre Urgències	Tarragona	Privada	Fund. INTRESS	10	Sense resposta	Mixte 3-18
La Mercè	1994	2000	Acolliment	Tarragona	Pública	-	34	Sense resposta	Mixte 3-18
Total							44		

Font: Servei Territorial Tarragona, DGAIA, 2009. Elaboració pròpia.

Aquesta província acollia els MMNA al centre d'acolliment *La Mercè*, de titularitat pública. A finals de l'any 2007 es comença a dur a terme el procediment per el qual tots els MMNA detectats a Tarragona són traslladats a la *Secció d'Atenció a menors estrangers sense referents familiars* de Barcelona Ciutat (DGAIA) en menys de 72 hores, on s'estudiarà el cas del menor i es realitzarà la proposta de mesura (inclosa la tutela a un familiar i la reagrupació familiar⁸⁴). Aquest procediment de derivació a la DGAIA de Barcelona, funcionava com un protocol "no escrit".

L'any 2008 es comença a plantejar la necessitat de disposar d'un centre d'urgències a la província de Tarragona per atendre a aquesta tipologia de menors, i a l'agost del mateix any s'inaugura el centre d'urgències *Garbí*, amb 10 places mixtes per a menors de 3 a 18 anys. El temps d'estada mitja en aquest centre oscil·la entre una setmana a un mes, temps en el qual s'identifica al menor i es fa el contacte amb la família. Posteriorment es trasllada al centre d'acolliment *La Mercè*. Des del moment que el menor ingressa al centre, els Serveis Territorials de Tarragona fan la tutela provisional.

Per acabar, les sol·licituds de serveis que el Servei Territorial de Tarragona⁸⁵ ha sol·licitat a l'Àrea de Suport als Joves Tutelats i Extutelats (ASJTET) de la Secretaria

⁸⁴ No es disposen de dades sobre les repatriacions efectuades des de Tarragona.

⁸⁵ Estan incloses les sol·licituds procedents de les Terres de l'Ebre.

d'Infància i Adolescència sumen el 9% del total de sol·licituds rebudes per aquest organisme. Segons els Programes Habitatge existents de l'ASJET, l'any 2007 hi havia 32 places en pisos per aquesta província (Tarragona, Vila-seca i Reus)⁸⁶.

Lleida

Els MMNA que arriben a Lleida són detectats pel *Servei Territorial d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència* de Lleida, constituïts per un únic Equip Funcional d'Infància (EFI). Segons les dades facilitades per aquest Servei Territorial, el nombre de MMNA que s'han atès l'any 2007 és de 8 menors (tots de sexe masculí i nacionalitats molt diverses), el 1,7% del total de Catalunya.

A continuació indiquem la xarxa de recursos actual disponible per aquesta població:

Taula 38. Xarxa de recursos Província de Lleida (2008)

Nom	Any Obertura	Any Atenció MMNA	Tipologia recurs	Municipi	Titularitat	Gestió	Places	Mitjana Places 2007⁸⁷	Carat. usuaris
Raïmat	1996	1996	Centre d'acolliment	Raïmat/Lleida	Gestió delegada	Fun. Mercè Fontanilles Assoc. Casa Don Bosco	22	3	Mixte 3-18a
Casa Don Bosco Enric Llaberia	1988	1988	CRAE	/Lleida	Concertat	Casa Don Bosco	7	2	Nois 15-18a Mixte
	1989	1989	CRAE	/Lleida	Propi	Propi	24	1	13-18a

Font: Servei Territorial Lleida, DGAIA, 2009. Elaboració pròpia.

El protocol que se segueix a la província de Lleida és similar al de les altres províncies. El més freqüent és que la detecció del menor s'efectuï a través dels Mossos d'Esquadra, tot i que des del Servei Territorial de Lleida també citen els casos en que el menor arriba acompanyat d'un compatriota o bé en que la detecció s'ha produït a partir de serveis socials d'atenció primària. Una vegada detectat el menor, es trasllada a Mossos d'Esquadra de Lleida ciutat i se li realitza la prova del canell a l'Hospital Universitari Arnau de Vilanova. Un cop confirmada la minoria d'edat, ingressa al centre d'acolliment *Raïmat*.

⁸⁶ A Tortosa hi ha 12 places.

⁸⁷ A Lleida s'ha optat per indicar la mitjana de places ocupades per MMNA i no a la resposta del qüestionari, ja que és una informació més fiable.

La mitjana de places ocupades per MMNA en el centre d'acolliment *Raimat* per l'any 2007 ha estat de 3 menors, tots ells nois procedents del Marroc. Aquest centre d'acolliment és un centre mixte gestionat per la Fund. Mercè Fontanilles de 22 places, tot i que sol estar sobreocupat de forma habitual. Segons la informació facilitada pel qüestionari, el primer MMNA que arriba a aquest centre és el mateix any de l'obertura d'aquesta instal·lació, l'any 1996. El centre s'ha anat adaptant a l'arribada de nous perfils de MMNA a través de la revisió dels protocols educatius. Tot i això, aquest centre no disposa de cap professional que desenvolupi tasques de mediació cultural i lingüística. La tutela del menor es sol realitzar entre un a dos mesos després que el menor ingressi en aquest centre. El grau de satisfacció en relació al projecte educatiu segons la direcció del centre és de "més aviat insatisfet". Alguns dels factors que expliquen podrien explicar aquesta "insatisfacció" serien la impossibilitat de tramitar la documentació abans de 9 mesos i com afecta a la pràctica la seva integració sociolaboral, el poc temps per elaborar el PEI i la informació sobre la situació del menor que es rep al llarg de tota la seva estada en el centre.

En el període que el menor està ingressat en aquest centre es determina la mesura de protecció: l'ingrés en un CRAE o bé la repatriació al país d'origen. En relació a la repatriació, les dades del Servei Territorial de Lleida indiquen que des de 2003 fins al 2007 s'ha fet efectiva 1 única repatriació. Aquesta dada no coincideix amb les dades recollides en el qüestionari on s'indica que des d'aquest centre, des de 1996, s'han dut a terme 3 repatriacions i 10 retorns voluntaris.

Si la mesura és l'ingrés en un CRAE, els centres habituals on ingressen aquests menors solen ser *Casa Don Bosco* o *Enric Llaveria*. *Casa Don Bosco* és un centre petit, amb 7 places per a noies d'entre 15 i 18 anys, que es va crear l'any 1988 i està gestionat l'Associació Don Bosco, que pertany als Salecians de Barcelona. *Enric Llaveria* és un centre propi de caràcter mixte de 24 places creat l'any 1989 per a edats compreses entre els 13 i els 18 anys.

Per acabar, les sol·licituds de serveis que el Servei Territorial de Lleida ha sol·licitat a de l'Àrea de Suport als Joves Tutelats i Extutelats (ASJTET) de la Secretaria d'Infància i Adolescència sumen el 1% del total de sol·licituds rebudes per aquest organisme.

Segons els programes Habitatge existents, l'any 2007 hi havia 8 places de l'ASJET per aquesta província.

Girona

Com ja s'ha esmentat al principi del capítol, l'actual Servei Territorial de Girona recorda que els primers MMNA comencen a aparèixer els voltants de l' any 1992, menors de nacionalitat marroquina que fugien d'altres països europeus, com França, Holanda i Itàlia i eren detectats en els controls fronterers pels cossos policials. No obstant, **el primer cas de menor estranger no acompanyat registrat** es troba recollit pel centre *Llar Infantil* i data del 4 de octubre de **1994**; la poca informació recollida en aquell any només revela que era un noi i que es va escapolir. El segon cas registrat per aquest centre data del 27 d'octubre d'aquell mateix any, i era un noi procedent d'Algèria que també es va escapolir.

A partir d'aquesta data la detecció de MMNA és un degoteig constant. La província de Girona juga un paper important en els inicis de l'arribada de MMNA en tant que pas fronterer, ja sigui com a lloc de sortida per anar cap a altres ciutats europees o bé com a lloc d'entrada. En els primers anys, del 1998 al 2002, a la ciutat de Figueres s'acumulaven molts menors procedents de Catalunya però també d'altres comunitats autonòmiques preparats per donar el salt a Europa (Quiroga.2003:260).

El perfil de menor és d'un noi originari de països com el Marroc, Algèria o Palestina, majoritàriament indocumentats que s'escapolien o bé eren traslladats al CRAE *Can Bellvitge* -actualment reconvertit en *Can Tai-* o bé al CRAE Els Castanyers. A mitjans de l'any 1995 el centre *Llar Infantil* ja havia atès i acollit uns 23 casos de MMNA.

La **primera MMNA de sexe femení registrada** per aquest centre data de l'any **2001**; era una noia romanesa detectada en l'exercici de la prostitució que es va escapolir. Com ja hem vist, el perfil de MMNA de sexe femení no coincideix amb les característiques dels nois. El perfil majoritari de noia es corresponia amb el de treballadora del sexe de nacionalitat romanesa i era molt habitual que aquestes noies s'escapolissin.

Els MMNA que arriben a Girona són detectats pel *Servei Territorial d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència* de Girona, constituïts per un únic Equip Funcional d'Infància (EFI). Segons les dades facilitades per aquest ST, el nombre de MMNA que s'han atès l'any 2007 és de 25 menors (tots de sexe masculí i nacionalitats diverses), el 5,4% del total de Catalunya.

A continuació indiquem la xarxa de recursos actual disponible per aquesta població:

Taula 39. Xarxa de recursos Província de Girona, 2008

Nom	Any Obertura	Any Atenció MMNA	Tipologia recurs	Municipi	Titularitat	Gestió	Places	Places MMNA Qüestionari 2007	Carat. usuaris
Mas Garriga	2002	2002	Centre d'acolliment	Juià/ Girona	Concertat	Fun. Plataform a Resilis	30	12	Nois 12-18a Mixte fins 0-11 a/ Nenes 12-18 a
Llar Infantil	Traspas de diputació	1994	Centre d'acollida	Girona ciutat Sant Gregori/ Girona	Pública	-	30	Sense resposta	Nois 15-18a
Can Tai	1975	1994	CRAE	Figueres/ Girona	Gestió delegada	Fund. OSCOBE CC Alt Empordà/ Suara Coop. (subcontra-ta)	12	9	Mixte 4-18a
L'Albera	1985	2001	CRAE		Concertat		16	2	
Total							88	23	

Font: Servei Territorial Girona, DGAIA, 2009. Elaboració pròpia.

El Protocol d'acollida està regulat. Una vegada el menor és detectat, es trasllada a l'Hospital Germans Trueta on se li realitza la prova òssia del canell. Un cop confirmada la minoria d'edat, ingressa al centre d'acolliment *Mas Garriga*, on es du a terme el diagnòstic.

Les places ocupades per MMNA en el centre d'acolliment *Mas Garriga* segons el qüestionari per l'any 2007 era de 12 places, tots ells nois procedents del Marroc. Aquest centre d'acolliment és un centre de 30 places per nois de 12 a 18 anys de gestió delegada, gestionat per la Fundació Plataforma Resilis. L'atenció a MMNA es produeix en el mateix any de l'obertura d'aquesta instal·lació, l'any 2002. El centre s'ha anat

adaptant a l'arribada de nous perfils de MMNA a través de la revisió dels protocols educatius i en l'actualitat disposa de 2 professionals que desenvolupen les tasques de mediació cultural i lingüística, ambdós del Marroc. El grau de satisfacció en relació al projecte educatiu segons la direcció del centre és de "satisfet", el grau més alt de l'escala, tot i que deixen manifesten que manquen places en els CRAES i obliga a un temps d'espera molt elevat en el centre d'acolliment, manquen més recursos per formació prelaboral per menors indocumentats i cal més dedicació al treball intern.

En el període que el menor està ingressat en aquest centre es determina la mesura de protecció la repatriació, l'ingrés en un CRAE o bé la derivació a l'ASJET. Segons les dades recollides en el qüestionari, s'han realitzat 2 reagrupacions familiars i 2 retorns voluntaris des de l'obertura d'aquest centre. Segons les dades de les subdelagacions s'han efectuat 3 repatriacions.

Si la mesura és l'ingrés en un CRAE, el centre on habitualment ingressen aquests menors és *Can Tai*, i en molta menor freqüència al centre *L'Albera*.

El centre *Can Tai*, l'antic *Bellvitge*, és un centre gestionat per la Fundació OSCOBE de 12 places, de les quals 9 d'elles estaven ocupades per MMNA de nacionalitat marroquina en el moment en que es va passar el qüestionari. Aquest centre es va obrir l'any 1975 com a *Can Bellvitge* i va començar a atendre MMNA l'any 1994. Està ubicat en un municipi petit molt pròxim a la ciutat de Girona en una zona aïllada, fet que la direcció del centre valora com a positiu per la tranquil·litat que ofereix en els menors, tot i que s'hauria de valorar els aspectes relacionats amb la manca de transport públic proper i la dependència que aquest genera del centre. Disposa d'un mediador d'origen marroquí. El grau de satisfacció en relació al projecte educatiu és de satisfer, el més alt de l'escala. Des d'aquest centre s'indica que la tutela al menor sol tardar més de 6 mesos, fet que es valora de forma negativa. D'entre els aspectes que funcionen pitjor, destaquen la no adaptació d'alguns perfils de menors amb el projecte, la manca de temps per intervenir en l'àmbit psicoafectiu del menor i la no acceptació per part del menor del seu projecte de vida.

Les sol·licituds de serveis que el ST de Girona ha sol·licitat a l'ASJET de la Secretaria d'Infància i Adolescència sumen el 9% del total de sol·licituds rebudes per aquest

organisme. Segons els programes Habitatge existents, l'any 2007 hi havia 19 places en habitatges de l'ASJET d'aquesta província (Girona, Salt i Figueres).

8.2.3. Recursos d'emancipació per a menors i majors d'edat a Catalunya

Si tenim en compte que la mitjana d'edat d'arribada es troba en 15 anys i 8 mesos (pel 2006 i 2007) i que la llei d'estrangeria obliga a esperar nou mesos per a la tramitació del permís de residència això ens situa en una edat aproximada de 16 anys i mig en el moment en que s'inicien els tràmits per la documentació. Tot i això, no ens podem oblidar que el 31% al 2006 i el 18% al 2007 té una edat de 17 anys i no tenen marge per dur a terme els tràmits

Així doncs, una de les dificultats més visibles dels joves que han estat tutelats per la DGAIA es centra en garantir la seva emancipació real a l'arribar a la majoria d'edat i a la desinstitucionalització que això comporta.

A Catalunya, aquesta dificultat també va ser copsada per l'Administració i l'any 1995, a través de la resolució de 26 de gener de 1995, es va aprovar el *Pla de coordinació de mesures interdepartamentals adreçades als joves tutelats per l'Administració de la Generalitat en arribar a la majoria d'edat*. En aquest Pla participen diversos departaments de la Generalitat: Benestar i Família, Educació, Treball i Indústria, Justícia, Governació i Administracions Públiques, Salut i Presidència.

Des de l'any 1995, la DGAIA impulsa aquest Pla i ràpidament el volum d'usuaris d'aquest servei es veu incrementat, si l'any 1995 es van atendre a 126 joves, al 2001 ja eren 482, al 2005 eren 655 i al 2007 ja havia atès a 922 joves.

A partir de la demanda creixent l'any 2003 es crea la Comissió del segon **Pla de coordinació de mesures Interdepartamentals** adreçades a les persones joves tutelades per l'Administració de la Generalitat en arribar a la majoria d'edat, amb la finalitat de elaborar i executar l'esmentat Segon Pla de mesures⁸⁸.

⁸⁸ Decret 185/2003, d'1 d'agost.

Paral·lelament, fruit de la constatació de les dificultats en aconseguir una integració sociolaboral amb èxit tant per la població jove autòctona com estrangera, l'any 2005, el Decret 243/2005, en el seu article 1er. insta a la DGAIA a "promoure programes d'orientació i integració social dels menors tutelats i extutelats per majoria d'edat i d'inserció sociolaboral a partir dels setze anys, així com actuacions encaminades a millorar la capacitat del jove, en relació amb l'adquisició i desenvolupament de competències socials i laborals." Per tant, si fins a llavors el Pla només intervenia en joves majors d'edat, amb aquest decret s'amplia a població objecte de les seves actuacions a joves a partir de 16 anys.

En l'actualitat, el Pla interdepartamental es du a terme mitjançant l'*Àrea de Suport als Joves Tutelats i Extutelats (ASJTET)* de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. Com ja s'ha comentat, s'adreça, doncs, a una doble població:

- a) Els joves tutelats per l'Administració de la Generalitat que en arribar a la majoria d'edat necessiten rebre suport i orientació
- b) els joves atesos en centres residencials de la DGAIA que han complert els 16 anys, per tal que vagin assumint autonomia personal i es preparin progressivament per a l'àmbit laboral.

L'objectiu és finalitzar el seu procés educatiu, tant en els casos dels joves que l'han iniciat als CRAE com, també, en el cas d'altres menors d'entre 16 i 18 anys, afegint-hi recursos alternatius als existents per reforçar el seu procés educatiu. Les actuacions del Pla es divideixen en sis programes amb l'objectiu que els menors assoleixin una plena inserció social i laboral en situació d'autonomia i independència: el programa de seguiment socio-educatiu (creat el 1995), el programa habitatge (creat el 1995), el programa de suport psicològic i supervisió (creat el 2002), el programa d'ajuts econòmics (creat el 2001), el programa d'inserció sociolaboral (creat el 2002), i per últim, aquest últim el programa d'acompanyament jurídic i mediació, creat l'any 2006 per fer front a la creixent demanda de tramitació de la documentació dels menors estrangers.

A mida que s'han anat incorporant programes específics per a la franja de 16 a 18 anys, el volum de sol·licituds per aquesta franja ha experimentat un augment molt significatiu.

Les edats dels joves marquen o defineixen el tipus d'intervenció. Així la franja d'edat entre 16 i 18 anys està caracteritzada per una intervenció a través de programes de formació i d'estada. Els joves d'aquesta edat s'ubiquen més en estudis formatius prelaborals professionalitzats o de formació reglada posterior a l'ensenyament primari i, d'altra banda, els tipus d'estada s'ubica més en CRAE, residències o pisos assistits. De les sol·licituds rebudes, el 32% es correspon a menors d'edat i l'altre 68% són intervencions que s'han dut a terme amb població major de divuit anys.

Com hem pogut veure en el capítol 4, el volum d'estrangers que ha anat atenent aquest organisme ha esdevingut més important any rera any: l'any 1995 era l'1%, al 2001 ja era el 48%, al 2005 va disminuir al 44% i al 2007 representava el 58% dels joves atesos pel Pla.

Dissortadament, i com ja s'ha indicat en el capítol de la dimensió del fenomen, el problema rau en que dins de la categoria d'estrangers no s'especifica quins són "no acompanyats" i quins fills i filles de famílies immigrades. No obstant, fruit de les entrevistes realitzades amb els professionals d'aquest organisme es constata que un volum molt important dins de la categoria d' "estrangers" es correspon a MMNA.

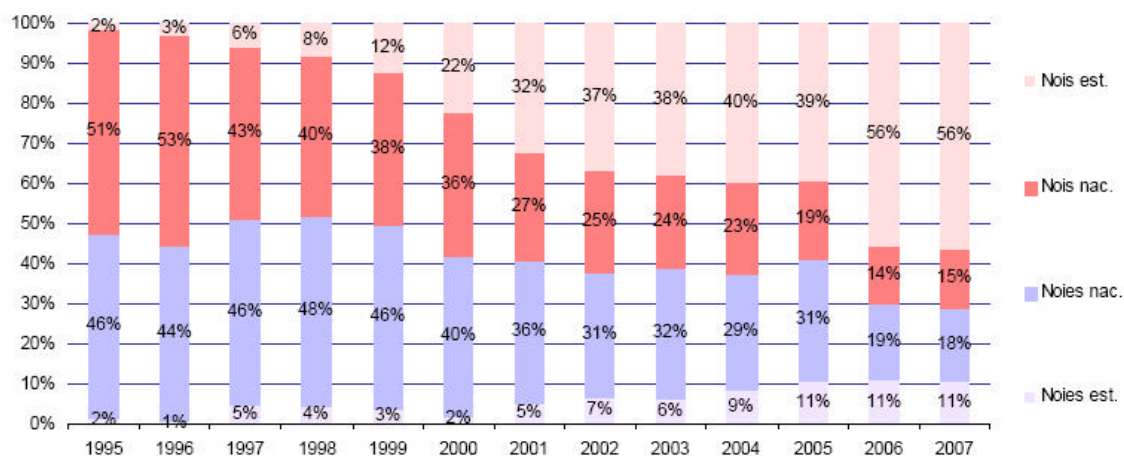
Recordem que les dades assenyalen que de forma progressiva el pes dels estrangers ha anat augmentant fins a arribar al 58% de les 439 sol·licituds al 2007. D'aquests 58% el perfil majoritari és masculí doncs només el 8% es correspon a població de sexe femení per l'any 2007. L'arribada de menors migrants no acompanyats ha significat canvis importants en els programes desplegats pel Pla, amb la creació de nous projectes que poguessin cobrir les necessitats específiques d'aquesta població.

L'exemple més clar el trobem amb la creació del programa d'acompanyament jurídic i mediació, consolidat al 2007 destinat íntegrament als MMNA ja que té la finalitat de resoldre la tramitació de la documentació amb les subdelegacions del govern. Precisament des d'aquest programa **s'alerta de l'aplicació de criteris diferenciats en**

la documentació dels MMNA en les subdelegacions del govern i la necessitat d'unificar aquests criteris.

Seguint amb aquesta línia, el Programa Habitatge de l'ASJTET també s'aprecia com a mida que s'incrementa el nombre d'estrangers –principalment els nois i en menor mesura les noies- disminueix el nombre de joves nacionals atesos des del 1995, tal com es mostra en la següent gràfica:

Gràfica 33. Evolució dels estrangers en el Programa Habitatge de l'ASJTET 1995-2007

Font: ASJTET. Memòria 2007.

El cas del Pla de Majors de 18 anys és un exemple paradigmàtic de la capacitat i la viabilitat que tenen els recursos educatius per adaptar-se a als nous col·lectius, que tot i les dificultats i les limitacions, han aconseguit una renovació que garanteix que la inserció sociolaboral i l'emancipació dels MMNA obtingui resultats positius i satisfactoris.

8.3. La repatriació com a mesura

De la mateixa manera que a la resta de comunitats autonòmiques de l'estat espanyol, les **repatriacions** dels i de les MMNA es regeixen pel que marca l'article 35 de la Llei d'estrangeria 8/2000, per la qual, segons el "principi de reagrupació familiar del menor", l'Administració General de l'Estat, actuant a través de les Delegacions i Subdelegacions del Govern, resol la repatriació al seu país d'origen o la seva permanència a Espanya, després d'haver escoltat al menor i previ informe dels Serveis de Protecció al Menor.

A Catalunya, la DGAIA és la institució competent per efectuar la valoració de la repatriació i d'informar a la Subdelagació del Govern sobre les dades específiques dels menors als quals s'ha fet una valoració positiva de retorn.

La DGAIA estableix que el "reagrupament familiar" és la mesura prioritària per sobre de qualsevol altra mesura. Un dels principis d'actuació en relació al procés de reagrupament familiar en el seu país d'origen dels menors estrangers sense referents familiars a Catalunya es basa en "el dret a viure i créixer en la seva pròpia família, en el compliment estricte de la legalitat i la garantia dels drets del menor en el procés de reagrupació, en l'atenció immediata per la DGAIA durant el procés d'estudi de la situació de cada menor i de la viabilitat del reagrupament, en l'assumpció de la tutela per part de la DGAIA en cas de desemparament i en la sol·licitud del permís de residència del menor si el retorn al país d'origen no és possible"⁸⁹.

Així, un dels criteris fonamentals que regeixen l'estudi del cas i l'avaluació es centren en el grau de desemparament a origen:

"Una cosa és la lectura de que el nen està desemparat en aquest moment a Catalunya perquè no hi ha ningú que se'n ocupi, i hi ha un desemparament al territori català. Però el que es fa és un estudi de quina és la situació en el país d'origen, és a dir, si hi ha o no situació de desemparament en el país d'origen, i això es el que es valora per fer la proposta (...). S'ha fet una traducció, diria, del que marca la llei que entén desemparament, per als nostres menors, per entendre-ho al país d'origen, és a dir, hi haurien coses que nosaltres aquí fem una lectura i entenem com desemparament, i potser allà són coses que no estarien en situació de desemparament. Què entendríem per situació de desemparament allà? Un menor no acceptat per la família, que l'han fet fora de casa i que fa molts anys que ja no té

⁸⁹ DGAIA. Guia bàsica. www.gencat.cat/benestar/persones/infants/dgaia/infandole/guia/index.htm

contacte amb aquest menor, que no hi ha família o que ningú en vol saber res, i que ja ha estat expulsat, que ja ha estat vivint amb centres o similar allà, en situacions de maltractament físic o de violència a dins de la família. Nosaltres valorem si allà serien amparadors o no, al marge del tema merament econòmic i el criteri d'edat. Aquest és nostre plantejament: És millor estar en un centre o és millor estar a prop d'uns pares i uns tiets amb que hi ha una vinculació afectiva i una vinculació amb el nano?" (Servei Territorial DGAIA. 23/07/2007)

Un altre dels criteris rellevants és l'edat del menor:

"Un nano de 12 anys que estigui aquí, penses que fins que als 18 no podrà tenir una vida autònoma, doncs són molts anys en centres i en institució, jo no sé si un nen tant petit ha de tenir vida de centre (...) Des de la lectura nostra, un nano ha d'estar amb la família, no en un centre intentant -se guanyar-se la vida amb 12 anys, perquè a més a més per la nostra legislació és impossible, i també és impossible, o de vegades molt difícil, que faci una integració escolar adequada, perquè no tenen el nivell, perquè allà no han estat escolaritzats o no entén l'idioma, o sigui que és un nano que aquí difícilment se'n sortirà i en canvi allà potser li pots oferir una altra cosa, i entra el Programa Catalunya – Magrib". (Servei Territorial DGAIA.23/07/2007)

Tenint en compte, doncs, que el desemparament a origen i l'edat són els criteris fonamentals per avaluar la idoneïtat de la repatriació, existeix un **procediment administratiu i burocràtic** sistematitzat que la llei obliga a seguir en cada un dels casos valorats:

1. La DGAIA elabora un informe amb una valoració de repatriació del menor, que pot ser positiva o negativa. Aquest informe recull dades relatives a la forma en que el menor ha arribat, a la forma en que ha estat detectat, a l'edat, a la seva família a origen⁹⁰, procediments judicials pendents⁹¹ i les raons per les quals la DGAIA considera que la repatriació està justificada per a la reagrupació familiar⁹².
2. La DGAIA transmet aquest informe i les dades específiques del menor a la Subdelagació del Govern.

⁹⁰ El contacte amb la família es realitza telefònicament, tot i que no sempre es pot localitzar a la família. En el cas dels menors marroquins, la idoneïtat de la repatriació és fa mitjançant trucades telefòniques a la família per part de dos traductors marroquins i els equips d'atenció al menor del Programa Catalunya Magrib poden donar suport en el terreny.

⁹¹ "En el caso de que el menor se encontrase incurso en un proceso judicial, la repatriación quedará condicionada a la autorización judicial. En todo caso deberá constar en el expediente la comunicación al Ministerio Fiscal" (LO 8/2000)

⁹² Subdelegació del Govern.26/06/2007.

3. Si la valoració és positiva, la Subdelegació del Govern sol·licita a la Brigada provincial d'Estrangeria i Documentació del Cos Nacional de Policia un informe que descarti l'existència de perill pel menor o la seva família en el cas de fer efectiva la repatriació.
4. Una vegada es disposa de l'informe policial, la Subdelegació del Govern sol·licita a la Fiscalia de Menors el permís per fer efectiva la repatriació. En general, la Fiscalia de Menors no s'oposa als procediments de repatriació.
5. Lliurament de l'informe complet a la DGAIA.
6. Signatura de conformitat per part de la Subdelegació del Govern.
7. Obertura de l'expedient de repatriació del menor.

La preparació de l'expedient es podria resoldre en un període aproximat de 10 dies però a la pràctica les persones entrevistades de la Subdelegació del Govern indiquen que aquest procediment s'allarga fins als 2 mesos aproximadament.

Una vegada **obert l'expedient** de repatriació, el Cos Nacional de Policia sol·licita a la Subdelegació del Govern la signatura per l'autorització de viatge. Un cop signada l'autorització, el procediment d'execució queda en mans del Cos Nacional de Policia. El temps entre la resolució i l'execució és molt divers però, com veurem una mica més endavant, es pot allargar mesos. Tant si l'ordre de repatriació és executada com anul·lada (com veurem més endavant, per instància de la DGAIA) la Subdelegació del Govern ha de ser informada.

Pel que fa a la repatriació existeix una excepció a la norma: són els casos de menors procedents de Romania. A finals del 2005 es va contraure un acord bilateral entre el *Ministeri d'Assumptes Exteriors i de Cooperació* d'Espanya i el govern de Romania sobre la protecció dels menors d'edat romanesos no acompanyats a Espanya. En aquest acord s'estipula la repatriació obligatòria de tot menor d'edat d'aquesta nacionalitat⁹³, a

⁹³ Acuerdo entre Rumania y España sobre cooperación en el ámbito de la protección de los menores de edad rumanos no acompañados en España, su repatriación y lucha contra la

partir de l'elaboració d'un projecte de retorn ja sigui a la pròpia família com als serveis romanesos competents.

Els casos que hem pogut detectar de MMNA de nacionalitat romanesa que han estat repatriades a Romania no han estat comptabilitzades sota l'epígraf de "repatriació" sinó de "retorn voluntari". El retorn voluntari és definit per l' Organització Internacional per les Migracions (OIM) com "el retorn independent o assistit al país d'origen, de trànsit o a un tercer país basat en la lliure voluntat de la persona que torna" (OIM, 2005:65) i està finançat per l'OIM. No obstant en els casos d'adolescents menors de nacionalitat romanesa **la denominació de retorn "com una decisió voluntària" és incorrecte** ja que, com hem apuntat abans, **existeix un acord bilateral que obliga a la repatriació**.

Segons fonts de la DGAIA, el **procediment administratiu i burocràtic** que es du a terme per un **"retorn voluntari"** difereix dels de la repatriació i és el següent:

1. Ingress del/de la menor a la xarxa de centres de la DGAIA.
2. DGAIA realitza tots els tràmits per la identificació de la menor. En aquest procediment hi pot intervenir la DGAIA, la família de la menor, el Consolat de Romania i/o els cossos policials.
3. Una vegada identificada la família de la noia, aquesta envia la documentació que certifica la filiació. L'autoritat romanesa per la protecció del menor realitza la comprovació i l'avaluació de la situació familiar a través del consolat de Romania a Barcelona⁹⁴.
4. Un cop finalitzades aquestes comprovacions es demana a la família el compromís de recollir a la seva filla a l'aeroport a Romania.
5. S'autoritza al menor a viatjar mitjançant una autorització de viatge que cal que enviï la família prèviament o bé es sol·licita una "carta de viatge" al Consolat de

explotación de los mismos del Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación publicat al BOE el 16 d'agost de 2006

⁹⁴ Es desconeixen els criteris específics utilitzats per l'avaluació de la situació familiar.

Romania. És habitual que aquestes menors viatgin soles, però si ho fan acompanyades és a través d'algun membre dels cossos policials⁹⁵.

Conèixer el nombre de retorns voluntaris que s'han efectuat no és possible ja que no existeix cap registre que sistematitzi aquesta informació ni des de la DGAIA ni des de la subdelegació del govern. Les dades sobre retorns voluntaris a Catalunya contenen informació insuficient per poder dur a terme un anàlisi fiable sobre aquesta realitat. De totes maneres, sí que s'han pogut registrar un total de 14 casos de retorns voluntaris: 2 a la província de Barcelona, 10 a la província de Lleida (des de 1996) i 2 més a la província de Girona (des de 1989)⁹⁶. Els únics casos dels que disposem més informació són els produïts des de Barcelona i ambdós es corresponen a noies adolescents romaneses treballadores del sexe, detectades durant la mediatitzada operació policial "Constanta" el novembre del 2006 contra una xarxa de prostitució⁹⁷.

De la mateixa manera que no existeixen dades públiques sobre els retorns voluntaris, l'accés a les dades sobre les "repatriacions" a MMNA també ha resultat summament difícil. La font de les dades és múltiple i divers i no existeix cap organisme que centralitzi aquesta informació⁹⁸.

A continuació mostrem una taula de l'evolució de les repatriacions que s'han efectuat des de Catalunya:

⁹⁵ Per a més informació sobre MMNA romaneses veure Alonso, A. (2008) *En terra de ningú. Una aproximació a la prostitució en els projectes migratoris de menors no acompanyades de l'Europa de l'Est a Catalunya*. Treball de recerca de master. Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.

⁹⁶ Dades recollides a partir del qüestionari lliurat pel centre d'acolliment Raïmat a Lleida i pel centre d'acolliment Mas Garriga de Girona.

⁹⁷ *Operación contra las redes de proxenetas*. El Periódico, 20/11/2006.

⁹⁸ La Subdelegació del Govern només recull informació de la província de Barcelona i per la resta de províncies s'ha consultat telefònicament als Serveis Territorials de la DGAIA de Girona, Lleida i Tarragona. Els retorns de MMNA de nacionalitat romanesa, que sabem que també s'han efectuat, no estan inclosos en aquestes dades ja que no es corresponen a la categoria de "repatriació" sinó de "retorn voluntari". Les dades que tenim de retorn voluntaris de MMNA romaneses s'han extret a partir de buidatges dels expedients de la DGAIA de MMNA de sexe femení de la província de Barcelona (2006-2007).

Taula 40. Repatriacions executades a Catalunya, 2000-2007.

	Anys							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007 ⁹⁹
Província de Barcelona ¹⁰⁰	0	4	19	13	12	14	12	1
Província de Girona ¹⁰¹	-	-	-	1	1	0	0	1
Província de Lleida ¹⁰²	-	-	-	0	0	0	1	0
Província de Tarragona ¹⁰³	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Total</i>	<i>0</i>	<i>4</i>	<i>19</i>	<i>14</i>	<i>13</i>	<i>14</i>	<i>13</i>	<i>2</i>

Font: Subdelegació del Govern, Serveis Territorials de Girona, Serveis Territorials de Lleida, 2007. Elaboració pròpia.

La primera conclusió que s'aprecia en aquesta taula és que **la majoria de reagrupacions s'han dut a terme des de la Província de Barcelona**: 75 davant de les 3 efectuades des de Girona i 1 efectuada des de Lleida. Això no ens ha d'estranyar ja que Barcelona és la província, amb diferència, amb un volum més elevat de MMNA. L'any en que el volum de repatriacions ha estat més elevat és l'any 2002¹⁰⁴.

Les dades de la Província de Barcelona ens indiquen que, entre l'any 2000 i el 2007, es van executar 75 repatriacions.

⁹⁹ Dades que inclouen només de gener a juny del 2007.

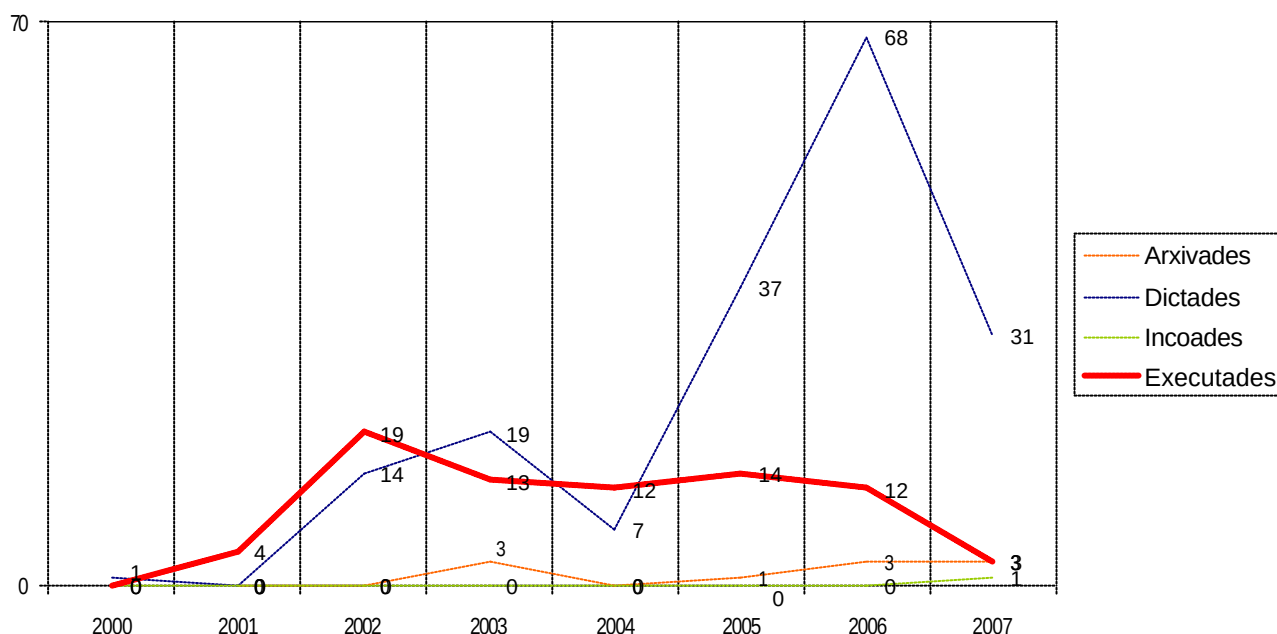
¹⁰⁰ Dades extretes de la Subdelegació del Govern.

¹⁰¹ Dades extretes del Servei Territorial d'Atenció al Menor de Girona.

¹⁰² Dades extretes del Servei Territorial d'Atenció al Menor de Lleida. Segons dades de la Subdelegació del Govern a Lleida s'han ordenat 3 repatriacions.

¹⁰³ Sense informació.

Gràfic 34. Evolució de les repatriacions a la Província de Barcelona (2000-2007)

Font: Subdelagació del Govern a Barcelona, 2008. Elaboració pròpia.

Com s'observa en aquesta taula, les 75 repatriacions executades representen el 29% de les 260 totals sol·licitades en aquest període. Les repatriacions incoades representen el 13%, les repatriacions dictades el 56% i les arxivades el 3%, com veiem en aquest gràfic.

Amb la informació de la que es disposa i amb les dades relatives a les repatriacions, la primera conclusió que apareix és que **el nombre de repatriacions executades es manté estable**, des de l'any 2002, al voltant de les 13 repatriacions anuals. Malgrat aquesta estabilitat, la dada que marca la diferència és el volum de **repatriacions dictades**, que des de l'any 2000 va **incrementant-se substancialment**, amb l'excepció de l'any 2004. Aquesta dada revela que la DGAIA ha incrementat les valoracions positives per a les repatriacions en molts més casos de menors. L'augment de les repatriacions *dictades* entre el 2005 i el 2006 coincideix amb la posada en marxa del

¹⁰⁴ Caldria esbrinar si algunes reagrupacions provinents dels Serveis Territorials de províncies no

Programa Catalunya Magrib impulsat per la DGAIA l'any 2006. Aquest programa es va iniciar l'any 2005 amb el desplegament informatiu al territori i la creació de la infraestructura necessària i està previst que finalitzi al desembre de 2009. L'expectativa que s'havia generat inicialment en que aquest programa fomentaria les repatriacions dels menors marroquins no ha tingut l'èxit esperat¹⁰⁵.

Si tenim en compte les nacionalitats, les xifres són contundents, com s'observa en aquesta taula:

Taula 41. Repatriacions executades a la Província de Barcelona. 2000-2007.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007 ¹⁰⁶	Total
Arxivada ¹⁰⁷				2		1		3	6
Dictada ¹⁰⁸	1		14	18	6	36	68		143
Marroc Incoada ¹⁰⁹					1		3	30	34
Executada		4	19	13	12	14	12	1	75
Total	1	4	33	33	19	51	83	34	258
Arxivada									0
Dictada				1	1				2
Rumania Incoada									0
Executada									0
Total				1	1				2
Arxivada				1					1
Dictada						1		1	2
Algèria Incoada									0
Executada									0
Total				1	1	1		1	0
Total	1	4	33	35	20	52	83	35	260

Font: Subdelagació del Govern de Barcelona, 2008. Elaboració pròpia.

Totes les 75 repatriacions efectuades corresponen a **menors de nacionalitat marroquina de sexe masculí**, amb l'excepció d'un únic cas en que la repatriació ha afectat a una noia (2007). La resta de nacionalitats que es contemplen a la taula, de Romania i d'Algèria, només s'ha procedit a l'estudi del cas però en cap moment s'ha arribat a executar la repatriació.

es fan des de Barcelona.

¹⁰⁵ "Es graduen a Tànger els primers 56 alumnes del programa Catalunya Magrib". Avui.cat, 05/03/2009.

¹⁰⁶ Dades que inclouen només de gener a juny del 2007.

¹⁰⁷ Després de procedir a l'estudi del cas, s'anul·la la petició de repatriació.

¹⁰⁸ Cas en estudi.

¹⁰⁹ Aprovada i en procés d'execució però encara no ha estat efectuada.

Si s'analitzen els 75 casos de repatriacions executades des de la província de Barcelona, **el temps transcorregut entre la resolució de l'expedient i l'execució de la repatriació és molt divers**: el cas que s'ha efectuat amb un temps mínim ha estat d'un dia i el cas que s'ha efectuat amb un temps màxim ha estat de quasi bé dos anys d'espera

La **diferència entre les reagrupacions executades i les reagrupacions *incoades* i *dictades*** rau en el **temps que transcorre entre la resolució de l'expedient fins a l'execució de la reagrupació** per part del Cos Nacional de Policia, i aquest temps té múltiples conseqüències.

En primer lloc, la majoria de menors compleixen la majoria d'edat en el període d'espera a l'execució de la repatriació. Segons les dades de la Subdelegació del Govern, el motiu principal per el qual les repatriacions *dictades* i *incoades* no es converteixen en executades no es perquè es descarti la conveniència de la repatriació sinó perquè el menor ja ha complert els 18 anys en la duració del procediment.

En segon lloc, alguns dels menors, un cop informats de la proposta de mesura, s'escapoleixen i es traslladen a un altre comunitat autònoma. Aquesta estratègia que activen els menors ha estat confirmada professionals catalans¹¹⁰ i està àmpliament documentada en l'Informe del País Basc¹¹¹ i en altres estudis (Comas i Quiroga.2005:199). Malgrat que el menor canviï de comunitat, el procediment de repatriació a Catalunya continua obert i la subdelegació del govern catalana pot sol·licitar a la subdelegació del govern d'un altre comunitat autònoma la devolució d'un menor.

I en tercer i últim lloc, com que el tràmit es pot allargar molts mesos, en el moment d'executar la mesura la mateixa DGAIA pot sol·licitar una anul·lació de la repatriació a la Subdelegació del Govern ja que el menor està consolidant un procés d'integració social amb èxit.

¹¹⁰ Asoc. Catalana de Professionals de l'Estrangeria i Ajuntament de Barcelona.

¹¹¹ Informe del País Basc.

“Hi ha algun cas en que triga tant tot el tràmit burocràtic- administratiu que fins i tot es revalora la proposta. És a dir, el que en un moment ens semblava que no hi hauria desempament, i que aquí estava fent un procés molt dolent, algun nano hi ha hagut que per característiques personals o està en un moment molt immadur, o molt desorientat, no se'n surt, no es centra, no pot mantenir ni una mínima formació, què farà quan arribi als 18 anys, més val tenir suport en aquesta situació familiar que no tenir res, doncs pel que sigui fa un tomb, va fent, es va allargant el procés, va fent un procés de formació i dius, escolta potser ara no val la pena, que dius, que la situació del nano és molt millor ara. Llavors dius “ era coherent en el moment en que la vam proposar però ara resulta que el nano ha fet tot un procés...”.(Servei Territorial de Barcelona, DGAIA.23/07/2007).

La repatriació dels MMNA és un dels aspectes que ha generat més polèmica i més confrontació entre les administracions públiques (DGAIA) i les entitats socials en defensa dels drets d'aquests menors. En primer lloc, la concepció de les “reagrupació familiar” de menors estrangers no acompanyats com a “mesura de protecció” pensada des de la premissa que “tot menor té dret a viure i créixer en la seva pròpia família” no és compartida per moltes entitats socials ni tampoc per alguns dels professionals que atenen a aquesta població (educadors, advocats, investigadors, tècnics, etc.), que posen en dubte que aquesta mesura es pugui qualificar d' “educativa” tal i com està plantejada.

Aquesta polèmica i les constants pressions i acusacions des d'un costat i des de l'altre han influenciat enormement en el tractament i el tipus d'atenció que s'ha ofert en relació a les repatriacions de MMNA. En conseqüència, l'accés a les dades estadístiques relatives a les repatriacions no s'han fet mai públiques i des de les institucions s'ha optat per no oferir informació sobre aquest aspecte com a resposta a les crítiques rebudes.

Així, les veus crítiques consideren que en moltes ocasions s'executen repatriacions incomplint molts dels principis que regeixen la normativa internacional i nacional sobre els drets dels menors, com per exemple “l'interès superior del menor” o “el dret a ser escoltat i tenir en compte la seva opinió” (CDN, 1989). També esgrimeixen que algunes de les repatriacions de menors són devolucions encobertes que responen a criteris de control de fluxos, s'efectuen en contra de “l'interès superior del menor” i no s'executen amb garanties per la seguretat del menor¹¹².

¹¹² Per a més informació més detallada sobre aquesta problemàtica i sobre el marc legislatiu consultar les publicacions de CEAR; E. Arce, D. Moya, E. Aja, FJ. Durán, entre d'altres.

En aquesta direcció, cal indicar que el procediment d'actuació una vegada s'ha obert un expedient de repatriació a un menor no és homogeni per tot l'estat espanyol sinó que cada comunitat autònoma procedeix d'una forma diferent. La Comunitat de Madrid informa al menor d'aquest procediment a través d'una carta amb la resolució de la repatriació.

Des de fa un temps, la DGAIA ha adoptat també aquest procediment i informa al menors sobre l'obertura d'un expedient de repatriació:

Al menor se l'informa de que serà retornat. Es posa per escrit que l'han informat i què vol en relació al tema. Això es fa quan s'ha fet l'estudi, el que se li explica al "nano" és el perquè li estem fent aquesta proposta i no una altre (Servei Territorial de Barcelona. DGAIA.23/07/2007).

Segons es recull en l'Informe 2008 del Síndic de Greuges, el Departament d'Acció Social i Ciutadania manifesta que tots els menors disposen de l'assistència d'un traductor que els hi llegeix la documentació relativa a la proposta de repatriació que els menors han de signar.

Contràriament, l'Associació Catalana de Professionals de l'Estrangeria (ACPE) es fa constar que a Catalunya els MMNA no són informats de que l'administració ha resolt dur a terme la repatriació com a mesura de protecció i no reben cap notificació formal que els informi de que se'ls ha obert un expedient de repatriació.¹¹³.

Pel que ens expliquen els xavals ells mai saben res, no hi ha intèrpret, llavors això és "tremendo". Perquè si li estan dient "te vamos a devolver a tu casa" que s'assegurin que ho està entenent. Perquè aleshores et diuen "Yo firmé algo." "¿Qué firmaste?" "No lo sé." (Assoc. Catalana de Professionals de l'Estrangeria. 27/06/2007)

Des de l'Associació Catalana de Professionals de l'Estrangeria, seguint la via oberta per CEAR Madrid l'any 2006, s'han sol·licitat anul·lacions d'expedients de repatriació a partir de la demanda d'alguns MMNA. Aquesta associació procedeix a la presentació d'un "contenciós administratiu per obligació de drets fonamentals amb mesura cautelar d'urgència", argumentant que no s'ha actuat correctament perquè el menor no ha estat informat de la repatriació (manca de notificació). En el termini d'uns dies, es

¹¹³ Síndic de Greuges, Informe 2008, pàg.212.

desenvolupa la vista amb tots es parts implicades i el Ministeri Fiscal suspèn la repatriació o bé aixeca la mesura cautelar i es procedeix a la repatriació. El següent pas del contenciós són les causes d'inadmissibilitat, que n'hi ha de molts tipus. En aquest pas és on solen fracassar, perquè el jutge és molt fàcil que trobi alguna falta d'inadmissibilitat en el procés. Però si el jutge considera que no existeix cap falta d'inadmissibilitat es duu a terme la repatriació.

Tant des de CEAR com des de ACPE, s'alerta de que una de les dificultats principals d'aquest procediment rau en la representació del menor davant de la Fiscalia de Menors ja que el menor té com a unitat tutelant a la DGAIA, organisme que ha sol·licitat la repatriació. La forma de procedir en la vista sol ser que el menor sol·licita que ACPE sigui la seva representació legal tot i que en alguns casos ha calgut que notari faci uns poders para-plets al menor, al·legant que és un menor madur (de més de 16 anys) i que sap el que li convé¹¹⁴.

En aquesta direcció, diversos organismes catalans -entre aquests la Síndic de Greuges (Informe 2008), el Col·legi d'Advocats de Catalunya i ACPE¹¹⁵- i espanyols -Defensor del Poble i Consell General de l'Advocacia Espanyola- han sol·licitat que tot menor estranger no acompanyat tinguin el dret d'assistència jurídica (un advocat d'ofici especialitzat amb estrangeria) en els procediments de repatriació que els afectin, i segons la voluntat del menor, es pugui actuar a favor de la nul·litat de l'expedient de repatriació amb la notificació formal de la resolució de la repatriació i garantint que els menors siguin escoltats.

En definitiva, es desprèn que, a la pràctica, la repatriació **com a solució resulta problemàtica**. En primer lloc, la concepció i la finalitat al voltant del terme és ambigua. En segon lloc, el procediment d'avaluació d'aquesta repatriació per part de l'administració és poc transparent, amb criteris poc clars i segurament no està suficientment protocolitzat. En tercer lloc, existeix un desajust important entre el nombre de repatriacions dictades i el nombre de repatriacions executades degut a la burocràcia i

¹¹⁴ Des de CEAR Madrid es convida a tot menor marroquí que ingressa en el sistema de protecció de la Comunitat de Madrid a signar una designació per part del menor a CEAR per guanyar temps en el cas que es faci efectiu un expedient de repatriació.

¹¹⁵ "Ofensiva dels advocats per posar fi a les irregularitats en la repatriació de menors". M. Altimira a *El Punt Digital*, 18/02/2009.

a la lentitud del procediment. Y en quart lloc, la seva efectivitat és limitada ja que molts menors repatriats tornen a emigrar tal com han mostrat algunes investigacions (FICAT,2002; Comas i Quiroga,2005).

Segurament el que s'ha aconseguit és que en aquests moments la repatriació que es configuri “en un mecanismo de control, vigilancia y disciplinamiento aun cuando es sólo una amenaza. Podríamos decir que cumple más funciones como amenaza que como acto en sí mismo” (Monteros, 2007:296). Al llarg de totes les entrevistes realitzades – a Catalunya, a Madrid, a València i al País Basc- els menors han manifestat de forma continuada molta por, angoixa i un patiment psicològic important sempre que s'abordava el tema de la repatriació manifestant la seva vulnerabilitat davant d'aquesta mesura.

La realitat mostra que aquesta mesura no sempre s'ajusta a les necessitats de tots els menors i pot acabar tenint resultats contraproductius que intensifiquen les situacions de risc i vulnerabilitat en els menors, com és l'escapoliment dels centres per evitar el retorn, i les seves conseqüències. L'ambient que s'ha generat d' hostilitat, desconfiança i crispació entre l'administració i diversos agents crítics amb el procediment al voltant de la repatriació tampoc no ha beneficiat als menors ni al debat sobre la idoneïtat d'aquesta mesura en si mateixa.

Per tot això, cal que es dugui a terme una avaluació i revisió dels objectius, del procediment i de l'impacte que aquesta mesura genera en els menors, en les famílies, en l'administració i en els professionals, entre d'altres. Encara que la repatriació sigui una mesura que cal considerar, només s'hauria de fer efectiva sempre i quan es garanteixi “l'interès superior del menor” i es disposi d'un procediment de repatriació que tingui com a requisits els drets bàsics del menor, la idoneïtat, la viabilitat i la seguretat de la mesura. Deixar al marge als menors de les intervencions institucionals que, en definitiva, els afecten només a ells i elles, ens estaran allunyant d'una bona praxis en la protecció.

8.4 Els menors invisibles

En tots els processos d'adaptació, trobem també una cara més oculta: aquells/es que es troben al marge del sistema. En el procediment d'acollida i atenció a aquests menors, n'hi han uns pocs i unes poques que no encaixen en el sistema, bé per voluntat pròpia, bé perquè el propi sistema els expulsa o bé perquè el sistema no els detecta.

Els menors que marxen per “voluntat pròpia” ho fan per diverses raons: perquè s'enfaden, se senten desplaçats, tristos, tractats de forma injusta, desmotivats o desinteressats en el que el sistema de protecció els pot oferir. Alguns tampoc acaben de comprendre exactament en què consisteix la maquinària i els circuits en què estan inserits i, davant la incertesa i la incomprensió, opten per marxar.

Aquells menors que no són detectats o bé són expulsats pel propi sistema és degut al fet que aquest no pot oferir-los una resposta que s'ajusti a les seves particularitats i expectatives, i sol coincidir amb perfils de menors amb necessitats molt específiques i amb itineraris lligats a l'exclusió i a contextos més marginals, com poden ser les menors treballadores del sexe, els menors que presenten conductes additives, els menors amb malalties mentals o els menors que es troben en circuits d'explotació altament controlats per adults.

De fet, l'acollida i l'atenció als MMNA es caracteritza per tenir una doble dimensió a tot l'estat espanyol. D'una banda, un circuit institucional gestionat pels serveis de protecció al menors de cada comunitat. I d'un altre, un circuit informal, al marge de l'oficial, que discrepa amb algunes mesures i intenta contrarestar el que considera irregularitats i dèficits (en alguns casos, vulneracions dels drets de la infància) en l'atenció als menors que es troben al marge dels circuits d'atenció. L'exemple per excel·lència el trobem en la pràctica freqüent -relatada pels menors- de recomanar la mobilitat a una altra comunitat autònoma davant l'amenaça directa o indirecta de reagrupació per part dels professionals d'atenció.

Així com al País Basc el circuit informal està molt consolidat i estan presents múltiples associacions i entitats¹¹⁶, a Catalunya està integrat únicament per l'Associació *Drari*. Aquesta associació atén a una part dels menors invisibles, principalment MMNA marroquins acabats d'arribar no atesos pel sistema de protecció, MMNA expulsats pel sistema de protecció i els ex-tutelats majors d'edat. La seva tasca consisteix en l'assessorament i l'acompanyament als menors dels recursos als que poden accedir dins del sistema de protecció. Atenen a menors de Catalunya, el País Basc i també del Marroc.

En aquest apartat, s'han volgut **mostrar els cinc perfils de menors que s'han pogut detectar** a dia d'avui que **romanen al marge de la protecció de l'administració**. Dos dels perfils, els “marroquins vivint al carrer” i els “marroquins residint amb família extensa” es corresponen a col·lectius ja coneguts pels professionals i per les institucions de protecció.

En canvi, el tres últims perfils que es presenten, són col·lectius de menors molt poc coneguts. Dos d'ells tenen en comú que pertanyen a col·lectius de sexe femení i que la majoria de menors van decidir marxar del seu país d'origen com una via de sortida, utilitzant la migració com un mecanisme de resolució d'una situació de conflicte, alhora de com una estratègia per fugir d'un estancament social que les incomodava. Malgrat el seu projecte migratori i la seva acomodació a Catalunya difereixen entre si en molts aspectes, també podem trobar punts en comú, entre els quals destaquem la poca accessibilitat als circuits de protecció institucionals i que a diferència dels nois, en general, la seva acomodació a Catalunya es desenvolupa a partir d'espais vinculats amb lo privat i l'ocult, fet que les aboca a viure situacions d'invisibilitat, d'exclusió social i de risc.

Perfil 1: Vivint al carrer. Marroquins

El col·lectiu *Drari* té documentats els primers casos de MMNA vivint al carrer de nacionalitat marroquina l'any 1988, però el cert és que no és fins l'any 1998 que entitats

¹¹⁶ Existeix una xarxa d'entitats integrada per l'Associación Amigoniana-Terciarios Capuchinos, La fundación Ellacuría, Izangai Elkarte, Cáritas de Bizkaia, Asoc. Elkarbanatuz, Asoc. Goiztiri y CEAR Euskadi. Per més informació veure Informe país Basc(2008)

del tercer sector detecten al voltant de 60 menors marroquins¹¹⁷ al pont de Marina i a la Plaça Catalunya, i també és llavors quan salta l'alarma en els mitjans de comunicació (Quiroga.2003; Comas i Quiroga.2005).

Des de l'any 2004, la bossa de menors marroquins que es troben vivint en el carrer ha disminuït notòriament segons les dades recollides pels professionals que intervenen en l'espai de carrer de la ciutat de Barcelona, de Santa Coloma de Gramanet i el Col·lectiu *Drari*. Els mateixos professionals ho justifiquen adduint que el paper fonamental que té la xarxa social amb els MMNA nouvinguts avui en dia - germans grans o familiars - redueix substancialment l'accés del menor a les realitats marginals i a les dinàmiques de risc social.

Malgrat el volum de menors vivint al carrer s'ha reduït radicalment, els educadors de carrer de l'Ajuntament de Barcelona i el Col·lectiu *Drari* coincideixen a assenyalar que encara existeix una grup de 10 a 15 menors de nacionalitat marroquina que persisteixen en dinàmiques de carrer. Entre aquests menors també s'hi poden trobar alguns dels menors que s'han escapolit després de tenir coneixement de l'obertura del seu expedient de repatriació.

Malgrat el número no és alarmant, sí que ho són les condicions doncs el deteriorament físic i psicològic que pateixen aquests menors que s'ha vist intensificat.

Aquests menors de carrer sobreviuen per 3 camins: haixix i substàncies, o robatoris o dedicar-se a la prostitució. O fent una acumulació dels 3. Són les canteres dels nanos que treballen en prostitució juvenil. Paral·lelament també es dona un degoteig de nanos que teòricament estan en centres que esporàdicament fan petits robatoris i que també cauen en mans de la justícia juvenil (Educadors de carrer. Ajuntament de Barcelona. 30/10/08)

En anys anteriors, aquests menors residien en *jarbes* ocupades del barri del Raval i a Santa Coloma de Gramanet. En l'actualitat, sembla que l'ocupació d'aquests espais ha disminuït notòriament i les poques que funcionen s'han traslladat a barris com els de Sant Martí, Poble Nou o la Barceloneta.

¹¹⁷ Galea V (2007) *La gestió de la DGAIA com a factor de vulnerabilitat dels menors no acompanyats*. Ponència de les II Jornades sobre Drets i Ciutadania, 31/10/2007 organitzades per

Les dinàmiques de marginació d'aquest tipus de menors estan diversificades i inclouen la venda i el consum de substàncies tòxiques, la prostitució i els furt i el robatori.

Les pautes de consum de substàncies tòxiques també s'han vist modificades. Si en els inicis de l'arribada dels MMNA, entre el 1999 i el 2001, la substància per excel·lència al carrer era el dissolvent a partir de l'any 2002 es comença a detectar entre els MMNA al carrer el consum d'altres drogues, com l'èxtasi i les pastilles. La introducció d'aquestes drogues està molt lligada a la funcionalitat que se'n deriva del seu ús: si el dissolvent era utilitzat per fer passar la gana i el fred, les drogues de síntesi són utilitzades per "anar-se'n de festa", compartint aquests espais d'oci amb les noies de famílies immigrades també tutelades per la DGAIA¹¹⁸.

Amb la disminució del consum de dissolvent, també a partir del 2006 els professionals que intervenen en el carrer comencen a detectar alguns MMNA consumint cocaïna i també es registren entre 5 i 6 casos de ex-MMNA consumidors de dissolvents com a menors que en l'actualitat són consumidors d'heroïna.

La prostitució exercida per MMNA ha sofert varis canvis. Aquesta activitat es comença a detectar en aquest col·lectiu als voltants de l'any 2000 a la Plaça Catalunya. Més endavant, cap a l'any 2002, es trasllada als lavabos de l'estació de Sants i als parcs de Montjuïc, i en l'actualitat està molt vinculada a l'oferta que es deriven d' internet i de les saunes i les discoteques d'ambient gai.

Els professionals assenyalen que el perfil de menor és principalment de la zona del Magrib, d'orientació heterosexual que exerceix amb homes perquè els és més fàcil aconseguir els diners i amb un desconeixement inicial sobre les relacions i les pràctiques homosexuals. Tot i que els menors que exerceixen la prostitució estan, en la majoria de casos, ocults als circuits de detecció i atenció; també es pot trobar en aquest col·lectiu, no obstant, menors que estan tutelats per la DGAIA.

Ambit-Prevenció i Creación Positiva.

¹¹⁸ El contacte, les relacions, les dinàmiques i els espais compartits que s'han establert entre els MMNA marroquins i les noies filles de famílies immigrades tutelades per la DGAIA il·lustra una nova realitat social que caldria analitzar. Un dels educadors de carrer entrevistats denomina aquesta atracció de les noies vers a aquest model masculí "les Spicegirls buscando a su morito".

Aquesta realitat també ha estat detectada en d'altres comunitats autonòmiques, com per exemple al País Basc¹¹⁹. Un dels aspectes que resulten més alarmants és la constatació que el menor d'edat treballador del sexe viu una situació de major vulnerabilitat que l'adult doncs sol estar més exposat a enganys i les condicions del servei solen ser menys beneficioses pel menor, com per exemple el tema del "grooming"¹²⁰ o la prestació en forma de regal que reben per un servei, i el menor, en aquestes situacions, no ho percep com un treball sexual si no com un favor sexual.

Perfil 2: Nois amb família extensa o amb xarxa social. Marroquins

Tot i que els menors emigren sols, des dels primers anys d'arribada dels MMNA marroquins existeixen diverses xarxes de suport al llarg del trajecte –com hem vist en el capítol 7 i també en el moment de l'arribada al destí final. Al costat de les xarxes d'iguals, apareixen xarxes familiars i de compatriotes adults que proporcionen ajuda de forma espontània i esdevenen una peça clau en l'acollida i l'atenció a aquests menors.

Alguns dels professionals entrevistats apunten que entre el 2001 i el 2004 a la comunitat marroquina immigrada a Barcelona i Santa Coloma de Gramenet es va produir una sobresaturació fruit del creixement d'arribades de MMNA. En alguns moments la xarxa de parents es va solapar ja que els cosins i els germans es trobaven en situacions similars a la dels MMNA (sense feina, en situació administrativa irregular) i la seva acollida era difícil de dur a terme (Comas i Quiroga.2005: 253).

Al 2005, però, sembla que es torna a produir un canvi. En aquest any, la xarxa de suport informal, configurada per familiars (germans, tiets, cosins/es) i per compatriotes (ex-tutelats, MMNA, veïns i coneguts) activa altre cop el seu paper de suport i torna a tenir un interès renovat pels MMNA. Aquest interès pot ser producte de l'arribada de moltes dones marroquines, vingudes a través del procés de reagrupació familiar del 2004 i 2005. Les dones casades reproduïxen a Catalunya el paper de cuidadores que tenien al Marroc, vetllant per l'atenció a aquests menors immigrants del seu país. Segurament,

¹¹⁹ La prostitució la solen exercir en l'espai públic i el treball en el sexe està molt associat al consum de substàncies tòxiques, com inhalants, cocaïna o "speed", entre d'altres. Normalment les relacions amb els menors solen ser en un temps molt breu, en forma de petits contactes i en llocs públics, com un lavabo, o bé al cotxe del client. Per més informació sobre la situació dels MMNA al País Basc veure Informe País Basc.

aquesta actitud protectora encara es dóna amb molta més força quan es tracta de procurar per les MMNA de sexe femení, com veurem en el perfil 3.

Un dels articles consultats assenyala que a Espanya -sense concretar en quines comunitats autonòmiques- s'està desenvolupant una pràctica "dubtosa" entorn aquells casos en que els MMNA marroquins tenen familiars. En aquest estudi s'han detectat casos en que l'administració "convida al menor abandonar les dependències de protecció de menors sota l'amenaça de la repatriació". També s'alerta que moltes vegades es produeixen situacions de molta tensió amb les famílies ja que aquestes es veuen obligades a "acollir" al menor per les pressions del país d'origen davant l'amenaça de la repatriació. L'arribada del MMNA a la família sol ser explosiva, i més tenint en compte que moltes d'aquestes famílies no tenen les condicions ni els recursos necessaris per fer front a aquesta nova incorporació. En conseqüència, alguns d'aquests menors acaben al carrer. Un altre de les dificultats esmentades és que aquests menors es troben en una espècie de "limb legal", ja que se'ls permet residir a Espanya però no hi ha cap organisme que sol·liciti la seva regulació administrativa (Empez.2008).

Aquesta situació té algunes coincidències amb situacions detectades a Catalunya manifestat per varis professionals que intervenen al carrer. Aquest professionals alerten sobre una gestió ineficaç i una deficient intervenció per part de la DGAIA amb els casos de MMNA que detecta residint amb la família extensa. Una de les preocupacions majors es centra en el fet que la DGAIA sobreentén que aquest acolliment anul·la el desemparament i en conseqüència no activa cap mesura de protecció institucional. Aquests mateixos professionals manifesten que aquesta interpretació no s'hauria de donar de forma automàtica ja que en molts casos la residència amb un familiar (germà, tiet o cosí) no és garantia d'acompanyament i protecció real i efectiva i que el menor acaba vivint situacions de risc social. Per altra banda, també alerten que l'absència de regulació administrativa d'un menor no acompanyat comporta un desemparament i que la gestió dels "papers" només es pot gestionar des de la DGAIA.

¹²⁰ El client fa unes fotos amb el mòbil al menor sense que aquest percebi que és part d'un servei, ja que després el client les utilitzarà per al seu ús personal.

Perfil 3: Noies amb xarxa social. Marroquines¹²¹

Com ja s'ha recollit la llarg de l'informe, la poca informació disponible sobre aquesta població apunta que són del nord Marroc, de forma similar als nois MMNA, i en un percentatge important de la ciutat de Tànger. Un dels trets característics que els ha impulsat a abandonar el seu país són **els conflictes que viuen en el si de la família**, conflictes que tenen el seu origen en la incompatibilitat d'expectatives, absolutament determinades per la posició de gènere i la seva posició de generació.

Un dels aspectes que més **les diferencia dels nois** és la **dinàmica d'acomodació** que presenten: **el llarg període que transcorre entre que la noia arriba a Catalunya fins al moment en que és detectada**. La detecció de la menor per part de la DGAIA no sempre es fa de forma immediata i en algunes de les noies entrevistades s'ha produït quan la menor portava més de un any residint a Catalunya. Aquesta detecció sol venir efectuada per les administracions locals (serveis socials), els cossos de seguretat i les entitats sense ànim de lucre.

Una vegada arriben a Catalunya, la xarxa de suport informal juga un paper primordial en la seva acollida, i d'aquesta xarxa en destaca el rol que tenen les dones marroquines (mares de família, solteres o casades). Les **trajectòries laborals es produeixen dins el sector informal**, ajudant en el servei domèstic a la família marroquina acollidora, com a "petites bonnes", en el sector serveis o bé en el sector tèxtil.

Les expectatives de les noies marroquines són similars a la dels nois: obtenir el permís de residència i el de treball i visitar a la família de vacances. En el cas de les noies, la seva posició de gènere també orienta les seves expectatives, i algunes de les noies acaben sent mares adolescents i tenir una casa i formar una família és un projecte de futur àmpliament manifestat. No cal obviar, que algunes d'elles també citen l'afany de llibertat com a propòsit de futur.

¹²¹ Per més informació veure Quiroga V(2008) "Les menors migrants no acompanyades marroquines: una nova tendència?" a: Anuari de la Immigració. Fundació Jaume Bofill.

Perfil 4. Nois i noies amb família extensa o amb xarxa social. Europa de l'Est

Els professionals de carrer apunten que a partir de l'any 2003, comencen a detectar-se menors amb dinàmiques de carrer d'altres nacionalitats a la marroquina, com els menors de Romania, que es dediquen al furt i al robatori. L'estigma social que es donava amb els marroquins s'està desplaçant ara en direcció a aquests nous perfils emergents. El coneixement que es té d'aquest nou col·lectiu encara és escàs i per aquesta raó calen estudis que s'apropin a aquesta nova realitat de carrer.

El perfil d'aquests menors rau en que són d'origen romanès i búlgar, molts d'ells d'ètnia gitana, que es dediquen al furt i la mendicitat. Una de les particularitats d'aquest col·lectiu és que il·lustren de manera molt clara la realitat que hem descrit com a "menors mal acompanyats". Molts d'aquests menors pertanyen a clans familiars extensos que, en molts casos, es dediquen "professionalment" a activitats delictives en les quals els menors hi tenen un paper actiu.

Aquests serien en realitat els més visibles, i els que generen més alarma social, com a membres d'un col·lectiu altament estigmatitzat com és el dels gitanos romanesos. Una de les singularitats d'aquest col·lectiu, però, és el paper que hi juguen les nenes que són doblement invisibles: d'una banda perquè és un col·lectiu que no s'apropa als serveis socials i, per l'altra, perquè estan molt controlades pels adults del clan. En realitat, com hem constatat a partir del nostre treball de camp, amb entrevistes a alguna d'aquestes menors, així com a informants experts, aquestes nenes viatgen sovint acompanyades no pas pels seus pares sinó per la família del marit o el promès, i són una peça clau en aquesta activitat delictiva donat que són utilitzades pels adults del grup perquè legalment no poden ser imputades.

Perfil 5: Treballadores del sexe ¹²².

Molts són els estudis que revelen que la inserció laboral de les dones migrants es produeix en determinats segments laborals "típicament femenins" (etnificats i genderitzats), en els quals substitueixen a les dones catalanes i espanyoles i un d'aquests **nínxols ocupacionals** és el treball sexual.

Resum extret de Alonso, A. (2008) *En terra de ningú. Una aproximació a la prostitució en els projectes migratoris de menors no acompanyades de l'Europa de l'Est a Catalunya*. Tesina de Màster, Universitat Autònoma de Barcelona.

No existeixen dades sobre la prostitució de menors d'edat a Catalunya. L'aportació de dades estadístiques fiables resulta molt complicada degut a la il·legalitat, a la no documentació i a l'estigmatització de les persones que treballen en la prostitució. A partir de dades per l'any 2007, segons el Cos de Policia Nacional, unes 300.000 dones adultes exerceixen la prostitució a Espanya i d'aquestes, segons la Guàrdia Civil el 98% són estrangeres. A Catalunya, només comptem amb les dades presentades pels Mossos d'Esquadra per l'any 2003 on el nombre de prostitutes era de 2.876, de les quals el 17% treballava a la via pública i l'altre 83% treballava en alguns dels 585 clubs existents¹²³. Amb la mostra complementària de l'entitat Àmbitprevenció es deduïa que un 75 % de les prostitutes era immigrant i d'aquestes el 30% venia de l'Europa de l'Est, el 30% eren llatinoamericanes, el 30% de l'Àfrica Subsahariana i la resta magrebines i d'altres països.

Múltiples estudis¹²⁴ asseguren que en els últims 5 anys, s'ha experimentat un rejuveniment de l'edat de les treballadores del sexe. Malgrat que la bibliografia existent en aquest àmbit és molt poc significativa al nostre país, hi ha algunes publicacions que assenyalen la presència de MMNA treballant en el sexe en l'estat espanyol. El nostre treball de camp en clubs d'altern i carteres de Catalunya i de Madrid amb aquestes joves i dones així com les nombroses entrevistes amb professionals de l'àmbit (DGAIA, Mossos d'Esquadra, Cos Nacional de Policia) també **confirmen la presència de menors estrangeres exercint la prostitució a Catalunya.**

A través de les institucions citades i del treball de camp s'ha elaborat una taula a partir dels casos detectats de MMNA treballadores del sexe a Catalunya amb la finalitat de visibilitzar aquesta realitat. Els casos sumen un total de 25 pels anys 2006 i 2007¹²⁵. Tot seguit es presenta la taula per cada any de registre (2006 i 2007), segons la font¹²⁶ i la nacionalitat:

¹²³ Catalunya ocupa el tercer lloc entre les comunitats autonòmiques amb un nombre major d'aquests establiments, només superada per Andalusia i Valencia.

¹²⁴ APRAMP, 2007; Long, 2004; El Periódico, 21/11/2007.

¹²⁵ Advertir que aquesta taula presenta múltiples esbiaixos metodològics. En primer lloc, l'any que aquestes noies varen ser detectades com a menors no coincideixen doncs les noies detectades en el treball de camp ja eren majors d'edat en el moment d'entrevistar-les. En segon lloc, al creuar tots els casos registrats no es descarta que un mateix cas pugui estar registrat per més d'una institució.

¹²⁶ La font fa referència a la institució que proporciona les dades, i no a la institució per on entra la menor en el circuit.

Taula 42. Treballadores del sexe que van arribar com a MMNA a Catalunya detectades durant la investigació, 2006¹²⁷

Font	Total	Nacionalitat		
		Romania	Marroc	Nigèria
DGAIA	3	2	-	1
Mossos				
d'Esquadra	2	0	1	1
UCRIF-Policia				
Nacional	6	6	-	-
Treball de camp	0	0	-	-
Base	11	8	1	2

Font: Institucions varies, 2007-08. Elaboració pròpia.

Taula 43. Treballadores del sexe que van arribar com a MMNA a Catalunya detectades durant la investigació, 2007

Font	Total	Nacionalitat				
		Romania	Eslovàquia	Sierra Leona	Portugal	Desconeguda
DGAIA	4	3			1	
Mossos						
d'Esquadra	2	1				1
Cos Nacional de						
Policia	2	2				
Treball de camp	5	2	2	1		
Base	13	8	2	1	1	1

Font: Institucions varies, 2007-08. Elaboració pròpia.

Com s'observa a les dues taules, dels 24 casos registrats, el 75% es correspon a noies de l'Europa de l'Est , i d'aquestes el 89% provenen de Romania. El 12,5% es corresponen a noies de l'Àfrica subsahariana.

El perfil majoritari de MMNA de sexe femení exercint la prostitució a Catalunya és una noia de nacionalitat romanesa de 17 anys, tot i que també s'han pogut detectar noies procedents d'altres nacionalitats, com Nigèria, Eslovàquia o Bulgària.

El cas de les menors de l'Àfrica Subsahariana mereix una atenció especial. Al llarg del treball de camp s'ha pogut confirmar l'existència d'aquestes menors a l'estat espanyol i la presència de menors treballadores del sexe procedents de l'Àfrica subsahariana és

¹²⁷ És possible que un cas registrat per la DGAIA estigui duplicat, i també hagi estat registrat pels

una realitat a Espanya¹²⁸. A Catalunya també s'ha detectat aquesta realitat, menors principalment de Nigèria, tot i que l'única font de la que disposem és la policial¹²⁹ i no s'ha tingut accés a entrevistar a dones que haguessin entrat com a menors. Tot i que s'ha fet un esforç molt important, l'aproximació i el contacte amb aquesta població ha tingut resultats encara poc esclaridors fins el moment, i per això creiem que cal continuar aprofundint amb l'estudi d'aquesta població.

En els casos de les noies de Romania, la principal zona d'emissió és la franja sud-est del país, zona que coincideix amb les de la prostitució adulta. Un dels trets que diferencia les pautes migratòries dels nois, és que **la seva minoria d'edat a l'hora de decidir el seu projecte migratori no es contempla com a estratègia** migratòria sinó que es perfila com un **factor circumstancial**.

La cultura migratòria a origen pren molta força en el foment de l'emigració. La majoria de noies tenen familiars i coneguts que han emigrat i entre les noies romaneses els antecedents familiars i socials migratoris a Europa presenten una pauta comuna: és una migració femenina i que pot acabar en el treball del sexe. Entre els motius principals d'emigració trobem per un costat, la **fugida d'una situació conflictiva** i incòmoda que comporta molta inestabilitat emocional i en segon lloc, la migració com a mecanisme per **trencar amb una situació d'estancament i un cert afany d'aventura adolescent**.

La utilització d'intermediaris es dona amb molta més força entre els sectors de població que venen a ocupar sectors laborals molt desregularitzats, com és la prostitució. Així tant si l'opció del treball sexual és voluntària com si es tracta de situacions forçades és molt habitual l'existència d'intermediaris que organitzen el viatge i gestionen la informació sobre el funcionament del sector del sexe a Catalunya.

Mossos d'Esquadra.

¹²⁸ En l'estudi de Womens Link World Wide (2008) també es detecten menors en el treball de camp: el 22,3% de les noies que es troben residint al Marroc per fer el salt a Espanya tenen entre 11 i 17 anys i en les entrevistes realitzades a Almeria hi ha un nombre sense concretar de població entre 15 i 17 anys.

¹²⁹ Entrevistes realitzades a diferents agents de la secció de la UCRIF del Cos Nacional de Policia a Madrid, Barcelona i València l'any 2007.

Les treballadores del sexe procedents de Romania són un dels col·lectiu més controlat i amb situacions d'exploació per part d'organitzacions migratòries de caràcter criminal¹³⁰, i les menors romaneses també en són un exponent. Les condicions laborals de les noies que treballen depenen, principalment, del grau de control i coacció a que estan sotmeses per organitzacions de caràcter criminal.

En general, la **detecció** d'aquesta població és summament **difícil** degut a la **invisibilitat** i la **clandestinitat** dels circuits i l' **ambivalència en les edats**. Les menors treballadores del sexe **desconeixen dels seus drets** com a infants així com l'**existència d'un sistema de protecció**.

A la clàssica estigmatització de ser prostituta, migrant i il·legal se li ha de sumar la de ser menor d'edat, situació que les col·loca en posicions molt debilitades de maniobra i iniciativa. Per tant, és fonamental que les administracions amb competència de menors estiguin alerta sobre l'existència d'aquesta realitat i puguin començar a activar mecanismes que afavoreixin la detecció, l'atenció i la seva posterior inserció d'aquestes noies en risc d'exclusió social.

Cal advertir que la introducció –o més aviat, la visibilització- de les **noies dintre de la migració de menors no acompanyats** és una realitat nova que requereix de ser analitzada i estudiada amb profunditat. A més a més, cal tenir en compte que les **pautes migratòries** de les menors de sexe femení difereixen de la dels seus iguals masculins i que algunes especificitats d'aquests projectes femenins **no poden ser interpretades des de les lògiques masculines**, fet que de la mateixa manera que ens obliga a generar nous marcs d'anàlisi i noves teories, també ens ha d'obligar a pensar si el sistema de protecció actual s'ajusta a aquestes noves poblacions en risc.

¹³⁰ L'engany ha estat utilitzat per aquestes organitzacions com a estratègia de captació, ja sigui en les condicions laborals o en el treball a realitzar i un dels mètodes de captació més generalitzats és aquell en que el captador demostra un interès afectiu fals vers a la noia, s'inicia una relació afectiva i el noi li proposa la migració a Espanya, és la figura del novio-xulo.

Claus del capítol

- Hi ha un **volum de menors que abans de ser detectats per la DGAIA** han passat un període de temps vivint al carrer, al domicili d'un familiar, d'un compatriota o bé d'una família catalana o bé exercint el treball sexual.
- En els recursos de la DGAIA en l'atenció als MMNA s'han establert clares **diferències entre Barcelona Ciutat i la resta de províncies de Catalunya**, sent Barcelona la província on s'han produït més canvis.
- La xarxa de recursos de protecció per a MMNA a Barcelona presenta un doble viratge, **es passa d'una xarxa específica a en els primers anys a una xarxa de recursos el menys especialitzada possible en l'actualitat**.
- El *Servei d'Atenció a la Infància i l'Adolescència* de Barcelona Ciutat compta amb una **unitat específica per MMNA: Secció d'Atenció a menors estrangers sense referents familiars**.
- El recurs institucional destinat als menors que compleixen 18 anys és l'**Àrea de Suport als Joves Tutelats i Extutelats (ASJTET)**. De forma progressiva, el pes dels estrangers ha anat augmentant en aquest recurs fins a arribar al 58% de les 439 sol·licituds al 2007. L'arribada de MMNA ha significat canvis importants en els programes desplegats pel Pla, amb la creació de nous projectes que poguessin cobrir les necessitats específiques d'aquesta població.
- Des de l'any 2002, s'han efectuat **75 repatriacions a Catalunya**, la **majoria** a la província de **Barcelona** i totes a **MMNA marroquins de sexe masculí**; la DGAIA ha incrementat les propostes de repatriació.
- En els casos de menors procedents de Romania, existeix un **acord bilateral entre Espanya i Romania** sobre els menors no acompanyats que obliga a la repatriació de tot menor d'edat d'aquesta nacionalitat, ja sigui a la família o als serveis romanesos competents. Els casos que hem pogut detectar de MMNA de nacionalitat romanesa que han estat repatriades no han estat comptabilitzades sota l'epígraf de "repatriació" sinó de "retorn voluntari".

- Existeix un **volum de menors sense quantificar que no accedeixen al circuit de protecció o bé són expulsats pel propi sistema, els menors invisibles.**
- S'han detectat **5 perfils de menors invisibles**: 1) marroquins vivint al carrer, 2) marroquins amb família extensa o amb xarxa social, 3) marroquines amb xarxa social, 4) europeus de l'Est amb família extensa o amb xarxa social i 5). Treballadores del sexe. Europa de l'Est.

9. Conclusions i recomanacions

9.1 Conclusions

La informació més destacada s'ha resumit al final de cadascun dels capítols sota el nom de *claus del capítol* al llarg de tot l'informe. Per aquesta raó, en el capítol de les conclusions s'exposaran les conclusions fonamentals de forma breu i en canvi es prestarà més atenció a les recomanacions i a les propostes de millora dels procediments i circuits d'atenció als i les MMNA.

La història migratòria de Catalunya és excepcional en relació a la resta de comunitats autonòmiques doncs sempre s'ha configurat com una terra d'acollida. Després de rebre importants migracions internes, comença a rebre, a partir de la dècada dels vuitanta, migracions estrangeres. L'any **2006** ocupava el **primer lloc entre les comunitats autonòmiques en la recepció de població immigrada adulta**.

La novetat d'aquest fenomen no es basa en el desplaçament ni en la circulació de menors, que s'havia donat en dècades anteriors sinó més aviat en la visualització i en el tractament institucional cap aquest col·lectiu, a partir de l'aparició de les lleis proteccionistes del menor. El fenomen de la migració de joves menors d'edat sense referents familiars es **comença a detectar a Europa a la dècada dels 90**, com a resultat de la ratificació de la Convenció dels Drets de la Infància (1989), amb la qual es produeix una modificació en els plantejaments i es fa efectiva una perspectiva proteccionista. En definitiva,

L'arribada al nostre país de menors d'edat que emprenen l'aventura de la immigració en solitari o "mal acompanyats" s'ha consolidat **com una nova estratègia d'immigració** que ha de ser tractada **independentment a la duta a terme pels adults**, i podem començar a pensar que els i les menors que emigren sols/les constitueixen **un nou actor migratori**, amb un patró específic que els distingeix d'altres actors que intervenen en els fluxos: la minoria d'edat i que la migració es realitza sense referents familiars adults.

A Espanya apareixen els **primers casos registrats** el 1994 i a Catalunya **el primer cas de MMNA** es registra en data del 4 de octubre de **1994 al centre Llar Infantil de Girona**; tot i que es té constància de la presència de menors detectats en anys anteriors, principalment com a lloc de pas fronterer per la seva situació geogràfica amb amb França però també com a comunitat amb més oferta laboral que a d'altres comunitats.

El **reglament jurídic** que regula la presència i l'atenció d'aquests menors es doble. En primer lloc, es sustenta amb la *Ley Orgànica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social*, amb totes les seves modificacions posteriors, des de la seva posició com a estrangers. I en segon lloc, des de la seva posició com a menors d'edat, a través de la Llei Orgànica 6/2006, de 19 de juliol, de reforma de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, a l'article 166 estableix la competència exclusiva de la Generalitat de Catalunya en matèria de protecció a la infància i l'adolescència. Aquesta **doble condició jurídica** resulta problemàtica i a vegades ha suscitat incoherències, perquè malgrat que l'estatus de menor hauria de prevaler al d'immigrant s'han introduït mesures que restringeixen aquesta protecció, tant des de l'àmbit estatal com des de l'àmbit autonòmic.

Apunts estadístics

Catalunya no és aliena a la recepció de MMNA, essent, juntament amb la Comunitat de Madrid, un territori històric d'establiment de MMNA. Al **2007, Catalunya se situa en** cinquena posició, per darrera d'Andalusia, Comunitat Valenciana, Canàries i País Basc, seguida de la Comunitat de Madrid. Val la pena assenyalar, però, que de fet és la **quarta** -ja que les dades estadístiques relatives a MMNA de la Comunitat Valenciana estan sobredimensionades- i la **segona** si obviem les comunitats que són punts d'entrada, com Andalusia i les Illes Canàries.

Des de l'any 1994, en els inicis del fenomen, amb més o menys regularitat es percep que la tendència és d'increment. En l'evolució dels MMNA acollits, l'any **2002** és el que mostra **el percentatge més alt: el 17%** (1.132). A partir del 2003, amb el 11% dels acollits, els percentatges comencen a disminuir, menys en el cas del 2005, quan hi ha

una lleu pujada i s'assoleix el 10% dels acollits. **En el 2007** és manté la xifra de l'any anterior, el **9% dels acollits dels MMNA**.

Durant el **2007**, han ingressat un total de **466 menors** en algun centre d'acollida de **Catalunya**. Tant el **2006** com el **2007**, **Barcelona** és la província que té més MMNA acollits, amb el 81% del total d'acollits de Catalunya, el primer any, i el 82% en el segon. A **Girona** es troba el 9% del total d'acollits (contant els nois, exclusivament) el 2006 i 5% el 2007. A **Lleida** el 1% el 2006 i el 2% el 2007. Finalment, **Tarragona** té un 8% al 2006 i un 10% al 2007.

També pel 2007, el nombre d'ingressos **de MMNA de sexe masculí** en centres d'acollida és de **443 nois**. La província de Barcelona concentra el nombre més gran de noves acollides el 2007, amb el 83% dels ingressos. Tarragona té el 10%, Lleida el 2% i Girona el 5%.

El nombre d'**ingressos de MMNA de sexe femení és clarament inferior al** nombre d'**ingressos de MMNA de sexe masculí**, tot i que el volum de MMNA de sexe femení segurament és major al què mostren les dades ja que es sospita que en la majoria de casos no accedeixen al circuit de protecció. Per l'any 2007 de 446 només **23** es corresponen a **noies**. Barcelona és la província que té un nombre major de MMNA de sexe femení per aquest any.

La mitjana d'edat dels menors quan arriben a Catalunya pels anys 2006 i 2007 és de **15 anys i 8 mesos segons la prova d'edat**. Al 2007, a Lleida, el 63% dels ingressos de MMNA tenia 16 anys, el 25% tenia 17 anys. A Girona, les edats dels i les MMNA són més diverses: el 36% tenia 17 anys, el 44% tenia entre 15 anys i 16 anys.

En relació a la nacionalitat, pels anys 2006 i 2007, el **perfil masculí** està integrat bàsicament per nois **del Marroc** entre el **75 i el 80%** dels casos. La resta es correspon a **altres nacionalitats, entre el 25 i el 30%** dels casos. Les principals zones geogràfiques són Àfrica subsahariana (principalment de Senegal), que oscil·la entre el 8-11%, i l'Europa de l'Est (principalment romanesos) que es manté al voltant del 6-9%.

En canvi, el **perfil femení**, durant el 2006 i el 2007, s'acumula en un **70%** per noies procedents de **l'Europa de l'Est**, en el **17%** del **Magreb** i en el **3%** de **l'Àfrica subsahariana**. Si tenim en compte les nacionalitats el **63% pertany a Romania** i el **17% al Marroc**.

Els contextos d'origen

El perfil tradicional de MMNA que arriba a Catalunya, de forma similar que en la resta de l'Estat Espanyol, és el del Marroc. Però des de l'any 2003, es comencen a diversificar els perfils de menors; als del Marroc (del nord i del sud) se li sumen els menors de l'Àfrica Subsahariana i de l'Europa de l'Est. Un altre canvi notori és el registre de MMNA de sexe femení.

En els primers anys del fenomen la majoria de MMNA procedia de **zones urbanes** (nord Marroc), però amb els anys i l'aparició d'altres perfils de menors les procedències d'aquests s'han fet més heterogènies i també arriben menors d'àmbit rural, com els del sud del Marroc i més de la meitat dels de l'Àfrica subsahariana.

La forma predominant de **famílies** dels i de les MMNA són les **nuclears (44%** i majoritàriament menors marroquins) i el **18%** de les famílies dels menors és **polígama**. En la resta de menors hi ha una alta proporció de famílies on s'ha produït una **discontinuitat familiar** abans de l'emigració, ja sigui que prové de famílies monoparentals (amb pares separats, divorciats o bé vidus) o bé de famílies reconstituïdes, i en molts casos, aquesta situació ha estat determinant per la seva migració.

La **mitjana de germans per família és entre 4 i 7** i la majoria de menors ocupa posicions de responsabilitat entre els germans. Quasi la meitat de les famílies dels MMNA tenen dificultats econòmiques per diverses raons. Gairebé tots els i les MMNA han estat escolaritzats en algun període de les seves vides i saben llegir i escriure i la major part dels menors disposa d'algun tipus d'experiència laboral al país d'origen, principalment en el sector més informal.

El projecte migratori

Els **motius principals de l'emigració** són 1) **econòmics**, 2) de **millora d'expectatives socials** i 3) **polítics**. En aquest estudi s'ha detectat una motivació nova en els MMNA: 4) l'emigració com un mecanisme per **fugir d'una situació familiar de conflicte**, una motivació específica per les menors de sexe femení i molt influenciada pel rol de gènere en origen. També dins de la motivació de millora d'expectatives socials, s'ha detectat una variant, sent l'emigració com una estratègia per **triomfar esportivament o artísticament**. També en alguns casos, sumat a aquestes 4 motivacions se li ha de sumar un **cert esperit d'aventura** propi de l'adolescència.

Els antecedents migratoris, ja siguin familiars, en el seu grup d'iguals, en veïns o coneguts, exerceixen un paper determinant en la decisió de sortir cap a Europa i quant a xarxa de suport al país de destí.

Quasi bé la totalitat de MMNA entrevistats han pres la decisió d'emigrar de forma individual i només en el 5% ha estat una decisió familiar, com a estratègia per protegir al fill/a, per millorar la situació econòmica familiar o bé per invertir en el futur del menor.

L'opció més habitual per aconseguir entrar a l'Estat Espanyol és de **forma irregular, en el 85%** dels casos d'aquest estudi, alguns de forma clandestina, amagats en camions, autocars i pasteres i "caiuco"; la resta ho fa de forma regular, principalment amb avio i cotxe o autocar. Els casos que disposem de MMNA de sexe femení il·lustren també un canvi en els mitjans de transports utilitzats: han arribat amb avió, amb cotxe o amb autocar, aquest últim representant el cas de les nenes procedents de països de l'est d'Europa que es dediquen a la prostitució.

En el cas que el viatge tingui un **cost** -perquè en alguns casos el cost econòmic és nul- pot ser assumit pels pares, per familiars que es troben a Europa o bé pels propis menors; en aquest últim cas és freqüent que realitzin treballs temporals de molt baixa qualificació per obtenir els diners suficients per abonar el pagament de la pastera en origen o en trajecte.

Entre els MMNA entrevistats, **el 57% no necessiten cap organització migratòria** per al trajecte i **el 43% ho fa amb l'ajuda d'intermediaris o d'una organització migratòria**. En alguns dels casos de les noies de l'Europa de l'Est, aquesta organització també té com a finalitat última la prostitució.

El grau de risc en el viatge migratori s'incrementa a mida que la distància entre el país d'origen del menor i l'Estat Espanyol és major així com el nombre de canvis i de diferents transports que ha d'utilitzar. **Durant el trajecte**, en gairebé tots els casos, el menor **ha viscut al carrer per un període de temps**, ja siguin dies o mesos. De forma indistinta a la seva nacionalitat, alguns menors accedeixen a algun tipus de **treball de qualificació molt baixa**, irregular i habitualment amb una durada de dies o poques setmanes per anar subsistint al llarg del trajecte.

L'entrada **al territori espanyol** es fa, principalment, per la Comunitat d'Andalusia, amb el 41% dels MMNA (la majoria del Marroc); el 31% dels nois accedeix per les Illes Canàries (la majoria de l'Àfrica subsahariana) i un altre 14% accedeix directament per Barcelona (amb avió o autocar, principalment). El **67%** dels menors verbalitza que ha rebut **suport i ajuda** com a mínim d'una persona des que entra a territori espanyol **fins que aconsegueix arribar a Catalunya**, ja sigui d'un familiar, d'un compatriota o d'un espanyol. La comunitat d'origen establerta a Espanya exerceix un paper "estabilitzador i atorga una certa "seguretat" als menors, alhora que facilita una primera acomodació en la societat d'acollida. Alguns menors no utilitzen de forma expressa la xarxa de suport familiar establerta a Espanya motivats pel seu desig d'intentar resoldre per ells mateixos la seva situació. El 60 % dels menors no ha accedit a cap recurs de protecció fins a la seva arribada a Catalunya i el 40% de menors sí ho ha fet: d'aquest, el 85 % és la regió de l'Àfrica Subsahariana.

L'atenció i l'acollida

Escollir Catalunya com a comunitat de residència sol venir **precedida pel rumor** que aquesta és una zona de referència pels emigrants i aquesta **informació circula a través de les persones amb què es troben els menors**.

Els diversos projectes educatius que es desenvolupen des del ventall de recursos existents a Catalunya depenen, en part, de la línies i actuacions que es dibuixen des

de la Generalitat de Catalunya, i com ja s'ha apuntat, de les limitacions que imposa la Llei d'Estrangeria en matèria de menors estrangers no acompanyats.

La majoria dels recursos que atenen als MMNA a Catalunya han anat modificant els seus programes educatius a mesura que anaven canviant els perfils dels menors que arribaven.

En els recursos de la DGAIA en l'atenció als MMNA s'han establert clares diferències entre Barcelona Ciutat i la resta de províncies de Catalunya, sent Barcelona la província on s'han produït més canvis.

El *Servei d'Atenció a la Infància i l'Adolescència* de Barcelona Ciutat compta amb una unitat específica per MMNA: *Secció d'Atenció a menors estrangers sense referents familiars*. En canvi, a la província de Tarragona, la província de Lleida i la província de Girona els MMNA s'integren en el mateix circuit de protecció que els menors en risc nacionals.

La xarxa de recursos de protecció per a MMNA a Barcelona **presenta un doble viratge**. En els primers anys d'arribada de MMNA, es passa d'una xarxa única de recursos, compartida per menors nacionals i per MMNA a una d'específica, pensada i dissenyada exclusivament per els MMNA. **Després de 10 anys d'experiència en l'atenció de MMNA, el sistema de protecció es torna a orientar, com en els inicis, cap a una xarxa de recursos el menys especialitzada possible**, deixant de crear recursos exclusius per aquest nou col·lectiu d'infància en risc i **pensant en recursos que puguin integrar de forma genèrica els adolescents en risc**.

El procediment jurídic i administratiu en l'atenció a un MMNA a Catalunya des de la DGAIA es pot dividir en 3 fases: 1) la detecció, 2) l'estudi del cas i l'avaluació i 3) la proposta de mesura.

L'únic recurs per majors de 18 anys, l'ASJTET, s'ha anat substituint els menors nacionals pels menors estrangers, que han anat incrementant-se fins a arribar 58% dels joves atesos l'any 2007.

Seguint el principi de reagrupació familiar que marca l'article 35 de la Llei d'Estrangeria 8/2000, des de l'any 2000 fins el 2007, a Catalunya s'han dut a terme **75 repatriacions**, totes elles de menors marroquins a la província de Barcelona, amb un promig de 13 repatriacions anuals executades.

Malgrat aquesta estabilitat, la dada que marca la diferència és que el volum de **repatriacions dictades s'ha vist incrementat** des de l'any 2000, com a resultat de l'increment en les valoracions positives per a les repatriacions per part de DGAIA.

A l'últim, assenyalar que en el procediment d'acollida i atenció a aquests menors, n'hi ha uns quantes, nois i noies, que no encaixen en el sistema, bé per voluntat pròpia, bé perquè el propi sistema els expulsa o bé perquè el sistema no els detecta: els menors invisibles.

S'han detectat 5 perfils de menors invisibles: 1) marroquins vivint al carrer, 2) marroquins amb família extensa o amb xarxa social, 3) marroquines amb xarxa social, 4) europeus de l'Est amb família extensa o amb xarxa social i 5). Treballadores del sexe de l' Europa de l'Est.

La visibilització de les noies dintre de la migració de menors no acompanyats és una realitat nova que requereix de ser analitzada i estudiada amb profunditat. Les pautes migratòries no poden ser interpretades des de les lògiques masculines, fet que a la vegada que ens obliga a generar nous marcs d'anàlisi i noves teories, també ens ha d'obligar a pensar si el sistema de protecció actual s'ajusta a aquestes noves poblacions en risc.

9.2. Recomanacions

Les recomanacions que es descriuen en aquest apartat són aquelles que s'han considerat altament rellevants; no obstant això, dins l'informe també es poden trobar altres recomanacions.

Una de les premisses subjacent a aquestes recomanacions és la idea que els fluxos migratoris han d'assumir-se com un factor estructural de la globalització, i l'arribada de menors migrants no acompanyats com un fet imparable.

Des de l'àmbit estatal:

- Especificar de forma més detallada l'article 35 de Llei d'Estrangeria 4/2000, relatiu als menors immigrants no acompanyats, sobre els drets del menor, els procediments d'actuació, les mesures i els seus terminis en relació a la detecció, la determinació de l'edat, les reagrupacions familiars, la documentació d'origen, el permís de residència i el permís de treball, etc.

Específicament es presenten algunes propostes concretes:

1. **Les Reagrupacions familiars:** Les repatriacions no han de dur-se a terme de forma automàtica, sense un estudi detallat, sinó que han de tenir en compte l'interès superior del menor, la finalitat educativa de la mesura i la voluntarietat del menor. En els casos en què finalment es dugui a terme, des de l'ingrés del menor al circuit de protecció fins al moment d'executar la repatriació deurien transcórrer un màxim de 120 dies (el temps per realitzar l'estudi i la proposta de diagnòstic) i un vegada aprovada la repatriació hauria de ser obligatori informar el menor de la dita mesura i executar el procediment amb totals garanties. Caldria considerar la possibilitat que el menor pogués disposar d'assistència jurídica gratuïta des que ingressa al circuit de protecció fins que es resol i executa la mesura educativa.

2. **La documentació d'origen:** El grau de dificultat depèn principalment de la nacionalitat del/la menor, sobretot en el cas d'alguns països de la regió africana subsahariana. Una proposta seria pactar amb la Delegació de Govern perquè aquesta sigui més flexible en aquests casos i permeti la utilització d'un altre tipus de documentació (com l'acta notarial que demostra que el consolat no vol documentar, declaracions jurades, etc.).
 3. **El Permís de residència:** Reduir de 9 a 4 mesos el termini d'atorgament de l'autorització de residència un vegada resolta la mesura (tenint en compte que el període d'estudi de la idoneïtat per a la repatriació se situa en una mitjana de 3 mesos) i el compliment de terminis idèntics en totes les delegacions del Govern. Dotar de més recursos humans per agilitar els tràmits de les sol·licituds de permisos de residència per evitar la indocumentació d'aquests menors en complir la majoria d'edat.
 4. **El Permís de treball:** Prolongar l'excepcionalitat de l'obligatorietat per a l'obtenció d'autorització de treball per als menors estrangers tutelats en edat laboral (Llei Estrangeria 4/2000, art.41) fins als 21 anys.
 5. **Promoure i estimular la contractació de MMNA** que compleixin la majoria d'edat a partir de les bonificacions del Programa de Foment de l'Ocupació per a les persones en situació d'exclusió social, entre les quals es troben els "joves majors de 18 anys i menors de 30 que procedeixin d'institucions de protecció de menors" (Llei 43/2006).
- Consensuar els criteris comuns d'actuació en totes les comunitats espanyoles incentivant una coordinació interautonòmica liderada per l'Estat. Així mateix augmentar la coordinació entre tècnics de les administracions protectores de les diferents comunitats per agilitar molts dels tràmits com la detecció de tuteles

existents en altres comunitats, els tràmits de documentació realitzats als consolats i en les sotsdelegacions, els cursos de formació realitzats, etc.

Des de l'àmbit autonòmic:

- Dissenyar, planificar i activar les línies d'actuació per a la gestió de l'arribada de MMNA del govern català per un període mínim de 2 anys, evitant així que les actuacions amb caràcter d'urgència es converteixin en habituals.
- Creació i organització d'una comissió interdepartamental i interdisciplinari (administracions, entitats del tercer sector, cos policials, etc.) per a la gestió i atenció dels MMNA que es reuneixi amb caràcter anual. Aquesta comissió de treball tindria com a objectiu la revisió de les línies d'actuació vigents i l'avaluació del funcionament del circuit d'atenció, així com dels procediments amb la finalitat d'introduir els canvis pertinents (nombre de places, tipologia de centres, principals problemes, sobresaturació, nous perfils de menors, etc.).
- Necessitat urgent de sistematitzar l'obtenció de dades sobre aquesta població capitanejada pel govern català, tenint en compte els criteris següents:
 - a) Registre únic, compartit i informatitzat per a totes les institucions implicades en la detecció (administració, cossos policials, entitats del tercer sector).
 - b) Elaboració de camps específics, homogenis, commesurables i consensuats per a les dades (edat, sexe i nacionalitat com primordials)
 - c) Necessitat diferenciar en el moment del registre la població estrangera menor d'edat "acompanyada" de la "no acompanyada".
- Incentivar un decret de llei que especifiqui els drets del menor. S'ha detectat una certa "incertesa administrativa" i cal informar el menor dels seus drets, de la seva situació i dels recursos a què pot tenir accés. Així mateix, s'ha de concebre assistència jurídica gratuïta des del moment que el menor accedeix al circuit de protecció.

Circuit de protecció per als/les menors:

- L'arribada de nous perfils de menors en risc social o desemparament requereix d'actuacions diferents de les que tradicionalment es dirigien a la població menor espanyola. Aquest canvis en la població que s'atén han de venir acompanyats de transformacions profundes en el disseny i la implementació dels circuits de protecció.
- Impulsar recursos de detecció i prevenció per garantir l'accés al sistema de protecció dels i de les "menors invisibles" (treballadores del sexe, menors amb família extensa, menors amb xarxa social, etc.), que es caracteritzen per la seva diversitat i la seva invisibilitat, en itineraris ocults i en circuits desregularitzats.
- Els òrgans competents han d'obligar al ministeri fiscal a assumir les seves responsabilitats de protecció plena, no només de forma burocràtica. Una forma de pressió seria a través dels col·legis d'advocats.
- Major coordinació dels centres de menors amb la DGAIA a partir de reunions periòdiques presencials i seguiment individualitzat dels casos.
- Major coordinació i comunicació fluida entre els recursos de carrer (educadors de carrer, DRARI) i la DGAIA per detectar i/o prevenir les situacions de risc dels MMNA al carrer i aquells que de forma intermitent surten del circuit.
- Revisar els objectius, el procediment i l'impacte que la mesura de la repatriació genera en els menors, en les famílies, en l'administració i en els professionals, amb la finalitat d'avaluar la seva idoneïtat i viabilitat.

- Dissenyar recursos d'urgència i acollida amb una capacitat màxima de 15 menors i recursos residencials o d'emancipació amb una capacitat màxima de 10 menors. Quan s'obrin nous centres, vetllar perquè estiguin ubicats a prop del centre del municipi i ben comunicats.
- La mitjana de la sobreocupació dels centres no pot superar més de 3 places d'urgència. Quan això succeeix normalment la DGAIA hauria de traslladar els menors més antics a altres recursos residencials o d'emancipació.
- Incrementar el nombre de professionals per garantir la detecció de situacions d'estrès posttraumàtic i/o de "doll" fruit del procés i del viatge migratori. Un vegada detectada aquesta necessitat, el menor ha de poder rebre un suport psicosocial adequat incorporant elements específics d'atenció, com a psicòlegs que parlin la llengua materna del menor, psicòlegs infantils, etc.

La inserció sociolaboral:

- Més facilitats per l'accés als recursos socials i educatius, independentment del moment de l'arribada.
- Incentivar la utilització de recursos ja existents a la ciutat (formatius, assistencials...) i la seva participació en activitats lúdiques ja existents com a estratègia per promoure les relacions interculturals.
- El permís de treball: és necessari dotar de més recursos humans per afavorir acords amb empreses convencionals per aconseguir les ofertes de treball. Però mentre hi hagi molta dificultat d'aconseguir ofertes de treball s'han de crear (Govern català) empreses d'integració per aconseguir el permís de residència, impulsant els avantatges fiscals que s'ofereixen per la contractació de població de risc (Llei 43/2006).
- El suport emocional: impulsar el paper que les famílies en origen puguin exercir en el procés socioeducatiu del menor i com a referent vàlid per a la seva inserció social.

10. Bibliografia

ACNUR (2006) **Refugiados en cifras 2005**, ACNUR.

Alberich, N. (1999) **Joventut a l'exili. El cas del poble sahraui**. Tesina de Màster, Universitat Autònoma de Barcelona.

Alegre, M.A.; Benito, R.; González, Sh. (2007) **Els sistemes educatius als països d'origen de l'alumnat immigrant. Una aproximació**. Fundació Bofill, Barcelona.

Alonso, A. (2008) **En terra de ningú. Una aproximació a la prostitució en els projectes migratoris de menors no acompanyades de l'Europa de l'Est a Catalunya**. Tesina de Màster, Universitat Autònoma de Barcelona.

Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats (ACNUR)

Ararteko (2005) **Situación de los menores extranjeros no acompañados en la CAPV**

Arce, E. (1999) "*Menores extranjeros en situación de desamparo*" a **LEX NOVA**, 5, Madrid

Asociación Pro Derechos humanos de Andalucía (2006) **Entre la represión y la protección. Menores extranjeros no acompañados en Andalucía**

Aycart, I. (2005) "*Menores inmigrantes en Andalucía: conclusiones de un informe*" **Las otras migraciones: la emigración de menores marroquíes no acompañados a España** (pp. 171-186) a Jiménez y Ramírez. (coord)

Berga, A. (2007) "*Adolescència femenina i risc social*" a **Col·lecció Estudis**, 21. Barcelona.

Bueno, J.R. i Mestre, F.J (2006) "*La protección de menores migrantes no acompañados. Un modelo de intervención social*" a **Revista Alternativas. Cuadernos de Trabajo Social**, 14. (155-170). Universidad de Alicante

Cabré, A., Domingo, A. i Menacho, T. (2002) "*Demografía y crecimiento de la población española durante el siglo XX*". En *Mediterráneo Económico*, 1,

Monográfico: Pimentel, Manuel (Coord.). **Procesos Migratorios, economía y personas**,(pp.121-138). Cajamar. Almería:

Capdevila i Capdevila, Manel; Ferrer Puig, Marta **Els Menors estrangers indocumentats no acompanyats (MEINA)** Generalitat de Catalunya. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, Barcelona, 2003.

Capdevila, M. y Ferrer, M. (2003) **Estudi sobre els menors estrangers que arriben sols a Catalunya**. Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA) de la Generalitat de Catalunya, Barcelona

Checa, F., Checa, J.C. i Arjona, A. (2006) **Menores tras la frontera. Otra inmigración que agurda**. Icaria. Barcelona

COLECTIVO IOE (1994) **"Marroquins a Catalunya"** Institut Català d'Estudis Mediterranis. Barcelona

Comas, M. i Quiroga, V. (2005) **Una investigació transnacional. Menors que emigren de Marroc a Barcelona**. Mediterrànea-Fundació Jaume Bofill, Barcelona.

Comas, M. y Quiroga, V. (2005) **Una investigació transnacional. Menors que emigren de Marroc a Barcelona**. Mediterrànea-Fundació Jaume Bofill; Barcelona.

Defensor del Menor Andaluz (2004) **Informe Especial sobre los Menores Inmigrantes**

DGAIA (2007) *Guia bàsica*. www.gencat.cat/benestar/dgaia

Empez N. (2008) *Menores no acompañad@s con referentes familiares, I@s invisibles del sistema de protección*. X Coloquio Internacional de Geocrítica, Barcelona, 26 - 30 de mayo de 2008, Universidad de Barcelona.

Galea V (2007) *La gestió de la DGAIA com a factor de vulnerabilitat dels menors no acompanyats*. Ponencia de les II Jornades sobre Drets i Ciutadania, 31/10/2007 organitzades per Àmbit-Prevenció i Creació Positiva.

García, E. i Khalifa, A.(2005) *"Los menores marroquíes inmigrantes y las respuestas del órgano tutelar andaluz"* a **Las otras migraciones: la emigración de menores marroquíes no acompañados a España** (pp. 89-114) a Jiménez y Ramírez (coord.). Akal. Madrid

Gobierno Vasco (2007) **II Plan Vasco de Inmigración 2007-2009**

Human Rights Watch España (2008) **Retornos a cualquier precio.**

Jiménez, C. y Suárez, L. (2000) **Menores extranjeros no acompañados** Dirección General de Acción Social, del Menor, y de la Familia, del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Madrid

Jiménez, M (2003) **Buscarse la vida.** Fundación Sta. Maria, Madrid

Jiménez, M. (2004) “*Análisis de los procesos migratorios transnacionales de los menores de origen marroquí*” a **IV Congreso de Inmigración de Gerona**

Jiménez, M. i Ramírez, A. (2005) **Las otras migraciones: la emigración de menores marroquíes no acompañados en España** .Akal. Madrid

Juliano, D. (2004) **Excluidas y marginadas.** Cátedra- Ediciones Feminismos, Barcelona.

Juliano, D. (2004) **Excluidas y marginadas.** Cátedra- Ediciones Feminismos, Barcelona

Long L.D (2004)Anthropological perspectives on the trafficking of women for sexual explotation. *International Migration*, 42. 1,5-29.

López García, B.; Ramírez, A.; Planet, A. (2004) **Atlas de la Inmigración Marroquí en España.** Universidad Autónoma de Madrid. Taller de Estudios Internacionales Mediterráneos, Madrid.

Monteros, S. (2005) “*Los menores marroquíes no acompañados en la Comunidad de Madrid*” a **Las otras migraciones: la emigración de menores marroquíes no acompañados a España** (pp. 57-88) a Jiménez y Ramírez (coord.). Akal. Madrid

Monteros, S. (2007) **La construcción social de un nuevo sujeto migratorio: los menores migrantes marroquíes no acompañados** Tesis Doctoral, Universidad Autónoma de Madrid, Madrid

Morante, M^aL. y Trujillo, M^aA. (2007) “*Las niñas adolescentes que emigran solas a España*” en **Actas del Coloquio Internacional La Migración de Menores Extranjeros No Acompañados**, Poitiers.

Observatorio de la Infancia de Andalucía (2006) **Buenas Prácticas en la atención de menores inmigrantes en Andalucía**

Observatorio Internacional de Justicia juvenil (2007)

PICUM *Los niños indocumentados en Europa: Víctimas invisibles de las restricciones a la inmigración*

PNUD (2008) **Informe sobre Desarrollo Humano 2007/2008.**

PNUD (2008) **Informe sobre Desarrollo Humano 2007/2008.**

Quiroga V, Alonso A, Armengol C. (2005) **Rutas de pequeños sueños. Menores Migrantes No Acompañados en Europa.** Fundació Pere Tarrés, Barcelona.

Quiroga, V. (2003) **Los pequeños harraga. Menores inmigrantes irregulares no acompañados de origen marroquí en Cataluña** Tesis doctoral de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona

Quiroga, V. (2003) **Los pequeños harraga. Menores inmigrantes irregulares no acompañados de origen marroquí en Cataluña** Tesis doctoral de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona

Quiroga, V., Alonso, A., Sòria, M., Alberich, N., Guasch, C. (2008) **Los y las Menores Migrantes No Acompañados/das en el País Vasco Estado Actual y nuevas tendencias.** Gobierno Vasco, País Basc.

Quiroga, V.; Alonso A i Armengol C. (2005) **Rutas de pequeños sueños.** Fundació Pere Tarrés, Barcelona.

Quiroga, V.; Alonso, A.; Berga, A.; Soria, M (2007) **Nenes i adolescents invisibles a Catalunya. Les menors migrants no acompanyades des d'una perspectiva de gènere.** Institut Català de les Dones, Barcelona.

Quiroga, V.; Alonso, A.; Berga, A.; Soria, M (2007) **Nenes i adolescents invisibles a Catalunya. Les menors migrants no acompanyades des d'una perspectiva de gènere.** Institut Català de les Dones, Barcelona.

Ramírez, E. (1996) **Inmigrantes en España: vidas y experiencias.** Siglo XXI, Madrid

Santoja, V. Konrad, M. (2005) **Menores migrantes: de los puntos cardinales a la rosa de los vientos.** Promolibro. València

Seeking Asylum Alone

Setién, M^aL., i Barceló, F. (2008) *La atención de los menores no acompañados en el País Vasco: modelos de intervención y luces y sombras del sistema de acogida*” **E-migrinter**, 2, Universidad de Poitiers.

Síndic de Greuges de Catalunya (2006) *Informe extraordinari: La situació del menors immigrants sols*. Generalitat de Catalunya.

Síndic de Greuges de Catalunya (2008) *Informe al Parlament* Generalitat de Catalunya.

Smith, S. (2005) **Atlas de l’Afrique**. Éditions Autremont, París.

Smith, S. (2005) **Atlas de l’Afrique**. Éditions Autremont, París.

Suárez, L. (2006) “Un Nuevo actor migratorio: jóvenes, rutas y ritos juveniles transnacionales” en AA.VV, **Menores Tras la Frontera. Otra Emigración que Aguarda** (17-50). Icaria. Barcelona

UNFPA (Fons de Població de Nacions Unides) (2007) **Estado de la población mundial 2007. Liberar el potencial del crecimiento urbano**. Es pot consultar a la seva pàgina web : www.unfpa.org.

UNICEF (2008). Acción Humanitaria UNICEF. Informe 2008. Fondo de las Naciones Unidas para la Infancia

UNICEF (2008). **Acción Humanitaria UNICEF. Informe 2008**. Fondo de las Naciones Unidas para la Infancia

UNITED NATIONS (2007) “**Populations and Vital Statistics Report**”. Statistical Papers. Series A. Vol. LIX, N°1. Department of Economic and Social Affairs

Womens Link World Wide (2008) *Los derechos de las mujeres migrantes: una realidad invisible*.

Lleis

Acuerdo entre Rumania y España sobre cooperación en el ámbito de la protección de los menores de edad rumanos no acompañados en España, su repatriación y lucha contra la explotación de los mismos del Ministerio de Asuntos Exteriores y de

Cooperación publicat al BOE el 16 d'agost de 2006Convenció sobre Drets dels Infants.1989

Decret 243/2005, de 8 de novembre, de modificació parcial de l'estructura del Departament de Benestar i Família

Resolució el Consell de la Unió Europea del 26 de juny de 1997 (97/C221/03)

Tractat de Maastricht. 1992.

Acord de Schenguen.1995.

Reial Decret 155/1996.

Decret 127/1997 del Reglament de protecció dels menors desemparats i de l'adopció de la Generalitat de Catalunya.

Decret 243/2005, de 8 de novembre, de modificació parcial de l'estructura del Departament de Benestar i Família.

Llei d'Estrangeria 7/1985.

Llei Orgànica 1/1996 sobre Protecció Jurídica del Menor.

Llei 9/1998, de 15 de juliol, del Codi de família.

Llei Orgànica 4/2000, de 11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a espanya i la seva integració social.

Llei Orgànica 8/2000, de 22 de desembre, de reforma de Llei Orgànica 4/2000, de 11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a espanya i la seva integració social

Llei Orgànica 6/2006, de 19 de juliol, de reforma de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.

Prensa

Baquero Antonio. "Los clientes solicitan prostitutas más jóvenes y sexo son condón.El Periódico, 27/11/2007

Blanchar Clara, "El Poblenou alerta de la presencia de un grupo de menores violentos". El País,05/07/2005.

“Es graduen a Tànger els primers 56 alumnes del programa Catalunya Magrib”. Avui.cat, 05/03/2009.

“Més de 120 veïns tallen l'avinguda de Vallvidrera mitja hora en protesta pels centres de menors”. El Periódico, 24/11/2008.

“Ofensiva dels advocats per posar fi a les irregularitats en la repatriació de menors”. M. Altimira a *El Punt Digital*, 18/02/2009.

“Operación contra las redes de proxenetas”. El Periódico, 20/11/2006

Webs

ACNUR (Alto Comisionado para las Naciones Unidas para los Refugiados)
<http://www.acnur.org/>

Anuario de Migraciones: www.mtas.es/migraciones/anumigra/default.htm

APRAMP. www.apramp.org

CEAR (Comisión Española de Ayuda al Refugiado): [http:// www.cear.es](http://www.cear.es)

Declaración Universal de los Derechos Humanos: www.unhchr.ch/udhr/lang/cln.htm

Instituto Nacional de Estadística: <http://www.ine.es>

OIM (Organización Internacional para las Migraciones): <http://www.iom.int>

ONU (Organización de las Naciones Unidas): <http://www.un.org/spanish>

Save The Children: <http://www.savethechildren.es>

Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración: <http://www.mtas.es/migraciones/>

UNICEF: <http://www.unicef.org>

Unión Europea: <http://www.ue.eu.int>